

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The version of the following full text has not yet been defined or was untraceable and may differ from the publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/106984>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

137

EMANCIPATIE EN EMANCIPATOR

*DE GESCHIEDENIS VAN DE SLAVERNIJ OP DE BENEDENWINDSE
EILANDEN EN VAN HET WERK DER BEVRIJDING*

C. CH. GOSLINGA

EMANCIPATIE EN EMANCIPATOR

*DE GESCHIEDENIS VAN DE SLAVERNIJ OP DE BENEDENWINDSE
EILANDEN EN VAN HET WERK DER BEVRIJDING*

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT

TERVERKRIJGING VAN DE GRAAD VAN DOCTOR
IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE
R.K. UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN, OP GEZAG
VAN DE RECTOR MAGNIFICUS DR. A. G. M. VAN
MELSEN, HOOGLERAAR IN DE FACULTEIT DER
LETTEREN EN WIJSBEGEERTE, VOLGENS BE-
SLUIT VAN DE ACADEMISCHE SENAAAT, IN HET
OPENBAAR TE VERDEDIGEN OP WOENSDAG
11 JULI 1956 DES NAMIDDAGS 2 UUR, DOOR
CORNELIS CHRISTIAAN GOSLINGA

GEBOREN TE SCHIEDAM

TE ASSEN BIJ

VAN GORCUM & COMP. N.V. - G. A. HAK & DR. H. J. PRAKKE

PROMOTOR: PROF. DR. L. J. ROGIER

Inhoud

WOORD VOORAF	7
INLEIDING	9
I HISTORISCH OVERZICHT VAN DE SLAVENHANDEL OP CURAÇAO	11
II MAATSCHAPPELIJKE POSITIE DER SLAVEN GEDURENDE HET TIJDVAK 1634-1816	17
III JURIDISCHE POSITIE DER SLAVEN GEDURENDE HET TIJDVAK 1634-1816	32
IV INTERMEZZO	42
V TIJDPERK DER GEREGLDE MISSIONERING 1824-1845 . . .	52
VI TIJDPERK DER GEREGLDE MISSIONERING 1845-1849 . . .	80
VII TIJDPERK DER GEREGLDE MISSIONERING 1849-1863 . . .	92
BIJLAGEN	143
SUMMARY	165
RESUMEN	168
BRONNEN EN LITERATUUROPGAVE	171
AANTEKENINGEN	173
REGISTER VAN PERSONEN	186

EMANCIPATIE EN EMANCIPATOR

DE GOVERNEUR van Curacao en onderboorigheden.

Allen die deze zullen zien of horen lezen, wel!

Nademaal het Bestuur dezer kolonie van de landloop genoodd. *Soula*
oudst 27 jaren, *Ton* oug *Stroepke*
op het deswege door den *Admiral Schouten* v.l.m. overgedragen versterk, by dispensatie dd. *1844*
argilum en ontijdig uit alle slavernij dienst overloft heeft.

In aanmerking ne nemende, dat zich ter Kolonial Secretary, en aanhouding in de opbrengst der gronden, geen oppositie tegen deze maatregelen heeft opgedaan.

Zoo is het, dat wy ons genoemde- als of *Specie*

de tegenwoordige braden van munitionaire eelrenen, tot al welke vinden als by het Regiment op de manoeuvres der Slagen in de Nederlandische West Indische Bezittingen zij uitgedrukt, gepende wij een de volgende overnamen van

met stelligen lust om voortaan dien naam en geest an te leren te voeren.

Verzekende deelt de alle en een' tegelyken, van henge als lige autoriteiten, waar ter plandte ook gewoond, om de
normoemde *Spand* *in te* op verouwing dries, waar een vryen poveren te
erkenen en de het effect van drien volkomen te laten geweten, hetwelk wy kan buitenlandsche autoriteiten, en dergelyke
geculen, wederkerig zullen te drien te verchuldigen en vann urkenen te erkennen

Gegeven onder onze Handschepping en bekrachtigd met het Gouvernements Zegel op Caracas den 27 Aug — 1862.

(Lassen Sie Mantelung von den Ableitungen zu d. 1. und 2. ordn.
auf 1. und 2. ordn. zu.)

De Guestron, eueuaid.

[illegible]

The Kalamnik Secret

Manumissionsbrief

Woord vooraf

Bij het verschijnen van dit proefschrift, dat de geschiedenis der slavernij op de Benedenwindse eilanden tot voorwerp van wetenschappelijke vorsing heeft gemaakt, wenst de schrijver zijn dank te betuigen aan hen, die hem bij het verzamelen van zijn gegevens hebben ter zijde gestaan. Met name is hij erkentelijkheid verschuldigd aan wijlen N. van Meeteren, voorts aan R. Boskaljon, archivaris van het Gouvenementsarchief, aan pater G. W. C. Möhlmann, toenmalig beheerder van het Vicariaatsarchief, aan pater W. M. Brada en aan pater M. D. Latour.

Daar op Aruba de slavernij in de 17e en 18e eeuw practisch niet bestaan heeft en ook later het aantal slaven gering bleef, werd in deze studie de aandacht bijna uitsluitend gericht op Curaçao en Bonaire, terwijl de Bovenwindse eilanden slechts hier en daar en dan nog terloops ter sprake kwamen.

Aan Van Gorcum & Comp. dank voor de fraaie uitvoering.

CORNELIS CH. GOSLINGA

Inleiding

HET enige belangrijke feit, dat boven de beperkte kring der koloniale gebeurtenissen vanaf de Franse Tijd tot aan de 1ste Wereldoorlog uitgaat, is voorzover dit het Westen betreft, de Emancipatie der slaven, welke op 1 Juli 1863 werd afgekondigd. Deze daad van het tweede ministerie Thorbecke tijdens de regering van koning Willem III, die daarvoor in de West, vooral in Suriname, wel de bijnaam „De Goede” ontving van de creoolse bevolking, welke in de mening verkeerde, dat de Emancipatie is geweest een persoonlijke daad des konings¹, was echter slechts het sluitstuk van een reeks van maatregelen en wetten, welker oorsprong teruggaat tot in de 17e eeuw, daar, hoe contradictoir het klinken moge, de emancipatie reeds begint met de slavernij zelve. Immers, emancipatie is niet slechts een daad, zij is ook een proces, en iedere maatregel, verordening, bepaling of plakkaat, waarvan de slaaf subject of object is, vormt een schakel welke uiteindelijk ons brengt tot het einde van een keten van drie eeuwen bemoeienis en zorg voor de onbetaalde werkkraft en tot die gedenkwaardige eerste Juli 1863, toen Mgr. Kistemaker, toenmaals Apostolisch Vicaris en Bisschop van Curaçao en Onderhorigheden, met een plechtige Hoogmis, in tegenwoordigheid van Gouverneur Crol en andere autoriteiten, de invrijheidsverklaring vierde. De man echter, die voor de slaven gevochten had met de inzet van zijn gehele persoonlijkheid, die zijn tijd en gezondheid gegeven had voor de verbetering van hun stoffelijk en zedelijk welzijn, voor onderwijs en huwelijk en tenslotte ook voor hun vrijheid, was toen niet meer. Mgr. Martinus Joannes Niewindt, eerste Apostolisch Vicaris en Bisschop van Curaçao, kampioen voor zijn zwarte diocesanen, was bijna twee en een half jaar tevoren in den Heer, die hij zo trouw en belangeloos gediend had, ontslapen.

„De slavengeschiedenis van Curaçao”, schrijft pater Dahlhaus, de

warmbloedige biograaf van Niewindt in „Een Levensschets”, „kan een boekdeel vullen.”² Inderdaad vult hij er in zijn biografie heel wat bladzijden mee en etaleert hij een indrukwekkende hoeveelheid correspondentie, doch de polemische en eenzijdige toon van zijn werk verhindert vaak een rustige beschouwing.³ Het boekdeel dat Dahlhaus bedoelt, is echter nog niet verschenen. Deze studie wil een eerste poging zijn om in een gevoelde leemte te voorzien.

Het kan echter niet in de bedoeling liggen van dit werk om een volledige geschiedenis te geven. De stof is te omvangrijk om vanuit Willemstad bewerkt te worden. Het wil slechts een overzicht geven van de toestand, waarin zich de slaven bevonden op de z.g. A.B.C. eilanden (Aruba, Bonaire en Curaçao), waarbij het voornaamste accent zal vallen op Curaçao, vanaf de tijd, dat de Westindische Compagnie hen op de Antillen introduceerde tot aan het moment, dat pastoor Niewindt zich te Willemstad ontscheepte. Daarbij wil het memoreren de belangrijkste plakaten en maatregelen van overheidswege, welke de slaaf bepaalde bescherming en dus rechten gaven om daarna na te gaan, wat er voor de slaaf werd gedaan gedurende het tijdvak, dat Niewindt zijn Missiewerk verrichtte als pastoor, Apostolisch Prefect en Vicaris, zowel door of dank zij zijn optreden, alswel van gouvernements- of andere zijde.

Historisch overzicht van de slavenhandel op Curaçao

TOEN in 1634 Jan van Walbeeck en Pierre le Grand de St. Annabaai binnenzeilden en de Spaanse factor López de Morla voor de macht der Westindische Compagnie moest capituleren, begon het drama, waarvan naar het woord van Miramón de negerslaaf de levende werkelijkheid was.¹ Van Walbeeck werd Curaçao's eerste Directeur.² Onder zijn opvolger Jacob Pietersz Tolck, bij resolutie der Staten Generaal van 23 December 1638 „geemployeert tot Directeur ende Opperhoofd op Curaçao”³ werden voor de eerste maal pogingen aangewend om dit eiland te maken tot centrum van de Westindische slavenhandel. Aanvankelijk wist men echter geen raad met de negers, doch later werd dit anders, toen Brazilië veroverd was.⁴ Sedert 1636 werden op zee buitgemaakte zwarten reeds op Curaçao afgeleverd⁵, hetgeen later in een resolutie van 12 December 1640, goedgekeurd in vergadering van 14 Februari 1641 door de Heren XIX werd bekrachtigd: „Is gelesen het concept, volgens resolutie der XIX gemaectt, aengaende het veroveren van swarten in West-Indien, dewelcke op Curaçao moeten gebracht werden.”⁶ Er was zelfs een jaar te voren een contract, het eerste, gesloten met een Hollandse plantagehouder op St. Kitts, één der thans Engelse Bovenwindse eilanden, voor de levering van slaven. Deze planter, Frederik Roeberge genaamd, schijnt ook op Curaçao een plantage te hebben bezeten bij de Sint Cristoffel⁷, die als opslagplaats en entrepôt van slaven is gebruikt.⁸ Genoemd contract met de Kamer van Zeeland gesloten⁹, was voor de tijd van twee jaar en schijnt niet te zijn verlengd, waarschijnlijk omdat de voordelen voor de Compagnie te gering waren. Trouwens, in die jaren dacht men er zelfs ernstig over om Curaçao maar weer te verlaten.¹⁰ In 1643 werd Peter Stuyvesant, „stiff-necked Peter” zoals de Engelsen hem noemen, Directeur van Curaçao.¹¹ Tijdens zijn bewind kwam weer het plan op om het nogmaals met een slavendepot te proberen.

Het was immers na de vrede van Munster gedaan met de voordelige kaapvaart en een marinebasis in de Cariben had men voor het moment niet nodig.¹² Voorstellen kwamen in de Staten-Generaal ter sprake ¹³, waarbij ook de slavenhandel tussen Angola en Curaçao een onderdeel van de bespreking uitmaakte. De toenemende behoefte der Spaanse en Portugese koloniën aan werkkrachten, welke zij niet uit de Indiaanse bevolking wensten te recruterén, gaf bij deze plannen wel de doorslag.¹⁴ Op Curaçao werd een entrepôt gesticht van slaven, dat de Zuidamerikaanse koloniën voorzag. Dit entrepôt was gevestigd op de plantages „Zuurzak” en „Groot Sint Joris”¹⁵ en werd abusievelijk „asiento” genoemd. In 1668 bevonden zich hier reeds 3000 slaven.¹⁶ Vanaf ongeveer 1645 wordt dan de slavenhandel de belangrijkste bezigheid der Compagnie en deze negotie „principalyck op Guinea en Angola is de ziele der Compagnie en door aftreckinge ofte verminderinge vande zelve werd de ruine der Compagnie veroorsaecht”.¹⁷

Reeds noemden wij het contract tussen de Kamer van Zeeland en Roeberge. Dit eerste contract was een gevolg van de belofte der Compagnie de „coloniers” te voorzien van zoveel zwarten, als zij nodig mochten hebben.¹⁸ In een ontwerp-commissiebrief, enige jaren later, over het verkopen van slaven naar West-Indië, staat, dat alle veroverde slaven op Curaçao aan de Compagnie moesten worden afgeleverd „ter prijse van vijffentsestich guldens yder Swart, welverstaende leverbaere personen”.¹⁹ In die zelfde tijd kwam een verzoek binnen bij de Zeeuwse Kamer tot levering van 200 à 300 slaven voor St. Croix en St. Eustatius. De requestanten, Brouchaart en Snoeck, boden aan ze zelf van Angola te halen. Het monopolie der Compagnie wordt hier wel duidelijk erkend, al drijft de particuliere koopman dan ook, met particulier kapitaal, de handel.²⁰ Hij heeft immers een commissiebrief van de Compagnie nodig.

Ook na de vrede van Munster gaf de Compagnie dergelijke commissie's uit om op de kust van Afrika slaven te mogen halen en op de Caribische eilanden of andere plaatsen te verhandelen.²¹ Men bedenke daarbij, dat tot 1648 de Compagnie voornamelijk oorlogsinstrument was, bedoeld voor de kaapvaart.²² De verovering van Brazilië had echter een voornamen stoot gegeven tot het omvormen van dit oorlogsinstrument in een apparaat voor de slavenhandel, een metamorphose, die vrij geleidelijk heeft plaatsgevonden. Immers, reeds in 1629, dus acht jaar na haar stichting, toen zij dus als het ware nog in de kinderschoenen stond, had de Compagnie de verplichting op zich

genomen om Nieuw-Nederland te voorzien van negerslaven, die dan na de bezetting van Curaçao van daar zouden moeten worden aangevoerd.²³ De Laet licht ons omtrent deze handel vrij nauwkeurig in. Na het verlies van Brazilië bleef de Compagnie nog de voorziening van de Guyana's en de Bovenwinden en, wat veel belangrijker was: de Spaanse koloniën.

Nu paste natuurlijk Spanje, evenals de andere zeevarende mogendheden uit die dagen, de politiek toe van het „pacte colonial”, dat handel en verkeer der koloniën met vreemde mogendheden verbood en deze alleen reserveerde voor het moederland.²⁴ Van Curaçao uit werd echter toch handel gedreven met het continent en dus was deze handel clandestien. Voor de Nederlanders was deze illegale koopvaart, die trouwens ook op Engels en Frans West-Indië werd gedreven, zeer voordelig. Het kapitaal belegd in „armazoenen” d.z. slavenladingen en „cargazoenen” d.z. goederenladingen maakte winsten van wel 75%.²⁵ Daar echter Spanje toen al niet bij machte bleek het eigen koloniaal bezit behoorlijk van gedwongen werkkrachten uit Afrika te voorzien en het de kolonisten aan de andere kant op het gebied van de handel tot een zuiver passieve rol reduceerde, moest het van de nood wel een deugd maken en sloot het contracten met vreemdelingen, Duitsers meest of Italianen, de z.g. „asentistas”, welke op bepaalde voorwaarden voorrechten verkregen betreffende de slavenhandel en de invoer van slaven, die monopolistisch van aard waren.

In 1662 sloot de Westindische Compagnie met de Italiaanse „asentistas” Grillo & Lomelin een contract, een „asiento de negro”²⁶, waarbij een agentuur van deze firma op Curaçao werd gevestigd. Ook deze agentuur werd „asiento” genoemd. Deze benaming is in zoverre onjuist, omdat men onder „asiento” is gaan verstaan een „contrat de droit public” gesloten door het Spaanse Gouvernement met één of meer particuliere personen of instanties tot het uitoefenen van de slavenhandel op en de invoer van slaven in de Spaanse gebieden van Midden- en Zuid-Amerika.

Onder dit „asiento” breidde de slavenhandel der Compagnie zich zeer uit. Het contract liep van 1663 tot 1678 en verkreeg monopolie voor de levering van slaven, die men mocht opkopen uit alle niet met Spanje in oorlog zijnde landen, terwijl zij moesten worden afgeleverd in Cartagena, Vera Cruz of Porto Belo.²⁷ Dat Spanje niet bij machte was deze handel in eigen hand te nemen, was zeker voor een deel het gevolg van het verdrag van Tordesillas, waarbij het geen

koloniën had verkregen op dat gedeelte van de Afrikaanse kust, waar men veelal de slaven vandaan haalde. Aan de andere kant gedoogde de ultra-monopolistische handelspolitiek niet, dat derden een vergunning tot het drijven van handel kregen op de „Americas” en de „asientos” zijn dus slechts te zien als leverings- en transportvergunningen voor één bepaald handelsobject: de negerslaven.²⁸ Zeer wel wist natuurlijk het Spaanse gouvernement, dat de vergunninghouder, de „asentista”, zich bij vreemdelingen van slaven moest voorzien, in dit geval dus bij de Westindische Compagnie.²⁹ En zo ver ging de transmutatie van kaapvaartonderneming tot slavenleverancier, dat deze handel omstreeks 1670 de eerste zorg uitmaakte der Compagnie, hoewel eveneens in deze tijd, toen de energieke Jan Doncker Directeur van Curaçao was, ook diens kolonisatieplannen op de voorgrond traden. Deze mislukten echter, vooral tengevolge van de moeilijkheden verbonden aan de invoer van blanke werkkrachten.³⁰

Doch de behoeften van het Spaans koloniaal imperium stegen en het eerste „asiento” werd dan ook in 1679 gevolgd door een tweede met Barroso, een derde met Porcio, daarna, nadat de vergunning aan Porcio ontnomen was, met Balthazar Cooymans³¹, die er 200.000 kronen voor zou hebben gegeven³² en reeds eerder met de „asentista” had gecontracteerd voor de levering van 2500 negerslaven op Curaçao. Cooymans betrok deze slaven uit het entrepôt der Westindische Compagnie.³³

Na Cooymans werd Garcia asienthouder en toen dit octrooi expireerde werd het gegeven aan een Portugees, wiens „asiento” door dat van een Fransman werd onderbroken, wel een bewijs, dat het Spaanse exclusieve imperialisme practisch reeds failliet was.³⁴ Na 1722 worden geen „asientos” meer genoemd, niet alleen omdat, naar Hamelberg schrijft, de Compagnie door de grote concurrentie van particulieren gedwongen was af te zien van een monopolie, waaraan zij aanvankelijk zoveel waarde gehecht had³⁵, maar ook omdat Engeland zich bij de vrede van Utrecht een bijzondere positie in dit opzicht had weten te verwerven. Tegen de clandestiene handel van particulieren heeft de Compagnie zich meer dan eens, zij het vruchteloos, verzet door het uitvaardigen van plakkatens, doch reeds de herhaling van het verbod sluit in zich de onmacht om het te handhaven. Bij de verlenging van haar octrooi in 1730 wordt dan eindelijk de vrije handel op de Afrikaanse kust toegestaan. „Daarmee”, schrijft Hamelberg terecht, „hield natuurlijk het privilege der Compagnie

op.”³⁶ De particuliere smokkelaars in slaven en onderkruipers in de wettige jacht op en handel in slaven, in een brief van de Kamer van Amsterdam smadelijk „lorrendraayers” of „enterloopers” genoemd, kwamen daarmede in een gewettigde positie.³⁷

Op Curaçao bevond zich een vertegenwoordiger van het „asiento” of liever van de „asentista”, een gevolmachtigde of „agent-generaal”, over wie de handel liep, daar hier, zoals reeds is opgemerkt, een agentschap gevestigd was. Hij fungeerde als tussenpersoon tussen de „asentista” en de Heren Bewindhebbers der Compagnie. Balthazar Beck, vicé-directeur tijdens Stuyvesants directeurschap, was b.v. agent. Was de agents-post vacant door sterfte of anderszins, dan traden de Directeuren als zodanig op³⁸, wel een bewijs, dat men in de slavenhandel niets minderwaardigs of ontorends zag.³⁹

Hoe sterk de handel zich uitbreidde in betreffelijk korte tijd, blijkt wel uit een contract van 1683, dat bedingt 18000 slaven te leveren op Curaçao in de tijd van zes jaren.⁴⁰ Op het eiland zelf werkten omstreeks 1700 slechts een 600 à 700 slaven op de plantages en ongeveer 1800 z.g. „trainslaven”, d.z. slaven die een bepaald beroep uitoefenen of als huisbediende werkzaam zijn.⁴¹ Deze 18000 slaven waren dus zo goed als allen voor de buitenlandse markt bestemd.

Wanneer de vaart en de handel voor de bewoners der Verenigde Nederlanden in het tweede kwart der achttiende eeuw vrij worden, zijn deze echter verplicht een retributie aan de Compagnie te betalen ad f 1.15 per kop.⁴² Vooral vanuit Vlissingen worden dan schepen uitgerust voor deze handel. Wel heeft de Compagnie onder Directeur Du Fay nog een poging gedaan om de slavenhandel weer aan zich te trekken en rustte de Kamer Amsterdam nog eens een slavenschip uit, doch het bleek spoedig, dat nu de handel in slaven geen monopolie meer was, de voordelen tegenvielen. In 1731 werd daarom besloten ervan af te zien en toen een hernieuwde poging in 1749 evenmin resultaat opleverde, zag men er voorgoed van af.⁴³

Het particuliere slaventransport van de Westkust van Afrika naar West-Indië en Midden-Amerika, bekend onder de naam van „Middentocht”, werd weldra berucht. De gemiddelde sterfte onder de slaven was 15%⁴⁴ en dit schrikbarend hoog getal werd alleen nog maar overtroffen door de sterfte onder de schepelingen, die gemiddeld 25% moet hebben bedragen.⁴⁵ Terwijl de Compagnie nog bepaalde voorschriften opstelde en handhaafde wat haar ladingen in „ebano vivo” betrof, waren particulieren volkomen vrij, hoewel de Hollandse

slavenschepen altijd nog een betere accomodatie moeten hebben gehad dan de Engelse of Franse.⁴⁶ Hoe de slaven aan boord van deze slavenhalers werden gestuwd, tart alle beschrijving en in bijna ieder werk, dat over deze „middle passage” handelt, vindt men foto's van een „stuwplan”, waarbij de ruimte iedere slaaf toegemeten, vaak minder was dan die in een doodkist.

Op de Nederlandse Antillen worden dan nog maar weinig slaven aangevoerd. Volgens Ds. Bosch, wiens mededelingen echter met de nodige reserve moeten worden aanvaard, was het laatste slavenschip, dat Willemstad aandeed, dat van Aart van de Kamer in 1778.⁴⁷

*Maatschappelijke positie der slaven gedurende
het tijdvak 1634-1816*

DE slaaf was eigendom, bezit, gelijkstaande met elke andere zaak, waarop men eigendomsrecht had.¹ Hij was zaak, geen persoon, waarop men belasting, het „hoofdgeld” betalen moest, hij was onderhevig aan in- en uitvoerrechten, ook kon men hypotheek nemen op zijn slavenmacht, d.i. zijn bezit aan slaven.

Aanvankelijk was het onderscheid in kleur tussen de blanke Europeanen en de zwarte Afrikanen kenmerk van hun maatschappelijk verschil, daar men in tegenstelling b.v. met Jamaica op de Antillen nooit blanke slaven heeft gehad. Weldra echter ontstond in de kolonie een tussenras, dat onderscheidene namen kreeg, welke heden ten dage bijna geheel verdwenen zijn, daar de bloedmenging niet meer is na te gaan.² Wat echter uit een slavine geboren was, was slaaf, ongeacht de maatschappelijke positie van de vader en aansluitend bij het Romeinse gewoonterecht. Doch reeds de kleurling kinderen van een negerin werden meestal niet meer voor de zware veldarbeid gebezigd.

De slaaf was echter niet rechteloos. Er waren wetten die hem beschermden, in de eerste en voornaamste plaats tegen de willekeur van de meester. En de bescheiden rechten, die hem werden toegekend, breidden zich langzamerhand uit en vermeerderden zich, vooral in de eerste helft van de negentiende eeuw, terwijl tenslotte de vrijheid het sluitstuk vormt en de bekroning.

Echter waren de slavenwetten in de aanvang niet zachtzinnig, de straffen eenzijdig en zeer streng. Per slot van rekening werd de slaaf aanvankelijk beschouwd als minder dan vee; een jong paard is een veulen, een jonge koe is een kalf, doch een jonge slaaf werd aangegeven door een breuk: b.v. $\frac{3}{4}$ Pico de Indias, waarbij de standaardwaarde voor een volwassen gezonde slaaf tussen 15 en 40 jaar één Pico de Indias was.³ Zo ook spreekt geen enkel „asiento” van slaven of negers, maar van picos de Indias en de artikelen der achtereenvolgende

contracten geven duidelijk aan, welke waarde aan een bepaalde slaaf mocht worden toegekend.⁴ Slaven van 8 tot 15 jaar b.v. de z.g. „mulecones” werden gerekend elk drietal voor twee picos de Indias en dus werden drie geacht evenveel waard te zijn als twee volwassen slaven. Dan waren er de „macrons” of „macarons”, de beschadigde slaven, of zij die ouder waren dan veertig jaar en daarom een bepaalde korting of rafactie ondergingen. Zuigelingen bleven bij de moeder.⁵

Reeds spoedig nadat zij zich met de slavenhandel begon bezig te houden, kwam de Compagnie op voor een goed „tractement” der slaven. Dit goede „tractement” begon, wanneer de levende lading aan boord van het Compagnieschip werd gestuwd en omtrent de behandeling der negers aan boord zijn wij vrij volledig ingelicht door de „Instructie voor de schippers, in den dienst van de Westindische Compagnie op den slaafhandel varende.”, gedrukt te Middelburg in 1675.⁶ In deze instructie treft men merkwaardige artikelen aan, zo b.v. art. IV, waarbij de gezagvoerder „op ’t stuck van oeffeninghe der Gods-dienst goede ordre” moest stellen, en waarbij Vrijman aantekent: „Merkwaardig is, dat allen, die bij de slavenhandel betrokken waren, er steeds prijs op stelden met de Hemel op goede voet te staan.”

Wat de kost betreft, hiervan zegt art. V „dat geene van de natte noch drooghe vivres onnuttelijck werden geconsumeert noch verdaen”, terwijl de slaven zoveel mogelijk de kost van het land opgediend kregen, ook al om scheurbuik te voorkomen. De artikelen XVII tot XXIV regelden alles wat het schaften aan boord betrof: gort, „geweeckt en uytgevarst” spek, bonen „met een weynig sap in een bailtje ende in yder back wat oly in de palm”, geen vuile koperen kookketels „’t welck ongesont en schadelijck voor de negros is”, tweemaal per dag water, soms meer „tot verquickinge tusschen tyden.”

Tot „divertissement” van de slaven nam men houten trommels mee, terwijl de kapitein er tegen te waken had, dat de ingehandelde slaven „niet kwamen te echapperen, nocte van boord naer landt swemmen”. Art. XXV gaf voorschriften omtrent het rein houden der slavenverblijven. Ook aan de zieke slaven moest zorg besteed worden: „Omtrent de siecken sal hy (de kapitein) in dier voegen handelen, dat hen alle ’t gene haere sieckte is vereyschende, naer behooren werde verhantreyckt, aen de soodanige bewysende alle liefde en mededogentheyte ende sal hy deselve van de gesonde aenstonts doen separeren, omme alle verdere ongemack voor te komen.” Ook tegen

besmettelijke ziekte waren voorschriften, tegen de gevreesde zee-liedenkwaal van die dagen: scheurbuik, enz. Art. XXXIII verbood tenslotte het scheepsvolk „sigh met de negerinnen te vermengen”.

Of deze artikelen alle, naar de geest en naar de letter, uitgevoerd zijn?

Het lichamenlijk welzijn der slaven ging de Compagnie ook op Curaçao ter harte en misschien tevens hun geestelijk heil, want niet alleen waakte zij tegen mishandeling, maar ook droeg zij de predikanten der Antillen op om hen de beginselen van de godsdienst bij te brengen, zij stelde geneesheren aan „ter besorginge der negrosslaven” en richtte slavenhospitelen op.⁷ En toch was het lot der slaven onbeschrijfelijk en ontkomt men niet aan de indruk, dat de Compagnie de slaaf slechts beschermde uit eigen belang, minder zelfs dan een boer die voor zijn vee goed is, want de mens in de slaaf werd volkomen genegeerd, hij was een „pico”. En als vee werd hij gebrandmerkt, op Curaçao met het bekende monogram, waaraan men een letter of een nummer toevoegde, wanneer het slaven van de Compagnie betrof, de andere slaven met een klaverblad.⁸

Het spreekt vanzelf, dat op Curaçao na de bezetting door de Nederlanders, de „Gereformeerde” godsdienst de heersende werd. In 1635, een jaar na de inbezitneming van het eiland kwam reeds een proponent, Vetteus, en in 1638 verscheen een instructie voor de predikanten, waarbij hun in art. 22 werd gelast „dat alle devoiren by haer aengewent sullen worden omme de Portugese, Spanjaerden ende hare kinderen te onderwysen in de fundamenten van de Christelyke religie, als mede de swarte ende Indianen”, doch in de annalen der Compagnie vindt men over de bekering der slaven niets.⁹ In een brief van 4 Jan. 1694 dringt zij er nogmaals op aan dat „de arme en blinde heidenen op Curaçao tot de kennisse Gods en haare Saligheyt souden gebracht worden”, maar niets blijkt van enig zendingswerk.¹⁰ En afgezien nog van de onwil en ongeschiktheid der predikanten, schrijft Euwens¹¹, „om zich aan dit bekeringswerk te geven, wilde men op Curaçao blijkbaar niet, dat de zwarten denzelfden godsdienst beleden als de Heeren, die de macht in handen hadden. De winstgevende slavenhandel, die als noodzakelijk beginsel voorop stelde, dat men vrijelijk over den slaaf kon beschikken als koopwaar, hem bijna op één lijn kon stellen met het vee van hun plantages, zou hen telkens in flagrante tegenspraak gebracht hebben met het Evangelie.” En Hamelberg schrijft: ¹² „De omtrent slaven heersende meningen waren

er geheel mee in tegenspraak hen als broeders in den Heere te beschouwen. Waar de Compagnie zelf de slaven liet brandmerken als vee¹³, de Directeur „de aantelinge” op het hart drukte¹⁴, op gruwelijke verminkingen van hen door beulshanden slechts aanmerkingen maakte, indien blijvende ongeschiktheid voor hun werk het gevolg was, kortom in de slaaf de mens geheel over het hoofd zag, daar is het wel aan te nemen, dat er van de zijde der aan haar ondergeschikte overheden weinig voor de verbetering van het lot der slaven werd gedaan.” Bij de Heren Directeuren overvleugelden de handelsbelangen de zorg voor de godsdienst zozeer, dat Curaçao reeds tegen het einde der 17e eeuw een zeer slechte naam had gekregen en Thomas Lynch, de Engelse Gouverneur van Jamaica, waar toch voorwaar ook niet zachtzinnig tegen de slaven werd opgetreden, in 1668 schreef, dat op Curaçao het spreekwoord bestond: „Jezus Christus is goed, maar de handel is beter”.¹⁵ Dit is typerend, al overdrijft het misschien. En wat het onderwijs betreft, hier ging de Compagnie uit van het standpunt, dat dit een zaak was van de kerk en met de weinige ijver, die de kerk voor het zendingswerk toonde, kan men wel nagaan wat dat geweest is. Voor de slaven werd in dit opzicht absoluut niets gedaan.¹⁶

In de Spaanse koloniën vormde het Katholicisme een hechte steun voor de koloniale macht. De Compagnie ontnam de inlander bij de verovering der Antillen deze godsdienst en toen later gehele scheepsladingen negerslaven uit het heidense Afrika een a-religieuze en anti-blanke massa gingen vormen, werden de bewindhebbers van de Compagnie bezorgd en zetten dus de bekering der zwarten en Indianen op hun programma. Doch met onwillige en indolente predikanten¹⁷ kwam er van dit bekeringswerk bitter weinig terecht. Wat er in dit opzicht tot stand werd gebracht is het werk geweest van Katholieke geestelijken, die zich, vaak clandestien, op het eiland bevonden.¹⁸ De plakkat en tegen de Roomse geestelijkheid waren streng en vooral gericht tegen Spaanse priesters. De Heren XIX achtten de openbare uitoefening der Rooms-Katholieke religie te zijn „tot quetsinge van Godes eere” en tot „stuytinge van de voortplanting der H. Evangelii”.¹⁹ Vele bepalingen werden gemaakt, zowel door de Heren XIX als door de Kamer van Zeeland en later, toen Amsterdam zich van het bestuur der Antillen meester maakte, door deze Kamer, welke vooral gericht waren tegen de „openbare exercitie van de Roomsche religie”, doch het is zeer de vraag of aan al die bepalingen wel streng de hand is gehouden. Zeer zeker was men op Curaçao veel ruimer van opvatting

jegens de Katholieken dan op de Franse Antillen of het Spaanse koloniale continent ten opzichte van de Protestanten²⁰ en reeds in 1661 werd een regeling getroffen, waarbij aan Rooms-Katholieke priesters onder zekere restricties en met speciale vergunning van de Overheid werd toegestaan op de Antillen hun dienstwerk te verrichten.²¹ „Geen Rooms priester mocht zich op Curaçao vestigen zonder prealabel consent van Zijne Doorluchtige Hoogheid en de bewindhebbers der Compagnie” luidt een plakkaat²² dat in 1703 nog eens werd afgekondigd, wat impliceert, dat er priesters moeten geweest zijn, die aan bovengenoemde bepaling niet voldeden. Deze tolerantie was misschien niet een uitsluitend uitvloeisel van een Nederlandse karaktertrek, maar mogelijk ook een gevolg van de contracten betreffende de slavenhandel, waardoor de Compagnie tot enige concessies op het gebied van de godsdienst geneigd was. De restricties, hier bovengenoemd, bestonden voornamelijk in het verbod tot het dragen van priesterlijke kleding, hoewel ook dit verbod niet al te rigoreus gehandhaafd werd, hetgeen wel blijkt uit een brief der Heren X van 30 Nov. 1690: „Als wij geremarqueert hebben UE periode is de missive van 15 April rakende de Roomse geestelijckheyt op Curaçao ende dat sigh die in 't publicq vertoont met de kleederen van hare ordres, so is het met ons in 't eerst vreemt voor gekomen, als die te voren daar af geen kennisse hebben gehadt ende soudén wy oock noit van advies geweest syn selfs gedurende de Contracten dat sodanige Papen, met hare habitén sigh op Curaçao soudén hebben mogen onthouden.”²³

Dit bracht de Antillen in een uitzonderlijke positie, immers in geen enkel andere Nederlandse kolonie en ook niet in het Moederland werd met dit verbod de hand gelicht. Zeer zeker is dit voor een deel te danken aan het groot aantal voornamen Katholieken, zowel van Hollandse als van Spaanse en Portugese oorsprong, met wie Directeur en Raden terwille van de handel wel rekening moesten houden.²⁴ Verscheidene priesters, aanvankelijk Spanjaarden, later ook Nederlanders en soms Fransen, worden door de onderscheidene geschiedschrijvers der Antillen met name genoemd en zij waren het, die zich het lot aantrokken van de kleurling en de slaaf. En zolang de overheid hun aanwezigheid officieel kon negeren, werden zij niet lastig gevallen.²⁵

Allereerst waren het de paters Jezuïeten, die zich, toen de plakkaaten tegen hen nog in volle werking waren, het lot van de slaaf aantrokken

en de beginselen der Rooms-Katholieke leer onder hen verbreidden. Vandaar, dat men niet moet verwachten in de officiële bescheiden der Compagnie belangrijke gegevens omtrent deze priesters en hun werk aan te treffen.²⁶ Wat men er wel vindt zijn vergunningen, gegeven aan een priester om als „pastor van de Katholieke Gemeente” op te treden en soms het een of ander omtrent zich voor gedaan hebbende geschillen in die gemeente.²⁷ En zeker wijst de latere Gouverneur van Curaçao en Onderhorigheden Van Lansberge een voorname reden aan van het feit, dat de gehele gekleurde en zwarte bevolking van de Benedenwinden Katholiek is, wanneer hij aan de toenmalige Minister van Koloniën schrijft: „De R.K. Gemeente is bij verre na de grootste, dewijl tot haar behooren alle kleurlingen en slaven en aangezien de meerderheid der slaven immer behoord heeft aan Gereformeerden en Israëlieten van welke ook de meeste gekleurde families afstammen, komt men tot het resultaat dat de R.K. Gemeente dermate is aangegroeid ten gevolge der onverschilligheid van de andere nopens het lot harer kinderen en slaven, welker geestelijke en zedelijke leiding de R.K. priesters op zich genomen hebben als van een kudde welke door de anderen verlaten was.”²⁸ En de pioniers van dit werk waren de Jezuïeten op wier grondslag, hoe pover en mager ook, Niewindt heeft kunnen voortbouwen.

Niet aan de archieven der Compagnie, niet van de hand van een der herders der Gereformeerde kerk, doch aan een Jezuïet, Michael Alexius Schabel²⁹, danken wij een beschrijving van de toestand, waarin zich de negerslaaf op Curaçao bevond, zijn zedelijke verwildering, zijn heidens bijgeloof, de onverschilligheid zijner eigenaars voor het heil zijner ziel. Schabel schreef een soort dagboek, een „Relatio Itineris”³⁰ waarin hij vooral een boekje opendoet over de zedeloosheid der slaven (en meesters).³¹ Kon het ook anders? Het huwelijk was de slaaf onbekend, hij leefde als het vee en de eigenaar keek alleen maar naar uitbreiding van zijn slavenstapel. Hoe meer kinderen er geboren werden, hoe liever het hem was, en hoe die uitbreiding tot stand kwam, liet de eigenaar koud, zelfs als de kinderen in bloedschande werden verwekt, zelfs als het zijn eigen buitenechtelijk verwekte kinderen waren. Daartegen bestonden geen straffen, terwijl daarentegen voor de nietigste kleinigheden soms streng werd gestraft, zoals het geval bewijst van een slavin, die bloedig werd geselsd, omdat ze wat saus had gemorst.³²

Vast staat, dat de Westindische Compagnie voor de door haar aan-

gevoerde slaven met de daad niets, volstrekt niets heeft gedaan. Zij heeft om het harde slavenjuk enigszins te verzachten hen niet in kennis gebracht met de ware God. Integendeel, aan hun dor en troosteloosheidendom voegde zij nog toe een hardvochtige en onchristelijke behandeling en propageerde zij de meest onzedelijke begrippen en levenswijzen of werkte die niet tegen.³³ In de slaaf de medemens erkennen durfde zij niet aan.

Het dagboek van pater Schabel schrijft over de a-religiositeit der slaven nog het volgende: „Geen enkele negerslaaf gaat ooit naar de kerk der Protestanten of naar de synagoge der Joden. Geen enkele negerslaaf wordt ooit gedwongen door de Protestantse of Joodse eigenaars om naar de Protestantse of Joodse tempel te gaan; niemand hunner wordt geweld aangedaan om de Joodse wet te volgen of de Protestantse secte te omhelzen. Door de dominee of predikant der Protestanten is nog nooit een slavenkind gedoopt of door de Rabbi der Joden besneden geworden.”

Dat Schabel zelf wel doopte bewijst zijn dagboek, waaruit ik enkele grepen doe:

- 31 Oct. 1707 Weer is een schip met slaven bevracht binnen gelopen. 430 Afrikaanders; ongeveer 150 waren onderweg gestorven; 3 slavenschepen zijn door Franse vrijbuiters aangevallen.
- 1 Nov. „ De verkoop der pas aangevoerde slaven is begonnen. Ik heb één mulat gedoopt.
- 25 Dec. „ Voor Kerstavond had ik mijn kerkje en altaar zoveel mogelijk opgesierd. Op een altaartje aan de kant stond het kribbetje van het goddelijk Kind. Honderden grote en kleine negers waakten er bij... Ik heb de kleine Jezus door het H. Doopsel een paar zwarte lammestjes en een paar schapen opgedragen.
- 3 Jan. 1708 De waarnemende Directeur beval mij aan de slaven gehoorzaamheid en trouw jegens hun meesters in te prenten.
- 3 Febr. „ Het aantal doopsels in deze tijd beloopt 114, slaven en burgers, kinderen en volwassenen.³⁴

Men concludere nu echter niet, dat de onverschilligheid der eigenaars voor het zieleheil van hun slaven in het algemeen een slechte behandeling insloot. Het tegendeel is waar, op Curaçao genoten de slaven juist een zeer goede behandeling en hun slechte naam op de markt, daar zij naar anderen meenden bedorven waren, was hiervan een gevolg. Weliswaar worden wij telkens opnieuw getroffen door de wreedheid der rechterlijke vonnissen in de 17e en 18e eeuw tegen slaven (maar ook tegen vrijen) doch men vergeete niet, dat de opvattingen van die tijd omtrent straf en vergelding danig zijn veranderd.

Stellig werden de slaven op Curaçao beter behandeld dan in de naburige Franse of Engelse koloniën, ook dan in Suriname. Zij kregen meestal beter voedsel en betere kleding. Misschien speelde de vrees, dat zij anders zouden ontsnappen een rol hierin, immers een kano kon hen naar Coro brengen.³⁶ Eén van de grieven die b.v. tegen het bestuur van Directeur Van Liebergen bij de Compagnie werden ingebracht, was, dat hij de slaven zo slecht behandelde, dat zij niet voldoende te eten kregen en zelfs het praatje rondging, dat sommige landsslaven een dode neger hadden opgegraven en die van de honger hadden opgegeten.³⁸ En de grote sterfte in 1679 onder de slaven der Compagnie werd ook aan Van Liebergen verweten, die hen vlees van zieke paarden zou hebben doen eten.³⁷

Enige jaren later was een dergelijke toestand weer aanleiding voor de Heren X om bij Directeur Bernagie ³⁸ met nadruk op strikte naleving der voorschriften aan te dringen. Dit schrijven, door mij reeds genoemd,³⁹ is daarom ook belangrijk, omdat er uit blijkt, dat het toch nog altijd in de bedoeling der Compagnie lag, ook de slaven te kerstenen: „Ued. sal oock met advies als voren uytdrukken hoe ende op wat wys die arme en blinde heydenen op Curaçao tot de kennisse Gods ende haare saligheyt sullen kunnen gebragt worden, waarvan ons noch weynigh is te voreng gekomen, dat daerna gelyckt.”

Met de reeds genoemde pater Schabel begint op Curaçao een tijdperk van vrij regelmatige missionering, al is er nog geen sprake van een organisatie van boven af. Aanvankelijk, zoals reeds werd opgemerkt, zijn het Jezuïeten, die hier werkzaam zijn, maar ook paters Franciscanen hebben zich verdienstelijk gemaakt als pioniers. Volgens het dagboek van pater Schabel bevonden zich toen op Curaçao tussen de 14000 en 24000 slaven, een ruim arbeidsveld, waarbij de kroniekschrijver van de S. Annaparochie aantekent: „Het eiland geleek te dien tijde een Babel van ongerechtigheid. Een groot aantal Joden dreef daar hun zaken. Diefstal en sluipmoord waren gewoon. De negers kwamen als koopwaar aan de markt.” ⁴⁰ Het overgrote deel van deze slaven was echter weer voor export bestemd. Het Bestuur heeft de missie der Jezuïeten en Franciscanen niet gehinderd of gedwarsboemd ⁴¹, de godsdienstvrijheid was groter dan de strenge vigerende plakaten zouden doen verwachten.⁴²

Werd er al eens een Rooms priester van het eiland verwijderd, dan geschiedde dit toch steeds om redenen, die buiten zijn godsdienstige activiteit lagen.⁴³

Schabels opvolger was een pater Petrus Clock, die door zijn voorganger ingelicht omtrent de geestelijke nood der negerslaven, zich eveneens zeer om hen bekommerde.⁴⁴ En toen deze pater na zijn vertrek van Curaçao hoorde, dat er geen priesters op het eiland waren – dit gebeurde in het jaar 1736-1737 – vroeg hij verlof om terug te mogen keren, een verzoek, dat door de autoriteiten zonder meer werd ingewilligd.⁴⁵ Ook de opvolger van Clock, een pater Dujardin of Verhof wijdde zich aan 't heil der slaven, hij leerde Papiaments en won spoedig hun achting en liefde.⁴⁶

Met deze pater begint het eerste doopboek, dat nog bewaard is gebleven, hoewel reeds eerder begonnen was met het noteren der doopsels.⁴⁷ Nu was het huwelijk aan de slaven verboden – nog in 1820 spreekt een rapport zich uit tegen het huwelijk wegens de dierlijke hartstochten en de ontrouw der negers, én de financiële belangen hunner eigenaars⁴⁸ – en de Roomse priester mocht dus geen wettig huwelijk voltrekken. Dit wordt nadrukkelijk herhaald in het plakkaat van 12 Dec. 1753, art. 4 dat luidt: „Geen van de R.C. Geestelijkheid of van eenige secte, soo se mogen genaemd syn, sullen haer onderwinden iemand in ondertrouw op te nemen, te trouwen of hertrouwen op poene voor de eerste reise, dat alle sodanighe de plaetse haerer woning of residentie sal worden ontsegt”.⁴⁹ Het is daarom duidelijk, dat ook het aantal geboorten voor het grootste deel onwettig was, daar vele kinderen buitenechtelijk waren verwekt. Het 9e doopboek van de S. Annakerk, de enige Rooms-Katholieke Kerk welke toenmaals op Curaçao bestond, geeft drie categorieën van doopsels aan:

- 1 filii legitimi, met de naam van vader en moeder en daaraan toegevoegd: conjugum.
- 2 filii naturales, waarbij alleen de naam van de moeder vermeld is met de bijvoeging: serva en de naam van de eigenaar, of libera.
- 3 filii, zonder meer, met de bijvoeging van de naam van vader en moeder, soms met de toevoeging servus of serva, soms liber of libera, soms niets.

Het is m.i. zeer waarschijnlijk, dat onder de laatste categorie begrepen zijn kinderen uit de z.g. „matrimonia clandestina”. Dit zijn huwelijken, die door de slaven werden gesloten tot geruststelling van het geweten, niet „tamquam coram parocho” maar in particulier. Deze particuliere persoon kon natuurlijk ook de pastoor zijn. Daarbij wordt geen gebruik gemaakt van enig formulier of van kerkelijke ceremonie. Natuurlijk

heeft zulk een huwelijk geen gevolgen voor de burgerlijke wet, zodat men de particulier er niet van kan beschuldigen tegen de wet gehandeld te hebben, trouwens een dergelijk huwelijk bleef meestal, zoals de naam reeds aanduidt, geheim. Dit wil niet zeggen, dat ze bij het Bestuur onbekend waren en hoewel dit veelal niet wist, welke partijen een dergelijk „clandestien huwelijk” sloten, daar er meestal geen aantekening van werd gehouden, waren de autoriteiten wel degelijk op de hoogte met het bestaan van dit huwelijk, ook al werden vanzelfsprekend de kinderen uit een dergelijk huwelijk gesproten niet als wettig erkend.⁵⁰

Over dit „slavenhuwelijk” is enige malen beroering ontstaan, zo b.v. toen een aantal Katholieken een request indienden bij de Directeur, waarin zij aandrongen op verwijdering van pastoor Ten Oever, „desen godloosen Priester” zoals genoemd verzoekschrift zegt, van wie bekend was, dat hij clandestien trouwde. Blijkbaar waren requestanten bevreesd voor art. 4 van het plakkaat van 1753 en was dit voor hen een reden te meer om aan te dringen op de verwijdering van deze onwaardige priester.⁵¹ Meer moeilijkheden ontstonden met een zekere pater Brouwer, die omtrent het sluiten van huwelijken onder de slaven een onderhoud had met de fiscaal, „dog oordeelde zijn gewisse zulks niet wel te kunnen weigeren aan slaven, vermits het onbillijk was die in hoerendom te laten leven”.⁵² Maar Brouwer moest natuurlijk toegeven. De kroniekschrijver van de S. Annaparochie tekent hierbij aan: „waarop door gemelde Pastoor... eyndelijk beloofd is zig stiptelijk na deze aanwijzing te gedragen”.⁵³ Had het Bestuur niet altijd de stok achter de deur van verwijdering van het eiland? Of Brouwer deze belofte echter altijd gehouden heeft, laten we in het midden.

Ook ten tijde van Niewindt waait over dit slavenhuwelijk nog heel wat op. Opmerking verdient nog bij deze kwestie, dat in de Spaanse koloniale gebieden het slavenhuwelijk was toegestaan. Het wetboek „Las siete partidas” beschermt het, evenals de slavenvrouw, terwijl het uitdrukkelijk castratie verbiedt.⁵⁴

De tweede categorie dopelingen uit het 9e doopboek betreft waarschijnlijk kinderen van een slavenmoeder, waarvan de vader onbekend of de eigenaar zelve is. Weliswaar zegt de instructie voor Jan Rodier, Directeur van 1758 tot 1761 en van 1762 tot 1781, in art. XXXVIII: „Hij (de Directeur) zal niet toelaten, dat eenige Christenen met wilde vrouwen of Zwartinnen trouwen, vóór en al eer dezelve, na genoeg-

zame onderwijzing in de Hoofdstukken der Religie zullen wezen gedoopt en in de gemeente Christi ingelijfd", maar ik geloof niet, dat dit ooit werkelijk algemeen is opgevolgd. Men leefde met zijn slavinnen in concubinaat en vaak zorgden deze door allerlei gevaarlijke praktijken om geen kinderen te baren, daar anders hun meester een andere slavin verkoos en zij hun bevoorrechte positie verloren.⁵⁵

Het trouwen op Curaçao geschiedde in de 17e en 18e eeuw ten overstaan van de predikant, die fungeerde als ambtenaar van de toen nog ontbrekende burgerlijke stand. Ook Rooms-Katholieke ingezetenen moesten zich bij hem voegen voor het aangaan van een huwelijk en konden dit dan natuurlijk later door de pastoor laten solemniseren. Dat ook hieraan niet altijd de hand werd gehouden blijkt uit de notulen van de Raad van 14 April 1785: „Den Raad gesien en geleezen etc. etc. qualificeert den fiscaal Van Beylingen omme aan de priesters Theodorus Brouwer en Schinck te interdiceren in 't geheel geen slaven te trouwen en vrije niet dan met een trouwbrief van den Secretaris op een boete soudén dezelve in beyde gevallen mogten voortgaan van 300 pesos van agten voor de eerste, 600 pesos van agten voor de tweede, en voor de derde rijse, dat zij provisioneel van hun post worden ontslagen.”⁵⁶

De verhouding tussen dominee en pastoor was echter meestal niet slecht. Verscheidene gevallen zijn bekend, waarbij de dominee bij afwezigheid Katholieke kinderen doopte of de pastoor Protestantse.⁵⁷ Bij de laatste waren echter nooit slavenkinderen. Ook gebeurde zulks alleen tegen het einde der 18e eeuw en vóór de komst van Niewindt. Het tekent wel een erg Schrantse mentaliteit.⁵⁸

Het kind van een slaaf en ook de slaaf zelf mocht dus wel gedoopt worden. In dit opzicht zijn de doopboeken duidelijk genoeg. Dat zij ontbreken vóór 1739 is stellig voor een deel toe te schrijven aan voorzichtigheid, waardoor men aantekening maar liefst achterwege liet, doch ook zullen er wel enige verloren zijn gegaan. Het Reglement op de R.K. Priesters van 20 Sept. 1756, uitgevaardigd ten tijde van Directeur Faesch⁵⁹ noemt bepaalde priesterlijke handelingen, ook het dopen met name. En in 1774 werd in een nieuw reglement tijdens Directeur Rodier de priesters zelfs verboden een bepaalde som gelds te vragen voor het dopen van slavenkinderen, wat dus wel schijnt te zijn voorgekomen. „De priester sal niet vermoogen eenige tax te stellen op het doopen der negroskinderen, biegt, misse zeggen off iets

dergelijks maar zig moeten vergenoegen met 't geene een ieder is naar zijn vermogen geevende." ⁶⁰

Deze houding van de Overheid impliceert echter weer niet, dat de pastoor nu maar vrijelijk elke slaaf, die daartoe de wens te kennen gaf, kon dopen of diens kinderen dit Sacrament kon toedienen. De meeste eigenaars van de slaven waren Joden of Protestanten en vaak werden de slaven gedwarsboomd of gehinderd, wanneer zij voor zich of hun kinderen de doop begeerden. Hierover klaagt Niewindt nog in 1850.

Stond de Compagnie dus het dopen der slaven toe, verbood zij daarentegen hun huwelijk en deed zij niets voor hun godsdienstige opvoeding, evenmin voor hun onderwijs, dan rest nog de vraag, in hoeverre zij de slaaf beschermde tegen luim en willekeur van zijn meester. Op Curaçao heeft zij werkelijk getracht enige invloed op die verhouding uit te oefenen. De Instructie van de Staten-Generaal voor de „Hooge en Lage Regeeringe der Geoctroyeerde West-Indische Compagnie" bevat de bepaling dat „de Negros ende Slaven zullen by hare Heeren ende Meesters wel worden getraceerd ende op behoorlycke tyden als den Godsdienst wert gepleecht, tot de publicque exercitien van de Religie werden gesonden, ende met geen arbeydt op de Rustdagen bezwaart".⁶¹ Evenmin als met de bekeringsarbeid is met dit artikel ooit ernst gemaakt.⁶² De slaven der Joodse eigenaars waren in dit opzicht iets beter af, daar deze evenals hun meesters op de Sabbath niet werkten en de Joden, die meer dan heden ten dage streng wettisch leefden, ook hun slaven naar het 3e gebod vrij gaven.

Overigens werd de toestand der slaven op grond van art. 86 van bovengenoemde Instructie veelal geregeld naar de beginselen van het Romeinse recht, dat werd gevolgd, zodra men te maken kreeg met iets, dat niet in de vaderlandse wetgeving was opgenomen. In de practijk betekende dit zo goed als altijd, dat de slaaf werd overgeleverd aan de genade van zijn meester. Weliswaar probeerde men met allerlei lapmiddelen ook daar regelend op te treden, waar genoemde Instructie in gebreke bleef, zoals b.v. blijkt uit de instructie voor Jan Rodier: „De dienstbare Zwarten zal hij onder het opzicht van iemand, daer toe reeds gesteld of nog te stellen, doen aanleiden tot zoodanigen arbeid, waer uit de Compagnie het meeste nut en profijt zoude mogen trekken, alles met discretie, zonder wreedheid of onchristelijk tractement, en zal hij niet gedooogen, dat de Negros Slaven van Particulieren anders worden behandeld." ⁶³ Maar de slaaf was te afhankelijk, dan

dat daar geen misbruik van werd gemaakt, terwijl sociale wetgeving nog embryonaal was. De meester moest zijn slaaf woning, kleding en voedsel verstrekken. Wat het voedsel betreft, dat de slaaf kreeg, dit hing meestal af van de toestand en rijkdom van de eigenaar. Had deze geen levensmiddelen of voortbrengselen genoeg van eigen plantage, dan moest hij kopen. En waren zijn inkomsten weinig, was het benodigde duurder dan hij kon of wilde betalen, dan was de slaaf het sluitstuk van zijn begroting en bijgevolg het kind van de rekening. Dan leed hij dus gebrek. Ook als de meester somtijds grond ter bebouwing voor de behoeften van de slaaf aanwees, hing diens bestaan vaak uitsluitend van de opbrengst daarvan af.⁶⁴ Dan moest de slaaf die grond bebouwen in zijn vrije tijd, maar zelfs de Zondag werd hem daartoe vaak niet gegund, wat wel overduidelijk blijkt bij de opsomming der grieven, die de slaven hadden bij de opstand van 1795.⁶⁵ In tijden van oorlog, wanneer het eiland geblokkeerd werd en dus een preciaire voedseltoestand ontstond, werd de arme slaaf het eerste slachtoffer. Zo heerste er een nijpend tekort aan levensmiddelen tijdens de oorlog van 1672, toen Fransen en Engelsen, kapers en vrijbuiters de Caribische zee onveilig maakten en „al verscheyde Swarte van honger gesturven waren”.⁶⁶ Ook gedurende de blokkade van 1805 steeg de nood zeer hoog, zoals blijkt uit een memoriaal van Bartholomeus Senior: „begin van de maand January is er een grooten en duren tijd en hongersnood op 't Land geweest en dat alle Inwoonders zich hebben moeten onderhouden met mais à 9 stuivers de kan.”⁶⁷ Toen pasten sommige eigenaars een slimigheidje toe om hun slaven van de honger te vrijwaren, door hun geen rantsoenen meer te geven, waardoor deze tot diefstal vervielen en in arrest geraakten, zodat op deze wijze het Bestuur verscheidene redde. Echter doorzagen Commissarissen de list en bedankten voor die dure kostgangers. Voortaan moest elke slaaf in arrest door zijn meester van mondkost worden voorzien, zo niet, dan werd de gevangene na 3 weken op publieke veiling verkocht, uit de opbrengst de kosten voor zijn onderhoud bestreden en het surplus, zo dit er was, de eigenaar ter hand gesteld.⁶⁸ Ook gebeurde het wel, dat de meester bij voedselschaarste zijn slaven vrije dagen gaf om elders te gaan werken en zo de kost te verdienen, welke hij zelf, hoewel daartoe verplicht, niet kon maar meestal niet wilde geven.⁶⁹ Tot diep in de 19e eeuw kwam het voor, dat slaven stierven van gebrek en vaak trachtte de meester door manumissie een slaaf op zijn oude dag het kostbaar goed der vrijheid te schenken,

alleen om daardoor ontslagen te zijn van zijn verplichtingen omtrent diens levensonderhoud. De troosteloze hardvochtigheid, die op dit gebied heerste, blijkt wel uit een brief van Niewindt: „Nu echter wordt de Directie dier Maatschappij (bedoeld is de R.K. Maatschappij der Christelijke Weldadigheid) voortdurend lastig gevallen door mensen, die werkelijk slaven en slavinnen zijn, die geene brieven van manumissie hebben, maar die, nu zij oud, blind of gebrekkelijk geworden zijn en niet meer kunnen werken, door hunne meesters óf zoogenaamd vrijgegeven zijn óf uitgestuurd worden om hunne kost te zoeken, waartoe zij, daar zij niet meer kunnen werken, niet in staat zijn.”⁷⁰

Ook de kleding van de slaaf was vaak minder dan het noodzakelijke of betamelijke. Enkele goede uitzonderingen daargelaten, dwongen vele meesters hun slaven tot het kopen van klederen bij hen en de betaling daartoe werd van het wekelijks rantsoen afgehouden.⁷¹ Velen hadden nauwelijks iets om hun schaamte te bedekken; kinderen tot 10 of 12 jaar liepen meestal naakt. Dat dit weer niet bevorderlijk was voor de zedelijkheid, ligt voor de hand. En deze was in de slavenkoloniën al niet groot, daar zowel in huisgezinnen als in ondernemingen de meesters het recht hadden, en daar ook gebruik van maakten, om hun slaven aan den lijve te tuchtigen en hunne slavinnen te maintaineren.

Ook hier kan men niet zeggen, dat er in de eerste helft van de 19e eeuw van enige vooruitgang sprake is. Niewindt schrijft nog in 1849 aan zijn procurator: „Ik wil nog niet van andere wettelijke voorschriften omtrent het behandelen der slaven als hunne kleding en voedsel gewagen; hoe menig slaaf of slavin is er, die niet in tegenwoordigheid van een fatsoenlijk mens durft te komen, omdat zij niets hebben om hunne naaktheid, hoe dan ook, te bedekken” en uit een correspondentie van 1856 haal ik deze zin: „de slavenkinderen, van zeer jong af, loopen zonder kleederen”.⁷²

Het bovenstaande geldt in de eerste plaats voor de tuin- of plantageslaven. De z.g. trainslaven, huisbedienden of ambachtslieden waren er beter aan toe en droegen zelfs schoenen, een ongehoorde weelde voor een slaaf in andere koloniën, waartegen op Curaçao, zoals wel in Suriname, geen bepaling bestond om dat te verbieden. Eén der grieven van dergelijke trainslaven om naar Suriname te gaan, bestond juist in dit verbod van schoenen dragen. „Een slaaf met schoenen en kousen aan in deze landen”, schrijft iemand in 1794, „is een even

ongewoon schouwspel als een Neger onderwezen in de beginselen van het Christendom." ⁷³

Over de behuizing der slaven valt het volgende op te merken: De negers woonden op de plantages in kleine buurtschappen en op geringe afstand van het landhuis. Weliswaar heeft ieder zijn eigen woning, doch deze is niet meer dan een ellendige hut, waarvan de wanden bestaan uit rijswerk, dat zij met klei en mest dichtsmieren, terwijl het dak met bladeren van suikerriet of mais gedekt is.⁷⁴ Vaak bestaan deze hutten slechts uit één of twee vertrekken. Ook nu nog zijn zij op het eiland vrij talrijk.⁷⁵

III

Juridische positie der slaven gedurende het tijdvak 1634-1816

JURIDISCH gezien was de slaaf, zoals reeds opgemerkt, geen persoon doch zaak. Daarom stond hij tegenover een blanke steeds in het ongelijk, werd hij aanvankelijk zelfs niet gehoord. De blanke had in de 17e eeuw nog het recht zijn slaaf als een hond te doden. Weliswaar werd dit bij de kentering naar de 18e eeuw verboden, doch wanneer de blanke zich desondanks toch aan dit vergriep schuldig maakte, werd hij slechts licht gestraft, zoals blijkt uit een rechtsgeding tegen een bediende van Directeur Jan Gales¹, die een slaaf gedood had en die slechts een geldboete kreeg.² Lichamelijk tuchtigen kon de meester tot aan het begin der 19e eeuw vrijwel onbeperkt en wanneer sommige wreedheden verboden waren, ontbrak het toch meestal aan een preciese aanduiding.

Gewoonlijk werden de slaven lijfstraffelijk getuchtigd door zweepslagen op het naakte lichaam met de bullepees of de roeden van de watapanaboom. Bijna nooit geschiedde dit echter wegens traagheid in de arbeid of verregaande luiheid, wel voor het plegen van grove misdrijven, b.v. diefstal. Vernederend was echter, dat het slachtoffer daarbij ontkleed was en dat niet alleen de eigenaar of de bomba³, maar op bevel van de meester ook de medeslaaf die straf kon uitvoeren. Wel zijn voor Curaçao niet de excessen bekend, die voorkwamen op de andere Caribische eilanden, waar soms kinderen door hun ouders, of ouders door hun kinderen werden geranseld op bevel van de meester, ook zijn met betrekking tot de Nederlandse Antillen geen voorbeelden bekend van blijvende invaliditeit tengevolge van grove mishandeling door de eigenaars, terwijl deze wel legio waren op de Engelse of Franse Antillen of in Suriname⁴, evenmin kwamen bepaalde martelwerktuigen zoals de Spaanse bok⁵ op Curaçao voor, doch dit alles neemt niet weg, dat de straffen, ook naar de toenmalige maatstaf, streng waren.

Toeleg op het leven van een blanke werd zonder pardon met de dood gestraft, terwijl omgekeerd slechts een geldboete werd geëist van de blanke die een slaaf gedood had. Tegen een blanke getuigen was de slaaf verboden, dit getuigenis had geen waarde. Ook als aanwijzing wilde men het getuigenis van een slaaf niet horen en nog vlak vóór de Emancipatie maakte een slavenopzichter bezwaar tegen het feit, dat het voor hem bezwarend getuigenis (eensluidend) van 15 slaven tegen hem werd gebruikt.⁶ Men beriep zich hierbij meestal op de waarschijnlijkheid, dat de slaaf uit wrok tegen zijn meester of tegen anderen of uit wraakzucht vals getuigde. Het is duidelijk, dat men daarmee de bevoegdheid om getuigenis te geven verwarde met de beoordeling van de waarde, die aan dat getuigenis gehecht moest worden. Alleen tegenover een slaaf had het getuigenis van een slaaf waarde. Hoe ook beledigd en getrapt, tot diep in de 19e eeuw miste de slaaf het recht om zich te verdedigen. Met zijn vrijheid was hij in zekere zin ook zijn veiligheid kwijt en al kwamen op Curaçao dan geen excessen voor, al was het leven in Afrika ook niet bepaald benijdenswaardig wat veiligheid en vrijheid betreft, bitter moet het hem gevallen zijn als koopwaar te worden behandeld en mishandeld, als afbetalingsobject van schulden te hebben moeten fungeren of aan de vijand bij brandschatting te worden uitgeleverd, zoals blijkt bij de afkoop van plundering door de Fransen in 1713 met de som van Ps. 115.000 „te betalen in goederen, slaven en constanten”.⁷

Men verachtte de neger, maar men vreesde hem tevens, daar hij numeriek in de meerderheid was en veel, dat ons nu sadistisch aan doet, moet worden toegeschreven aan het streven om hem er door grote strengheid onder te houden. „Men moet of door de volstrektste slavernij de verstanden der slaven onderdrukken of het leven hunner Meesters is in groot gevaar. Hierom worden zij door verscheidene vernederende straffen en onderscheidingen in de laagte gehouden... In deze gesteldheid zijn zij onderworpen aan verscheiden opgehoopte soorten van ellende, blootgesteld aan de tyranny der heerszuchtigen, aan de begeerlijkheden der wellustigen en aan een gedurigen arbeid, die geen einde neemt dan met hun leven”, schrijft iemand omstreeks 1800.⁸

Echter, de slaaf werd op Curaçao niet, zoals overal elders geschiedde, afgewerkt. Zijn exploitatie nam vaak de vorm aan van hem op karwei zenden, waarbij hij dan in zijn eigen onderhoud kon voorzien, doch

natuurlijk zijn meester een deel der verdiensten moest afdragen.⁹ Zijn behandeling was zodanig, dat hij naar het oordeel van tijdgenoten, daardoor werd bedorven en op andere dan de binnenlandse markt minder opbracht.¹⁰ Zelfs heeft men een tijdlang geseling, brandmerken en verbanning (naar de zoutpannen van Bonaire) verboden als straffen, doch in 1745 tijdens het directoraat van Faesch werden deze maatregelen weer ingevoerd „alzo de brutaliteiten der mulatten en negers, zoo vrije als slaven, onverdragelijk werden en deselve zich genoegzaam niet meer en schamen omme bij daage en bij nachte de goede ingezetenen alhier te ontrusten, qualyk te bejegenen ende met veraghtingh te behandelen”.¹¹ Het is een algemene klacht in die dagen, dat naarmate men de negers meer vrijheid gaf, zij zich minder goed gingen gedragen, losbandig en diefachtig werden.¹²

„Dat zulke plakكات nodig waren”, schrijft Hamelberg, „is zeker wel een bewijs van de groote verwarring en wanorde, die er op het eiland heerschten”¹³, volgens velen een gevolg van de grote toegevendheid jegens de slaaf, al protesteert Dahlhaus op talrijke bladzijden van zijn biografie over Niewindt hevig tegen deze voorstelling van zaken.¹⁴ Een eeuw na Faesch is het nog niet veel beter, want in een brief van Gouverneur Van Lansberge aan de minister van Koloniën leest men o.a. : „Men behoeft hem (nl. de slaaf) maar op straat te zien om de overtuiging te erlangen, dat het niet het abjecte wezen is dat onder de slavernij gebukt gaat en daardoor verbasterd is, dat wanneer het van verre een vrij man ziet aankomen, gedwee op zijde gaat en in een eerbiedige houding blijft staan totdat de andere voorbij gegaan is. De slaaf op Curaçao is vrijer dan een dienstbode in Europa, en maar al te dikwijls moet een blanke op zijde gaan wanneer een troep slaven op straat staat te praten. Het is dus eerder het besef, dat men daar een evenmensch voor zich ziet over wien een ander naar genoegen kan beschikken, dat ons medelijden inboezemt. Een soldaat of een matroos ontvangt zwaarder straf dan een slaaf en is minder meester over zichzelf.”¹⁵ Dit werd geschreven, toen in Nederland bij leger en vloot de lijfstraffelijke rechtspleging nog bestond. Toch blijkt uit dit schrijven wel duidelijk, dat het oordeel over „lieden van de couleur” en de slaaf zich aan het wijzigen is.

In 1750 breekt de eerste slavenopstand uit. Omtrent de oorzaken bestaat geen zekerheid, doch in het algemeen kan men natuurlijk wel aannemen, dat slechte behandeling gevoegd bij de zucht naar vrijheid voldoende drijfveren geweest zullen zijn. Na de onderdrukking hadden

nog enige ongeregelde heden plaats, doch ook daarbij werd door krachtig optreden de rust hersteld. Vanzelfsprekend vielen een aantal aanstichters in handen van de scherpreechter, een ambt, dat op Curaçao altijd vervuld werd door vrije zwarten, „zijnde ruwe en botte negers”.¹⁶

De houding van sommige vrije negers en mulatten voor en tijdens deze onregelmatigheden schijnt Directeur Van Bosvelt reden te hebben gegeven om het manumitteren van slaven zwaarder te belasten. De „te groote faciliteyt der ingezetenen en eigenaren van slaven om deze in vrijheid te stellen” wilde hij tegengaan door een som van Ps. 100 te laten storten in de eilandskas voor elke manumissie van een slaaf onder de 60 en een slavine onder de 50 jaren.¹⁷

Reeds enige malen gebruikten wij de term manumissie. Dit is het in vrijdom geven van slaven. In tegenstelling tot de emancipatie is het geen daad van het gouvernement, betrekking hebbende op een groep, doch de daad van een particulier persoon, die zich uitstrekt over zijn bezit en zich kan bepalen tot één of meer slaven. Zij dagteekent reeds vanaf het begin der slavernij op Curaçao, doch eerst in de loop der 18e eeuw werd de manumissie gereglementeerd en belast. De gemanumitteerde, de slaaf dus die vrij werd, kon echter nog geen aanspraak maken op alle burgerlijke en staatkundige rechten. Hij en zijn nakomelingen waren b.v. verplicht de voormalige eigenaar, diens vrouw en kinderen en de afstammelingen van deze „alle Eere, Respect ende Reverentie” te bewijzen. Voor vergrijpen jegens zijn vroegere meester kon de gemanumitteerde weer in slavernij terugkeren. Volgens K.B. van 1831 zouden personen die brieven van manumissie ontvingen, eerst twee jaren daarna het volle genot van het burgerrecht genieten¹⁸ en een Publicatie van 1837 verbood de gemanumitteerde zich buiten de kolonie te begeven.¹⁹

Zoals ik reeds eerder opmerkte, was voor de gemanumitteerde de vrijheid niet altijd een weldaad. Velen, vooral ouden van dagen, hadden het onder de hoede van een goede meester beter dan als vrijen, die voor zichzelf te zorgen hadden en vaak werden slaven vrij gegeven, die oud en gebrekkig ten laste van hun meester waren, welke met manumissie van de verantwoording af wilde zijn.²⁰

Wanneer een slaaf recht meende te hebben op vrijdom, daar hem dit b.v. door zijn meester was beloofd en bij testamentaire beschikking was vastgelegd, werd door de daartoe aangewezen autoriteit een „curator ad hoc” voorgedragen, die de manumissie van de slaaf moest

bevorderen. Een uitvoerig reglement op de manumissie kwam eerst tot stand onder Koning Willem I en hierin werd bepaald, dat aanzoeken tot het verlenen van manumissie vergezeld moesten gaan van een bewijs, dat de aanzoeker in de generale kas de som van f 300 tot f 500 had gestort of een goedgekeurde borgtocht bezat en in het bezit was van een bewijs, dat de vrij te laten slaaf in enig erkend kerkgenootschap was opgenomen. De genoemde bedragen moesten ter cautie verstreken voor de openbare schatkist, zodat die niet te eniger tijd schade of winstderving zou lijden, wanneer de gemanumitteerde arm-lastig of gebrekkig zou worden. Minderjarige gemanumitteerden stonden van rechtswege onder de voogdij van hun voormalige meester, zo de ouders nog slaven waren.²¹

Wat kon de slaaf die geen uitzicht op manumissie had, wiens geest niet gebroken was door vernederende en ontterende behandeling, doen om zijn lot te verbeteren? Hem stond slechts één weg open: de vlucht. Dat men op Curaçao niet zoveel last heeft gehad van het ontvluchten van slaven, hoewel de mogelijkheid om naar Coro te ontkomen, niet gering was, pleit voor de goede behandeling, welke ze genoten.²² De gelegenheid om te vluchten hadden ze zeer zeker, Willemstad werd door vele vreemde schepen bezocht en sommige slaven drosten dan ook als verstekeling. Er is een plakkaat van 1743 door Faesch uitgevaardigd tegen dit weglopen, waarbij een algemene jacht op de vluchtelingen werd bevolen.²³ Deze publicatie werd tot driemaal toe herzien, n.l. in 1761, 1789 en 1791.

Rust en orde schijnt onder de slavenbevolking na de eerste opstand van 1750 verre te zoeken te zijn geweest. In 1751 verscheen, weer van Faesch, een plakkaat tegen de negers die op de Zondagen de dienst der gemeente van de Augsburgse confessie, bedoeld wordt de Lutherse gemeente op Otrabanda, hinderden door hun geschreeuw: „Lasten en beveelen wij alle neegers en moulatten van beyde sexen die over deeze haaven vaaren, omme na de Roomsche Catholyke kerk te gaan oft te van daar terugh te koomen, sig stil, seedig en zonder eenig geschreeuw, gelagh oft geraas, op wegh sullen houden, ten eynde aan de gemeente der Augsburgsche confessie... in 't pleegen van haare godsdienst geene de minste ergernisse offte onstigtige te verwecken” en wie zich toch aan deze overtreding schuldig maakte, zou worden gegeseld „zonder eenige conniventie met wattapanna”.²⁴

In 1789 verscheen een lijvig rapport van de hand van twee commissarissen, Grovestins en Boey, door de Staten-Generaal benoemd

ingevolge vergadering van 27 Aug. 1788 om verslag uit te brengen inzake de Westindische eilanden, Essequibo en Demerary. De klachten over de losbandigheid der negers en slaven nemen in dit rapport scherpe vormen aan, hoewel hierbij moet worden toegegeven, dat de nadruk steeds wordt gelegd op de vrije negers en mulatten: „Doordat dit eiland een zeer oude colonie is, heeft de vermenging van de couleuren tot zoo hoogen graad plaats gevonden, dat geen zes families op het eiland geteld kunnen worden, welke niet aan lieden van de couleur vermaagschapt zijn; men vindt dus ook een menigte mestiezen, castiezen en mulatten zoo als ook vele vrije negers en vrije meiden, al het welk de zoo hoog noodzakelijke band van discipline geheel en al heeft verbroken; ook kunnen de ondergeteekenden getuigen in geen eene colonie geweest te zijn, waar de negers zoo veel stoutmoedigheid bezitten als in Curaçao.” Wat het rapport opmerkt omtrent de godsdienstige en zedelijke opvoeding der negers is interessant als spiegel van de destijds gangbare mening: „Hier komt nog bij, dat men alhier de gewoonte heeft ingevoerd om de meeste negers te doopen, vooral bij de Roomsche gemeente; was een neger nu vatbaar voor een behoorlijk onderwijs en wierd hetzelfde dan aan hem ten koste gelegd, zoude dat eene prijzenswaardige zaak zijn en kunnen strekken om zijne zeden te beschaven, maar op den voet waarop het tegenwoordig is, kan het nergens toe dienen dan om den neger eene superstitie te geven waarvan hij uit de aard zoo rijkelijk is voorzien, hem hoogmoedig te maken en in cas van rupture met de Spanjaarden gevaarlijk te doen zijn.”

Over de behandeling der slaven door hun meesters schrijven de rapporteurs: „Wanneer men de losbandigheid en stoutmoedigheid der slaven in dit eiland in acht neemt, zoude men in den eersten opslag gelooven dat dezelve volkomen vrij waren en dat de meesters niets over dezelve te zeggen hebben, doch bij nauwkeurig onderzoek zal men bevinden, dat de slaven op de kust van Guyana er beter aan toe zijn, want doordien dit eiland geene genoegzame mondbehoeften oplevert en het onderhouden der slaven aan den meester kostbaar valt zoo volgt daaruit, dat die mondbehoeften met alle mogelijke spaarzaamheid worden uitgedeeld, ja zelfs is het niet zonder voorbeeld, dat in schaarsche en dure tijden negers van gebrek aan voedsel zijn omgekomen; daarvandaan is de barbaarse gewoonte ingevoerd dat een oude en verminkte slaaf door zijn meester wordt vrijgegeven, welke zoogenaamde gunst om zijn gedane diensten hem noodwendig aan

gebrek moet blootstellen, indien hij met bedelen zijn kost niet kan verdienen; daarvandaan is het gebruik ingeslopen dat zeer vele slaven de vrijheid hebben, nu buiten het goed van hunnen meester of opziener te gaan werken, negotie te doen, te visschen of iets dergelijks, ten einde hun kost te verdienen, mits zij slechts een zekere bepaalde somma 's wekelijks opbrengen en waarvan dus het gevolg is, dat zij niet onder genoegzame discipline staande, het noodige ontzag verliezen en zich aan diefstal schuldig maken, wanneer zij daartoe gelegenheid kunnen vinden. Het straffen met zweepslagen is alhier niet in gebruik; wanneer een neger publicq wordt gestraft, geschiedt zulks met eene geeseling hetgeen watapana genoemd wordt, zijnde een zeker soort van riet; de huisstraffen geschieden met bullepeeslagen, doch zelden tot een bovenmatige graad." ²⁵

Ook Teenstra schrijft, maar het is zeer wel mogelijk, dat hij dit rapport min of meer vrij na schrijft, dat de slaven op Curaçao minder behoeven te werken dan in Suriname, beter zijn gekleed, doch slechter voedsel ontvangen; dat de meesten lui zijn en brutaal en verwend door een zachte behandeling. ²⁶

In 1791, twee jaar na de publicatie van het rapport van Grovestins en Boey en daardoor geïnspireerd, verscheen een nieuw plakkaat en werden strenge maatregelen getroffen, daar „de brutaliteyten van neegers en moulatten” te ver gingen. ²⁷ De Franse leuzen van de Grote Revolutie waren ook naar de Cariben overgewaaid en nog in 1791 begonnen de negers op Santo Domingo te revolteren. Dit werd op Curaçao spoedig genoeg bekend, één der aanvoerders van de opstand van 1795 noemde zich naar de zwarte dictator van Santo Domingo „Toussaint”. Bij het plakkaat van 1791 werd dan o.a. bepaald, „dat het elken blanke vergund zou zijn een neger of mulat die brutaal tegen hem was één enkelen rottingslag toe te brengen en hem verder bij den fiscaal aan te geven, die zonder vorm van proces hem verdere straf zou kunnen opleggen, meestal bestaande in het slaan met „watapana-roeden”. ²⁸ In 1795 stelde de Raad bij Publicatie van 4 Aug. o.a. vast, dat geen negers en lieden van de couleur met wapens, stokken of knuppels in het openbaar mochten verschijnen” en „vrije negers en mulatten zich na negen uur 's avonds op straat vertoonende, voorzien moesten zijn van een brandend lantaarntje, en slaven bovendien van een geschreven permit hunner eigenaars”. ²⁹

Twee weken later brak de grote slavenopstand uit.

Als algemene oorzaken moeten genoemd worden de revolutionnaire

denkbeelden vanuit Frankrijk reeds op de Franse eilanden verbreid en door „vrije lieden van de couleur” op Curaçao aan de slaven verkondigd; voorts het algemeen verspreide denkbeeld, dat door het Haags Verdrag, althans door de alliantie met Frankrijk de Bataafse Republiek min of meer bij de Franse Republiek was ingelijfd en tenslotte het voorbeeld van Santo Domingo. Bijzondere grieven waren: het verantwoordelijk stellen van alle slaven ener plantage voor het misdrijf door één hunner begaan, het niet naleven van het verbod om slaven op Zondag te laten werken en wat ik zou willen noemen de gedwongen winkelnring, waarbij slaven zoals reeds vermeld bij hun meester de kleding moesten kopen met hun rantsoenen of het elders verdiende geld en dan tegen hogere prijzen dan waarvoor die zaken ergens anders werden verkocht.³⁰ Allerlei geruchten hielpen bovendien bepaalde verwachtingen bij de slaven stimuleren, b.v. dat de Franse generaal Rigaud, die op Santo Domingo de slaven geholpen had, hen ook op Curaçao zou komen helpen, dat de slaven door het Bestuur der Bataafse Republiek waren vrij verklaard, doch de regering van het eiland dit geheim hield. En dan kwam daar nog bij de verregaande zorgeloosheid van de autoriteiten, die in kleinere opstootjes, zoals dat van de slaven van een zekere I. Gouverneur, niets meer wilden zien dan zogenaamde „krabbelvuijstjes”.³¹

Over het verloop van de opstand heeft Hamelberg uitvoerig geschreven.³² Het gelukte na enige tegenslagen tenslotte om de rebellie te onderdrukken. Aandacht verdient het optreden van pater Schinck, die vruchteloos probeerde, en met gevaar voor eigen leven, om de opstandige slaven tot andere gedachten te brengen.³³ Later trad hij als pleitbezorger op voor die schuldige slaven, die om genade vroegen. Hiermede had hij meer succes en een soort van algemene amnestie werd vooral op zijn aandrang uitgevaardigd, waarin de Raad verklaarde: „zoo is 't dat wij, met een Christelijk medelijden aangedaan zijn voor diegenen, die, niettegenstaande hun berouw ongeveinsd is, nogthans rechtvaardig met den dood zouden kunnen worden gestraft, aan allen en een ieder der oproerige negers, welke in dat vervloekt complot zijn geweest, hebben goedgevonden de vergiffenis, die aan hen door de Heeren officieren voormeld is verleend, te confirmeeren en thans daarbij eene Generale Amnestie te voegen, met bevrijding van alle straffen.” Zeker is deze amnestie echter mede een gevolg van het feit, dat er na demping van de opstand en de gevangenneming der leiders nog talrijke slaven over het eiland rondzwierven, die men nog niet had

kunnen pakken en op deze wijze weer naar hun plantages wilde lokken. Negenentwintig slaven werden volgens rechterlijke uitspraak geexecuteerd, drie strengelijk geseld en van den lande verkocht en een tiental vrijen, die zich bij de opstandelingen hadden aangesloten, verbannen. De vonnissen werden met de toenmalige barbaarsheid uitgevoerd en luidden voor de hoofdaanstichters als volgt:

„dat het opperhoofd der rebellige negers Toela, bijgenaamd Rigaud, zonder verdere vorm van proces worde gebracht ter plaatse, waar men hier executie doet; aldaar op een kruis worde gebonden, van anderen op levendig geradbraakt, daarna in het gezicht geblakerd en den kop afgehouden en den kop op de galg geplaatst;

„dat Bastiaan, bijgenaamd Carpata, na alvorens deze executie te hebben aanschouwd op dezelfde wijze worde geëxecuteerd;

„dat de beide koppen van Toela en Bastiaan worden gebracht naar het Rad of Galgenveld en aldaar op twee staken worden tentoongesteld;

„dat Pedro Wacao bij de beenen rondom het schavot gesleept, daarna aan een paal gebonden, de handen worden afgekapt en vervolgens met een ijzeren moker den kop verbrijzeld;

„dat alle de doode rompen met eenige zwaarten worden in zee geworpen.”

Daarop liet de Raad nog de volgende aanmaning volgen: „Zoo gebieden Wij bij deze ook op de allerstrengelijkste wijze, dat de slaven aan alle blanken zonder onderscheid behoorlijken eerbied en voorts onderdanigheid aan hunne meesters, factoors en bomba's zullen bewijzen, op poene van, bij de geringste blijken van ongehoorzaamheid of disrespect tegen hunne meesters, factoors of bomba's of eenige blanke personen, anderen ten exempel, rigouresuselijk en naar exigentie van zaken aan den lijve of leven te worden gestraft.”

De strengheid van deze vonnissen moge echter niet tot verkeerde conclusies leiden. In de eerste plaats passen zij geheel in het kader van de tijd, verder komen zij gedurende de gehele Compagnie's tijd vrij regelmatig voor en blijkt daarbij, dat slaven vaak iets voor hadden op vrijen. Immers, toen b.v. in 1694 op Curaçao een viertal slaven werden veroordeeld, één om te worden opgehangen, één om de rechterhand te worden afgekapt en twee om met de strop om de hals onder de galg te staan, gaf de Kamer van Zeeland aan Directeur en Raden in zake het afkappen der rechterhand in overweging „dat gevoeglycker eene andere straffe soude hebben kunnen geïnfligeert geweest syn” en dat niet omdat men de straf niet rechtvaardig vond, maar omdat de slaaf daardoor niet meer in staat zou zijn werk te verrichten „ende alsoo blijft eene belastinge om denselve te onderhouden”.³⁴

Kort na het onderdrukken van de opstand van 1795 volgde een publicatie, waarbij werkuren, rantsoenen en de verstrekking van kleren beter werden geregeld.³⁵ Uit het herhaalde verwijzen naar deze verordening en uit de vele klachten van Niewindt kan men echter veilig concluderen, dat de meesters zich er maar weinig aan gehouden hebben.

Tijdens het tussenbestuur der Engelsen op Curaçao ³⁶ bleef het over het algemeen rustig onder de slaven. De schrik zat er waarschijnlijk goed in. De enige gebeurtenis, die toch wijst op een geenszins bevredigende toestand, is het incident op de plantage van de planter Ringeling. Op een Zondagmorgen van het jaar 1812 vervoegden zich bij de Engelse Gouverneur Hodgson een aantal slaven, die klachten indienden over de behandeling, welke zij van hun meester moesten ondergaan. Dat zij op een Zondag gehoor vroegen bij de Gouverneur, spreekt voor zich zelf. Dit was immers hun enige vrije dag en van hun meester kregen zij natuurlijk geen verlof om onder werktijd te gaan. Deze meester zou hen met watapana en mes hebben mishandeld, weshalve zij weigerden naar de plantage terug te keren. Hodgson bracht de kwestie in de Raad, die na onderzoek aan Ringeling een boete oplegde van 500 pesos en hem vermaande, terwijl de slaven werd aangezegd weer aan het werk te gaan.³⁷

Verder resultaat van dit protest was wederom een publicatie over de behandeling der slaven. Uitdrukkelijk werden daarbij werktijden vastgesteld, n.l. van zonsopgang tot 11 uur en van 1 uur tot zons-
ondergang. Op Zondagen en andere heilige dagen zou niet gewerkt mogen worden, de rantsoenen werden vastgesteld en geregeld, terwijl bij overtreding de eigenaars een boete van 50 pesos zouden verbeuren voor elk geval.³⁸ Deze bepalingen geven een duidelijke aanwijzing in welke opzichten de meesters hun macht over de slaven misbruikten en waarin zij te kort schoten.

In 1816 eindigt het Engels tussenbestuur en komen de Westindische Antillen weer terug onder de Nederlandse vlag. Een nieuw tijdperk neemt een aanvang.

IV

Intermezzo

KONING Willem I overschatte de betekenis van Curaçao schromelijk en wilde er een soort van Westers Gibraltar van maken. Hij verhief de Benedenwinden tot een Gouverneur-Generaalschap onder Kikkert. Het moederland zou daarbij alleen de militaire uitgaven voor zijn rekening nemen, voor de overige uitgaven moest de kolonie zich zelf zien te bedruipen. Dit bleek al zeer spoedig een onmogelijke opgave. De goede tijden van de Amerikaanse Vrijheidsoorlog waren voorbij en de handel had zich in de Napoleontische era verplaatst naar Sint-Thomas.

Onder moeilijke omstandigheden aanvaardde dus Kikkert het bestuur. De slechte toestand der financiën en de vrijheidsoorlog der Spaans-Amerikaanse koloniën vergrootten zijn zorgen niet weinig. Dat daarom aanvankelijk weinig aandacht werd geschonken aan de toestand der slaven, wekt geen verwondering. Zolang deze zich maar rustig hielden vielen zij volkomen buiten de aandacht en de zorg van het Bestuur, dat er zich niet om bekommerde, hoe zij leefden: zonder onderwijs, zonder huwelijk en gezinsleven en bijna zonder godsdienst. Natuurlijk vergete men daarbij niet, dat sociale voorzieningen in het begin der 19e en in voorafgaande eeuwen werden beschouwd als uitingen van liefdadigheid en ressorteerden onder de taak der Kerk, evenals armen- en wezenzorg en eigenlijk het onderwijs ook, al was er met de Napoleontische Verlichting wel enige kentering merkbaar.¹

Eén man was er echter, die zich het lot der slaven aantrok. Een pater Stöppel, die van 1816 tot 1818 op Curaçao zijn heilig dienstwerk verrichtte, daardoor met de slaven in nauwe aanraking kwam en hun noden leerde kennen. Met voorbijgaan van zijn Pastoor Primarius en van het Koloniaal Bestuur richtte deze pater in October 1817 een missive tot Koning Willem I, die als een klarenstoot de dageraad van een nieuwe eeuw aankondigt, de eeuw der emancipatie en de dag der vrijmaking.²

In zijn missive zet Stöppel uiteen, dat hij als Rooms-Katholiek priester werkzaam is op Curaçao en zich in die hoedanigheid wijdt aan de plichten welke zijn godsdienst hem oplegt. Deze plichten strekken zich in het bijzonder uit over de slaven en de verbetering van hun zedelijke en godsdienstige toestand, teneinde hen zoveel mogelijk te vormen tot nuttige leden van de maatschappij. De suppliant moet echter tot zijn leedwezen constateren, dat zijn pogingen niet altijd naar billijkheid worden gesteund en dat hij zoveel hinderpalen ontmoet, dat hij bijna geen gunstige uitslag op al zijn bemoeienissen verwacht.

Verscheidene redenen worden opgegeven voor dit pessimisme. Allereerst, dat het de slaven niet onbelemmerd geoorloofd is om zich te doen onderwijzen en dopen of wel hun kinderen de doop te doen toedienen, vervolgens, dat het de slaven verboden is een wettig huwelijk aan te gaan, terwijl de scheiding van als gehuwd levende paren door verkoop van een der partijen afzonderlijk vaak de noodlottigste gevolgen voor de zedelijkheid met zich sleept, terwijl tenslotte geen genoegzame zorg wordt gedragen voor hoog bejaarde, afgewerkte, zieke en stervende slaven. Bekende klachten dus, welke nu echter rechtstreeks aan de Koning worden gericht, daar de suppliant de ondervinding heeft, zoals hij schrijft, dat Zijne Majesteit „ook zelfs haren geringsten onderdaan de gelegenheid wil verschaffen om al die heilrijke vruchten te genieten, welke godsdienst en deugd hem aanbiedt, teneinde daardoor bekend te worden met de pligten, die zij als menschen, als christenen, als onderdanen te vervullen hebben.” De navolgende punten zullen naar de mening van de vrijmoedige suppliant tot verbetering kunnen leiden :

- 1 Dat de Heeren en Meesters der plantagien geen beletsel stellen om de kinderen gelijk mede de volwassenen te laten doopen, maar daartoe zoo veel in hun vermogen is hun de noodige hulp te verleenen.
- 2 Dat de suppliant den vrijen en onbelemmerden toegang hebbe tot de slaven in de plantagien, waar dezelve ook mogten gelegen zijn, ten einde hen in de waarheden van den godsdienst en de zedenleer te onderwijzen, waartoe de Heeren der plantagien een geschikt lokaal zouden moeten aanwijzen.
- 3 Dat het den slaven, hetzij op de plantagien, hetzij in de private woningen, hetzij buiten het huis hunner meesters woonachtig geoorloofd zij een wettig huwelijk aan te gaan, met dien verstande echter, dat de slaven der plantagien zich tot eene wederhelft uit dezelfde plantagien zullen moeten bepalen, terwijl de andere, welke in of buiten hunne meesters huizen wonen, zich hunne keuze kunnen voorbehouden, in gevalle namelijk, wanneer zij met toestemming of wel zonder krachtdadige weering hunner meesters met elkander een verergerlijk leven

lijden en bijzonder, wanneer uit zoodanige levenswijze kinderen mogten zijn voortgekomen, om in zulke gevallen door het huwelijk hunne voortdurende handel en kinderen te kunnen wettigen.

- 4 Dat over zulke het burgerlijk en kerkelijk huwelijksverdrag gratis geschiede, daar toch dezulken waarlijk als arm kunnen worden beschouwd die bij gebrek aan de noodige penningen om de vereischte jura te betalen, van een wettig huwelijk worden afgehouden.
- 5 Dat wanneer de slaven wettig en kerkelijk verbonden zijn, het den meesteren niet geoorloofd zij, den eenen zonder den anderen te verkoopen, maar dat beiden, man en vrouw met derzelver nog minderjarige kinderen aan den nieuwen meester moeten overgaan met vrijheid echter om, wanneer een van beiden vrij is, deze alsdan voor den gewonen prijs zijne wederhelft en kinderen, zoo zij slaven zijn, te kunnen afkopen.
- 6 Dat ingevalle de slaven gevaarlijk ziek zijn of in eenen staat zich bevinden, welke de laatste hulpmiddelen des godsdiensts zouden kunnen noodig hebben, de supplican de bevoegdheid hebbe om dezelve aan hun toe te dienen.
- 7 Dat eindelijk de hogere en lagere autoriteiten van voornoemde colonien, mogen worden uitgenoodigd om hiertoe hunne handhaving te willen verleenen.

Hoewel voor ons, levende in een andere eeuw, deze supplicie zeer gematigd en tam lijkt, verwekte zij in het Curaçao van de twintiger jaren der vorige eeuw een behoorlijke opschudding. Hoe gerechtvaardigd deze bescheiden eisen ons nu ook lijken, zij waren natuurlijk onvervulbaar, wanneer men aan het instituut der slavernij wilde vasthouden. Maar zij bewijzen ook, dat een Christelijke beschaving niet kan samengaan met slavernij. Daarenboven is het dom geweest van de heftige en ondiplomatieke pater om zijn superieuren met deze supplicie te passeren en zich rechtstreeks tot de Koning te wenden. Daarmede waren natuurlijk enige lieden op hun tenen getrapt.

De memorie van Stöppel werd aan Gouverneur-Generaal Kikkert ter bericht en consideratie opgezonden en deze stelde de Raad van Politie daarmede in kennis om hem van advies te dienen. In die Raad schijnt een kleine storm te zijn ontstaan, die zich naar buiten voortplantte, want in de Raad hadden verscheidene planters en eigenaars van slaven zitting, of wel de Raadsleden waren aan planters verwant. Men gevoelde zich gepasseerd en dus gekrenkt. Kikkert is zelfs van plan geweest de stoutmoedige pater te suspenderen, doch zeer onverwacht stierf pater Stöppel als slachtoffer van de gele koorts.³

De Raad had zich inmiddels gewend tot de Pastor Primarius Pirovano met een vijftal vragen, die echter alleen maar betrekking hadden op het dopen van slaven of hun kinderen, op de geestelijke

bijstand aan oude of zieke slaven en op het al of niet geven van vrije toegang aan priesters tot de plantages. Vanzelfsprekend bracht men het huwelijk der slaven niet in discussie. Tevens kreeg Pirovano een afschrift van de suppliek van zijn ondergeschikte. In zijn antwoord op de vragen van de Raad laat hij Stöppel lelijk in de steek, mischien wel omdat hij gebedgd was over de handelwijze van zijn ondergeschikte pastoor. Het is echter ook zeer goed mogelijk, dat Stöppels voorstelling van zaken enigszins overdreven was. In elk geval staat vast, dat het antwoord van Pirovano op vele punten Stöppels klachten ontkent. Nooit, beweert de Pastor Primarius, heeft hij gedurende zijn dertigjarige diensttijd in de kolonie ondervonden, dat iemand nalatig is geweest in het dopen der slavenkinderen, maar juist „een ieder met veel haest en zorg de kinders van haar slaven tot heden toe ten doop besorgen, ja zelve de Joodse natie met dezelve denkbeelden besielt, senden haare slave kinderen alle om te doopen, andere denkbeelden zijn ver buiten de waarheid”. Nooit gaat Pirovano voort, worden de slaven belemmerd door hun meesters in de uitoefening van hun godsdienst „zoo dat hier buiten op de tuinen of in de stad op zeeden en Godsdienst weinig te seggen is”. Integendeel, de zorg der meesters voor hun slaven is ieder bekend, volgens Pirovano althans, zodat zij zelfs de pastoor een paard zenden, als hij wil komen om de stervende slaven te troosten. Daarbij kan hij niet beschrijven de „beleeftheyt, goedheyt en menslieventheyt” die hij steeds genoten heeft van de heren Planters, zodat „den Roomse sendeling J. Stöpel met sijne zeede en onderwijs hier niets of weinig heeft bijgedaan maar het voorige verduistert en verwert; hij heeft mij (i.e. Pirovano) noit om eenige hulp gevragt maar altijd op een domineerder wijs is hij voortgegaan”.⁴

Zowel bij Dahlhaus als in de „Geschiedenis der Missie” wordt het antwoord dat Pirovano geeft, vergoelijkt met de opmerking, dat hij een oude en afgeleefde grijsaard was, die alleen maar naar rust verlangde. „Of de grijsaard nog beschikte over genoegzaam verstand”, schrijft Dahlhaus, „wij weten het niet”.⁵ Dat hij naar rust verlangde is heel goed mogelijk, de kerkmeesters maakten hem het leven wel zuur. Dat hij al zo oud was, is een kwestie waarover men van mening kan verschillen, hij moet naar de zeventig gelopen hebben. Dat hij de feilen van zijn omgeving na een jarenlang verblijf in de tropen, dat heel vaak afstompt, niet meer zo scherp zag, is wel waarschijnlijk, evenals het feit, dat Stöppel ze te scherp zag en zeer zeker een geheel

verkeerde weg had ingeslagen ter verbetering, al moet worden toegegeven, dat zij geheel beantwoordde aan de geest van de regering van Willem I.

Het antwoord van Pirovano werd door de Raad van Politie naar de Gouverneur gezonden, vergezeld van het volgende officiële schrijven:

- 1 Dat het aangehaalde door den Heer Stoppel betrekkelijk tot het niet onbelemmerd doopen der slaven en het niet doen onderwijzen derzelven in de kennis van den Godsdienst geheel bezijden de waarheid is, dewijl de slaven op dit eiland nooit door hunne meesters of door wie ook het zijn moge, verhinderd zijn geworden, noch op dit tijdstip verhinderd worden, hunne kinderen den H Doop te laten toedienen en dezelve in hunnen Godsdienst te laten onderwijzen. Dat het voorgegeven van den gezegden Heer Stoppel ten klaarsten wordt gelogenstraf, doordien er op het gansche Eiland niet één ongedoopte volwassen slaaf te vinden is en er maar zeer weinigen onder hen aangetroffen worden welke van hunnen Godsdienst niet eeng begrip hebben. Ook is het tegendeel van hetgeen de Heer Stoppel zegt meer dan genoeg bekend, namelijk dat de meesters en eigenaars vooral van de plantagien, veel eer hunne slaven aanmoedigen derzelver kinderen vroegtijdig en zooveel het in hunne macht is, een goed denkbeeld van God en Godsdienst te geven, door hen de gebruikelijke gebeden en vragen te laten uit het hoofd leren. Evenzoo is het ook eene stipte gewoonte de Jonggeborenen met de zesde, zevende of achtste week, zelfs van de verstgelegene plantagien met hunne moeders stadwaarts te zenden om door den Roomschen priester gedoopt te worden.
- 2 Niet minder onwaar is hetgeen de meergenoemde Heer Stoppel voorgeeft van den niet vrijen toegang der Priesters tot de slaven. Daar het ons uit de verklaring van den Eerwaarden Hr. J J Pirovano duidelijk gebleken is, dat er nooit een vrije en onbelemmerde toegang tot de slaven aan de Heeren Pastoors is geweigerd geworden, maar integendeel, dat zij altoos verzocht worden tot op de plantagien te komen ten einde zieke en stervende slaven te bezoeken en bij te staan en teffens bij zoodanige gelegenheid de voorhanden zijnde ongedoopte kinderen te doopen en de kwaadwilligen en wegloopers door bestraffingen en vermaningen tot hunne pligt te brengen. Verders blijkt uit de getuigenis van den genoemden Heer Pirovano, een man hier algemeen in achting, met hoeveel menschenliefde en beleefdheid zijn Eerwaarde en ook zonder twijfel zijn overige ambtgenooten door de meesters en eigenaren van de plantagien altoos zijn behandeld geworden.

Daar dit officieel schrijven als toelichting op het antwoord van pastoor Pirovano niet berust op een onafhankelijk en zelfstandig onderzoek, doch uitsluitend op het getuigenis van bovengenoemde pastoor, is het verweer uit de aard van de zaak uiterst zwak. Erger is, dat Stöppel vervolgens beschuldigd wordt van grote nalatigheid in zijn ambtswerk omdat hij zich nimmer de moeite heeft gegeven om de slaven op de plantages op te zoeken. Zeker zou hij dan ook wel een lokaal gevonden hebben om de slaven in de godsdienst te onderwijzen.

Maar nog veel opmerkelijker is hetgeen de Raad meent te moeten opmerken omtrent het huwelijk der slaven. Reeds maakte ik de opmerking, dat de Raad over dit punt aan Pirovano geen vragen gesteld had, ofschoon pater Stöppel het huwelijk der slaven in zijn onstuimige suppliek wel degelijk aanroert.⁶ Wij bezitten in deze toelichting de eerste officiële projectie van de houding der overheden en meesters in de 19e eeuw tegenover de slaaf in het algemeen en zijn huwelijk in het bijzonder:

Ieder meester dien het nut van den huwelijken staat bij beschaafde lieden niet onbekend is, zou, indien zijne slaven onder dat getal konden gerangschikt worden, immers zelf verlangen zijne onderhebbende slaven door dien band aan elkander verenigd te zien ten einde vooreerst de voorttelling te bevorderen en ten anderen door de daaruit voortspruitende meerdere zorg der ouders gezondere en sterkere slaven te verkrijgen.

Doch de onbeschaafdheid en ruwe zeden der slaven leveren zooveel bezwaarnissen op tegen het bevorderen van het huwelijk onder hen, dat wij het als een zeer moeilijke en bijna onmogelijke zaak moeten beschouwen.

Wij zullen slechts eenige dier bezwaarnissen opnoemen en houden ons verzekerd, dat een ieder van de onuitvoerlijkheid daarvan overtuigd zal moeten zijn.

Vooreerst is het karakter en de geaardheid der zwarten op ons Eiland geheel strijdig met die welke tot het huwelijksleven vereischt worden, daar onbestendigheid en ontrouw de hoofdtrekken van hun wispelturig karakter zijn. Dagelijks ziet men voorbeelden bij vrije getrouwde zwarten, waarvan het grootste gedeelte elkander of spoedig verlaten of na eerst kinderen met elkander verwekt te hebben, die ongelukkigen dikwijls verwaarlozen en der ondeugd ten prooi overlaten.

Ten tweede hebben de slaven meest allen een afkeer van het huwelijk, daar de mannen liefst twee à drie vrouwen te gelijk hebben en de vrouwen zelden lang met denzelfden man blijven huishouden.

Ten derde vindt men weinig negers, die hunne bijzitten uit de negerinnen tot dezelfde plantage behorende, zullen uitzoeken, hebbende zij meestal vrijen of negerinnen van andere tuinen, hetwelk ook al een groote hinderpaal tot het huwelijk zou zijn; want wierden zij gedwongen eene vrouw tegen hunnen zin te trouwen, zoo zou het huwelijk eerder als eene straf dan wel als een geluk onder hen beschouwd worden en gevolgelyk een nog grooter afkeer verwekken.

En ten vierden zou het niet dan zeer nadeelig voor den eigenaar zijn bij aldien hij de getrouwde slaven niet afzonderlyk zou mogen verkoopen, vermits hij als dan genoodzaakt zou zijn de slechten om de goeden te behouden of de goeden om de slechten te missen, zoodat de meester, van welken kant dit ook moge beschouwd worden, uit het trouwen der slaven meer na- dan voordeel te wachten heeft. Neen, wij zijn veeleer van gevoelen dat het huwelijk onder de slaven nadeelige gevolgen hebben zal, doordien de negers even zoo minnenijdig zijn als de negerinnen overhellen tot onkuischheid en de eersten weldra eene misdaad welke zij in den ongetrouwden staat met het verlaten van de vrouw straffen, in het huwelijk met moord en doodslag zouden wreken. Want hun wraakgierigheid kent in soortgelijke gevallen paal noch perk.

Vervolgens weidt het politierapport uit over het wettigen der onrecht verwekte kinderen, wat moeilijk zou kunnen plaats vinden, daar het vaderschap veelal niet vast staat: „Is het niet vreemd negerinnen aan te treffen, die kinderen van evenzoo veel vaders hebben voortgebracht, zonder somtijds zelve te weten, aan wien hare kinderen het leven te danken hebben.”

Een argument, dat werkelijk karakteristiek is voor de mentaliteit van de Raad is wel het volgende. „Als de man of vrouw”, zegt het rapport, „vatbaar is voor het gevoel, dat de band des huwelijks aan Echtgenooten wederkerig en voor hunne kinderen inboezemt, moet het dan niet hartgrievend zijn voor hen van elkander of van hunne kinderen gescheiden te worden, wanneer de meester uit noodzakelijkheid of om eenige andere redenen een derzelven verkoopt, want het zoude onbillijk ja onrechtvaardig zijn eenen meester te beletten zijnen slaaf te verkoopen onverschillig om welke reden zulks ook geschiedt, aangezien een ieder vrijelijk over zijn eigendom behoort te kunnen beschikken.”

Daarom, betoogt het rapport, zou het huwelijk bij een dusdanige scheiding tussen man en vrouw, eerder schadelijk dan bevorderlijk zijn tot verbetering van de zedelijke toestand.

Groot acht dus het rapport het nadeel, dat er voor de meester aan verbonden is, wanneer de slaven in staat worden gesteld een wettig huwelijk aan te gaan. Hij zou nooit één van twee partijen uit een huwelijk kunnen kopen of verkopen, „de schaden die daaruit zouden ontstaan, zijn onberekenbaar en iemand zoude 't als een straf moeten beschouwen slaven te bezitten” die immers volgens het rapport in de tropen onontbeerlijk zijn.

Aan het adres van Stöppel wordt nog de opmerking gericht, dat deze dwaalde in zijn denkbeeld, dat het huwelijk onder de slaven iets zal bijdragen tot verheffing van hun zedelijke toestand, daar de vrije negers ook slechts in weinige gevallen overgaan tot een huwelijk, hoewel zij daarin door niets en niemand worden verhinderd. En tenslotte merkt het rapport op, dat pater Stöppel helemaal niet schijnt te weten, dat de slaven niet eens een huwelijk mogen aangaan, immers zijn request spreekt van beletselen tegen dit huwelijk door de eigenaars.

Bij dit rapport voegt de Raad van Politie nog een besluit van de „Congregatie voor de Voortplanting des Geloofs” in Rome, waarbij pater Stöppel tot Apostolische zendeling op het eiland Curaçao be-

noemd is, een stuk dat pastoor Pirovano de Raad had toegezonden in een Nederlandse vertaling, waaruit duidelijk komt vast te staan, dat Stöppel onder het oppertoezicht van Pirovano was gesteld en dus niet bevoegd was zonder diens voorkennis voorstellen te doen. Pater Stöppel zou hierover zeker rekenschap hebben moeten afleggen, ware het niet „dat zijne functien door den dood opgehouden waren” waardoor men geen ongerijmdheden meer van hem te verwachten heeft „bij zijne openbare leerstellingen, de gevolgen van tastbare onkunde en van eenen geest van onverdraagzaamheid, welke den man voor de rust en goede orde der Colonie, ten aanzien der zwarten in het algemeen en vooral der slaven, gevaarlijk zoude hebben kunnen doen zijn, indien hij onverhinderd ware doorgegaan”.

Gouverneur-Generaal Kikkert antwoordt dan de Minister van Koloniën ⁷ en geeft evenmin een vleidend oordeel over Stöppel, dat aldus eindigt: „dat ik in de onaangename verplichting zoude geweest zijn den Heer Stöppel in zijne functien als Roomsche priester te suspendeeren, indien hij langer geleefd hadde”, daar zijn „gevaarlijke leerstellingen” een gevaar opleverden voor de rust en goede orde op Curaçao. Dit schrijven eindigt met de woorden: „Nimmer is er een Roomsche Catholijke Priester op dit Eiland geweest, die minder de leer der verdraagzaamheid kende dan de overleden Heer Stöppel, die met niemand welke van zijnen godsdienst niet was, wilde omgang hebben.” Overbodig is het hier aan toe te voegen, dat pastoor Pirovano hogelijk geprezen wordt, vooral om zijn verdraagzaamheid. Onder de bevolking vond dit schrijven een echo in een hoogdravend gedicht van landsonderwijzer van Paddenburgh op de Pastor Primarius.

Bij dit antwoord van Kikkert lag nog een derde stuk voor, een rapport ondertekend door een drietal eigenaars van slaven, nl. de heren Bruyning, Perret Gentil en Masman, waarin ook dezen zich uitspraken tegen het slavenhuwelijk als zijnde onmogelijk wegens „de dierlijke hartstochten en de ontrouw der zwarten en de financiële belangen der eigenaars”. Het is hartroerend te constateren, dat deze financiële belangen steeds in de laatste plaats worden genoemd. Tegenstrijdig in dit rapport is, dat de ondertekenaars het huwelijk der vrije zwarten en kleurlingen wel aanraden, alsof de vrijheid de „dierlijke hartstochten” zal doen verdwijnen, terwijl het ook in frappante tegenstelling is met het rapport van de Raad van Politie. Toch is het rapport der slaveneigenaars niet zo negatief als dat van voornoemde Raad, immers de rapporteurs geven een prachtig middel aan ter be-

schaving: het goede voorbeeld, dat de blanke moet geven. „Wanneer toch de Negerslaaf onbeschroomd den blanke en vrije schandelijke wandaden ziet bedrijven, hoe ligtelijk zal hij deze zichzelf veroorloven en in de voortdurende der blanken zijne verontschuldiging vinden en aanmoediging.”⁸

Mij is de reactie onbekend, welke dit rapport op Kikkert of de Raad van Politie gehad heeft. Wel is het ook in handen geweest van Gouverneur Vaillant van Suriname en daaraan zal het feit niet vreemd zijn, dat één der opstellers, nl. Masman aldaar gewoond had. Vaillant schrijft naar aanleiding van dit rapport aan de Minister van Koloniën: „zoodanige instelling (bedoeld wordt het huwelijk) zoude allengskens eenen goeden invloed op de zedelijkheid der slaven kunnen hebben”⁹ en hij staat dus diametraal tegenover het advies van de Raad van Politie op Curaçao. Ook is Vaillant een voorstander van godsdienstig onderwijs aan de slaven en een rapport van de pastoor van Paramaribo ondersteunt zijn ideeën.¹⁰

Wel sloot zich bij de opvattingen van de Raad van Politie aan de „Commissie voor de Zaken van de Protestantse Kerken in Nederlands Oost en West Indië”, die in een schrijven te kennen geeft, dat zij wel voorstandster is van „de Doop en het Godsdienstig onderwijs” aan slaven, doch dat zij het huwelijk voor hen onmogelijk acht „om de wulpsche hartstochten der zwarten” en daarenboven „om de eigendomsrechten der meesters niet te schaden”.¹¹

Een zwakke nagalm van deze bekommernis om de financiële belangen der eigenaars klinkt nog door in een schrijven van de Kerkeraad der Verenigde Protestantse Gemeente te Willemstad aan de Gouverneur, naar aanleiding van een bij de Staten-Generaal ingediend ontwerp-reglement op het beleid der Regering in West-Indië, waarin bepaald wordt, dat de kinderen na de invoering van genoemd reglement uit slavinnen geboren, vrij zullen zijn. De kerkeraad meent in dit reglement het gemis te moeten betreuren „eener duidelijke bepaling, waarbij aan de belanghebbenden hun recht wordt verzekerd op vergoeding der schade, welke hun door den voorgenoemden vrijverklaring der kinderen van slavinnen berokkend zal worden”.¹²

Ondertussen waren door het Moederland enige belangrijke schreden gezet op de weg tot verdere emancipatie. In 1818 werd met Engeland een verdrag gesloten, waarbij Nederland de slavenhandel verbod en beide mogendheden zich verbonden de slavenhalers te zullen aanhouden en op te zullen brengen.¹³ In 1821 werden de bepalingen van

dit verdrag nog uitgebreid en verscherpt. Hoewel naar de letter van dit verdrag ook Nederland verplicht was de Afrikaanse kusten met oorlogsschepen te blokkeren, heeft Engeland hier het leeuwenandeel op zich genomen.

Ondanks dit tractaat en andere, die Engeland sloot met verscheidene mogendheden en ondanks het feit, dat Engeland die blokkade vaak zeer effectief maakte, was het noodlottig gevolg, dat door de grotere risico's het bedrijf met nog meer wreedheid en cynisme gevoerd werd dan te voren. De „Curaçaosche Courant”, opgericht door de Engelsman William Lee gedurende het Engelse tussenbestuur onder de naam „The Curaçao Gazette and Commercial Advertiser” bevat herhaaldelijk verhalen over slavenhalers die door de blokkade geglipt waren. Wanneer slechts één op de drie door de blokkeerders kon heenkomen, werd er nog winst gemaakt. Bovendien was het uiterst moeilijk een slavenhaler op heterdaad te betrappen, daar desnoods de gehele lading, met kettingen bezwaard, over boord werd gegooid en jammerlijk verdronk.¹⁴

In 1819 stierf Kikkert en werd na een korte ad interim periode opgevolgd door Cantz'laar.¹⁵ De financiën waren toen totaal uitgeput, de handel was verlopen, de vrijheidsoorlog der Spaanse koloniën bracht economische en politieke moeilijkheden en dan nog werd het eiland geteisterd door een vijfjarige hevige droogte. Met energie wijdde Cantz'laar zich echter aan zijn taak en er is bijna geen onderdeel van het staatsbestuur, dat naar het voorbeeld van zijn koninklijke chef, de verlichte despoot, niet opnieuw onder de loupe is genomen en vaak efficiënter werd georganiseerd: de vrijmaking van de haven van Willemstad, de herziening van het muntwezen, de verbetering van het onderwijs, de vereniging der beide gescheiden Protestantse gemeenten, een nieuwe inrichting van de schutterij, de vestingbouw op Curaçao en een nieuwe gouvernementele administratie van Bonaire en Aruba, terwijl dit alles zeker niet ging, zonder dat vele moeilijkheden overwonnen moesten worden. Daarenboven verscheen onder Cantz'laars bewind de eerste belangrijke Publicatie betreffende slaven, die hun rechten en plichten en die van hun meesters behoorlijk regelde, terwijl zijn bestuur tenslotte ook nog belangrijk is, zij het dan buiten zijn toedoen, omdat dan het tijdperk begint der geregelde missionering. Pirovano en Stöppel waren de laatste geestelijken uit een tijd van geïmproviseerde Missie. Met de komst van Niewindt wordt een georganiseerde geestelijke bearbeiding der inheemse bevolking systematisch ter hand genomen.

Tijdperk der geregelde missionering

1824-1845

IN 1823 verscheen een K.B. waarbij aan dienstdoende Rooms-Katholieke priesters in de West een tractement werd toegekend. Dit was een belangrijke aanvulling op de regeringsreglementen van 1816, waarbij wel aan alle kerkgemeenten de vrije uitoefening van hun eredienst werd toegestaan, doch niet van subsidie werd gerept. De pastoor voor Curaçao ontving dan een tractement van f 2500.— per jaar en zijn dienstdoende kapelaan f 1500.—.¹ Daarenboven werd vrije overtocht verleend „met den scheepskost”, gedurende de reis een tractement van f 100.— per maand, een voorschot van f 200.— en een gratificatie van f 200.—. Desondanks was het moeilijk om gegadigden te vinden, die zich aan de Missie in de West wilden verbinden. De Procurator in Holland, Baron Van Wijkerslooth, slaagde er aanvankelijk niet in geschikte priesters voor deze verre post te interesseren. Ook de vice-superior der Hollandse Missie deed zijn best en tenslotte bood zich een kapelaan aan der Franse Kerk te Amsterdam, die tot Apostolisch Prefect werd benoemd.

Martinus Joannes Niewindt, door de Procurator in een schrijven aan de Koning genoemd „vicaire de beaucoup de mérite et réuissant toutes les qualités requises” heeft lang geaarzeld alvorens het gewichtig besluit te nemen, dat hem naar de West zou doen vertrekken.² Dit bewijst allereerst het feit, dat hij meer dan drie maanden getalmd heeft met zijn beslissing, zodat de Procurator al naar een andere missionaris wilde gaan omzien. Want reeds in Juni 1823 had Baron Van Wijkerslooth hem het voorstel gedaan om naar Curaçao te vertrekken. Het vooruitzicht, dat hij tot pastoor zou worden aangesteld van de Franse Kerk, waar hij kapelaan was, het gevoelen zijner parochianen en dat van de geestelijkheid der hoofdstad, deden hem eerst geloven, dat God zijn vertrek niet wilde. Na die drie maanden van aarzeling bracht hij als een Mozes, toen deze tot het leiderschap

werd verkoren, nog vele bezwaren te berde. Zijn contract met Ciamberlani, vice-superior van de Holl. Zending toont zijn traagheid om te gaan duidelijk aan, want hij stelde de volgende voorwaarden: Hij zou gaan voor een tijd van vijf jaar; als hij niet tegen het klimaat zou kunnen, zou hij onmiddellijk mogen terugkeren; na die vijf jaar zou hij in Holland één van de beste staties krijgen.³ Het trotse devies „Domine, non recuso laborem,” dat hij later zo vaak hoog houdt, heeft hij, gelijk zovelen die tot enig groot werk geroepen waren, zich tenslotte eerst na vele aarzelingen en beproevingen eigen gemaakt.

Martinus Joannes Niewindt was als zoon van Amsterdamse kleine luiden geboren 17 Mei 1796. Zijn ouders waren Joannes Baptista Niewindt en Machtildis van Lier. Zijn jeugd jaren bracht hij door in Amsterdam en na zijn studie op het Gymnasium te hebben voltooid, deed hij zijn intrede in het Groot-Seminarie te Warmond, waar hij o.a. als leermeester had zijn latere vriend en beschermer Baron Van Wijkerslooth. In 1818 werd hij tot subdiaken gewijd, in 1819 ontving hij het diakonaat. Zijn wijding tot priester vond plaats te Munster in Westfalen 13 Juli 1819. In het bisschoppelijk archief, schrijft Dahlhaus, staat achter zijn naam aangetekend: „Sacerdos praeclarus, zelosus, devotus”.⁴

27 Aug. 1824 kwamen pastoor Niewindt en zijn kapelaan, Jacob Bernard Eijssenbeil, met de Zeemeeuw onder kapitein Boning te Willemstad aan na een vrij voorspoedige reis van 52 dagen.⁵ De gemoederen door de suppliek van Stöppel enige jaren te voren in beroering gebracht en sindsdien gekalmeerd, waren weer heftig opgezweept op het ogenblik dat Niewindt voet aan wal zette, nu niet vanwege de slaven, doch wegens het feit, dat één der Spaanse priesters, De la Ollería, een Jood gedoopt had.⁶ De la Ollería was om dit feit door de kerkmeesters in opdracht van het Bestuur gesupprimeerd en had daarop het eiland verlaten. Na een periode van onrust en ongeregelde heden op straat kwam er weer een Spaanse priester, Pablo de Caspe, die de dienst wilde waarnemen tot aan de komst van de beide Nederlandse missionarissen, twee maanden later.

Vele zijn dan ook de moeilijkheden, waarvoor pastoor Niewindt zich onmiddellijk na zijn ontschepping gesteld ziet. Het geestelijk veld was onoverzichtelijk, een behoorlijke organisatie alsmede een goede administratie ontbraken volkomen. Over het algemeen betrachtten de vrije Rooms-Katholieken behoorlijk hun godsdienstplichten, doch hun getal was op verre na nog geen twee duizend, hoewel het aantal

Katholiek gedoopten door de grote hoeveelheid slaven, natuurlijk veel groter was. Er was slechts één kerk, die van Sint Anna, natuurlijk veel te klein, en ook niet geschikt, daar de Katholieken over het gehele eiland verspreid waren en sommigen een weg van tien uur moesten afleggen om ter kerk te gaan of hun kinderen te doen dopen. Men maakt zich aan geen overdrijving schuldig, als men zegt dat de grote meerderheid der slaven niet meer dan gedoopte heidenen waren.⁷

Het ligt buiten het bestek van dit werk om alle pogingen na te gaan, die Niewindt in het werk stelde om het eiland te kerstenen. Uitvoerig werd hierover geschreven door Dahlhaus, Euwens, Latour, e.a.⁸ Evenwel is de geschiedenis van de emancipatie niet los te maken van die der Missie; daarvoor zijn de aanrakingspunten te talrijk, daarvoor was de Rooms-Katholieke Kerk op de Antillen te zeer een kerk van slaven.

Maar dit heeft Niewindt al zeer spoedig scherp gezien: geen verbetering in de maatschappelijke positie van de slaaf is mogelijk en kan ook maar enigszins blijven bestaan zonder onderwijs, in de eerste plaats natuurlijk godsdienstig onderwijs. Daarom ook is hem aanvankelijk elke gedachte aan vrijheid voor zijn zwarte parochianen vreemd, heeft hij ze in elk geval, zo ze bij hem mocht zijn opgekomen, niet uitgesproken of neergeschreven.

De kerkmeesters waren oorspronkelijk door het Gouvernement benoemde administrateurs der kerkelijke goederen, wier positie echter door het vaak wisselen of ontbreken van pastoors aan belangrijkheid had gewonnen en die zich eindelijk ook in geestelijke zaken mengden. Zo benoemden zij soms de pastoor, welke benoeming dan de Gouverneur bekrachtigde, immers door het K.B. van 1823 was de pastoor tevens ambtenaar geworden. Maar ook hadden de kerkmeesters zich het recht aangematigd de pastoor te kunnen suspenderen, wat weer door de Gouverneur moest worden bekrachtigd en daar de Gouverneur op zijn beurt de benoeming van de kerkmeesters beïnvloedde, is het wel duidelijk, dat er een ongewenste inmenging was van het Bestuur in de Kerk. Vanzelfsprekend was deze bemoeienis van de autoriteiten dezelfde in de Protestantse kerkgenootschappen. Duidelijk blijkt de hand van het Bestuur wel, wanneer Kikkert Stöppel wil suspenderen, terwijl Cantz'laar dit deed met De la Ollería.

Een van de eerste daden van Niewindt is de kerkmeesters ontslag te geven en een nieuw college kerkmeesters te benoemen, dat nu echter een zuiver administratieve functie zal uitoefenen.⁹ Behalve kapelaan

Eijzenbeil staan hem nog enige Spaanse priesters ten dienste.¹⁰ Er is dan, zoals ik reeds opmerkte, slechts één kerk op Curaçao en twee armoedige hutten op Bonaire doen eveneens als zodanig dienst. Niewindt begint met dopen en catechismus onderwijs te geven. Doch het stelt hem teleur, dat hij de slaven bijna niet bereikt. Wel zijn er velen, die hun kinderen ten doop houden, ook slaven, al moeten zij daar vaak uren voor lopen, maar dikwijls verbieden Joodse of Protestantse eigenaars de pastoor om hun erf te betreden, ondanks Pirovano's mooie voorstelling van zaken. Van onderwijs en ziekenbezoek aan slaven komt bitter weinig terecht. Daarenboven wordt Niewindt spoedig gekweld door een leverkwaal en gaat hij tot herstel van zijn gezondheid in 1826 een jaar met verlof naar Nederland.

Alle slaven die zich toen op Curaçao bevonden, waren daar ook geboren.¹¹ Van de vroeger genoemde drie soorten slaven¹² hadden de huisslaven het toen zeker net zo goed als vrije bedienden in Europa. Zij kregen zelfs een jaarlijks loon. Dit mag eigenaardig schijnen, immers de slaaf als „res” die geen „persoon” was, kon als eigendom van zijn meester eigenlijk zelf geen eigendom hebben. Doch in de praktijk liet de meester hem wel iets houden: kippen, geiten en ook wel geld. Bovendien werden zij zelden geslagen. Als zij niet deugden of bij verregaande ongehoorzaamheid, degradeerde men hen eenvoudig tot tuinslaven. Zoals ik reeds eerder opmerkte, waren deze huisslaven veelal lichter van kleur, daar de vader in de meeste gevallen een blanke was.

De ambachtsslaven verhuurde men om te metselen of te timmeren; ook liet men hen wel geheel voor zich zelf zorgen op voorwaarde, dat zij wekelijks hun meester een vaste som (ongeveer f 5.—) afdroegen. Als zij oppasten konden zij zich meestal spoedig vrijkopen. Dit deden vooral ook de landsslaven op Bonaire, die eigendom waren van het Gouvernement en in de zoutpannen moesten werken.

De tuinslaven vormden het overgrote deel der slavenbevolking. Hun werk begon om zes uur 's morgens, bij zonsopgang. Zij drijven dan de cabrieten of Curaçaose geiten naar buiten, de koenoekoe in.¹³ Ook de koeien worden dan uit hun koraal gehaald, de ommuurde openluchtstal, waarin het vee verblijft, en naar de lager gelegen tuinen of hofjes gebracht, andere slaven hakken ondertussen hout of planten mais of brengen vruchten naar de stad. Veelal worden deze door vrouwen op het hoofd gedragen in vrachten tot 40 pond of ook wel vervoerd met behulp van een boerikoe of zel. Verder doen zij allerlei werk, dat in Nederland in het boerenbedrijf ook gedaan wordt. Meestal krijgen zij

om 12 uur eten voor 24 uur bestaande uit foenchi of maisbrood met gedroogde of verse vis en geitenvlees, vaak gezouten. Van 12 tot 2 uur wordt gerust, dan begint het werk weer tot 6 uur; daarna kunnen zij hun eigen stuk grond bewerken. Meestal hebben zij Zaterdagmiddag vrij evenals Zondag.¹⁴

Twee keer per jaar is er feest: met Nieuwjaar en in April of Mei, als de mais rijp is, de z.g. Simadan of het oogstfeest. Op de meeste plantages krijgen zij met Nieuwjaar een nieuw stel kleren bestaande uit een grof linnen hemd (colette) en een dito broek.¹⁵ Om feest te vieren krijgen zij dan van hun eigenaars een paar cabrieten en enige flessen rum. Hun materiële positie is daarom meestal niet slecht. Dit blijkt uit wat Cantz'laar schrijft aan de Minister van Koloniën: „Ten aanzien van den toestand der slaven kan ik zoo ver mijne waarnemingen zich uitstrekken, niets anders zeggen dan dat hun lot dragelijk is en dat tegen de mishandeling van dezelve gewaakt wordt, alhoewel er over het algemeen geene redenen bestaan om hunne meesters wegens slechte behandeling te verdenken, terwijl men aan de andere kant ook zorgt, dat de slaven in behoorlijk onzag gehouden worden.”¹⁶ Genoegzaam is reeds aangetoond, dat deze toestand der slaven omstreeks 1820 weliswaar regel is, doch een met talrijke uitzonderingen.

In 1824 verscheen een zeer belangrijke Publicatie van Gouverneur en Raad van Politie over voeding, kleding, werktijden enz. van de slaven.¹⁷ Dahlhaus beweert in zijn biografie over Niewindt, dat deze Publicatie mede een gevolg is van een schrijven, dat Niewindt kort na zijn aankomst op Curaçao aan het Koloniaal Bestuur zou hebben toegezonden en waarin hij pleit voor de belangen der slaven. Dit lijkt mij niet alleen zeer onwaarschijnlijk, doch wordt bovendien niet door de feiten bevestigd. Zou de invloed van een jonge pastoor, pas zeer kort op Curaçao, zo groot geweest zijn, dat zij een dergelijke hoogst belangrijke wetgeving kon inspireren?

De eerste zes of zeven artikelen zijn nog duidelijk een reactie op de gruwelen van de laatste slavenopstand; belangrijker wordt de Publicatie eerst, wanneer zij zich gaat bemoeien met de toestand der slaven op materieel gebied. Art. 10 garandeert de slaaf zijn vrije Zondag en bewijst daarmede, dat deze vrije dag nog al eens werd ontnomen aan de slaaf, art. 12 handelt over de rantsoenering, in art. 14 wordt het de meesters verboden de slaven er op uit te sturen om hun eigen kost op te scharrelen, art. 15 verplicht de eigenaars kleding te verstrekken aan hunne slaven „tot behoorlijke dekking hunner naaktheid”, art. 16

verbiedt het hebben op de plantages van winkels waar de slaven rum of andere dranken of tabak en suiker kunnen krijgen in ruil voor een deel van hun rantsoen, art. 17 is een caoutchouc artikel, het verbiedt de meesters hun slaven „op eene onredelijke manier” te straffen, daar de straf moet zijn in evenredigheid met het misdrijf. Grove misdaden of vergrijpen met verzwarende omstandigheden gepaard moeten in het stadsdistrict aan de fiscaal, in de buitendistricten aan de district-meesters worden gerapporteerd.

Ook wordt in een artikel verboden slaven groepsgewijs te straffen voor het vergrijp door één of meer van hen gepleegd. Belangrijk zijn daarom deze laatste artikelen, omdat daarmee voor het eerst de tot dan toe vrijwel onbeperkte strafbevoegdheid van de meesters belangrijk wordt beknot, al valt er hier en daar heel wat rekbaars aan sommige artikelen te constateren.

Bij het doorlezen van deze Publicatie krijgt men zeker een juist idee in welk opzicht de meesters te kort schoten en wat de meest voorkomende misbruiken en verzuimen waren. Men hoede zich er echter voor, al onmiddellijk uit een verder gaande bescherming de conclusie te trekken, dat de waardering ten opzichte van de slaaf veranderd was; zij het dat hij wat hoger aangeslagen werd dan het vee, nog wordt in hem officieel nog lang geen mens gezien. In een publicatie van 1826 b.v. wordt hij nog in één adem genoemd met vaste goederen, obligaties e.d.¹⁸

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat de Publicatie van 1824 een belangrijke stap vooruit is op de weg der emancipatie, zeker even belangrijk als de Publicaties van 1818 en 1821 waarin de slavenhandel wordt verboden¹⁹. Dat de artikelen van deze Publicatie, zoals wel blijkt uit de herhaalde klachten van Niewindt, door de planters en eigenaars der slaven vrij menigvuldig en vaak grof werden overtreden, verandert aan het feit als zodanig niets.

Aan emancipatie dacht Niewindt toen nog niet. Hoe zou het ook kunnen, hij heeft andere en dringender zorgen: het opbouwen van een stevige kerkelijke organisatie. Hij preekt, legt bezoeken af, doopt, geeft catechismus onderwijs en... gaat kerken bouwen. Eijzenbeil vertrekt in Juli 1827 naar Bonaire, op verzoek van de Commandeur aldaar „daar de slaven zich niet gedroegen, zoo als het behoorde”,²⁰ en is daar de eerste Nederlandse geestelijke.

Over Eijzenbeil is nog niet veel geschreven.²¹ Hij schijnt eerst enige tijd op Aruba werkzaam te zijn geweest, vervolgens was hij tijdens Niewindts ziekte en afwezigheid een tijd lang waarnemend prefect.

Als zodanig heeft hij verscheidene malen huwelijksplechtigheden gesolemniseerd voor slaven, waardoor hij moeilijkheden kreeg met Cantz'laar.²² Ook bij de bouw (of verbouwing) van de S. Annakerk schijnt niet alles even vlot te zijn gegaan. Hij was wel een man met een krachtig temperament, maar miste waarschijnlijk de nodige soepelheid en het geduld, die per slot van rekening toch de kracht waren van Niewindt. Doch wel is juist, wat Brada daarbij opmerkt: „Voor een vurig iemand valt het niet mee om te leven tussen mensen, die slavernij de gewoonste zaak ter wereld vinden”.²³ In 1829 vertrok hij reeds weer naar Holland.

Maar na zijn ziekteverlof komt Niewindt terug om zijn herderlijk werk voort te zetten. Reeds een jaar na zijn aankomst schrijft hij aan Cantz'laar een brief, waarin hij verzoekt om toezending van een derde geestelijke.²⁴ Hij meende hiervoor bij Cantz'laar een welwillend gehoor te zullen ontvangen. Immers reeds tevoren had de Gouverneur aan de Minister van Koloniën geschreven „dat de aanwezigheid op dit eiland van twee geschikte, geordende priesters, die liberaal denken en het ware welzijn hunner gemeente weten ter harte te nemen, niet alleen raadzaam, maar zelfs zeer noodzakelijk was”.²⁵

Cantz'laar neemt echter voor Niewindt een vrij teleurstellende houding aan. Hij kan of wil niet beslissen en geeft daarom het verzoek van Niewindt door aan de Minister, waarbij hij echter een schrijven bijvoegt, dat een merkwaardig juist beeld geeft van de grote achterstand op geestelijk gebied, vooral bij de slaven, hoewel Cantz'laar dat wel niet zo bedoeld zal hebben. Nadat hij eerst heeft medegedeeld, dat hij niet kan oordelen over de „al of niet noodzakelijkheid van meerdere Roomsche geestelijken” en hij ook niet weet, „in hoever de verrigtingen die door de aanwezige Roomsche geestelijken worden uitgeoefend al of niet noodig zijn” komt het hem voor, dat de aanstelling van een derde geestelijke voor de dienst bij de „Roomsche Gemeente” niet afdoende zal zijn of aan het oogmerk zal beantwoorden, vooral wanneer deze zich naar Bonaire begeeft²⁶, en wel om deze reden: „dat er dienvolgens ten minste een vijftigtal Roomsche Priesters zal vereischt worden om bij vrije lieden en slaven, welke laatste belang er bij hebben om zich als ongesteld op te geven, de dagelijksche bezoeken af te leggen.”²⁷

Daarom beveelt Cantz'laar de aanstelling van een derde geestelijke aan „het meer verlicht oordeel van Zijne Excellentie de Minister” aan. Het verzoek van Niewindt wordt afgewezen.

Maar priesters zijn nodig. Wat kan Niewindt doen met zijn éne kapelaan, die bovendien al spoedig het eiland verlaat voor Bonaire en met de weinige, meest oude Spaanse priesters, die daarenboven geen tractement ontvangen uit de koloniale kas? Al denkt hij dan nog niet aan emancipatie, hij ziet in de slaaf, zijn zwarte parochiaan, een beeld-drager Gods, de drager van een onsterfelijke ziel en dat was al iets ongehoords in een tijd, waarin men hem rangschikte onder vee en meubilair.²⁸

In de loop van het jaar 1827 heeft echter Niewindts briefwisseling betreffende nieuwe priesters succes. De priesters Van Leest en Van Lommel komen op Curaçao aan en dit betekent een belangrijke aanwinst al staat daar het vertrek van Eijzenbeil, die in 1829 naar het moederland teruggaat, tegenover. Doch groot blijven Niewindts moeilijkheden, vooral financieel. Hij wordt zelfs gedagvaard in een erfeniskwestie door de erfgenamen van Pirovano, aan wie de Kerk een schuld had. De zorgen van onze pastoor gaven hem de „bedelbrief” van 9 Jan. 1827 in de pen, waarbij hij gaven vraagt.²⁹ Een grote zorg week van Niewindt, toen in zijn financiële noden, althans voorlopig werd voorzien.

Een jaar later ongeveer schrijft hij zijn eerste uitvoerige verslag betreffende zijn gemeente aan de Commissaris-Generaal der West-indische bezittingen, Graaf Van den Bosch, die in verband met een reorganisatie van het bestuur de Antillen met een bezoek vereerde. In dit verslag wijst hij er weer met nadruk op, dat het huwelijk de slaven verboden is en dat onderwijs, in de eerste plaats godsdienstig onderwijs voor deze bevolkingsgroep een dringende noodzakelijkheid wordt. Hij schrijft, dat hij op verscheidene tochten en dienstreizen over het eiland met de meesters over hunne slaven had gesproken en had onderhandeld over het godsdienstig onderwijs aan de slaven. Of-schoon, naar Niewindt vervolgt, „ik vrijelijk mag zeggen, dat deze mijne pogingen niet vruchteloos zijn geweest en Curaçao sedert mijn verblijf alhier werkelijk in zeden verbeterd is, zoals Uwe Excellentie allerzekerst zal hebben vernomen, zoo blijft er echter noch veel ter verdere beschaving te verrigten over en hier ware het wenschelijk, dat het Gouvernement ons eenigszins geliefde te ondersteunen en wel door te zorgen, dat er te Bonaire ten minste één of twee en op Curaçao op verschillende plaatsen mensen werden aangenomen, om de andere onderwijs te geven in het lezen al ware het slechts in de landstaal en bijvoorbeeld des avonds na het volbrengen van den Arbijd.”

En verder schrijft hij: „slechts beoog ik een zoodanig onderwijs, door hetwelk zij slechts in staat gesteld worden, om de grondbeginselen van hunnen Godsdienst en de pligten, die zij ten opzigten van het Gouvernement, van hunne meesters en van hun medemenschen hebben, te leeren kennen”.³⁰

Dit was niet het eerste schrijven, waarin Niewindt een lans brak voor onderricht aan de slaven. Reeds eerder was er door hem op gewezen, dat er voor de planters grote voordelen in lagen, wanneer de slaven in de godsdienst, waarin zij gedoopt waren, ook zouden worden onderwezen, waardoor zij stellig zouden worden weehouden van het plegen van misdrijven.³¹ En enig succes had hij reeds geboekt, niet alleen hij geeft dit toe in bovengenoemd schrijven aan Van den Bosch, maar dit wordt ook door de planters beaamd. Want meer dan eens werd de Pastoor door hen geroepen om onwillige slaven tot rede te brengen en een geest van oproerigheid, die soms op een plantage heerste, weer te bezweren.³²

In hetzelfde schrijven raadt Niewindt aan het werken op Zondag te verbieden, wat dus ondanks de Publicatie van 1824 nog steeds plaats vond en de slaven en hun kinderen voldoende voedsel te geven, „want het gebrek leidt dikwijls tot vele ondeugden aan”.³³

En natuurlijk komt ook het huwelijk der slaven ter sprake, een herhaling, die ware zij niet met zulk een vurige ernst naar voren gebracht, bijna eentonig zou klinken. „Hetgeen voorzeeker onbetwistbaar veel tot de zedelijke verbetering der bevolking zoude bijdragen is dit, indien door het gouvernement aan de slaven werd toegestaan om hunne huwelijken door den bedienaar van den godsdienst, tot welken zij behooren, te laten inzegenen”, waarbij Niewindt meent, dat dit de belangen van de eigenaars in geen enkel opzicht behoeft te schaden, daar het te allen tijde toch nodig zou zijn, dat de meester zijn toestemming geeft tot een zoodanig huwelijk „en deze permissie zoude hem vrij staan van te kunnen weigeren”. Ja, Niewindt gaat nog verder en toont aan, dat het zelfs in het belang van de eigenaars is, daar het immers bewezen is, dat kinderen uit een wettig huwelijk geboren over het algemeen een betere opvoeding genieten, „hetgeen toch tot hunne gezondheid en levensonderhoud zoo noodzakelijk is” en dat een „vergaand wulps leven” zoals dat nog veelal regel is „aan het toememen der bevolking tegenstrijdig is”.

Vervolgens ontzenuwt Niewindt in dit schrijven de bezwaren die sommigen tegen het huwelijk der slaven hebben; de moeilijkheden

26
Gerechts en bij den, dats 12. 1. January 1856
als, twee ontvangers de somma van 2. 100
guldens, over de belasting bij den aankoop van
twee slaavinnen

Akta van 21. Januari 1856
De Geregteerden des Eerw.
Larmas

Geregteerd te Koloniale over 1020 op
te Akta van 21. Januari 1856
De Koloniale Schryver
Hacott

Geregteerd te het Portaal te Batavia op
te Akta van 21. Januari 1856
De Kommissar
De Kommissar van Eerw.

Signalement van Isaac, door de wandeling
 9 jaar gemiddeld, rond 22 jaren, byna 5 voet hoog, schraal
 van lichaams bouw, metak van geboorte, doch door de zon
 bruin verbrond, neus enigzins gekromd, indiaansche tana, zwarte
 ogen, ^{grote ten} ~~grote~~ ^{aan} ~~aan~~ een heel gemeenachtig mensch, doch door het loopen van
~~land~~ ^{land} zijn de nagels bruin gekleurd van de doortrek.

Curacao den 7^{en} July 1853

J. H. van der Meer

Signalement van een ontsnapte slaaf

N° 23

Rechtbank

BEWYS VAN AANGIFTE

dat op den 14^{en} Juny - des jaars 1850 - geboren is
 het slaaf kind van het ~~aan~~ ^{aan} geslacht, genaamd

Moore

wiezes moeder is
 aankomende

Rachel Jacob Jansen jr.

Curacao den 10^{en} Juny 1850

J. H. van der Meer

Bewijs van aangifte van geboorte van een slaafkind

die de verkoop van een slaaf voor diens gezin medebrengen, acht hij gering „daar immers weinige slaven uit deze kolonie vervoerd en zelfs weinig verkocht worden”. En vervolgens breekt hij nog een lans voor de oprichting van een Rooms-Katholieke armenkas.³⁴

Nooit was in de geschiedenis van Curaçao, schrijft Dahlhaus als commentaar bij deze brief, zo geschreven of gesproken ten voordele van de zwarte bevolking bij het Gouvernement.³⁵

Dat Niewindt dit schrijven speciaal tot Van den Bosch richtte, had natuurlijk zijn reden. Hoe hoopvol waren niet diens woorden geweest in zijn boek „De Nederlandsche Bezittingen in Azie, Amerika en Afrika, in derzelver toestand en aangelegenheid voor dit Rijk” waar zinsneden in voorkomen als: „zoo deed de wreedheid en hebzucht van den Europeer den afschuwelijken slavenhandel ontstaan, die door den godsdienst welken hij belijdt, met zoo veel kracht bestreden wordt” of op een andere plaats: „Zoo vele slagtoffers bragten de Europeers jaar op jaar aan de weelde ten offer en dermate had eene gewoonte van eeuwen hun gevoel voor regt en menscheijkheid verstompt, dat in deze meer verligte tijden alleen na een hevige en langdurige worsteling de rede op de gewoonte heeft kunnen zegepralen en onherroepelijk eenen handel heeft doen afschaffen, die de menschheid tot de grootste oneer verstrekke.” En bovendien, de verbetering van het lot der slaven was één van de desiderata, waarmee de Commissaris Generaal uit Nederland gekomen was. Voor Suriname oordeelde hij het aldaar in 1784 uitgevaardigde slavenreglement te draconisch.³⁶ Doch zeker dacht ook Van den Bosch *niet* aan afschaffing der slavernij zelve en voor de slaven op Curaçao bleef zijn bemoeienis, zo zij er is geweest, zonder practisch resultaat. Wel heeft Niewindt het aan hem te danken, dat hij voor zijn derde geestelijke bezoldiging krijgt uit de publieke kas.³⁷

Het Gouvernement doet verder echter niets. Niewindt krijgt van die zijde ten antwoord: „dat aan den Hoogen Raad opgedragen zijnde het vervaardigen van een Reglement op de behandeling der slaven om, nadat 's Konings goedkeuring daarop zal zijn verstaan, in werking gebracht te worden, inmiddels en in afwachting daarvan geene nieuwe inrichtingen waarin die ook zoude mogen bestaan en welke tot de slaven betrekking hebben, vermogen ingevoerd worden”.³⁸ Nadrukkelijk wordt hem hier dus verboden iets ten behoeve of voordele van de slaven te ondernemen.

Hij krijgt echter steun van geheel andere zijde. De Katholieke eigenaar van de plantage Kabrietenberg (of Barber) in de Westdivisie van

het eiland gelegen, staat hem een grote schuur af, die door Niewindt in een kerk wordt veranderd, waar weldra vele slaven naar toe stromen en waar wordt gedoopt, gehuwd (!) en andere godsdienstige plechtigheden worden gecelebreerd. Soms beliep het aantal slaven dat zich hier verenigde, enige honderden, wat weer aanleiding gaf tot een klacht van de districtmeester, die voor wanordelijkheden vreesde.³⁹

De briefwisseling tussen deze districtmeester en de Gouverneur is interessant om de argumentatie: „...zij het mij vergund Uw Hoog Edel Gestrenge te verzoeken een blik op de toekomst te werpen en de gevolgen dier handelingen te willen berekenen. Eene handeling, Hoog Edel Gestrenge Heer, welke op zoo een van de stad verwijderde plaats, vijf à zeshonderd, ja meer, slaven dikwijls op één punt zal vereenigen, waardoor zij ongetwijfeld in de gelegenheid zullen worden gesteld hun aantal te kennen en hunne krachten door de meerderheid te leeren berekenen, waaruit de nadeeligste gevolgen voor de rust en goede orde der koloniën zouden kunnen voortvloeijen.”⁴⁰

Een afschrift van dit schrijven werd door Rammelman Elsevier, Gezaghhebber – toenmaals waren de Antillen met Suriname verenigd onder één Gouverneur-Generaal nl. Cantz’laar, welke te Paramaribo zetelde – aan Niewindt toegezonden, die in een zeer uitvoerig schrijven behoorlijk van repleik dient.⁴¹ „De slaven”, schrijft hij o.a. „behoeven niet daar te komen om te weten hoe groot hun aantal is; immers zij hebben genoegzame omgang met de slaven van andere tuinen, dat zij wel weten hoe groot hun getal ten naaste bij op iedere tuin is en leeren zij dit nog niet meerder, wanneer zij naar de stad in de kerk komen, waar op sommige tijden niet eenige honderde maar duizende vergaderen?” Bovendien zijn zij, betoogt Niewindt, wanneer zij hun vrije Zondag naar de stad trekken, geheel en al onder het toezicht van hun meesters uit, terwijl zij, wanneer zij dicht bij de tuinen van hun meesters de kerk kunnen bezoeken, nog min of meer onder hun toezicht blijven.

Daar Rammelman Elsevier tevens inlichtingen vraagt over de aan de slaven voltrokken huwelijken, antwoordt Niewindt: „Opzigtelijk de trouw of huwelijksplegtigheden, ik heb Uw Hoog Ed. Gestr. reeds boven verzekerd, dat op de meer genoemde tuin door niemand onzer getrouwd is of huwelijksinzegening heeft ontvangen”. En tot nadere opheldering vervolgt hij: „Vóór de kerkvergadering van Trente werden in onze kerk de matrimonia clandestina altijd als valida gehouden; de kerkvergadering schreef vervolgens voor, dat de

huwelijken moesten aangegaan worden „coram paracho en duobus testibus”, dat anderszins de matrimonia invalida waren. Dit besluit kreeg kracht van wet waar het gepromulgeert was; dan hier is dit besluit nooit gepromulgeert, dus zijn hier de matrimonia clandestina valida.”

Daar Niewindt niet „coram paracho”, maar in particulier, slaven-huwelijken sluit, die clandestien zijn en alleen door de kerk worden erkend en niet door het Gouvernement, die bovendien alleen tot geruststelling van het geweten worden gesloten en niet bestaan voor de burgerlijke wetten, mag hij dus verklaren, want dit is zijn redenering, dat hij niemand getrouwd heeft, die niet eerst volgens de wet getrouwd was. Of met kortere woorden: het Gouvernement erkent geen clandestiene huwelijken, dus mag ik verklaren, dat ik geen huwelijk in de zin die het Gouvernement er aan hecht, heb gesloten. Moge deze redenering al naar de letter juist zijn, zij is toch te spitsvondig om haar volkomen te onderschrijven.

Het antwoord van Cantz’laar uit Paramaribo moet wel ontmoedigend geweest zijn voor Niewindt: hij mag geen kerkdienst houden op de Kabrietenberg in de Westdivisie, hij mag geen Spaanse of andere vreemde geestelijken priesterlijke bediening laten verrichten, hij mag geen kerkelijke trouwplechtigheden houden alvorens de burgerlijke is voltrokken: „Opzigtelijk trouw of huwelijksplegtigheden, die niet godsdienstiglijk mogen worden verricht alvorens het huwelijk wettiglijk is voltrokken, zoo is zulks een onderwerp, hetwelk geacht moet worden mede in verband te staan met het te vervaardigen Reglement op de behandeling der slaven, waarom Uw Hoog Eerw. Uwe toestemming daar toe niet behoort te verleenen.”⁴²

Bepaald bemoedigend is dus de officiële reactie op zijn schrijven en handelwijze niet. Doch Niewindt is er de man niet naar om de moed te laten zakken. Er is een nieuw reglement beloofd, het is al reeds in de maak. Het is weinig, deze belofte, maar toch iets. Bovendien is het hem bekend, dat al vanaf 1823 een publicatie op het manumitteren van slaven onderwerp van bespreking is bij de Raad van Politie.⁴³

En dan doet Niewindt, wat twintig jaar eerder pater Stöppel deed: hij zendt een supplicie naar de koning. Maar hoe anders is de weg, die hij bewandeld heeft. Welk een ervaring heeft hij achter zich, wat een prachtige staat van dienst begint te groeien. Hoe statig en beheerst doet zijn bede aan vergeleken met het wel goedgemeende, maar wilde en onbesuisde optreden van Stöppel. En bovendien laat hij zijn

suppliek, waarin hij speciaal vraagt om toestemming voor de bouw van een kerk bij de Kabrietenberg, vergezeld gaan van een tweetal verklaringen, één van de heer Sillé, de eigenaar van Barber en één van een aantal planters en eigenaars van diverse tuinen in de West-divisie, waarbij deze verklaren er volkomen genoeg mee te nemen dat op de plantage Kabrietenberg „eene Roomsche Katholieke kerk of kapel zij, waar slaven hunnen Godsdienst oefening kunnen bijwonen.”⁴⁴

Men vergeet daarbij niet, dat de meerderheid der ondertekenaars niet Katholiek was. Vandaar, dat Niewindt kon schrijven in zijn suppliek: „dat het oprigten van gezegde kapel niet alleen de vreugde der slaven en vrije lieden heeft opgewekt, maar ook de goedkeuring van de meeste Planters, ofschoon niet van den Katholijken Godsdienst zijnde, heeft verworven”. En verder heet het: „Het geluk Uwer Majesteits onderdanen te bevorderen, eene gepaste verlichting en beschaving onder dezelve zoo veel mogelijk te verspreiden, hun tot deugd op te leiden, hun gehoorzaamheid aan de wetten en overheden in te boezemen, hun volgens de zedeleer des Evangeliums, welke door alle Christenen wordt aangenomen, te doen leven, deze zijn de doeleinden, welke de suppliant zich bij alle pogingen gesteld heeft en het was om deze te bereiken, dat hij het geschikt oordeelde bedoelde kapel op te rigten.”⁴⁵

Het verschil met Stöppels methode valt in het oog. Stöppel, die een berg van onrecht aantreft en deze blindelings wil bestormen, daarbij toornend tegen alles, terwijl zijn verblijf op het eiland te kort was om hem een recht inzicht en een voorzichtige strijdwijze te leren combineren. Niewindt echter begrijpt, dat om voor de slaaf iets te bereiken, die slaaf dat ook waard moet gemaakt zijn en om hem zo ver te brengen, begint hij met kerken te bouwen en daar vraagt hij simpel verlof voor. En als de Gezaghebber of de Gouverneur daarbij niet willen medewerken, dan desnoods zich tot de Koning gewend. Maar meer vraagt hij niet, althans voorlopig niet.

Zijn beroep op de Kroon heeft succes! Zijn verzoek wordt ingewilligd, alhoewel met de voorwaarde dat de kerk in geen geval „nu noch in het vervolg” zal mogen leiden tot enige uitgave der koloniale kas en dat geen geestelijke, die niet is toegelaten, aldaar kerkelijke diensten zou mogen verrichten.⁴⁶ Weliswaar blijkt de Gezaghebber nog op kleinzielige wijze tegen te werken door het ministerieel schrijven, dat Niewindt de gevraagde koninklijke bewilliging gaf, bijna twee jaar achter te houden, doch eindelijk moet Rammelman

Elsevier dan toch toegeven. Niewindt krijgt zijn kerk op Barber.

Gedurende die twee jaar had Niewindt vanzelfsprekend niet stil gezeten. Eind 1830 richt hij de „Roomsche Katholieke Maatschappij voor Weldadigheid” op met het doel de armen der Roomse „gemeente” beter te kunnen bijstaan. Niet de slaven, daarvoor waren natuurlijk de meesters aansprakelijk, maar de vrije armen. Doch uit het nauwe contact van deze Maatschappij met de slavenbevolking blijkt wel een ander doel, dat Niewindt met haar oprichting voorhad: zij moet hem een springplank worden tot onderwijs aan de slaven.

Reeds in zijn schrijven aan Van den Bosch had Niewindt gezinspeeld op de noodzakelijkheid van een armbestuur en een armenkas en er op aangedrongen „dat de R.K. armen met die van andere gezindheden van dezelve faveuren mogten jouisseeren”.⁴⁷ Hij richtte de Maatschappij op om, zoals ook het reglement mededeelt „onvermogen lieden der R.K. religie alhier zoo wel door eenen geldelijken als materiëlen onderstand in hunne dringende behoeften tegemoet te komen”.

Slaven of gemanumitteerden, welke laatsten volgens de publicatie op de manumissie geen bedeling konden erlangen, vielen buiten ondersteuning, hoewel zij de meerderheid der armen uitmaakten. Dit blijkt wel duidelijk uit het schrijven van de kerkmeesters aan Kikkert van 28 Aug. 1816, waarin reeds wordt medegedeeld: „wat aanbelangt de armen onzer gemeente, zo moeten zij met leedwezen bekennen, dat het grootst gedeelte derzelve bestaan in slaven, dewelke door ouderdom of andere ligchaamsgebreken buiten staat geraakt om voor hunne meesters te werken, door dezelve verstoten wordende, hunne toevlugt tot den bedelstaf nemen en dus bij ons niet bekend”.⁴⁸ En in een schrijven van Cantz’laar aan de Minister van Koloniën, ruim zeven jaar later⁴⁹ waarbij de cautie ter sprake komt, welke bij het manumitteren wordt gestort merkt de Gouverneur-Generaal op: „maar bijaldien er redenen kunnen bestaan om van de cautiëstelling in het gemelde artikel (bedoeld wordt art. 36 van het Regeringsreglement van 1816) bepaald af te zien, dat zulks echter niet volkomen geschiede wegens de nadelige gevolgen, welke de kolonie uit een dusdanige mesure zoude kunnen en ook zeer zeker zal ondervinden; aangezien sommige lieden hun oude, gebrekkelijke en ziekelijke slaven, die niet meer werken en eigen onderhoud verdienen kunnen, dezelve vrijdom zouden willen geven om ontslagen te wezen van de verplichting om dezelve te onderhouden, waardoor dusdanige gemanumitteerde slaven tot last van het algemeen zullen komen”.

Hoe vreemd het ook moge schijnen, toch vielen de slaven dus als object van weldadigheid buiten het arbeidsveld van de door Niewindt opgerichte Maatschappij van Weldadigheid. Natuurlijk wist Niewindt dit, ook dat het hem zelfs verboden was de slaven, die zulks zouden vragen, onderstand uit te reiken. Vele jaren lang werkte deze Maatschappij zonder enige geldelijke steun van het Koloniaal Bestuur, eerst tien jaar na haar oprichting verschijnt er een publicatie, volgens welke zij mee zou delen in de gelden door de publieke kas uitgetrokken ten behoeve der armen, „wordende verdeeld te Curaçao onder de armenkassen der verschillende kerkgemeenten, naar den maatstaf door den Gezaghebber der kolonie met overleg van den Kolonialen Raad vast te stellen, welke maatstaf jaarlijks zal worden herzien en zoo noodig gewijzigd, naar bevind van zaken”.⁵⁰ Na 1850 bestonden deze gelden voor een zeer belangrijk deel uit de sommen die de landsslaven tot hun eigen vrijkoop in de koloniale kas stortten. De slaven onderhielden dus, welk een ironie van het lot, de armen.

Als instituut van armenverzorging valt deze Maatschappij buiten het kader van dit werk. Doch Niewindt wil met deze instelling ook „de onwetenden leeren” en onder die onwetenden rangschikte hij in de eerste plaats de slaven.⁵¹ Het Koloniaal Bestuur deed in dit opzicht niets. De Publicatie van 1824 bepaalde niets en zij was toch tot nog toe de voornaamste en uitgebreidste. Alleen de vrije kinderen genoten een veelal op geringe hoogte staande onderrichting en dan nog alleen maar die kinderen, die in de stad woonden.

Twee maanden na de oprichting vraagt het bestuur der Maatschappij aan het Bestuur permissie om een school op te richten voor arme kinderen, waar kosteloos onderwijs zal worden gegeven, buiten bezwaar van de koloniale kas. Eigenlijk was dit niet Niewindts eerste poging in die richting. Reeds kort na zijn aankomst in de kolonie had hij naar Holland geschreven over de slechte staat waarin zich het onderwijs op Curaçao bevond en dat hem de middelen ontbraken om hierin voorlopig iets te veranderen. En ook aan Van den Bosch had hij, zij het eveneens zonder veel resultaat, geschreven om een subsidie voor een schoolmeester.⁵²

Nu klopt hij aan bij het Koloniaal Bestuur, niet om steun uit de kas, die noodlijdend was en alleen tot een sluitende begroting kwam dank zij de subsidies van het moederland. Hij vraagt slechts verlof om een school op te richten. Het antwoord zou voor ieder ander, behalve Niewindt, ontmoedigend zijn. Gezaghebber Rammelman Elsevier

wijst er op, dat een dergelijke onderwijsinrichting tegen het reglement van de Maatschappij voor Weldadigheid is, daar dit alleen maar spreekt van ondersteuning der armen.⁵³

Maar Niewindt laat zich niet uit het veld slaan. Hij is reeds begonnen met het vertalen van enige leesboekjes in de landstaal en vervolgens trekt hij met zijn kapelaans naar de eigenaars van slaven om deze te bewegen toe te staan, dat hun slaven onderwijs zullen ontvangen. Sommige planters verbieden echter de Roomse geestelijken de toegang tot hun erf.⁵⁴

Uit deze jaren dagtekenen enkele brieven van Niewindt, waarin hij met nadruk pleit voor onderwijs aan de slaaf als middel tot beschaving van een klasse mensen, die toen – dit bedenke men wel – niet tot de bevolking gerekend werd.⁵⁵ Hij klaagt erin, dat voor de 6000 slaven der Benedenwinden geen stuiver uit de koloniale kas beschikbaar werd gesteld. Ook schrijft hij aan de Apostolische Vicarissen van Breda, Den Bosch, Ravenstein en Roermond en aan alle Aartspriesters van het moederland om hulp en bijstand in zijn missiewerk. En hij smeekt om priesters. Deze brieven zijn de eerste van een lange reeks, vol geloofsmoed en naar Dahlhaus terecht opmerkt „doortinteld van apostolische ijver”⁵⁶, een ware litanie die doorklinkt tot aan Niewindts dood met het steeds herhaald refrein: „Domine, non recuso laborem”, een spreuk, die hij hanteert als een vaandel, ook ter bemoediging van het vaak zo zware leven zijner medegeestelijken.⁵⁷

In Februari 1832, na een training van twee jaar, zoals vermeld, komt toestemming van de Gezaghebber voor de bouw van een kerk in Barber. Uit dit zelfde jaar dateert de belangrijke Publicatie betreffende de manumissie, door mij reeds in een vorig hoofdstuk vermeld.⁵⁸ Er wordt nogal een hoge cautie gevorderd nl. van f 300.— tot f 500.—, doch deze moet volgens art. 30 dienen om ten voordele te strekken van de openbare schatkist, wanneer de gemanumitteerde in een behoeftige toestand mocht komen te verkeren en ten laste zou vallen van de koloniale kas. Bovendien verhindert zij het lichtvaardig manumitteren en het al te gul geven van vrijdom aan oude en gebrekkige slaven.

Het spreekt bijna vanzelf, dat Niewindt aandringt op vermindering van deze hoge cautie en daarbij het grote nadeel van het zich onttrekken aan de verantwoordelijkheid voor slaven die niet meer in staat zijn te werken, op de koop toe neemt, tegenover het grote voordeel van de vrijheid voor zijn zwarte parochianen, omdat hij

die vrijheid evenzeer als onderwijs beschouwde als een noodzakelijke voorwaarde voor het verheffen van het zedelijk peil. Wanneer in een latere Publicatie, nl. in 1850, de cautie niet meer geëist wordt, is dit zeker voor een belangrijk deel dank zij de invloed van Niewindt. Hoewel moet worden toegegeven, dat het vergemakkelijken van manumissie weer het misbruik deed toenemen, was deze maatregel een niet te miskennen grote schrede vooruit naar de uiteindelijke emancipatie.⁵⁹

In 1833 verschijnt een Publicatie, waarbij slaven kunnen worden gedagvaard om getuigenis af te leggen van de waarheid, waarbij de meesters zelfs met boete worden bedreigd, wanneer zij zulks willen verhinderen en de slaven met touw- of bullepeesslagen, wanneer zij weigeren te komen. Duidelijk komt in deze Publicatie uit dat men min of meer uitgaat van een verhouding tussen meester en slaaf als van een curator of voogd tot een onmondige; daarmede wordt ook het recht verdedigd der lijfstraffelijke rechtspleging, terwijl het getuigenis van een onmondige wel wordt gehoord, doch nog niet de volle waarde heeft van dat van een volwassen persoon. Ook deze Publicatie is ongetwijfeld een stapje vooruit in het geleidelijk erkennen van de mens in de slaaf. Dat aan het getuigenis van een slaaf tegenover een blanke door die blanke en ook door de rechtbank nog niet dadelijk de volle waarde werd gehecht, die het zeker in vele gevallen vereiste, spreekt wel vanzelf. De briefwisseling tussen de Procureur des Konings De Rouville en Gouverneur Van Lansberge, enige jaren vóór de Emancipatie, geeft interessante voorbeelden van de waardering welke van officiële zijde toegekend werd aan het slavengetuigenis.⁶⁰ Ook de rechterlijke macht moest nog heel wat vooroordelen overwinnen, alvorens er waarlijk zonder aanzien des persoons recht gesproken kon worden.

Eindelijk, in Mei 1834 verschijnt het reeds in 1828 aangekondigde nieuwe Reglement op het beleid van de Regering, waarbij niet zeer veelzeggend zijn de beide op de slavenstand betrekking hebbende artikelen 72 en 73, die als volgt luiden:

Art. 72 De slavenbevolking wordt aan de bijzondere zorg van het Koloniaal Bestuur aanbevolen. Het zal steeds de doelmatige middelen aanwenden om voor zoo verre zulks zonder inbreuk op de regten der eigenaren en zonder de rust en de veiligheid der kolonien in de waagschaal te stellen, geschieden kan, den toestand van de slaven te verbeteren en aan derzelver welzijn bevorderlijk te zijn.

Art. 73 De slavenhandel blijft ten strengste verboden, bij de wetten bepaald; in geval van overtreding zal de gezaghebber onder de nadere goedkeuring van het Gouvernement generaal de meest gepaste maatregelen nemen om de aangebrachte slaven te doen verzorgen en in vrijheid te stellen met in acht neming der voorzorgen, welke het algemeen belang mogt vorderen.

Terecht merkt Dahlhaus op: „Het geheele reglement ten opzichte der slaven bleef een doode letter; evenals ten opzichte van den Katholiek en den kleurling art. 64 tit. 5: geen godsdienst noch kleur zal overigens den vrijen burger van het bekleeden van eenig ambt of bediening kunnen uitsluiten”.⁶¹ Zeker waren er bij de vrije „lieden van de couleur” gevoeligheden, die iemand die niet gewoond heeft onder een raciaal gemengde bevolking, zich eenvoudig niet kan voorstellen. En wanneer ik uit een schrijven van de Gouverneur a.i. Bennebroek Gravenhorst met het volgende citaat de stemming typeer van de vrije kleurling: „Vermits... de menschen van een gemengd ras alhier in het denkbeeld verkeerden, dat zij uit dien hoofde worden uitgesloten van aanzienlijke honorifieke betrekkingen”, hoeveel te meer zal er dan omgegaan zijn in het hoofd en hart van de slaaf, die overal van uitgesloten was en wiens langzamerhand groeiende hoop op vrijheid, een verwachting die stellig zal zijn gestimuleerd door de emancipatie der slaven in de Britse bezittingen, met een dergelijk nietszeggend stel artikelen in het nieuwe Reglement wordt neergeslagen. Erger nog, het krijgt de schijn of het Gouvernement door kleine plagerijen zijn zwarte onvrije onderdanen het afhankelijke van hun positie extra wil inprenten. Er komt in de loop van het jaar 1834⁶² een verbod af om kinderen van slaven te dopen zonder voorafgaand bewijs van de districtmeester. Deze immers moest volgens Publicatie van 1828 nr. 120 de lijsten bijhouden van geboorten en sterfte der slavenbevolking en elke drie maanden opgave doen van de gedoopte slavenkinderen.⁶³ Voor de Protestant lag in deze bepaling niets aanstotends, voor de Katholiek als voorstander van de vroegdoop kon zij bepaald hinderlijk worden. Men bedenke echter hierbij, dat in het algemeen bij de gekleurde bevolking niet die haast wordt gemaakt met de doop als in het moederland. Deze bepaling sloot wel aan bij die van Februari 1829 betreffende de inzegening van het huwelijk na de burgerlijke voltrekking, al gold deze bepaling natuurlijk niet voor de slaven, die immers niet mochten huwen. Daar echter omstreeks die tijd de landsslaven op Bonaire wordt toegestaan in het huwelijk te treden, is het mogelijk, dat mede voor hen de bepaling van 1834 in het

leven werd geroepen. Eveneens in 1834 kondigt het Bestuur maatregelen aan tegen de „rondzwervende bedelaars van den slavenstand” die door hunne meesters behooren gealimenteerd te worden.⁶⁴ Feitelijk komt deze bepaling, ongewild, neer op een toestemmen in bedelarij mits door vrijen bedreven; de slaven immers werd het bedelen verboden.

In 1833 werd in de Britse koloniën de slavernij opgeheven, zij het dat als overgangsmaatregel naar de algehele vrijheid een soort „apprenticeship” werd ingesteld van enige jaren, waarbij de slaaf pas in 1838 volkomen mondig zou worden verklaard en in het bezit van alle rechten, die ieder ander vrij man ook had. Zoals ik reeds aanduidde, heb ik nergens een duidelijke neerslag kunnen vinden van deze toch zo hoogst belangrijke gebeurtenis. Het heeft alle schijn, dat ze de Nederlandse Antillen oppervlakkig beroerde, in grote tegenstelling tot de Franse emancipatie van 1848. Zelfs in de correspondentie van Niewindt van ditzelfde jaar vindt men niets waaruit blijkt, welke houding hij aanneemt tegenover dit opzienbarend feit en in het schrijven, dat hij in 1834 richt aan de Minister van Koloniën, de bekende Van den Bosch, die Niewindt reeds in 1828 te Willemstad had gezien en gesproken en daarna nog geschreven, wordt nog met geen woord gerept van emancipatie, doch alleen van zedelijke verbetering der slaven en de middelen om daartoe te geraken.

Met nadruk wijst Niewindt in dit schrijven op het feit, dat hij zich met zijn medepriesters reeds meer dan tien jaar gewijd heeft aan de verheffing van de lagere volksklasse en de slaven om hun ruwheid door godsdienstig onderricht te verminderen. Daar de resultaten wel tot dankbaarheid stemmen doch nog zeer onvoldoende zijn, dringt hij aan op het uitzenden van meer geestelijken en „om op de een of andere wijze leermeesters aan te schaffen, welke den behoeftigen onderwijs in het lezen en schrijven konden geven; dat onderwijs zoude zich ook tot den slavenstand uitstrekken, indien hetzelfde bijvoorbeeld ten diensten der slaven des avonds na den afloop des arbeids of wel des Zondags na de godsdienstoefeningen gegeven werd”. En vooral wijst hij er op, dat geen uitgebreid onderwijs wordt bedoeld, doch slechts „zooveel als de volstrekt onwetende in staat zal stellen om beter de grondbeginselen van den godsdienst te verstaan”. Men proeft hieruit onmiddellijk de bezwaren waarmede Niewindt van de zijde der planters en eigenaars van slaven te worstelen heeft: de vrees, dat de slaven bij meer ontwikkeling minder gewillig zullen blijken. Hoe

dommer, hoe gemakkelijker te onderdrukken is de publieke mening. De voorzichtigheid, waarmede Niewindt te werk gaat om bij zijn plannen vooral niet de eigenaars der slaven tegen zich in te nemen, is opmerkelijk en in grote tegenstelling met het onbesuisd optreden van Stöppel. Beleidvol vermijdt hij bij zijn plannen de arbeidstijd der slaven aan te tasten, daar hij dan natuurlijk niet meer behoeft te rekenen op enige medewerking en daarom ook beperkt hij het onderwys, dat hij de slaven geven wil, tot de avonduren of de Zondag.

Natuurlijk blijft hij ook in bovengenoemd schrijven hameren op het toestaan van een huwelijk aan de slaven. Te meer, daar juist door toedoen van Van den Bosch reeds enige jaren tevoren aan de landsslaven die op Bonaire in de zoutpannen werkten, zoals reeds opgemerkt, officieel het huwelijk was toegestaan. Wel verviel een belangrijk bezwaar bij deze slaven, een bezwaar dat steeds door de slavensjons⁶⁵ wordt aangevoerd, nl. dat de eigenaars hun eigendomsrechten beknot zien, wanneer zij de slaven niet meer afzonderlijk kunnen kopen of verkopen en waarop ik reeds eerder wees. Het Koloniaal Bestuur kocht wel, doch verkocht bijna nooit slaven. Mocht dit laatste toch voorkomen, dan is de oorzaak wel steeds te zoeken in wangedrag of ongehoorzaamheid en de verkoop een tuchtmaatregel, die vaak sterker uitwerking had dan een straf aan den lijve. Onmiddellijk voegt Niewindt bij zijn voorstel om de slaven het huwelijk toe te staan er aan toe, dat dit nog geen reden behoeft te zijn voor de slaven om de voordelen van het burgerrecht te genieten. Hij wil alleen het huwelijk toestaan, daar dit naar zijn inzien „vele schandelijke zedeloosheid” zou wegnemen en „deze maatregel zoude naar mijn inzien, wel verre van ten nadeele der meesters te verstrekken, integendeel ten hunnen voordeele uitloopen”. Men bespeurt het duidelijk, Niewindt wil de meesters verzoenen met het huwelijk. „Hoeveel grooter”, schrijft hij in dezelfde brief, „zoude niet de gehechtheid van den slaaf tot zijnen meester worden, in wiens handen hij weet, dat niet alleen zijn lot, maar ook dat van zijn vrouw en kinderen zich bevindt. Ja deze gehechtheid zoude nog grooter worden, daar hij alsdan beter zijnen godsdienst zoude leeren betrachten en aldus zoude leeren zijnen meester niet alleen uit vrees, maar ook om des gewetens wille te gehoorzamen en getrouw te wezen.” Daar het eiland niet groot is, voorziet Niewindt geen moeilijkheden, althans geen onoverkomelijke, wanneer slaven onderling trouwen. Mochten die onverhoopt toch ontstaan, dan „zoude zeker het gouvernement op eene of andere

wijze kunnen voorzien” en de enige zwaarigheid die Niewindt ziet, bestaat alleen ten opzichte van slaven die naar andere landen verkocht worden.

Als een bescheiden voorloper van Multatuli in zijn Max Havelaar zou Niewindt in dit schrijven gevoeglijk hebben kunnen inlassen als refrein: ik weet het wel, dat mijn verhaal eentonig is. Ook wat hij schrijft over de Zondag is onveranderlijk dezelfde klacht, nl. dat er dan op verscheidene tuinen gewoon wordt doorgewerkt „zoodat de arme slaaf zelfs op die dagen nog niet eens met zijne medechristenen uit mag rusten of gezamenlijk met hen den dienst van ons aller God bij kan wonen”. En dan wil Niewindt nog niets zeggen van die meesters, „die zelfs hun stervende slaven wreedelijk de troost ontzeggen die zij bij eenen dienaar van den godsdienst in welken zij gedoopt zijn, verlangen te vinden”.

Natuurlijk, dit geeft Niewindt ook toe, heeft de slaaf officieel het recht om hierover een klacht in te dienen bij de bevoegde instanties. Maar welke slaaf zal zo iets durven? „Immers”, schrijft Niewindt, „hij voorziet zeer wel, dat zijne klachte hem ten duurste betaald zal worden.” Trieste opmerking, die de rechtspositie van de slaaf in de dertiger jaren wel scherp doet uitkomen. En weer wijst Niewindt er op, dat alleen het Gouvernement in staat is misbruiken te doen ophouden en naleving van bepalingen ten strengste te vorderen.

Maar zijn stem is nog die eens roependen in de woestijn. Zelfs een antwoord op dit uitvoerige schrijven is mij onbekend⁶⁶, het is er waarschijnlijk niet. En zeer begrijpelijk is dan ook, dat hij omstreeks deze tijd een geestelijke depressie gekregen heeft. Was ook niet pas kort te voren een van zijn medemissionarissen krankzinnig geworden? Hij wil zijn taak neerleggen om die door sterkere krachten te doen overnemen. De voortdurende onwil en tegenwerking, het tekort aan medewerkers, de financiële moeilijkheden, waartegen hij nu reeds elf jaar strijdt, dat alles wordt hem ditmaal te veel. Zijn correspondentie verraadt zijn moedeloosheid. Hij klaagt in een schrijven aan „De Godsdienstvriend”, dat de „Maria en Jacoba” uit het moederland is aangekomen zonder een priester aan boord voor hem en zegt, dat de toestand onhoudbaar wordt; de zieken kunnen zelfs niet op tijd bediend worden, hen te bezoeken is onmogelijk, het catechismus onderricht staat dikwijls stil. Blijft de toestand zo, dan zal hij zijn taak moeten opgeven, al voegt hij er aan toe: „O, het is hard voor eenen vader, wanneer hij zijne kinderen van honger ziet versmachten en hij niet in staat is hun het noodige brood toe te reiken.”⁶⁷

Doch nog in de loop van het jaar 1835 is hij deze stemming weer te boven en herwint hij zijn oude activiteit. De brieven welke dan in „De Godsdienstvriend” verschijnen roepen priesters op en gelukkig heeft Niewindt nu resultaat. Ook stuurt hij een aanvraag in voor de bouw van een kerk in de Oost-divisie van het eiland.

Dat hij in de achting van zijn vrije (en blanke) medeburgers stijgt en ook aanzien wint bij officiële instanties blijkt wel uit het feit, dat hij in deze tijd wordt benoemd tot lid van de Schoolcommissie, waarin door het ontslag van Ds. G. B. Bosch een vacature was gekomen. Zeven jaar later zou hij daaruit worden ontslagen wegens laakbaar gedrag, daar hij een minderjarig Protestants meisje tegen de wil van haar ouders had gedoopt, een kwestie die in die tijd op Curaçao heel wat stof heeft doen opwaaien. Ondertussen heeft Niewindt in de jaren, dat hij lid geweest is, zeer veel kunnen doen en feitelijk is toen door hem de grondslag gelegd voor het bijzondere onderwijs, dat later, na zijn dood, zo'n grote vlucht zou nemen.⁶⁸

Toenmaals bestond er geen vrijheid van onderwijs; wel mochten er bijzondere scholen worden opgericht, maar men had daartoe toestemming nodig van het Gouvernement en moest daarbij het neutraliteitsprincipe aanvaarden. Op dit beginsel berustte het „Provisioneel Reglement op het Schoolwezen te Curaçao” van 1819 en het was nog verscherpt door een Publicatie van 1839, waarin „degenen welke zich zouden mogen verstouten om eenige school zonder speciaal consent van het bestuur op te richten of clandestienlijk daargesteld zijnde, aan te houden” bij overtreding voor de eerste maal en tweede maal werden bedreigd met een geldboete en voor de derde maal met gevangenneming.⁶⁹

Voor de oprichting van zijn scholen, armenscholen en slavenscholen – buiten bezwaar natuurlijk van de koloniale kas – geleid door geestelijken of Zusters van Liefdadigheid, welke laatste daarvoor speciaal uit het Moederland overkwamen, moest Niewindt dus voldoen aan deze onmogelijke eis en het conflict, dat hiervan het gevolg werd, ligt dan ook uiteindelijk niet aan Niewindt en zijn medewerkers, maar aan deze onpsychologische, ja onereuze voorwaarde, die ondanks alle goede en eerlijke bedoeling van de zijde van Niewindt en zijn helpers, ten enenmale niet kon worden vervuld. Hoe kan men van een toegewijde missionaris en van zusters die met grote opoffering en levensgevaar van Nederland naar Curaçao waren gedobberd, eisen, dat deze hun beginselen angstvallig zouden verbergen?⁷⁰

Niewindt wordt het eerste Katholieke lid van de Schoolcommissie, waarin voordien uitsluitend Protestanten en Joden zitting hadden met in totaal zes of zeven leden. „Hij is thans”, schrijft Dahlhaus, „veertig jaar oud en staat in volle mannelijke levenskracht”. Zijn energie is ondanks een zwakke gezondheid groot, zijn geestkracht ondanks de vele tegenslagen volkomen hersteld.

Het verzoek tot de bouw van een kerk in de Oost-divisie wordt eerst na twee jaar wachten ingewilligd. Zij wordt, evenals de eerste, voornamelijk gebouwd met de hulp van vrije negers en enkele slaven, die daartoe toestemming van hun meesters kregen. Deze branden de kalkovens en dragen de stenen aan voor welk zware werk onder een brandende tropenzon, met opgeruimd hart en zingend verricht, zij geen ander loon verlangen dan een verfrissing.⁷¹ Hier komt het arbeidsterrein van pastoor Putman, die daar aanvankelijk in de open lucht, later in een „misa di yerba”, een strooien kerk, de mis opdroeg.⁷² Pastoor Putman begon daar ook met onderwijs aan de slaven en arme vrijen, waarbij hij grote moeilijkheden had te overwinnen, maar toch ook mooie resultaten bereikte. In een schrijven van de Schoolcommissie wordt dan ook grote waardering geuit voor dit onderwijs „een geluk voor de zich aldaar bevindende jeugd”.⁷³

In 1837 werd bij dispositie van de Gouverneur aan de landsslaven bij uitzondering en menslievend het recht geschonken zich vrij te kopen.⁷⁴ De prijs welke de slaaf voor zijn vrijheid moest betalen, werd vastgesteld in de z.g. prisatielijst, zij mocht later in natura worden voldaan. Bij een bepaalde leeftijd en onder bepaalde omstandigheden was de waarde vastgesteld. Vrouwen werden over het algemeen iets lager getaxeerd dan mannen. Boven de vijftig jaar daalde de waarde sterk. Ongetwijfeld was het zich vrijkopen onder de particuliere slaven reeds veel eerder usance en ook van Gouvernementswege stond die mogelijkheid reeds vroeger open, in elk geval voor de landsslaven op Bonaire, daar een adstructieve memorie van de Commissaris Generaal in 1828 zegt: „Ieder (gouvernementsslaaf) die de som opbrengt, op welke hij geschat is, zal in vrijheid gesteld moeten worden en niemand zal een regt van eigendom op één dier slaven kunnen verkrijgen”. Tot 1837 was deze mogelijkheid echter beperkt door het ontbreken van een goede prisatielijst. De Publicatie van 1837 betekent dan ook weer een stap verder op de weg naar emancipatie. Talloos vele slaven hebben van deze kans gebruik gemaakt om de zo zeer begeerde vrijheid te verwerven. Zij waren veelal de besten en de meest energieken. Het

rapport dat over deze vrijgekochten telkens verschijnt, spreekt bijna steeds in gunstige zin over hen.⁷⁵

Natuurlijk zou Niewindt niet zijn, die hij was, wanneer ook hij niet reeds lang met een plan had rondgelopen om de slaven vrij te kopen of hen daarbij te helpen. Doch ook weer natuurlijk is het, dat hem daartoe volkomen de middelen ontbraken. Onder zijn vele pogingen om voor dit doel aan geld te komen, valt op de brief die hij schreef aan het „Institut d'Afrique” te Parijs, waarin hij voorstelt de slaven die voldoende voorbereid zijn vrij te kopen, in de allereerste plaats de negerinnen om zodoende ook hun kinderen de vrijheid te kunnen garanderen. Inderdaad heeft hij enige gelden voor dit doel ontvangen, doch deze waren te gering om van enige algemene waarde te zijn.⁷⁶

In deze jaren kregen ook sommige slaven de vrijheid, dank zij het dringende werknemerstekort in Brits Guyana. Agenten kwamen op Curaçao om werkrachten te zoeken, welke zij vonden onder de slaven en vrije negers. Met de slaven werd een contract gesloten, waarbij aan hun meesters de som verschuldigd voor hun vrijdom contant werd uitbetaald, terwijl deze som contractueel in mindering werd gebracht van het loon, dat deze lieden zouden gaan verdienen in de Britse kolonie. Hoevele slaven op deze wijze in vrijheid werden gesteld, is mij onbekend.⁷⁷

In 1840 staat de Gezaghebber toe, dat de kinderen van slaven gedoopt worden zonder voorafgaande aangifte van de geboorte aan de districtmeester. Hierbij vervalt dus de bepaling van 1834.⁷⁸ In deze tijd wordt de Missie met verscheidene nieuwe krachten versterkt, die echter geen bezoldiging kregen uit de kas van het Koloniaal Bestuur.

Een jaar daarna volgt de eerste erkenning van de verdiensten van Niewindt. Koning Willem II benoemt hem 6 Juni 1841 tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw. Een goed jaar later wordt Curaçao verheven tot een Apostolisch Vicariaat met een Apostolisch Vicaris, die de titel zal dragen van bisschop. Van nu af aan is het dus Monseigneur Niewindt. Zijn wijding vond plaats in 1843 te Warmond, waartoe hij voor de tweede en laatste maal het moederland bezocht. Zij was sinds de opstand tegen Spanje de eerste, die boven de Maas plaats vond.⁷⁹

Zo groeit de Missie onder zijn wijze en bekwame leiding tot een prachtig instrument dat werkt voor het maatschappelijk welzijn en het zieleheil van de slaaf. In 1842 telt zij reeds tien missionarissen, daarbij de Apostolisch Vicaris niet medegerekend, al sterven dan in ditzelfde jaar de beide laatstaangekomenen en krijgt Niewindt eerst in

1844 weer versterking. Maar ook groeien de financiële moeilijkheden — in dit opzicht zijn de zorgen van Niewindt nooit minder geworden — werd de strijd steeds vermoeiender en slopender. Daarbij komt, dat het leiden van zijn zich steeds uitbreidende schare priesters wijsheid en geduld vereiste, inschikkelijkheid en gestrengheid, tact en kracht, die hij echter in ruime mate bezat. Daarvan getuigt ook zijn veelomvattende correspondentie.⁸⁰

In 1842 komen de eerste Zusters van Liefdadigheid op Curaçao om de door Mgr. Niewindt opgerichte meisjesschool te leiden. Bij de oprichting van dit Instituut had Niewindt de belofte af moeten leggen van neutraliteit. Het onderwijs mocht niet op godsdienstige grondslag worden gegeven en de paspoorten, die genoemde zusters van de Minister van Koloniën hadden gekregen, waren nadrukkelijk gegeven onder voorwaarde, dat de zusters zouden werkzaam zijn aan een opvoedingsgesticht, „sub poene van revocatie” als zij in de plaats daarvan een geestelijk gesticht wilden oprichten.⁸¹

De neutraliteitsbelofte, door Niewindt in de loop van het jaar 1842 nog eens herhaald, was dus voorwaarde zonder welke hij niet tot de oprichting van enige bijzondere school kon komen, zij was tegelijkertijd even oprecht gemeend als onmogelijk na te komen. Niewindt meende echter formeel geheel aan de eis van het K.B. te kunnen voldoen en toch onderwijs te kunnen geven in Rooms-Katholieke zin. Het Meisjesinstituut is nooit door kinderen van slaven bezocht, doch wel hebben vele Zusters van Liefdadigheid onderwijs aan slaven en slavenkinderen gegeven en daarom was haar komst voor deze volksklasse ongetwijfeld van de grootste betekenis. In hetzelfde jaar volgde nog toestemming voor de oprichting van een school voor arme, vrije kinderen zonder onderscheid van godsdienst te Santa Rosa. Zowel het Meisjesinstituut als deze laatste school waren natuurlijk onderworpen aan het toezicht van de Schoolcommissie, kregen *geen* bezoldiging uit de openbare kas en de slaven waren met nadruk uitgesloten van het volgen van onderwijs op deze beide inrichtingen.

Spoedig daarop komt de eerste Katholieke onderwijzer in dienst bij het bijzonder onderwijs op Curaçao. Het is de heer Huycke en Niewindt noemt hem „een braven, bekwamen en katholijken schoolonderwijzer”, die zich zo hoog in Niewindts achting kon verheugen, dat deze enige jaren later zelf het huwelijk van Huycke inzegent. Huycke's komst had niet ten doel in een van de reeds opgerichte onderwijsinrichtingen te gaan werken, doch zelf een bijzondere school

op te richten, waarschijnlijk voor jongens. In 1844 begint Huycke met deze school, vanzelfsprekend ook zonder subsidie uit de koloniale kas.⁸²

Spoedig komen meer leerkrachten, allen uitgezonden op kosten van het Vicariaat. Het bijzonder onderwijs gaat bloeien, het breidt zich meer en meer uit, ondanks veler tegenwerking, vooral van de zijde van het Bestuur. Dit tracht Moravische Broeders naar Curaçao te lokken, zonder succes evenwel. Daarbij komt nog, dat de aanvankelijk gunstige houding van de Gezaghebber Baron Van Raders, vooral tengevolge van de reeds genoemde doop van een Protestants meisje door Niewindt, in het tegendeel omsloeg. De Apostolisch Vicaris wordt hierom zelfs op straat gemolesteerd en er werd een bevel tot inhechtenisneming tegen hem uitgevaardigd om deze kwestie, waarover Dahlhaus uitvoerig, hoewel niet altijd objectief schrijft.

Maar het Meisjespensionaat ging goed, weldra zenden de aanzienlijkste bewoners van het eiland zonder onderscheid van geloof hun dochters naar de School van de Zusters en hoewel er door bovenvermelde gebeurtenis een kleine terugslag kwam, bleef het goed gaan en telken jare roemt de Schoolcommissie dit onderwijs in haar jaarverslag evenals het armenonderwijs, dat de zusters weldra ter hand nemen. „Het Instituut der Zusters”, zegt een verslag, „is en blijft een voortreffelijke inrigting.”⁸³

Ook de school van pastoor Putman floreert. In een brief van Maart 1849 lezen wij: „Reeds over de 150 genieten dagelijks onderwijs en de Zondagsschool voor grotere meisjes, die door de week moeten werken, is met 135 begonnen. Spoedig hoop ik ook met de Zondagschool voor jongens een aanvang te nemen... De zwartjes leeren best, 500 komen nagenoeg geregeld op verschillende dagen in de leering, zoodat wij het thans opgroeiend geslacht om zoo te zeggen, kunnen opvoeden. Jammer maar, dat er nog zoo veel slaven zijn, waarvoor we schier niets kunnen doen. Zij groeien op met schapen en geiten in 't wild...”⁸⁴ En verder heet het: „Waren de ongelukkige slaven vrij, dan hadden wij een gelukkig en gerust leven”.⁸⁵

Eind 1844 wordt ook in het verst afgelegen buitendistrict, Westpunt, een onderwijzer aangesteld. Hier zorgde Niewindt dus voor het gewone onderwijs, vóór hij aldaar een parochie stichtte en een kerk bouwde.

Ondanks alle onaangenaamheden van de zijde van de Gezaghebber, ondanks de relletjes tegen zijn persoon, de financiële tekorten van zijn Missie, de tegenwerking in het bijzonder onderwijs, gaat Niewindt voort, vraagt hij om priesters en geldelijke steun. En vecht hij voor de

slaven. In Maart 1844 is er een bede om priesters, in Mei klaagt hij over de behandeling der landsslaven op Bonaire in een brief aan Van Wijkerslooth: „hoe men er zich op toelegt, om zelfs de kinderen der landsslaven, (soms door Niewindt koningsslaven genoemd) te beletten om 's avonds, wanneer zij niets te werken hebben, het godsdienstig onderwijs te kunnen ontvangen. Zoude Z.M. over die behandeling zijner slaven tevreden zijn?” In ditzelfde schrijven uit hij zijn vrees voor een protestantisering der slaven, een vrees, reeds eerder door hem geuit in een brief aan de „Propagation de la Foi”: „les protestants au contraire sont plus à leur aise; ils ont plus de biens, dont ils se servent quelques fois pour séduire nos pauvres catholiques”. In een ander schrijven aan Van Wijkerslooth beweert Niewindt zelfs, dat Ds. Conradi van de Ver. Prot. Gemeente geld aan negers en negerinnen geeft om hen te beletten Katholiek te worden.⁸⁶

En uit een volgend schrijven aan Van Wijkerslooth citeer ik: „Ofschoon het zekerlijk, althans uit een godsdienstig oogpunt beschouwd, zeer ongelukkig is, dat de kinderen over welke Uw Eerw. mij schrijft, tot een arbeid verplicht worden, door welchen zij tenminste voor enige tijd van het ontvangen van onderwijs in den godsdienst verstoken blijven en aan het gevaar worden blootgesteld om door menigvuldige slechte voorbeelden eenen op hunne zeden nadeelig werkenden indruk te ontvangen, zoo kan zulks echter geene reden zijn, om mij daarover bij het Gouvernement alhier op officieele wijze te beklagen of eenige reclames in te leveren; immers het Gouvernement zoude ons weldra beschuldigen, dat wij ons met zaken bemoeiden, die ons niet regtstreeks aangaan... Hieruit zoude volgen, dat wij aan het Gouvernement een voorwendsel gaven om over ons te klagen, zonder dat wij er iets goeds bij konden winnen.”⁸⁷ Zoals reeds herhaalde malen is gebleken, wil Niewindt zo weinig mogelijk Gouvernement of eigenaars der slaven prikkelen, daar voor hem daaruit slechts nadeel kan voortspruiten en zijn missiewerk door tegenwerking en onwil alleen maar geschaad kan worden.

Dat dit werk, ondanks de tijdelijke verkoeling met Van Raders, bloeit als nooit te voren blijkt uit een schrijven van 1845: „...bij al het onaangename dezer tijden, is het een troost, dat nog nooit zich zoo vele menschen hebben opgedaan om katholijk te worden, zoowel mannen als vrouwen; vele menschen, die nooit of in langen tijd niet gebiecht hebben, bekeeren zich in menigte. In het algemeen is onder de katholieken alhier sedert enige tijd een veel religieuzer geest dan te

voren; velen die nooit in de kerk kwamen, komen nu.”⁸⁸ En in een ander schrijven zegt Niewindt, dat waar bij zijn komst in 1824 zo vele honderden Katholieken hun Paasplichten vervulden, thans dit even zo vele duizenden zijn.⁸⁹ En deze grote aanwas wordt niet veroorzaakt door de vrije bevolking, maar bijna geheel door de slaven.

Doch dat zijn ontslag uit de Schoolcommissie hem zeer heeft gegriefd blijkt wel uit zijn correspondentie. In een schrijven aan de Gezaghebber heet het: „...mijn twintigjarig verblijf in deze kolonie, heeft mijns bedunkens genoegzaam bewezen, hoeverre ik van alle zoogenaamde proselytenmakerij of botsing in de maatschappij verwijderd ben en in geen deele mij door eenen blinden godsdienstijver laat vervoeren. In mijne betrekking als lid der Schoolcommissie, met welks benoeming U Hoog Ed. Gestr. mij in der tijd heeft gelieven te vereeren, heb ik altijd getracht de grootste onzijdigheid ten opzichte van het godsdienstige aan den dag te leggen...” En uit een andere brief citeer ik: „Er is zegt de Ecclesiast, een tijd van te zwijgen en een tijd om te spreken; dit is de reden, waarom ik zoo lange getoefd heb iets van hier te melden; er zijn omstandigheden of liever er zijn menschen, die niet dulden, dat de waarheid gezegd en openbaar wordt, en dan is het dikwijls beter te zwijgen; het spreken zoude teedere gevoelens prikkelen en geheel het tegenovergestelde van hetgeen wij verlangen, teweeg brengen en dan is het beter gezwegen. Welnu, wij hebben dan ook gezwegen en wij zwijgen nog van al het onaangename dat wij sedert December 1844 ondervonden hebben...”⁹⁰

In de loop van het jaar 1844 kwam er voor de landsslaven op Bonaire, die reeds onder elkaar een huwelijk mochten aangaan, een belangrijke maatregel: zij mochten voortaan niet alleen onder elkaar, maar ook met vrije personen trouwen. Dit huwelijk werd echter *niet* ingeschreven in de sedert 1833 bestaande burgerlijke stand, daar hierop de slaven niet voorkwamen – zij hadden immers ook geen familienaam – doch werd alleen gesloten voor de Kerk. „Ik twijfel niet”, schrijft Niewindt aan pastoor Smit op Bonaire, „of deze maatregel, welke in verscheidene opzichten niet anders dan heilzaam voor de bedoelde slaven kan wezen, zal Uw. Eerw. genoeg doen evenals zij mij plaisir gedaan heeft.”⁹¹

In 1845 wordt de reorganisatie van 1828 weer opgeheven; Curaçao met de beide andere Benedenwinden en de drie Bovenwindse eilanden worden verenigd tot één Gouvernement onder één Gouverneur, los van Suriname.

Tijdperk der geregelde missionering

1845-1849

OMSTREEKS de veertiger jaren begint op de Nederlandse Antillen de gedachte aan een totale emancipatie langzamerhand vastere vorm aan te nemen. Het is niet gemakkelijk na te gaan, wanneer deze gedachte hier begint te leven en in hoeverre het moederland of de omgeving bevruchtend hebben gewerkt, al is het zeker, dat de plotselinge en onvoorbereide emancipatie op de Franse Antillen onrust en verwachtingen onder de slaven wekte en het woord „vrijheid” op ieders lippen bracht, waar het voordien hoogstens gedacht werd.

Zo lang de slavernij bestaat, heeft zij haar voor- en tegenstanders gehad, hoewel het getal der tegenstanders in den aanvang gering was en men met de Bijbel in de hand de „knechtschap van de zonen van Cham” meende te mogen verdedigen. En tot in de 19e eeuw, schrijft Knappert in zijn „Geschiedenis der Ned. Bovenwindse Eilanden” gingen de meesten accoord met de woorden van Picardt, dat „men goede diensten van hen (de slaven) verwachten mag, bijaldien men hen zonder genade bastonneert” en dat de „zaligheid der negers bestaat in slavernij”. Het volksgeweten was echter dikwijls zuiverder in deze zaak dan dat van vele geleerde heren, die het stelsel met mooie woorden en teksten poogden te verdedigen en zeker is Bredero vertolker van de volksmening, wanneer hij in zijn „Moortje” laat zeggen:

Onmenschelyck gebruyck! Godloose schelmery!
 Dat men de menschen vent tot paartsche slaverny!
 Hier zijnder oock in stadt, die sulcken handel drijven.

Opmerking verdient, dat in Nederland nooit een slavenmarkt geweest is, zoals in Engeland in Liverpool. Toen in het jaar 1596 te Middelburg werd getracht enige slaven aan de man te brengen, betoogde burgemeester Ten Haeff in de vergadering van de Staten van Zeeland „dat (deze negers) nyet en behooren by yemanden gehouden oft vercocht

te worden als slaven, maer gestelt in hunne vrye liberteyt sonder dat yemandt van derselver(?) eygendom behoort te pretendeeren", en de Heren Staten gingen hiermede accoord, zo dat een honderdtal „Mooren en Moorrinnen" werden gesteld „in hunne natuerlycke liberteyt, mette solemniteyt daartoe behoorende".¹ Natuurlijk neemt dit feit niet weg, dat men overal buiten de eigen grenzen de slavernij als een lucratief bedrijf zag, een opvatting die tot diep in de 19e eeuw gangbaar is geweest.

Langzamerhand komen er echter stemmen, die zich verheffen tegen de slavernij. Bredero's protest is in de 17e eeuw zeker nog een uitzondering, al gaat de volksmening er mee accoord. In de 18e eeuw wordt de groep der meer ontwikkelden die zich om allerlei redenen er tegen verzetten, groter. Vooral de Spectatoriale Geschriften bevatten protesten tegen „den onchristelijken koophandel der zoonen Chams" en hierbij richtten de schrijvers bijna steeds het oog op West-Indië, al moet worden toegegeven, dat veelal Suriname wordt bedoeld. Er verschenen zelfs toneelstukken met de slaaf als hoofdpersoon, b.v. „Monzongo of de koninklijke slaaf" van Nicolaas Simon van Winter, die de slavernij vooral als anti-christelijk bestrijdt. Pioniers van het verzet tegen de slavenhandel en de slavernij waren tegen het einde der 18e eeuw in Nederland behalve genoemde Van Winter o.a. Hondius, een anonieme schrijver uit „De Denker" en Dirk van Hogendorp, die ook een toneelstuk schreef „Kraspoekol of de slavernij".² Later trad baron Van Hoëvell op de voorgrond.

Tegen het einde der 18e eeuw werd in Frankrijk opgericht de „Société des Amis des Noirs" typisch product van de Verlichting, waarvan een der leden een beschrijving het licht deed zien over de toestand der negerslaven in Amerika. Doch ook werd de slavernij nog verdedigd op een Nutslezing te Amsterdam in het jaar 1790.³

Wij zagen reeds, dat de slavenopstand van 1795 voor een deel haar oorzaak vond in de bekende leuzen der grote Franse Revolutie. Gelijktijdig was er toen een opstand op het Engelse Jamaica, die met veel moeite werd gedempt, terwijl enige jaren eerder de Franse slaven op Santo Domingo gepoogd hadden de begeerde vrijheid met de wapens te verwerven.

In 1833 schafte Engeland de slavernij af, nadat het tevoren de handel reeds had verboden. Het „apprenticeship", dat werd ingesteld, en dat aanvankelijk 6 jaar bedroeg, werd zelfs verkort tot 4 jaar. Enige jaren later, in 1840, belegden vrome Engelsen in Nederland vergaderingen

met het doel ook in de Nederlandse koloniën te komen tot afschaffing der slavernij. Daarbij werd hevig gediscussieerd over de vraag of slavernij strijdig is met het Christendom. Er werd een vereniging opgericht, de „Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van de Afschaffing der Slavernij”, doch haar practische resultaten schijnen niet bijster groot te zijn geweest. Doel was naast de emancipatie de verkondiging van het Evangelie en daardoor maakt ze sterk de indruk een uitloper te zijn van het Réveil.⁴ Een der bestuursleden dezer vereniging was Mr. J. W. Gefken, later procureur-generaal in Suriname. Hoewel een tegenstander der slavernij, verwierp hij toch ook de stelling der Engelsen: „a Christian can be no slaveholder”, een stelling, die ook Mgr. Niewindt verwierp, getuige het feit, dat deze een slavin had, evenals b.v. ook pastoor Fornar op Bonaire.⁵ Gefken zelf hield echter geen slaven. De redenen, waarom Gefken de slavernij sterk afkeurde zijn volkomen identiek met die van Niewindt: Christelijke beschaving en slavernij kunnen elkaar niet verdragen; afschuwelijk is, dat slaven niet mogen huwen; men denkt er niet aan, dat de slavenkinderen in het wild opgroeien; op vele plantages leven en sterven de slaven zonder ooit met Jezus Christus bekend gemaakt te zijn.⁶

Wanneer begon Niewindt zelf te denken aan een totale emancipatie? In zijn correspondentie wordt er vóór de Franse vrijmaking nauwelijks over gerept. Reeds twintig jaar vocht hij voor beter onderwijs, voor het huwelijk, voor behoorlijke kleding en voeding en de resultaten zijn zeer zeker aanzienlijk. Maar na de plotselinge en onverantwoordelijke emancipatie in de Franse koloniën door de Februari-revolutie, schijnt hij ervan overtuigd te zijn, dat ook voor de Nederlandse bezittingen een volledige vrijmaking nabij is. Zij is hem een reden te meer om bij voortduring te hameren op beter onderwijs, op wettige huwelijkssluiting, opdat de emancipatie niet zal mislukken, zoals zij algemeen mislukt werd geacht in de Britse en Franse koloniën.

Want de slechte resultaten aldaar met de emancipatie verkregen, geven onze Bisschop een sterk wapen in de hand. De vrijgemaakte slaven in de Britse koloniën daalden gestaag in zedelijkheid en beschaving, men sprak zelfs van een verval tot een zeer lage staat van barbaarsheid, „barbarism of the deepest dye”, waarbij heidense bijgelovigheden weer veld wonnen.⁷ En met betrekking tot de Franse koloniën, waar de revolutie van 1848 een knoop doorhakte van meer dan 9-jarige besprekingen, wordt zelfs gesproken van een „décadence

qui marche avec rapidité" en poëtischer van „les fleaux du ciel se joignent aux désastres de l'émancipation accomplie par une révolution dont la conséquence inévitable était de tout renverser sans rien réédifier". Het „fête du travail" werd aldaar tot een „fête de paresse".⁸

Ook de Nederlandse regering wijdde haar aandacht aan dit probleem en reeds in 1833, toen Engeland de slavernij ophief, komen voorstellen ter sprake om voor de Westindische koloniën het voetspoor van Engeland te volgen en tot opheffing van het instituut der slavernij te geraken. Zowel voor Suriname als voor de Antillen werden maatregelen overwogen, voor de Antillen echter eerst na de Februari-revolutie onder de drang der omstandigheden op St. Maarten. Het is wel zeker, dat deze revolutie, welker werking men zich meestal slechts tot Europa beperkt denkt, evenals de grote revolutie tot in de Cariben een duidelijk voelbare invloed heeft uitgeoefend. Vooral op de Bovenwinden wijzigde de situatie zich spoedig geheel en al. De emancipatie in de Franse West had een beweging van de slaven op St. Maarten en St. Eustatius ten gevolge, waar zelfs militair ingrijpen aan te pas kwam, doch waarbij de slaven toch hun doel bereikten en de vrijheid verkregen, terwijl aan de eigenaars een schadeloosstelling werd toegezegd, waarover later nog heel wat te doen is geweest. Op Curaçao werd de rust echter niet verstoord.⁹

Natuurlijk heeft ook Niewindt zijn gedachten laten gaan over het probleem ener algemene emancipatie der slaven. Ondanks de vele beslommeringen van zijn ambt, de talrijke zorgen die zijn aandacht eisen: zorg voor het onderwijs, het aandringen op het zitting hebben van één of meer Katholieken in de Schoolcommissie, waarin sedert zijn ontslag de Katholieken niet meer vertegenwoordigd waren, (een feit, dat de overgrote meerderheid der bevolking, zijnde Katholiek, griefde¹⁰), zorg voor de Bovenwinden, waarheen hij reeds in 1836 een reis maakte¹¹, zorg voor de andere Benedenwinden (waarbij het Koloniaal Bestuur het hem wel zeer moeilijk maakte wat betreft de voorziening van priesters, door hun geen verlof te geven derwaarts te gaan, waarheen Niewindt hen benoemde¹²), vindt hij nog tijd om een emancipatie-ontwerp op te stellen, aangepast aan de plaatselijke gesteldheid der Antillen. Dit ontwerp kwam niet onverwachts; reeds twee jaar eerder had hij een ernstige oproep gericht tot het Koloniaal Bestuur om maatregelen te nemen tot verzorging van oude gemanu-mitteerde slaven en vestigt daarmede „respectueuselijk de aandacht op eene zaak, die een hier bestaand misbruik mag worden genoemd".¹³

Wat deed het Koloniaal Bestuur? De nieuwe Gouverneur Esser zond in Juli 1848 een circulaire rond naar de district- en wijkmeesters, waarin hij allereerst verwijst naar de verschenen Publicaties, vooral naar die van 1824. Officieel wordt vastgesteld, dat de behandeling van de slaven over het algemeen zich kenmerkt door zachtheid, „zonder terzijdestelling van de noodzakelijke tucht”. De welwillende houding van de eigenaars jegens hun slaven, zegt bedoeld rondschrĳven verder, doet geen behoefte gevoelen aan een herziening van de bepalingen, noch om de eigenaars door de sterke arm tot stipte naleving te dwingen. Doch wel moet Esser toegeven „dat op enkele plantagien is of wordt afgeweken, hetzij van den letterlijken inhoud, gelijk bijvoorbeeld de rantsoenen en kleeding, hetzij van de strekking dier bepalingen, zoo als het niet veroorloven aan de slaven om des Zondags naar hunne kerk te gaan, of niet te gedoogen, dat aan dezelve op de plantagien godsdienstig onderwijs door de geestelĳken gegeven worde...” Men ziet het, de klachten van Niewindt in dit opzicht waren niet geheel en al zonder grond. Het rondschrĳven wijst er met nadruk op, dat de betrekking van meester tot slaaf is als die van een curator of voogd tot een onmondige, een verhouding welke tot hoofdregel dient te strekken bij de behandeling van de slaven.

Middelen om de bedoelde afwijkingen te doen ophouden, geeft het rondschrĳven niet aan. Men bepaalt zich eenvoudig tot het verwijzen naar de bestaande publicaties en drukt de verantwoordelijke gezagsdragers op het hart, op de naleving dezer bepalingen goede zorg te hebben. Vooral de artikelen 10, 11, 12, 14, 19 en 20 worden daarbij bizondere aandacht waardig gekeurd.¹⁴

Het doet enigszins wonderlijk aan, na de lezing van een dergelijk rondschrĳven en na kennis te hebben genomen van de vele klachten van Niewindt over de behandeling van de slaven, welke volkomen parallel lopen met de opmerkingen in bovengenoemde circulaire, de verslagen in handen te krijgen, welke de districtmeesters ieder jaar opnieuw aan de Gouverneur toezonden en die betrekking hebben op de behandeling van de slaven in hun district. Onveranderlijk treft men daarbij steeds weer dezelfde zinsnede aan: „...de slaven worden naar mijn beste weten door de Eigenaars wel verzorgd en behandeld...”

Enige weken na de poging van Gouverneur Esser om door een circulaire een strengere naleving van de Publicatie van 1824 te bewerken, stuurde J. Lauffer een ontwerp in, mede ondertekend door een zestal ingezetenen, allen eigenaars van slaven, waarin hij zijn

inzichten ten beste geeft omtrent het vraagstuk der emancipatie. Ontegenzeggelijk is dit ontwerp een duidelijk symptoom, dat ook onder de slavensjons van Curaçao het besef begon te groeien, dat de dagen der slavernij waren geteld.

Het ontwerp van Lauffer ging uit van de volgende drie beginselen:

- 1 aan de eigenaars van slaven zal worden toegekend een schadeloosstelling van f 300.— voor elke slaaf.
- 2 aan de planters zal bij voortduring een toereikend aantal arbeiders worden verzekerd.
- 3 de negerbevolking moet godsdienstig en zedelijk worden beschaafd.

Daar dit ontwerp te zeer uitging van een gunstige dunk omtrent de cochenilleteelt, een dunk die spoedig na teleurstellende resultaten verdween, verwierp de Staatscommissie, die in 1853 werd ingesteld tot het voorstellen van maatregelen ten aanzien van de slaven in de Nederlandse koloniën, dit ontwerp. Ook de ontwerper zelf heeft zich wel gewacht, waarschijnlijk om dezelfde reden als waarom zijn plan verworpen werd, aan te dringen op een opnieuw behandelen van zijn voorstel.¹⁵

Een tweede ontwerp, enige weken later gedateerd ¹⁶, van de hand van Anslin, evenals Lauffer op Curaçao woonachtig, keurde plotseling en algehele vrijverklaring af uit vrees, dat in dat geval de hypotheekhouders zich de schadevergoeding zouden toeëigenen en de planters dus én geen geld én geen arbeiders zouden hebben. Om vrij te worden verklaard, moest de slaaf volgens dit tweede ontwerp aan bepaalde voorwaarden voldoen en zich na zijn vrijverklaring voor enige jaren contractueel verbinden om bij een ingezetene bepaalde arbeid te verrichten tegen genot van loon, terwijl zij, die niet aan die bepaalde voorwaarden voldeden, een soort proeftijd moesten doormaken, te vergelijken met het Engelse „apprenticeship”. De eigenaars zouden een schadeloosstelling van minstens f 275.— per slaaf moeten ontvangen. Voorts gaf dit ontwerp nog financiële richtlijnen, die er op neerkwamen, dat de vrij te verklaren slaven voor een deel zelf hun vrijheid zouden moeten betalen. Het gronddenkenbeeld van dit ontwerp nl. om het verkrijgen van de vrijheid afhankelijk te stellen van een op verdienste gegronde schifting bezat voor de Staatscommissie wel veel aantrekkelijks, doch daar ook dit ontwerp wat betreft de financiële kant der zaak te zeer uitging van een allergunstigste dunk der cochenillecultuur, strandde het eveneens.¹⁷

Een derde ontwerp, eveneens gedateerd uit 1848 was van de hand

van de Gouverneur en diens koloniale secretaris Jhr. I. J. Rammelman Elsevier, de zoon van de reeds eerder vermelde Gezaghebber.¹⁸ De schadeloosstelling, waarvan dit ontwerp uitgaat bedraagt f 250.- per slaaf, welk bedrag deels contant, deels in staatspapier zou worden uitbetaald, terwijl een kolonisatiefonds zou worden opgericht om de cochenilleteelt te steunen en uit te breiden. De beide ontwerpers verklaarden zich tegen het denkbeeld om de slaven zelve de kosten hunner emancipatie te doen betalen. Dit ontwerp wijdt hoegenaamd geen aandacht aan de sociale en ethische kant van het probleem, doch had wel de instemming van Lauffer c.s. Enige jaren later, toen Rammelman Elsevier van secretaris Gouverneur was geworden, wijzigde hij zijn ontwerp (in 1855) en werkte het daarna nogmaals om. Volgens deze laatste bewerking moest men beginnen met in toepassing te brengen het beginsel, reeds vervat in art. 117 van het Reglement op het Beleid der Regering in de Nederlandse Westindische Bezittingen van het jaar 1828: „de slaaf is persoon, geene zaak, zijn verhouding tot zijnen meester is die van eenen onmondigen tot zijnen voogd of curator”, waarop ook de circulaire van Esser gezinspeeld had. De gevolgtrekking die Rammelman Elsevier uit deze bepaling trekt, is hoogst belangwekkend en bewijst de evolutie in het denken omtrent dit probleem: Men moet beginnen, zegt de Gouverneur, met de slaaf enige burgerrechten te geven, b.v. eigendomsrecht (in de practijk had hij dit reeds in beperkte mate) en het recht om te huwen. Hoe zal Niewindt gejuicht hebben bij deze laatste opmerking van zijn later vaak verbeterd tegenstander. En eerst daarna, vervolgt Rammelman Elsevier, zou men kunnen overgaan tot een onmiddellijke emancipatie tegen schadeloosstelling aan de eigenaars, die echter een soort van curatorschap zouden behouden zoals dat ook bestond bij het manumitteren.

De Staatscommissie merkt bij dit laatste ontwerp o.a. op: „De Staatscommissie gelooft, dat het beginsel vervat in art. 117 van het Regl. op het Beleid der Regering in de Ned. Westindische Bezittingen van 1828 berust op een verkeerd begrip omtrent het wezen der slavernij, hetwelk juist daarin bestaat dat de slaaf een verhandelbare zaak is”.¹⁹

Inderdaad, hoe goed de Regeringscommissaris Van den Bosch het indertijd bij het opstellen van zijn rapport ook gemeend had, in de practijk van het koloniale leven, dat nu eenmaal met het feit der slavernij in dagelijkse aanraking kwam, is dit beginsel van 1828 nooit

tot een praktische beleving gekomen. Zolang de slaven voorwerpen waren van zakelijke rechten of onderwerpen van overeenkomsten, bleven zij zaken en waren zij geen personen. De voorgdij, die de voorsteller wil, wordt door de Staatscommissie verworpen en zijn verwijzen naar de manumissie houdt, volgens de Staatscommissie, geen steek, daar deze slechts op kleine schaal wordt bedreven, een vrijwillige daad des meesters is, terwijl de emancipatie een algemene van de Staat uitgaande maatregel is en daarbij op grote schaal plaats vindt.

Zoals ik reeds opmerkte, wijdde ook Niewindt zijn aandacht aan de oplossing van het slavenprobleem en het ontwerp, dat hij naar voren brengt, is alleszins de moeite waard van een beschouwing. Eigenlijk komt hij *niet* met een gedetailleerd ontwerp als de vorige opstellers. Wat hij voorstelt is niet zozeer een algemene emancipatie, als wel een soort voorbereiding, natuurlijk niet, omdat hij de emancipatie naar een verre toekomst wil verschuiven, evenmin omdat hij haar wil doen afhangen van een langdurige proeftijd, maar meer omdat naar zijn oordeel de uit te keren schadeloosstelling aan de eigenaars een voor naam bezwaar is voor de Regering van het moederland om de emancipatie door te voeren. In „De Godsdienstvriend” van 1848, zet Niewindt in een uitvoerig schrijven zijn ideeën uiteen.

Allereerst vangt hij aan met de gedachte uit te spreken, dat het uur der gehele bevrijding, „waarin het slavenjuk zal verbroken worden” niet ver meer verwijderd is. Vervolgens zet hij uiteen van welk standpunt hij de vrijmaking wenst te bezien, nl. vanuit godsdienstig standpunt. De Bovenwinden laat hij daarbij buiten beschouwing, hier is de meerderheid der slaven Protestant, doch op de Benedenwinden, waar een aantal van rond zesduizend slaven aanwezig is, bestaat de overgrote meerderheid uit Katholieken, al geeft hij toe, dat sommigen dit meer in naam zijn dan metterdaad. Het zijn echter geen heidenen, die zullen worden vrijgemaakt, betoogt Niewindt, noch belijders van een vreemde godsdienst. Welnu, deze slaven zijn in alles, ook in het vervullen van hun godsdienstplichten afhankelijk van de goede wil van hun meesters. Er zijn loffelijke uitzonderingen, doch voor een groot aantal is het behoorlijk nakomen van hun godsdienstplichten onmogelijk. Hun kinderen kunnen zij niet eerder laten dopen, dan wanneer de meester toestemming verleent, een toestemming die soms maanden lang op zich laat wachten. Wee de slaaf, die het waagt te biechten zonder vergunning van zijn heer; zij kunnen alleen een heimelijk huwelijk sluiten om des gewetens wil, dat niet erkend wordt

voor de wet. Zelfs dit willen sommige meesters niet toestaan en zij dwingen aldus hun slavenmacht in openlijke ontucht te leven. Bij doodsgevaar is eveneens weer toestemming nodig om een priester te halen, welke bij uitdrukkelijk verzoek weliswaar vaak, maar niet altijd gegeven wordt.

Wanneer nu deze ongelukkige mensen, vervolgt Niewindt, zullen worden vrijgemaakt, wat zal hun dan deze vrijheid baten zonder godsdienst? „Wat is ook schooner”, roept hij uit, „dan dat de Godsdienst op het ogenblik dat hun de slavenketens worden afgenomen, hen als kinderen in hare armen opneme, hen verkwikke met het zalig voedsel harer goddelijke leer?” Groot en edel is dus de taak, die de priesters wacht, doch hun aantal is te klein om deze voorbereidende taak te kunnen volvoeren, het geringe aantal bezwijkt onder de zware last. Indien ooit, dan is er nu behoefte aan priesters. „Welaan dan, jeugdige priesters, jonge Levieten”, besluit Niewindt zijn schrijven, „een ruim veld opent zich hier tot apostolischen arbeid; de oogst nadert, maar de werklieden ontbreken in de Wijngaard; zij die uit de slavernij verlost zijn, zullen naar het Brood des Levens vragen, maar zij zullen tevergeefs omzien naar iemand, die het hun breken kan”.

Bijna gelijktijdig schrijft hij naar de Minister van Koloniën over de wenselijkheid ener emancipatie en ook in dit schrijven laat hij de Bovenwinden, waar echter practisch de slavernij al was opgeheven, buiten beschouwing.²⁰

Uit deze brief blijkt wel heel duidelijk, hoezeer men op Curaçao onder de indruk is gekomen van de emancipatie op de Franse eilanden en van de relletjes, die daarvan het gevolg waren, niet alleen in de Franse bezittingen, doch ook op de Nederlandse helft van St. Maarten. „Onwedersprekelijk”, schrijft de Bisschop, „ligt het in den geest van dezen tijd, dat het slavenjuk in de koloniën, althans in deze, verbroken worde en dat de afstammelingen der vroegere Afrikaanse rassen, die hetzelfde tot nu toe torschen, het voorregt van vrije menschen genieten en als zoodanig in de maatschappij worden opgenomen.” En voorts verklaart hij, niet alleen van de noodzakelijkheid der emancipatie overtuigd te zijn, doch deze ook als een erkend feit te beschouwen. Vanzelfsprekend acht hij het billijk, dat de eigenaars der slaven een geëvenredigde schadeloosstelling voor hun verliezen ontvangen, wat daarenboven ook in het belang der kolonie is, daar anders de koloniale maatschappij naar Niewindts inzicht verloren zal zijn.

Vervolgens gaat Niewindt met grote vrijmoedigheid na, welke maatregelen er moeten worden genomen, om bij eventuele vrijmaking de openbare rust te verzekeren. Geen vermeerdering van garnizoen lijkt hem nodig; deze zou ondoelmatig zijn, daar zij wantrouwen kweekt en tevens grote onkosten met zich brengt. Wat Niewindt wel nodig acht is een grotere eenheid van de bevolking. Deze eenheid bestaat wel tussen de blanken onderling, maar meestal staat de blanke bevolking tegenover de gekleurde en zwarte op een wijze die bij de laatste wrevel wekt en nijd of haat veroorzaakt. Dit beaamt ook Ds. Bosch in zijn werk over West-Indië: „Toen ik eenige jaren op Curaçao geweest was, zag ik de ware reden in, waarom de Protestanten hunne kerken alhier alleen voor menschen van de blanke kleur bewaard hebben, eene reden meer beteekenende dan de bovengemelde geschiktheid der Roomsche kerk voor dom volk. Deze bestond nl. in eene koloniale staatkunde, om de menschen met eene zwarte en bruine kleur in minachting te brengen. Hoe grooter men de afstand tusschen blanken en zwarten maakte en hoe meer men de laatsten vernederde, des te vaster en langduriger, dacht men, stond het koloniale stelsel; want hield vrees voor de blanken de negers niet op eenen eerbiedigen afstand, bestond er onder de laatsten geen ontzag voor de morele meerderheid en hoogere waarde der eersten, dan waren leven en bezittingen, rust en veiligheid in gevaar.”²¹ Ook De Gaay Fortman komt tot dezelfde conclusie, wanneer hij opmerkt: „De voornaamste oorzaak dat de blanke gezinnen op Curaçao zoo eensgezind met elkander leven, zal wel zijn, dat zij omringd zijn door hun slaven, hun natuurlijke vijanden, die zij niet in bedwang kunnen houden, als zij onderling niet zoo eensgezind waren”.²²

En Niewindt schrijft over twee kasten, twee volken in één kolonie. Daar het bestuur practisch geheel in handen is van blanken, ondanks art. 116 van het Reglement van 1828, of art. 64 van het Reglement van 1838, dat alle vrije burgers der kolonie zonder onderscheid van kleur of godsdienst gelijke rechten geeft, zijn de kleurlingen en negers, indien niet vijandig, dan toch op zijn minst afkerig van dit bestuur.²³

„Dat men dan die vermolmdde scheidsmuur wegneme”, roept Niewindt uit, „eer zij instort en maar al te veel onder hare puinen begrave.” Gelijkheid in facto voor alle burgers zonder onderscheid van godsdienst of kleur, gelijkheid in voorrechten en in plichten, dat is de enige garantie voor een rustige emancipatie. Indien de gehele bevolking hierin eensgezind medewerkt, heeft men van de vrijlating

van ongeveer 6000 slaven niets te vrezen. Dan zullen de vrijen zich verbroederen en schending van personen of eigendommen tegengaan, de slaven zullen dan eveneens in het behoud der orde, in de welvaart der kolonie belang gaan stellen en eendracht zal macht maken. Laat men echter de oude scheidsmuur bestaan, dan zal het aantal ontevreden met meer dan 6000 vermeerderd worden en zij zullen zich als één man tegen hun voormalige onderdrukkers verzetten.

Maar een tweede, niet minder belangrijk veiligheidsmiddel bij een eventuele emancipatie, is volgens Niewindt „meerdere uitbreiding van godsdienst en onderwijs”. Hij beschrijft, nog steeds in hetzelfde schrijven aan de Minister, hoe hij gedurende zijn 24-jarig verblijf op Curaçao getracht heeft tot welzijn der maatschappij en vaak onder zeer moeilijke omstandigheden te werken tot heil der slaven. „Hadden sommige eigenaars, door godsdiensthaat verblind, beter hunne belangen begrepen, dan hadden zij zeker, in plaats van tegen te werken, onze welgemeende pogingen ondersteund en dan hadden zij nu de heilzame vruchten daarvan kunnen inoogsten.” Hij geeft een overzicht van wat er gedaan is, hoeveel kerken er gebouwd zijn en hoeveel scholen hij heeft opgericht en dat er op vele plaatsen aan slaven godsdienstig onderricht wordt gegeven. Maar ook constateert hij, dat er nog lang niet genoeg gedaan is. Komen de slaven vrij, dan hebben zij meer dan ooit beschaving nodig, doch deze is onmogelijk zonder godsdienst. „Ik ben er zeker van, dat zoodra de Emancipatie geproclameerd zal zijn, eene groote menigte dier geëmancipeerden zich bij ons zullen vervoegen om in den Godsdienst onderwezen en tot derzelver belijdenis te worden aangenomen, waartoe hun tot nog toe de gelegenheid ontbroken heeft. Velen wachten op dat ogenblik om zich door den band des huwelijks te verbinden en vervolgens als brave christenen te leven.”

En dus roept Mgr. Niewindt de hulp van de Minister in om onder deze bijzondere omstandigheden enige ondersteuning aan zijn werk te geven, waarbij hij er op wijst, dat deze ondersteuning slechts een fractie zal bedragen van de uitgaven, nodig wanneer andere maatregelen gevorderd zouden worden.²⁴

„Deze brief alleen reeds van den Roomschen Bisschop vraagt de eeuwige dankbaarheid van het geheele Curaçaosche volk”, schrijft Dahlhaus wel wat pathetisch doch ongetwijfeld terecht.²⁵

Gelijktijdig met dit schrijven van Niewindt en onafhankelijk ervan zond Gouverneur Esser een verslag van de toestand op de Bovenwinden

aan de Minister, waarbij hij echter ook enkele zinsneden wijdt aan Curaçao. Hij verklaart, dat de bevolking nog wel rustig is, doch dat de verwachtingen onder de slaven zo groot en gespannen zijn, dat de vrijverklaring wel volgen *moet*. In tegenstelling tot de mening van Niewindt meent hij echter te moeten aandringen op onverwijld uitzending van militaire macht.²⁶

Vrij spoedig krijgt Niewindt antwoord van de Minister, die de Bisschop te Willemstad in een waarderend schrijven dank zegt voor zijn welwillendheid om mede te werken aan het goede verloop van een eventuele emancipatie. Geheel stemt de Minister in met de mening van Niewindt, dat de rust in de koloniën en de voorbereiding tot de emancipatie moeten gezocht worden langs de weg des vredes en dat de ontwikkeling van de godsdienstige en zedelijke beschaving gepaard aan een zachtzinnige behandeling daartoe de meest doeltreffende middelen zijn.

De Minister erkent de verdiensten van de priesters in dit werk en hij rekent op voortdurende aanwending van hun invloed in dit opzicht. Van zijn kant is hij bereid mede te werken en daartoe zal hij de Gouverneur instructies geven om in dezelfde geest te handelen en onmiddellijk enige fondsen ter beschikking van de Missie te stellen om tegemoet te komen in de kosten van het Christelijk onderwijs aan de slaven. (Deze fondsen zouden blijken te zijn de gehele of gedeeltelijke opbrengst van de verkoop der landsslaven.)

Mocht Niewindt met dit schrijven al tevreden zijn, de teleurstellingen lieten niet lang op zich wachten. Eind 1848 overleed Gouverneur Esser, die over het geheel een niet onwelwillende houding tegenover de Bisschop en zijn Missie had aangenomen. Hij werd opgevolgd door Jhr. I. J. Rammelman Elsevier, zoon van de eerder genoemde Gezaghebber en tijdens Esser koloniaal secretaris. Van deze ondervond Niewindt niet alleen zo goed als geen medewerking, doch zelfs nu en dan duidelijke tegenwerking.²⁷

VII

Tijdperk der geregelde missionering

1849-1863

DE emancipatie *moest* plaats vinden. Daarvan was langzamerhand ieder op Curaçao overtuigd. Zij lag, om een uitdrukking te citeren van Mgr. Niewindt, „in de geest der eeuw”.¹ Bovendien zou het op de duur onmogelijk blijken een instituut te handhaven, dat in de meeste naburige landen was afgeschaft. Op de Engelse eilanden reeds in 1833, de Franse koloniën volgden in 1848, weldra zou ook Venezuela haar slaven bevrijden. Curaçao als knooppunt van verkeer en handelsbetrekkingen kon onmogelijk geïsoleerd blijven.

Evenwel, zo vanzelf is die emancipatie toch nog niet van stapel gelopen. Wat omstreeks de vijftiger jaren een probleem scheen te zijn dat zijn oplossing genaderd was, bleek dermate onontwarbare knopen te hebben, dat het nog meer dan dertien jaar geduurd heeft, voordat van het Waterfort de kanonschoten het veelbegeerde uur der vrijheid konden afkondigen. De door een leverkwaal geplaagde, vergrijzende Bisschop zou dit niet meer mogen beleven.

Hoe bedrieglijk kan de tijd gebeurtenissen voorspiegelen, die uitblijven. Zou Niewindt het onbezweken optimisme behouden hebben, waarmee hij in 1849 aan zijn Procurator baron Van Wijkerslooth over de emancipatie schrijft als over een ophanden zijnd feit, wanneer hij had kunnen bevroeden, dat deze zo lang op zich zou laten wachten, dat hij haar niet zou mogen zien? Het antwoord daarop kan niet anders dan bevestigend luiden, zonder dat daarmee ontkend wordt, dat de teleurstellingen welke hij in het komend decennium zou moeten dragen, ook in zijn geest diepe groeven zouden achterlaten.

Spoedig komt Niewindt voor de dag met een concreet plan voor de emancipatie der slaven op de Benedenwinden. Daarbij licht hij Baron Van Wijkerslooth in over zijn correspondentie met de Minister van Koloniën en spreekt hij de hoop uit, dat zijn vroegere opmerkingen betreffende een eventuele emancipatie niet te onpas waren neerge-

schreven en dat zijn bedoeling steeds zuiver was geweest; geenszins had hij het oogmerk gehad zich ook maar in het geringste met het bestuur der kolonie te bemoeien. Hij had slechts zijn ervaring van een 25-jarig verblijf in de tropen in dienst willen stellen van het grote doel.

En dan vangt zijn schrijven allereerst aan met een opsomming van de reeds zó vaak herhaalde klachten over de behandeling der slaven, dat ik ze hier niet meer noemen zal. Daarbij komt nog, dat de circulaire, die Gouverneur Esser over het strenger naleven van de Publicaties, vooral die van 1824, had rondgezonden allerm minst wordt gevolgd en de bepalingen in vele opzichten niet worden nageleefd, een gevolg, volgens Niewindt, van het feit, dat ook de district- en wijkmeesters zelf die wetten overtreden en hun voorbeeld in genen dele aansporend werkt.

Al lezende krijgt men de indruk, dat er sedert de missive van Stöppel toch eigenlijk nog maar bitter weinig veranderd is. Dertig jaren zijn er verlopen sedert de warmbloedige pater enigszins ondiplomatiek, maar eerlijk en spontaan zijn klachten memoreerde aan de koning. Het is of Niewindt ze overschrijft, zo volkomen identiek zijn ze met die van Stöppel. De kleding is nog zodanig, dat vele slaven zich schamen in de nabijheid te komen van een fatsoenlijk mens en bijna niets hebben om hun naaktheid te bedekken, terwijl toch de wet voorschrijft, dat hun tweemaal 's jaars een pak kleren gegeven moet worden. Ook aan het voedsel, waarvan de hoeveelheid voorgeschreven is in de Publicatie van 1824, ontbreekt soms zoveel, dat velen hunner op de rand van hongersnood leven en dat bij langdurige droogte de eigenaars wegens de duurte der levensmiddelen het middel te baat nemen van verkoop en uitvoer hunner slaven, om met de gelden welke zij dan verkrijgen levensmiddelen voor de overigen te kopen.² En welke slaaf zal zich bij de Procureur des Konings, officieel de „patronus servorum” durven beklagen, wanneer hij honger lijdt?

„Wat zijn de heerlijkste wetten”, roept Niewindt uit, „wanneer zij niet gehandhaafd worden?” En het wat minder trieste beeld, dat hij ophangt betreffende de mogelijkheid die de slaven wordt gegund om hun godsdienstplichten te vervullen, is na alles wat hij reeds gedaan en verkregen heeft, nauwelijks in staat om hem met optimisme te verwikelen.

Maar niet uitsluitend negatief is Niewindt in zijn beschouwingen. Waar het hem een begrijpelijke behoefte is zijn hart te luchten tegenover zijn Procurator, daar heeft hij eveneens de moed om enige

lijnen aan te geven, volgens welke de emancipatie naar zijn mening verlopen moet. Vooral tracht hij daarbij de moeilijkheid van de indemnificatie der eigenaars, een feit, waarom men in het moederland de emancipatie nog niet goed durfde entameren, op te lossen. De punten van Niewindt zijn de volgende:

- 1 Het Gouvernement moet het voorbeeld geven; het bezit nog ongeveer 500 à 600 slaven. Aan deze moet de vrijheid onmiddellijk gegeven worden. (de slaven hier bedoeld zijn de landsslaven op Bonaire, die in de zoutpannen werken).
- 2 Het Gouvernement moet het besluit nemen, waarbij alle kinderen die uit een slavin geboren worden vanaf een bepaalde datum worden vrij verklaard.
- 3 Het Gouvernement, wel verre van voor de vrijstelling van een slaaf, zoals die nu plaats heeft, voor leges, zegels, enz. geld te nemen, moet de brieven van vrijdom geheel gratis afgeven.
- 4 Het Gouvernement moet voor een in vrijheid gestelde slaaf geen borgtocht vorderen, maar integendeel de Emancipatie op alle mogelijke wijzen bevorderen.
- 5 Er moet, evenals de Generaal Van den Bosch in 1828 te Bonaire ten opzichte van de landsslaven gedaan heeft, een zekere tax worden vastgesteld, van welke het maximum de som van f 400.- niet te boven moet gaan, zodat een slaaf of slavin naar gelang van hun ouderdom, een zekere prijs aan hun meesters gevende, vrij moet zijn.

Wat betreft het laatste punt moet worden opgemerkt, dat dit in de eerste plaats inhield het maken van een nieuwe prisatielijst. Maar, zoals ook Niewindt opmerkt, er volgt tevens uit, dat vele slaven met hun gespaarde geld of met hulp van vrienden en kennissen zullen trachten zich vrij te kopen. Zij weten nu immers waar zij aan toe zijn en de eigenaar kan geen willekeurig of te hoog bedrag vragen. Van vele anderen zal het ontegenzeggelijk de ijver verdubbelen om eveneens de begeerde vrijheid te bemachtigen en aldus zal er „eenen geest van arbeidzaamheid” opgewekt worden, terwijl zij, die geen belang stellen in hun vrijheid en traag blijven, deze dan ook niet verdienen. Maar hun aantal, zegt Niewindt daarbij, zal zeker niet groot zijn. Wanneer dan na verloop van een aantal jaren een algemene emancipatie volgt, zal de schatkist door het klein getal der dan nog existerende slaven, zeker geen te zware last behoeven te dragen.

Doch ook dit ontwerp werd bij de Regering in het moederland geen punt van overweging, voornamelijk omdat een algehele maar eenzijdige vrijverklaring der vrouwen de vrees wekte, dat dan nimmer de mannen gedwee slaven zouden willen blijven.³ En daar de vrees voor verdere rustverstoring in de West niet werd bewaarheid, maakte men ook minder haast met een snelle afwikkeling. Men begreep, dat in af-

wachting van een algemene maatregel omtrent de opheffing der slavernij, waarvan de Regering in het Moederland ongetwijfeld de noodzakelijkheid meer en meer erkende, bijzondere voorzieningen ten aanzien van de Westindische eilanden gevoeglijk achterwege konden blijven.

Uiterst moeilijk is na te gaan in hoeverre de Regering tot deze houding is geïnspireerd door Niewindts voorstel, waaruit immers ook duidelijk naar voren komt, dat de Bisschop de slaven nog niet (dit is in 1849) rijp acht voor totale emancipatie en hoe groot de invloed is geweest van Gouverneur Rammelman Elsevier bij de Minister van Koloniën of op de openbare mening in Nederland, in het bijzonder bij de 2e Kamer. Rammelman Elsevier achtte in tegenstelling tot Niewindt de slavenbevolking *wel* rijp, al acht hij het nodig, een beetje contradictoir, om de gevangenen na de emancipatie uit te breiden.⁴

Behalve van Niewindt kwam er nog een ander ontwerp tot emancipatie uit de Missie voort en wel van pastoor Putman van Santa Rosa. Deze wil alle slaven manumitteren en daarbij de meesters verplichten nog gedurende drie jaren hun slaven op hun erven te laten wonen, weliswaar tegen een bepaalde schadeloosstelling en met bijzondere voorzieningen ten aanzien van bejaarde slaven of slaven die niet bij hun voormalige meesters willen blijven. Daarenboven oppert Putman het denkbeeld om ten bate van de gemanumitteerden gronden te ont-eigenen, doch daar vooral dit laatste idee de kosten der emancipatie aanzienlijk zou verhogen, vond het ontwerp van Putman bij de Staatscommissie eenparige afkeuring.⁵

Volledigheidshalve vermeld ik nog een ontwerp tot emancipatie van een onbekende, die alleen de slavinnen tegen schadeloosstelling aan de meesters wil emanciperen, zodat er geen nieuwe slaven meer zouden komen. Dit ontwerp, dat min of meer identiek is met punt 2 van Niewindts voorstel, werd om dezelfde reden als dit door de Staatscommissie niet aanvaard.

Daar geen der uit de West ingezonden ontwerpen de Staatscommissie aanvaardbaar leek, kwam deze met een eigen ontwerp, dat na herhaalde wijzigingen zich laat samenvatten tot de volgende punten :

- 1 dadelijke en algehele emancipatie, behoudens schadeloosstelling aan de eigenaars.
- 2 teruggave, zoveel doenlijk, door de geëmancipeerden van de kosten hunner vrij-making en maatschappelijke vestiging.
- 3 overgang der geëmancipeerden onder een tutelair Staatsgezag, uitgeoefend door opzettelijk daartoe benoemde ambtenaren.

- 4 uitoefening van dat tutelair gezag zonder aanwending van lichamelijke kastijdingen.
5 aanneming van het beginsel van bezoldigde herendiensten.

Deze beginselen werden in een ontwerp van wet opgenomen, hetwelk getiteld werd: Ontwerp van wet tot opheffing van het meesterschap op de eilanden Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Eustatius en Saba en aan Koning Willem III aangeboden. Het was verdeeld in drie hoofdstukken, getiteld:

- I Over de wijze van opheffing van het meesterschap
- II Over de van het meesterschap onthevenen
- III Over de districtmeesters.⁶

Het is hier niet de plaats en gaat het bestek van dit werk ook te buiten, de lotgevallen van dit wetsontwerp, dat in de loop van het zittingsjaar 1856-57 aan de 2e Kamer werd voorgelegd, na te gaan. Genoeg zij het te vermelden, dat het nog ruim zes jaar zou duren, voordat tenslotte Minister Uhlenbeck het laatste en sterk van het eerste verschillend ontwerp tot wet zou zien verheven.

Niewindt zelf heeft over het verwerpen van zijn voorstel tot emancipatie niet al te veel getreurd. Hij was ervan overtuigd, dat het te zeer was ontstaan onder de indruk, dat de financiële moeilijkheden van het Moederland niet zouden toelaten om opeens tot emancipatie over te gaan. Zijn voorstel was een compromis, gekozen niet omdat dit hem het beste leek – al klopte het ook met Niewindts inzicht dat de emancipatie geleidelijk moest komen – maar geboren uit vrees, dat andere voorstellen als zijnde te kostbaar, zeker ter zijde zouden worden gelegd.⁷ Zijn gevoelens hieromtrent blijken overduidelijk uit de correspondentie, welke hij kort na het inzenden van zijn ontwerp, heeft gevoerd met de Minister van Koloniën.⁸ Hij was een man die geen eigen eer zocht. Hoe de emancipatie er zou komen, deed er niet veel toe. Als zij er maar kwam. „Ik geef mij de eer”, schrijft hij in deze dagen aan de Minister, „Uwer Excellentie de verzekering te geven, dat zoo wel mijne pogingen als die mijner medearbeiders zullen worden aangewend om onze zwarte natuurgenoeten, die hier nog tot den slavenstand behooren, tot het nakomen hunner Christelijke pligten te brengen en hier alzoo voor te bereiden om eenmaal het voorrecht van vrije lieden tot hun eigen nut en tot het welzijn der kolonie te genieten...”⁹

En daarom blijft hij op het aambeeld hameren ener behoorlijke voorbereiding. Hij stuurt in Augustus 1849 een rondschriften aan zijn

pastoors om hen op te wekken de slaven meer dan tot nog toe aan te sporen tot de vervulling van hun godsdienstplichten als voorbereiding tot de emancipatie: „...maar ik acht het als mijn pligt den U Wel Eerw. bekenden ijver met alle ernst in te roepen om met verdubbelden moed en meer dan ooit alles wat in Uw bereik gelegen is, aan te wenden ten einde de slaven die zich in onze gemeente bevinden, het Onderwijs in den Godsdienst gemakkelijk te maken... echter met inachtneming van datgene wat de omzichtigheid voorschrijft om alle botsing met hunne meesters te voorkomen, opdat bij de eventuele emancipatie der slaven zij genoegzaam zijn voorbereid”.¹⁰

Niet alleen met de pen, maar ook metterdaad bewijst hij, dat het hem ernst is met de emancipatie en de voorbereiding daartoe. Hij vraagt toestemming aan het Koloniaal Bestuur voor de oprichting van scholen en kerken. Reeds noemden wij de school op Westpunt. Begin 1849 kreeg hij vergunning voor de bouw van een kerk aldaar, die dank zij de toestemming en medewerking van verscheidene planters, vooral door slaven werd gebouwd.¹¹ De overgrote meerderheid der 800 parochianen, die de kerk daar in die tijd telde, bestond uit slaven. De kerk van Santa Maria werd eveneens in 1849 gebouwd en gewijd; ook deze was voornamelijk tot stand gekomen met de hulp van slaven. Op Aruba en Bonaire verrezen eveneens scholen en kerken. Het verzoek van Niewindt tot oprichting van een school op St. Maarten „om de jeugd van beide geslachten zonder onderscheid van godsdienstige belijdenis” te onderwijzen en waarbij tevens gevoegd was een bede om geldelijke bijdrage uit de koloniale kas wordt echter geweigerd, hoewel Niewindt in deze kwestie de medewerking had van Rammelman Elsevier. Deze toch gaf Niewindt de verzekering dat van zijn kant „met belangstelling zal worden medegewerkt tot het oprigten en daarstellen van bedoelde school, die zoo ergens, te St. Maarten hoogst noodzakelijk te achten is”. Trouwens, bij de oprichting van scholen had Niewindt in het algemeen wel de medewerking van Rammelman Elsevier, die in meer dan één schrijven aan de Bisschop wijst op „de erkende behoefte aan scholen ten plattelande”. Doch uiteindelijk lag bij subsidiëring de toestemming tot oprichting in handen van de Minister van Koloniën, dit in verband met de noodlijdende koloniale kas, welker tekorten door het Moederland werden aangezuiverd. Een argument voor de weigering was het gering aantal slaven op de Bovenwinden en het zeer klein getal Katholieken.¹² Ook Niewindts pogingen, iets eerder ondernomen, om tractement voor

zijn Bovenwindse pastoors uit de staatskas te verwerven, leden om dezelfde reden schipbreuk. Te Willibrord in de Middendivisie van Curaçao werd toch nog in de loop van het jaar 1849 de eerste steen gelegd voor de bouw van een nieuwe kerk, die echter pas in 1853 voltooid werd. Subsidie voor een school te Bonaire werd niet toegestaan.

Wij hebben al eerder vermeld, dat door de Minister van Koloniën was besloten de opbrengst van de verkoop van slaven in 's lands dienst geheel of gedeeltelijk aan Niewindt af te staan ter bestrijding van de kosten van het bijzonder onderwijs en zijn onderwijs aan de slaven. Met nadruk zij er nogmaals op gewezen dat het onderricht aan de slaven, veelal 's avonds gegeven, voornamelijk godsdienstig onderwijs was. Enige maanden na bovengenoemde beslissing stelde het Koloniaal Bestuur de Minister voor deze gelden ter beschikking te stellen van een of ander liefdadig genootschap op Curaçao. In hoeverre Rammelman Elsevier hierin invloed heeft gehad is niet vast te stellen. Doch dit voorstel ging niet door, de Minister beschikte als te voren en de gelden bleven ten bate van het slavenonderwijs.¹³ In de loop van het jaar 1849 kreeg Niewindt dan zijn eerste honderd gulden, feitelijk de eerste subsidie die voor het Christelijk onderwijs in de kolonie gegeven werd. „Die eerste subsidie”, roept Dahlhaus uit, „was de verkoopprijs van een slaaf”. En fel als hij is, hier niet ten onrechte, commentarieert hij: „Het slavengeld dus voor hen, die zich afslaafden onder de arme bevolking in de kolonie”.¹⁴ Enige maanden later ontvangt Niewindt uit hetzelfde fonds f 200.— en zo blijft het doordruppelen met betrekkelijk kleine bedragen. Maar uit de koloniale kas wordt geen cent uitgetrokken, hoewel het onderwijs toch voor een deel ook aan vrije, zij het arme en gekleurde of zwarte kinderen ten goede kwam. In totaal kreeg Niewindt in de loop van het jaar 1849 een bedrag van f 660.— binnen, officieel bestemd voor het onderricht aan de slavenkinderen en merkwaardigerwijs kregen dus de vrije zwarte kinderen van hogerhand niets voor hun ontwikkeling.¹⁵

Hierin kwam spoedig verandering. Dank zij de gunstige rapporten van Gouverneur Rammelman Elsevier bij de Minister van Koloniën, werd bewerkt, dat bij beschikking van 3 December 1849 voor de scholen op Curaçao jaarlijks op de begroting een som van f 1800.— beschikbaar werd gesteld. Over de verdeling der gelden afkomstig van de verkoop voor vrijdom van landsslaven kon door de Gouverneur vrijelijk worden beschikt.

Natuurlijk wist Niewindt niet, althans niet precies, wat de Gouverneur adviseerde aan Den Haag. De niet altijd tegemoetkomende houding van Rammelman Elsevier – om ons maar euphemistisch uit te drukken – moet op de Bisschop wel eens, en dat zeer begrijpelijk, een zwaardere indruk gemaakt hebben dan dat daar in werkelijkheid aanleiding toe was. „De Gouverneur belooft wel hulp”, schrijft hij eens aan de internuntius in Den Haag, „maar er komt niets van.”¹⁶ Een vergunning tot oprichting van een school op Santa Maria met subsidie, waarbij Niewindt de zinsnede weglaat „zonder onderscheid van geloofsbelijdenis” en dus te kennen geeft dat het een bijzondere school zal zijn, wordt botweg geweigerd.¹⁷ Natuurlijk kwam die school er wel, doch zonder financiële steun van de overheid. En in 1851, meer dan een jaar na bovengenoemde ministeriële beschikking had Niewindt nog niets gezien van de f 1800.- welke zouden worden uitgetrokken voor het onderwijs aan de arme kinderen, volgens Dahlhaus door de tegenwerking van de Gouverneur.

In 1850 kreeg Niewindt f 950.- uit de fondsen gevormd door de vrijkoop der landsslaven. Met dit luttele bedrag moest hij de naar schatting meer dan 2000 slavenkinderen zien te onderwijzen, benevens een zeer groot deel van hun ouders, een totaal van ongeveer 5000 slaven. Voor de ruim 300 kinderen op de landsscholen betaalde het Koloniaal Bestuur meer dan f 3700.-.¹⁸ De conclusie moet voor Niewindt niet zeer bemoedigend geweest zijn.

En toch is het een tijd van hoogconjunctuur voor de Bisschop. Vanzelfsprekend niet in financieel opzicht, want met de bloei der Missie klimmen de lasten. Maar in geestelijk opzicht is er een expansie als nooit tevoren. De werkkraft van Niewindt schijnt in deze jaren geen grenzen te kennen, onvermoeibaar werkt hij nu aan de praktische voorbereiding der emancipatie: bij elke kerk een school. Bij het Koloniaal Bestuur (en in Den Haag) kan hij voor zijn onderwijs niets meer los krijgen dan de fooi uit het slavenfonds. Om meer fondsen te krijgen wendt hij zich tot het Moederland en gelukt het hem in Amsterdam een vereniging te doen oprichten van dames, die in Holland geld zullen inzamelen voor zijn schone doelstelling. Het onmiddellijke resultaat van deze actie is de oprichting van een school op Aruba en een jaar later van een bewaarschool buiten bezwaar natuurlijk van de openbare kas, op Pietermaai in Willemstad.¹⁹ Nog in 1851 krijgt hij toestemming tot de oprichting van een R.K. school – de eerste – en vanzelfsprekend eveneens buiten bezwaar, op

Bonaire, waar de Zusters van Liefdadigheid zullen gaan werken. In 1852 wordt een tweede bewaarschool opgericht in Otrabanda.²⁰ Pastoor Putman neemt, wanneer hij in 1848 van een verlof uit Holland terugkomt, een onderwijzer mee, die te Santa Rosa het reeds door de pastoor begonnen onderwijs overneemt, doch uitdrukkelijk instructie krijgt van het Koloniaal Bestuur, dat hij alleen onderwijs mag geven aan arme, *vrije* kinderen. Slaven en slavenkinderen waren hiervan duidelijk uitgesloten, het mocht alleen vrijen ten goede komen. Men bedenke daarbij, dat de kleine som welke aan het onderwijs der slaven uit het slavenfonds werd toegestaan, geheel werd opgesoupeerd door het godsdienstig onderwijs aan de slaven en slavenkinderen, dat voornamelijk op Zondagen en vrije avonden werd gegeven. Met het gevolg dat behoudens de beginselen van lezen de slaven in grote meerderheid niets konden en mochten leren.²¹

Uit een correspondentie blijkt, dat Niewindt voor zijn scholen in 1850 de hulp heeft ingeroepen, doch tevergeefs, van de broeders Xaverianen. De redenen, waarom deze poging is mislukt, zijn mij onbekend.²²

Zo bouwt Niewindt in deze jaren aan het onderwijs en al werpt men tegen, dat hiervan toch weinig aan de slaven en slavenkinderen ten goede kwam, dan bedenke men, dat dit niet kwam door onwil of traagheid van de Bisschop, doch door tegenwerking en onereuze voorwaarden van het Bestuur. Moest hij niet voor elke school, die hij stichtte, vergunning vragen, of hij die school nu wilde exploiteren met of zonder subsidie uit de openbare kas? En werd hem niet vaak de voorwaarde gesteld, dat zijn onderwijs zonder onderscheid van geloofsbelijdenis ten goede moest komen aan arme *vrije* kinderen? Daarenboven weegt dit wel het zwaarst bij het bespreken van de pogingen van de Bisschop om het bizonder onderwijs te vestigen, dat hij zich een instrument bouwde, dat volkomen in staat bleek te zijn, toen dan eindelijk de grote stroom van slaven en slavenkinderen kwam, deze op te nemen en behoorlijk te onderrichten.

Het is bijna overbodig op te merken, dat ook de minderheid van slavenkinderen, welke dan in deze jaren reeds de school mocht bezoeken, zulks alleen maar kon doen met toestemming van hun eigenaars. Dit werd dikwijls naar gril en luim toegestaan of verboden, wat een geregelde gang van dit onderricht nu juist niet bevorderde. Dat blijkt wel uit een verslag, dat Niewindt schrijft over de jaren 1855 en '56, dus vlak vóór de Emancipatie en waarin we o.a. lezen: „Het

schoolonderwijs, ofschoon zoo ruim en niet zonder kostbare opofferingen den slaven, althans hun kinderen aangeboden, wordt bijna geheel en al door hun verzuimd; de schuld hiervan ligt onbetwistbaar aan de meesters, die den arbeid hunner slaven en van derzelver kinderen vorderen en geheel onverschillig zijn of ze al of niet onderwezen worden. Misschien prefereeren sommige, dat hunne slaven in de diepste onkunde blijven voortleven zonder in te zien, wat hiervan in de toekomst worden moet."²³

Intussen boekt Niewindt toch weer in zoverre succes, dat begin 1850, en dat zeker dank zij zijn aandringen, een besluit van de Gouverneur al de onkosten op de manumissie der slaven opheft. In een schrijven aan Baron Van Wijkerslooth toont Niewindt zich wel tevreden over deze maatregel, doch hij acht haar niet meer voldoende, daar zij de grote massa der slaven zeer weinig baat. Nog steeds gelooft hij, dat een plotselinge en algehele emancipatie het grootste ongeluk zou zijn, dat de kolonie kon treffen en tevens beseft hij zeer goed, dat bij de ongunstige toestand der koloniale kas het Gouvernement niet bij machte is om de eigenaars te indemniseren. Daarom hamert hij nog weer op hetzelfde aambeeld van een grondige voorbereiding: onderwijs, godsdienstig en gewoon onderwijs. En meer, de meesters moeten hun slaven niet langer zien als werktuigen maar als medemenschen. Dit laat nog zeer veel te wensen over. „Verscheidene meesters”, klaagt hij, „zijn geheel omtrent het aanstaande lot hunner slaven onverschillig, want zij zijn door acte van hypotheek aan anderen verpand; gaan dus hun slaven verloren, zij verliezen er niets bij; genoeg, dat zij hun op het ogenblik, alsof zij zoovele werkdieren zijn, dienen en werken”.²⁴

En dit zijn nog niet eens de slechtste meesters, klaagt Niewindt. Er zijn er die juist in de ongodsdienstigheid hunner slaven voedsel vinden voor brutale ontucht. En die daarom met alle hun ten dienste staande middelen verhinderen, dat hun slaven door godsdienstige onderwijzing en zedelijke opleiding worden voorbereid op de emancipatie. Ondanks de wetten, die zulks moeten verhinderen en gebieden de slaven vrij te laten in het vervullen van hun godsdienstplichten is de houding van het Gouvernement dermate slap, dat zulke voorschriften in het minst niet worden gehandhaafd.

„Het is rustig”, zegt Niewindt in ditzelfde schrijven aan Van Wijkerslooth, „maar is daarom het gevaar geweken, dat ons in 1848 deed vrezen voor onrust? Neen, zijn nog niet diezelfde redenen

voorhanden? Ja immers, ik bedoel de Emancipatie der slaven; dat men niet denkt, dat zij, omdat zij zich rustig houden, daarom ophouden dagelijks reikhalzend uit te zien naar het ogenblik, waarop hunne slavenkluisters zullen verbroken worden; dat men zich niet late voorstaan, dat daarom de liefde der vrijheid bij hen is uitgedoofd. Wat houdt hen rustig? Wat doet hen nog gedwee het slavenjuk torsen, zoo niet de hoop, dat weldra hun lot zal verbeterd worden en zij het voorrecht van vrije lieden zullen genieten? Deze hoop, ik verzeker het U, doet het nog geduld nemen; maar worden zij in die hoop bedrogen, wordt die verwachting altijd te loor gesteld, dan zal ook hun geduld een einde nemen en dan...?"

Vervolgens, hoewel Niewindt toegeeft, dat er ook vele slaven zijn, die zich losbandig gedragen – een reden te meer tot intensiever opvoering van het onderwijs – gaat hij over tot een felle critiek op het Gouvernement, feller, dan men tot nu toe van hem gewoon is. „Wat spreek ik van beschaving onder de slaven? Wat doet het hier bestaande Gouvernement daarvoor? Wat doet het tot beschaving der mindere klasse? Niets. Het werkt zelfs onze pogingen, die wij daartoe aanwenden, tegen.” Misschien doet de heilige verontwaardiging, die de Bisschop deze regels in de pen geeft hem enigszins de nodige voorzichtigheid, die steeds zijn handelwijze en correspondentie beheerst, uit het oog verliezen. Doch de voortdurende en opzettelijke bemoeilijking in zijn werk doet dan een enkele keer bij hem de gal overlopen. Hij doet een boekje open en geeft enige voorbeelden van losbandigheden en buitensporigheden met de Kerstdagen door slaven en vrijen, negers en blanken begaan en beweert, dat het Bestuur deze openbare liederlijkheid, ontucht en dronkenschap beschermt en opzettelijk blind blijft om daarvoor populariteit te kopen. Met klem dringt hij er op aan, dat maatregelen worden genomen, waardoor het Koloniaal Bestuur een welwillender houding aanneemt tegenover de bedienaars en belijders der Katholieke godsdienst en door daden blijk geeft van een strikte onzijdigheid tegenover de belijders van de onderscheidene op het eiland bestaande godsdiensten.

De voorbeelden van partijdigheid van het Koloniaal Bestuur en Gouverneur Rammelman Elsevier, vooral betreffende het onderwijs, welke Niewindt geeft, berusten ongetwijfeld op feiten, misschien door de Bisschop enigszins gekleurd weergegeven, doch vallen buiten het kader van dit werk. In deze jaren zaten er in de Koloniale Raad drie Protestanten en twee Joden, geen Katholieken.²⁵

In de volgende maanden blijkt de verhouding tussen Bisschop en Gouverneur zich niet gunstiger te ontwikkelen. Scherper worden Niewindts uitlatingen in brieven naar het Moederland, met name in de correspondentie met Baron Van Wijkerslooth, vooral over Rammelman Elsevier „wiens antecedenten ons zijn vijandige geest tegen de Katholieken in verscheidene opzichten en bij menigvuldige gelegenheid hebben doen kennen.” Wel heeft de Gouverneur vóór zijn definitieve benoeming²⁶ een onderhoud met Niewindt gehad en hem daarbij verzocht alles wat geschied was te vergeten, terwijl hij hem alle protectie en medewerking toezegde. „Helaas”, verzucht Niewindt, „ik zie mij bedrogen. Want sedert de Heer Rammelman Elsevier hier werkelijk Gouverneur is geworden, ondervinden wij niets anders als teleurstelling en zien wij, dat Z. Hoog Ed. Gestr. de Katholieken vijandig is”.²⁷ En weer herhaalt hij over de slaven handelend de aloude vragen: „Waarom gedooft men, dat de slaven van Joden en anderen des Zondags publiek moeten werken? Waarom laat men toe, dat de meesters hunne slaven beletten des Zondags naar de kerk te gaan, het godsdienstig onderwijs bij te wonen, tot de Sacramenten te naderen, of onder elkander, zonder iemands nadeel consciëntieuze huwelijken aan te gaan? Waarom laat men zulks tot schande van het Christendom toe? Waarom is in de laatste maanden de toestand der slaven op sommige plaatsen werkelijk verergerd? Waarom de wetten, die ten opzichte der voeding, der kleeding, der opvoeding, der behandeling, der Godsdienst van de slaven bestaan, niet beter en strenger gehandhaafd?”

Baron Van Wijkerslooth geeft dit schrijven door aan de Minister van Koloniën. De toon bewijst wel, dat Niewindt vrij geprikkeld moet zijn geweest. Trouwens, hij had er een reden te meer voor geïrriteerd te wezen. Nog niets heeft hij gezien van de f 1800.— die de Minister reeds in October 1849 had toegestaan voor het onderwijs aan de slaven.²⁸ Misschien is deze geprikkeldheid een reden geweest om te veronderstellen, dat Niewindt wel wat pessimistisch was, zich door overdreven godsdienstijver liet leiden en het staat te bezien, of de goed bedoelde poging van de Procurator om Niewindt te helpen en diens schrijven — juist dit schrijven — door te sturen naar de hoogste officiële instantie, de Missie in de West wel heeft geholpen. Zeker is, dat men in Den Haag meer vertrouwd op de rapporten welke Rammelman Elsevier over de kolonie inzond, rapporten waartegen Niewindt waarschuwt en die hij onbetrouwbaar noemt.

Niet alleen van de zijde van Rammelman Elsevier ondervond Niewindt tegenwerking. Ook in eigen kring rommelde het wel eens. Het is hier niet de plaats om alle acties na te gaan die door sommige Katholieken of door hen die die naam droegen gevoerd werden, evenmin om de moeilijkheden aan te geven, die later ontstonden met pastoor Putman of het smaadschrift te bespreken, dat een drietal geloofsgenoten van de Bisschop meende te moeten publiceren in een periodiek, dat openlijk circuleerde. De slaven en hun belangen staan daar buiten. En welk groot man wordt niet belasterd door de kleinen boven wie hij van de schouders en opwaarts uitsteekt? Het zij verre van mij de eerste Bisschop van Curaçao te verheerlijken als een onfeilbaar en volmaakt man. Wat kan het gewaad veranderen aan het hart, zo God niet medewerkt? Ik signaleer slechts de moeilijkheden om aan te duiden, dat deze man, aan wiens oprechtheid niet mag worden getwijfeld en wiens grootheid van geest boven alle laster verheven is, alles ten deel is gevallen wat ten deel valt aan hen, die strijden voor een grote zaak: laster, smaad, miskenning, tegenwerking. Doch waardig en respect afdwingend is steeds zijn houding. „Ik verklaar”, schrijft hij nadat hem het smaadschrift bekend was geworden, „en God, die harten en nieren doorgrondt, weet, dat ik de waarheid schrijf, dat ik hier nooit iets anders bedoeld heb bij al wat ik heb gedaan of ondernam, als de eer van God en het welzijn dergenen die hier aan mijn herderlijke zorgen zijn toevertrouwd.”²⁹

Maar is het te verwonderen, dat zijn toon, hoewel veelal waardig en kalm, soms in een enkele spontane uitbarsting, wel eens geprikkeld wordt? De Minister antwoordt Baron Van Wijkerslooth, dat de inhoud van Niewindts schrijven hem belet er op in te gaan, doch dat hij inlichtingen van de Gouverneur afwacht.³⁰ Ik gaf reeds aan, hoe Niewindt zelf over deze inlichtingen oordeelde. En de Gouverneur verzekert de Minister nadrukkelijk „dat hij steeds de meeste onpartijdigheid betrachtte en zal betrachten”.³¹

Wanneer de maanden voorbijgaan, zonder dat er werkelijk vooruitgang zit in het werk der vrijmaking der slaven, begint Niewindt in te zien, dat zijn verwachtingen te hoopvol zijn geweest. Hij voorziet moeilijkheden, immers wie kent de slaven zo goed als hij, die dagelijks persoonlijk en door zijn pastoors met hen verkeert en weet wat er in hen omgaat? „De slavenstand tuk op vrijdom, draagt met weezin het juk, dat men nu nog bezwaart, nadat men hun misschien al te voorbarig en daarom onvoorzichtig en openbaar genoeg vóór twee jaren de

hoop gegeven had, dat het stond verbroken te worden", schrijft hij nog in 1850. En veel duidelijker nog spreekt hij zich uit in een zeer uitvoerig schrijven aan het „Institut d'Afrique" te Parijs, waarin hij een exposé geeft van de toestand der slaven op Curaçao – en ik behoef hier niet nogmaals te herhalen, wat de Bisschop reeds zo vele malen heeft herhaald – en de moeilijkheden schetst, welke de Missie van verschillende kanten ondervindt, bovenal van de kant van het Gouvernement, welks ambtenaren „sont bien loin de nous seconder", of de tegenwerking van de eigenaars „les plus grands obstacles nous trouvons dans les propriétaires des esclaves mêmes". Niewindt geeft in korte trekken aan, hoe hij gaarne zich de emancipatie gedacht had: eerst de negerinnen en de kinderen, zoals zijn ontwerp ook voorstelde. Maar hij is tot de overtuiging gekomen, dat het nog wel even zal duren, eer de vrijmaking zal komen en daarom doet hij een beroep op het „Institut" om gelden beschikbaar te stellen voor het vrijkopen van negers, allereerst van hen die zich die vrijheid waardig zullen tonen, dan van de vrouwen en kinderen. Hij noemt zelfs de prijs, welke voor een gezonde volwassen slaaf in die jaren op Curaçao wordt neergelegd: 800 à 900 francs. Ook uit dit schrijven blijkt duidelijk, hoezeer de tegenwerking van het Koloniaal Bestuur Niewindt hinderde, zodat hij er zelfs over naar het buitenland schrijft. En ook, hoezeer het lot der slaven hem aan het hart ging, zodat geen poging in het belang van zijn zwarte broeders hem te veel was. Inderdaad heeft het „Institut" hem wat geld gestuurd en in een ander schrijven uit Niewindt zijn dankbaarheid en meldt hij, dat daarvoor enige slaven waren vrijgekocht. Maar vanzelfsprekend heeft deze hulp practisch niet veel te betekenen gehad.³²

In een schrijven kort daarop volgend aan Baron Van Wijkerslooth wil hij niet meer over emancipatie spreken, al schijnen „over de vijf duizend natuurgenooten" hem toe te roepen: „Zeg toch ook een woord tot ons belang". Hij laat het nu aan het Gouvernement over om over het noodzakelijke en wettige daarvan en de tijd wanneer te beslissen.

De verhouding met Gouverneur Rammelman Elsevier, ingewikkeld en stroef, komt ook ter sprake en Niewindt lanceert een reeks klachten, die „door eenige daadzaken worden gerechtvaardigd". Het is moeilijk een houding in deze te bepalen, de stof is daarvoor nog niet bewerkt en geschikt. Ook Rammelman Elsevier klaagt over Niewindt: „En nu zou ik durven vragen of ik immer daartoe zoude medewerken het Gezag van het Gouvernement in dit opzicht aan den Heer Niewindt

af te staan of althans onder straffe van beschuldiging van partijdigheid geene plaatsingen te doen, dan die waartoe Z. Hoog Eerw. bij voortduring het initiatief schijnt te willen nemen en langs die weg het geheele landsonderwijs onder de leiding en den invloed van eenen geestelijke eener enkele gemeente te brengen?"³³ En een tijdgenoot van de Gouverneur schrijft over deze: „Hoezeer hij de sympathie der bevolking had verworven, kunnen de verschillende afscheidsadressen getuigen, die én van de burgers én van de handelaars, alsmede van de officieren der schutterij werden aangeboden om den beminden landvoogd een gelukkigen overtocht toe te wensen." ³⁴

Maar Niewindt spreekt van grievende tegenwerking inzake de verdeling der slavengelden door diezelfde Gouverneur. „Dit is meer dan eene teleurstelling" zijn zijn woorden. Het oprichten van een vrijmetselaarsloge wordt aangemoedigd, eveneens de ontheiliging van het Kerstfeest, maar van de gelden voortvloeiend uit de vrijkoop van de landsslaven op Bonaire ontvangt hij niets. Inplaats van te verminderen vermeerderen zich de grieven en zelfs zo hoog klimt de ergernis van de Bisschop, dat hij Baron Van Wijkerslooth verzoekt ook dit schrijven ter hand te stellen van de Minister, ten einde deze nogmaals op de hoogte te brengen van zijn klachten.³⁵ En dat, ondanks het ongunstige resultaat van een vorig schrijven!

In 1852 wordt op Curaçao bekend, dat de Regering in het Moederland een nieuw ontwerp op haar Beleid in de Westindische Bezittingen heeft voorgesteld. Niewindt commentarieert dit ontwerp, waarbij hij vooral aandacht schenkt aan die artikelen, die handelen over godsdienst, onderwijs en slaven. Zo protesteert hij tegen art. 89 dat zegt: „Overal, waar de talrijkheid der Europese bevolking dit vordert, moet openbaar onderwijs gegeven worden" en klinkt bij hem de vraag, waarom de regering niet dezelfde zorg heeft voor de koloniale bevolking. „Ja, is het onderwijs voor die menschen niet ten hoogste noodig om alzoo de kolonie meer en meer te beschaven, vooral wanneer successievelijk de gunst der vrijheid aan de kinderen der slaven gegeven wordt?"

Ook art. 91 wordt aan critiek onderworpen. Dit artikel handelt over de rechten en verplichtingen der meesters ten aanzien van de slaven. Niewindt vraagt hier duidelijkheid en strengelijk nakomen der bepalingen, „anders zal het gaan zoo als het nu gaat: mooie en wensche-lijke bepalingen, maar die ongelukkiglijk nooit onderhouden worden".

Het volgend artikel handelt over de kinderen der slavinnen, die na de

afkondiging van het reglement geboren, vrij zouden zijn. Deze kinderen zouden tot hun zestiende jaar onder de voogdij van de meester der moeder staan; hiervan verwacht Niewindt echter weinig goeds. „Nu zorgt de meester nog voor het onderhoud der slavenkinderen, omdat zij zijn eigendom zijn, maar zijn zij dat niet meer, dan zal die zorg niet zeer groot zijn.” En wanneer de meester de voogdij weigert, welk lot zal dan het kind wachten? Dan komt het onder de hoede van het Gouvernement. „Zullen dan die kinderen tot 16 jaar opgroeien zonder eenige godsdienstige gevoelens, zonder eenig onderricht in den Godsdienst?” Hoewel dit artikel ongetwijfeld bewijst, dat men in het Moederland kennis had genomen van Niewindts ontwerp en daar het een en ander uit had overgenomen, blijkt de praktische uitvoering niet aan te sluiten bij het inzicht van de Bisschop.

Merkwaardigerwijs komt tegen dit artikel ook een protest van geheel andere zijde. En waar Niewindt niet tegen de vrijheid der slavenkinderen protesteert, doch alleen moeilijkheden voorziet bij hunne godsdienstige en zedelijke opvoeding, wanneer zij onder gouvernementeel voogdijchap komen, daar komen het College der Wees Onbeheerde en desolate Boedelkamer en de Kerkeraad der Verenigde Protestantse Gemeente bij missive van 30 Maart en 14 April met bezwaren tegen de vrijdom zelve, in art. 92 voorondersteld. In een schrijven aan de Minister van Koloniën resumeert Rammelman Elsevier deze bezwaren als volgt en stemt er mede in: „Ik vermeen met de inhoud dier brieven Uwe Excellentie niet onbekend te mogen laten en veroorloof mij bij overlegging van afschriften slechts aan te stippen, dat zoo de slaaf op Curaçao geene kostbare koloniale waren bewerkt en betrekkelijk niet zoo veel opbrengt als in de productieve koloniën, de eigenaar alhier daarom compensatie vindt in de omstandigheden dat de slaaf langer leeft en geconserveerd blijft, de slavin van meer kinderen bevalt en van deze laatsten een grooter aantal in leven blijft, zoodat de kinderen als het ware de eenigste interest zijn, die de eigenaar van zijne slaven trekt.” Op grond van deze beschouwing wordt bezwaar gemaakt tegen het emanciperen der slavenkinderen: men berooft de eigenaars van hun rente!

Bovendien maakt men nog bezwaar tegen de taxaties der prisatielijst, daar deze van 1837 is; zij is verouderd en over het geheel genomen te laag. Teleurstellend in dit protest is het uitsluitend materiële nadeel, dat wordt genoteerd en gevreesd. Hoe veel hoger is het niveau, waarop Niewindts bezwaren zich bevinden.

Dit ontwerp der Regering in het Moederland is nooit tot wet verheven. In hoever de rapporten en mededelingen van Rammelman Elsevier invloed hebben uitgeoefend op de samenstelling ervan, is moeilijk uit te maken. Dahlhaus meent, zonder echter zijn mening te funderen, dat deze zeer groot is geweest.³⁶

In de loop van 1852 gaat de gezondheid van Niewindt reden tot klagen geven, reactie wellicht op de grote activiteit in de voorafgaande jaren ontplooid. De lasten van het Vicariaat gaan hem drukken; voor het eerst in alle jaren van zijn verblijf in de tropen vraagt hij hulp voor zich zelf: een coadjutor. Weliswaar trekt hij na enige tijd, wanneer zijn gezondheidstoestand weer verbetert dit verzoek in, maar toch wordt hem een provicaris toegewezen als coadjutor en opvolger. Dit wordt pastoor Kistemaker van St. Eustatius, door Niewindt eveneens als zijn opvolger gewenst.³⁷

Door de dood van Baron Van Wijkerslooth ontvalt in deze tijd de Missie op Curaçao een grote steun in het Moederland. Niewindt wendt zich dan tot het 2e Kamerlid Mr. J. L. A. Luyben met het verzoek de belangen van de Missie te willen behartigen. Uitvoerig licht hij Luyben in over de toestand, waarin de bevolking, in het bijzonder de slavenbevolking, van Curaçao zich bevindt. Het zijn de bekende klachten, welke hij herhaalt en die ik in onderscheidene brieven reeds naar voren bracht. Over Rammelman Elsevier wordt de toon feller dan tot nog toe en ook blijkt de gegriefdheid van de Bisschop zeer duidelijk bij zijn opmerkingen over de achterstelling van het bijzonder onderwijs en het onderwijs aan de slaven.³⁸ Naar aanleiding van het feit, dat in Suriname stemmen waren opgegaan, die zich tegen de emancipatie verklaarden, schrijft Niewindt nogmaals uitvoerig aan Luyben. Hij wijst op het grote verschil, dat er bestaat tussen de toestand in Suriname en die op de Benedenwinden en stelt dan weer de oude vraag, wat het Gouvernement voor de slaven doet. Daarbij neemt hij vooral de ellendige toestand van de landsslaven op Bonaire onder de loupe en na er op gewezen te hebben, dat zij meer voedsel en kleding bekomen dan de slaven van particuliere eigenaars, vestigt hij de aandacht op de lange werktijden in een ondraaglijke hitte, van Maandagmorgen tot Zaterdagmiddag: „vreeselijk is dit werk onder de brandende hitte en met de voeten meestal in het scherp bijtende pekelnat der gezegde pannen; des nachts slapen zij op de plaats aldaar zelve of onder den blooten hemel of onder eenige takken; hunne door de pekel natte kleederen kunnen zij niet verwisselen. Hoe

schrikkelijk ongezond dat is kan men begrijpen en tot welke zedeloosheid dit aanleiding geeft, laat zich gemakkelijk veronderstellen, des te meer daar de families niet altijd bij elkander blijven, maar zich over verschillende plaatsen verspreid bevinden.”

En welk een slechte voorbereiding acht Niewindt het, wanneer ieder ambtenaar op Bonaire een landsslavin heeft om hem te dienen. „Helaas, de arme zielen zijn doorgaans de slachtoffers der wellustelingen, die zij dienen moeten, en bepaalde het zich nog daar maar bij, maar hoevele slavenmeisjes, die braaf en godsdienstig zich gedroegen, worden in den volsten zin des woords gedwongen om slecht te worden. Wee haar, indien zij weerstand durven bieden.”

Dat men in Suriname steeds maar bezwaren had tegen allerlei ontwerpen, die bij de regering in Nederland werden ingediend, is eigenlijk het ongeluk geweest van Curaçao, daar men in Den Haag de emancipatie op Curaçao koppelde aan die in Suriname. Daardoor werden de kosten zo hoog, dat de Regering deze niet kon dragen. De emancipatie op Curaçao en Onderhorigheden alleen zou weinig moeilijkheden hebben gebaard.³⁸

Maar, hoe onbegrijpelijk het moge klinken naast de stem van Mgr. Niewindt en de aanhoudende klachten, die hij uit, toch moet de toestand van de slavenbevolking over het algemeen aanmerkelijk verbeterd zijn, althans volgens de bij K.B. van 29 November 1853 in het leven geroepen „Staatscommissie tot het Voorstellen van Maatregelen ten Aanzien van de Slaven in de Nederlandsche Koloniën.” „Het was”, zegt het Rapport van deze Commissie, „op Curaçao geen zeldzaamheid, dat slaven door hunne meesters als zeelieden werden verhuurd, zonder dat dit tot ontvlugting aanleiding geeft”.³⁹

Men hoede zich echter, uit een dergelijke opmerking vergaande conclusies te trekken. De materiële omstandigheden moeten al uiterst bedroevend zijn, het lot al buitengewoon zwaar en de vrijheidsbeperkingen al zeer drastisch, wil de drang naar vrijheid sterker zijn dan het verlangen om terug te keren en te verblijven in de omgeving waar men geboren is, in de kring van hen, die vrienden en verwanten zijn. Anderzijds is het mogelijk, dat Niewindt te zwart ziet, dat hij als een dokter, die uitsluitend zieken bezoekt, meent dat de gehele wereld uit zieken bestaat. Er zal zeer zeker wel verbetering geweest zijn, al komt het Rapport Rolandus later weer in vele opzichten Niewindts trieste klachten staven. En die verbetering zal dan ook wel in de eerste plaats van materiële aard zijn geweest. Gebrek en

honger komen niet meer voor, althans niet onder de gezonde slaven, die tot werken in staat zijn, alhoewel pastoor Putman toegeeft, dat er gevallen zijn, waarin de meester de door het reglement van 1824 voorgeschreven hoeveelheid voedsel niet verstrekt. De slaaf steelt er dan eenvoudig het ontbrekende bij. En het lot van oude, afgeleefde en ziekelijke slaven is meestal zeer hard, ook dat geeft pastoor Putman volmondig toe.⁴⁰ Of het aan de controverser Niewindt Putman is toe te schrijven, dat de laatste vaak een mening verkondigt tegenovergesteld aan die van zijn Bisschop, weet ik niet, maar wel in flagrante tegenstelling tot Niewindts klachten staan sommige uitspraken van Putman tegenover de leden der ingestelde Staatscommissie.⁴¹

Zeker heeft deze pastoor gelijk ten opzichte van de lijfstraffen. Zij worden zeldzamer en gematigder toegepast. Ernstige afstraffingen, die steeds op het fiscalaat plaats vonden, komen weinig meer voor. De politie grijpt dan ook niet vaak meer in.⁴² Vindt al eens een afstraffing op het fiscalaat plaats, dan gebruikt men daar nimmer, als in Suriname, de z.g. Spaanse bok; er wordt in de meeste gevallen los uit de hand met een bullepees geslagen. De geruchten die blijkens het 2e Rapport van de Staatscommissie in omloop waren, nl. dat de Joden hun slaven harder behandelden dan andere meesters blijken niet juist te zijn. De slechte verhouding tussen Gouverneur en Bisschop blijkt echter duidelijk uit het feit, dat Rammelman Elsevier deze geruchten toeschrijft aan de Roomse geestelijkheid, omdat deze, hoewel de slaven reeds de Zaterdag van hun Joodse meesters geheel vrij kregen, ook nog de Zondag vrijgesteld wilde zien.⁴³ Volgens een ander verslag blijkt men zich hieromtrent geen oordeel te durven vormen.⁴⁴ Zeker is evenwel, dat het vrijgeven van een bepaalde rustdag voor deze slaven een onontwarbaar probleem vormde voor Joden en Katholieken.

De woningen der slaven zijn nog steeds zeer weinig veranderd.⁴⁵ Wel is volgens het getuigenis van oud-gezaghebber Baron Van Raders de kleding der slaven zo goed, dat men meestal geen sterk verschil ziet tussen hen en de vrijen. Sommigen gaan zelfs des Zondags in zwarte rok gekleed, al zal dit wel een afleggettje geweest zijn van de eigenaar.

Pastoor Putman acht de slaven door deze verbeterde materiële omstandigheden en ook door het godsdienstig onderwijs, dat zij meestal hebben gevolgd, zeker rijp voor emancipatie – in tegenstelling met Niewindt die geen plotselinge doch een geleidelijke vrijmaking voorstaat – al uit hij dezelfde klacht als zijn Bisschop over de belemme-

ringen bij het onderricht aan de slavenkinderen. Ook acht hij, hierbij in tegenstelling tot Rammelman Elsevier, versterking van het garnizoen totaal overbodig. De Gouverneur achtte dit een *condicio sine qua non* voor een eventuele emancipatie.⁴⁶

Bij al deze opmerkingen betreffende de verbeteringen in de materiële positie der slaven bedenke men, dat zij zeer betrekkelijk zijn. De klachten over dieverijen door de slaven wijzen er op, dat zij vaak niet voldoende voor hun levensonderhoud kregen, al komt men ook in de rapporten der Staatscommissie de aloude legende tegen, dat „de neger altijd een diefachtige aard heeft” een legende die oorzaak en gevolg verwart. Nog in 1855 klaagt Niewindt over de „arme en behoeftige zielen” die hij dikwijls ziet sterven, niet alleen uit gebrek aan geneeskundige hulp of aan geneesmiddelen, maar uit gebrek aan voedsel, verzorging en behoorlijke huisvesting.⁴⁷ Vaak liggen deze armen, vrijen of slaven of op hun oude dag gemanumitteerden langs de weg te sterven van honger.⁴⁸ Dit is te meer begrijpelijk, daar de ouderliefde bij de slaven meestal was uitgedoofd en omgekeerd de liefde der kinderen voor de ouders evenzeer; men bedenke daarbij dat niet de slaaf, doch de meester over het kind besliste en dit naar willekeur kon verkopen. Ook hier moet men zich echter weer wachten voor generaliseren. Zowel pastoor Putman als oud-gezaghebber Baron Van Raders erkennen, dat er vele voorbeelden waren van slavinnen, die zich grote opofferingen voor hun kinderen getroostten en van vaders, die lange tijd spaarden om hun kinderen te kunnen vrijkopen. Ook het omgekeerde schijnt vaak te zijn voorgekomen. In dit zowel als in andere opzichten, b.v. wat betreft het zich te buiten gaan aan sterke drank, twist en prostitutie is het oordeel over de plantageslaaf steeds veel gunstiger dan over de gedegenereerde stadsslaaf.⁴⁹

In een schrijven aan de reeds eerder genoemde Damesassociatie⁵⁰ wijkt Niewindt nogmaals aanmerkelijk af van de optimistische kijk die het Rapport van de Staatscommissie geeft op de verbeterde toestand der slaven. Kinderen kunnen vaak niet naar school, omdat ze geen of geen voldoende kleding hebben, „de slavenkinderen van zeer jong af, lopen zonder kleederen”. Ook maakt hij melding van het feit, dat soms kinderen in de klas flauw vallen, doordat ze weinig of niets hebben gegeten. Dit laatste geldt echter steeds in meerdere mate voor de arme vrije kinderen, die er soms nog slechter aan toe waren dan de kinderen der slaven.⁵¹

Ook in een ander schrijven, nu aan Luyben, vindt men weer een

herhaling van de klachten zo vaak genoemd. Niewindt constateert geen verandering in gunstige zin, en de ontevredenheid over het bestuur van Rammelman Elsevier neemt volgens de Bisschop toe.⁵² Ook klaagt hij nogmaals, in een andere brief, over de slechte rantsoenering der slaven. Daarbij noemt de Bisschop man en paard, i.e. planter en plantage. Zelfs beweert hij, dat er op een met name genoemde plantage een slaaf zodanig is afgeranseld, dat hij aan de gevolgen overleden is. De procureur weerspreekt dit en noemt de genoemde feiten geen mishandelingen „maar eene ondoelmatige wijze van bestraffing”. Dat een bejaarde slavin als straf een oog uitgestoken is, wordt betwijfeld door dezelfde instantie, al geeft deze toe, dat „somwijlen indrukken van nagels zichtbaar waren aan de hals der gepijnigde slaven”.⁵³ Geneeskundige hulp aan slaven is practisch een onmogelijkheid.

Dat klinkt anders dan de rapporten der Staatscommissie, ook al zouden we hier, als in het geval van een slavin, die zich in het water had geworpen om de te strenge bestraffing van haar meesteres te ontgaan, met uitzonderingen te doen hebben. Immers dan blijft toch het feit bestaan, dat Niewindt in het signaleren van de ergste uitwassen en van de brutaalste ontduiking der reglementen, de kleinere vergripen om de liefde verzwijgt en de legio ergernissen en kwellingen, waaraan de slaven blootstaan, om hun zaak niet te schaden met hen verdraagt. Men begripe goed, dat Niewindt zijn klachten formuleert en de vergripen signaleert terwijl tegelijkertijd de regelmatig verschijnende rapporten der districtmeesters steeds maar van goede behandeling en voldoende voedsel gewagen: „Genoegelijk zij het mij U Hoog Ed.Gestr. gunstig te kunnen rapporteeren aangaande de slavenbevolking; zij genieten eene volmaakte gezondheid en worden door de meesters zeer goed behandeld, zoo wel in het voeden als anderszins”. Dit zijn zinsneden, die men niet eens, maar bij herhaling in dezelfde vorm of anders, maar steeds met dezelfde strekking, aantreft. Naar welke zijde nu de balans der waarheid overhelt, wordt misschien duidelijk, wanneer men in consideratie neemt, dat de districtmeesters bijna zonder uitzondering planters waren, die dus moesten rapporteren over hun vrienden en over zich zelf.⁵⁴

De steun, die Niewindt enige jaren krachtig had ondervonden van de door hem in het leven geroepen Damesassociatie, dreigt nu ook weg te vallen. De berichten uit Holland over de Associatie vervullen hem met bange vrees. „Mijn God”, schrijft hij een keer, „wat zoude er van

onze instellingen, wat van onze arme Katholieke jeugd geworden, indien zij eens kwam te bezwijken".⁵⁵ Buien van neerslachtigheid en wanhoop kwellen de grijze Bisschop. Hij wordt oud en ziet zo weinig vruchten van zijn werk, terwijl interne moeilijkheden, o.a. met pastoor Putman, wiens houding tegenover Niewindt weinig bewondering wekt, zijn laatste jaren nodeloos moeilijk maken.

En dan de schulden, die de Missie drukken. „Ce qui nous fait beaucoup de tort ce sont les dettes que nous avons été obligés de contracter dans les années précédentes et dont nous devons payer un intérêt de dix ou de douze pour cent.”⁵⁶ In 1851 schreef hij nog aan een zijner priesters, die neerslachtig was, daar boze tongen zijn goede naam benadeelden: „wat mij betreft, mijnheer, ik ben nooit gewoon mij aan praatjes te storen en te veronderstellen dat praatjes, hetzij van mannen of vrouwen, invloed zouden hebben op een der gewichtigste verrigtingen mijner geestelijke macht”. En de circulaire aan zijn priesters van 24 Juni 1852 klinkt ook nog als een klarenstoot: „Laat geen ijdele zucht om menschen niet te mishagen, laat geen al te grote zorg voor onze gezondheid en zelfs voor het behoud onzes levens ons terug houden en onzen ijver verkoelen; in den tijd des strijds ontziet de ware krijgsman zich niet en wij als krijgsknechten van Jezus Christus, laat ons niet lachhartiger zijn, laat ons met vertrouwen op Gods bijstand en voorzienigheid den strijd van Jezus Christus tegen den vijand zijner kerk strijden... Laat ons dan, Geliefde Broeders, met vernieuwden moed, met jeugdigen ijver in dezen tijd de hand aan het werk slaan.”⁵⁷ Maar zijn geschokte gezondheid, de moeilijkheden, de schulden, de tegenwerking, dat alles doet hem in het najaar moedeloos schrijven „s'il m'était permis, je m'éloignerais le plus tôt de cette mission où j'ai travaillé pendant vingt et huit ans et où je ne trouve actuellement que de grands chagrins sans aucune consolation ou encouragement”.⁵⁸

De „veele en menigvuldige wederwaardigheden” waaronder hij gebukt gaat en waarmee naar Niewindts eigen woorden Gods voorzienigheid hem schijnt te willen beproeven⁵⁹, drukken hem slechts tijdelijk, spoedig herkrijgt hij de oude geestkracht van het „non recuso laborem” en verbant hij het „laedet me vita”⁶⁰, al blijft zijn gezondheid slechts matig en kan hij nauwelijks enige stappen doen.⁶¹ Er gaat een opgewekt schrijven naar de „Congregatio de Propaganda Fide” te Rome over de toestand der Missie⁶²; aan Belgrado, vice-superior der Holl. zending, schrijft hij half Juni 1854 dat „la plus grande gloire de Dieu et le salut de mon prochain ont toujours été l'unique but de mes

efforts" en in een P.S. voegt hij aan dit schrijven toe: „J'ai prévu qu'on ne manquerait pas à calomnier notre personne et notre mission, mais pour cela je ne laisse pas d'être très chagriné et découragé".⁶³

Voort gaat het met de uitbreiding der Missie, al moet hij bekennen: „ce qui met toujours un grand obstacle à nos efforts, c'est la manque de fonds nécessaires".⁶⁴ Hij vraagt om deugdzame en bekwame priesters. „Wij zien een overvloedigen oogst, die voor de toekomst rijpt, maar de werklieden ontbreken ons" is zijn klacht.⁶⁵ Vijf priesters in de loop der laatste jaren overgekomen, versterken weliswaar de Missie aanzienlijk, doch slechts één van hen blijft.

Nieuwe parochies worden gesticht, zowel op Curaçao als op de andere Benedenwinden en ook op de Bovenwinden maakt de Missie goede voortgang.⁶⁶ Zijn werk wordt in de omgeving bekend en wanneer zijn gezondheid het hem had veroorloofd en zijn gebrekkige kennis van de Engelse taal – hij sprak wel vloeiend Frans en Spaans – hem niet in de weg had gestaan, was hij wellicht aartsbisschop geworden van Trinidad.⁶⁷

Vooruit gaat het met het onderwijs, al zijn de bijdragen uit de koloniale kas teleurstellend. Voor 1853 ontving hij voor het onderwijs aan de slaven slechts f 483.– hoewel de totale opbrengst van de slavengelden f 1450.– was geweest.⁶⁸ Toch wordt op Saba een school geopend, natuurlijk buiten bezwaar van de openbare kas, op Santa Rosa gaan na het vertrek van pastoor Putman de Zusters van Liefdadigheid werken. In 1855 komt er een school op Aruba bij en eveneens een op Bonaire. Zonder de liefdegaven van de reeds meermalen genoemde Damesassociatie, welke in 1853 f 1500.– naar Niewindt stuurt, zou dit onderwijs onmogelijk zijn geweest. Van het slavengeld was slechts één derde deel bestemd voor het onderwijs aan de slaven; de rest werd verdeeld onder de armen en wel zodanig, dat de Protestantse Gemeente 5/10, Niewindt 3/10 en de Joodse Gemeente 2/10 dezer gelden ontving.

Bij alle uitbreiding die met veel opoffering tot stand komt, blijft toch de klacht dat er zo weinig slavenkinderen de scholen bezoeken. De planters, dit gaf ook pastoor Putman toe, trachtten zoveel mogelijk voordeel van die kinderen te trekken en daarom kregen zij dan weinig gelegenheid om op school te komen.⁶⁹ Op zijn school te Santa Rosa kwamen bijna nooit slavenkinderen.

Deze klacht werd door Niewindt nog geformuleerd in het schoolverslag van de jaren 1855 en 1856, onmiddellijk voor de Emancipatie

dus. Hij herhaalt haar uitgebreider in zijn schrijven aan de Dames-associatie, kort vóór haar wegwijnen. „Tot nog toe hebben de slavenkinderen weinig of geen gebruik gemaakt van onze scholen, die voor hen ook openstonden. De schuld lag bijna uitsluitend aan hunne meesters, die meer belang in den arbeid dan in het onderwijs hunner slavenkinderen stellen; die liever vragen: welke winst kan ik van die kinderen trekken, dan dat zij onderzoeken tot welke beschaving dezelve kunnen geraken; die van hen, evenals van redeloze dieren voordeel zoeken te trekken, op welke wijze dan ook, maar die geheel onverschillig zijn, of zij der verschrikkelijkste zedeloosheid worden ten prooi gegeven.”⁷⁰

In de loop van het jaar 1854 lijkt het Niewindt wel, of het de Regering wat meer ernst wordt met de emancipatie der slaven. Reeds werd vermeld de instelling der Staatscommissie, benoemd in 1853, die tot taak had voorstellen in te dienen van maatregelen ten aanzien van de slaven in de Nederlandse koloniën. Maar ondanks een wat optimistischer toon blijkt Niewindt voorzichtiger te zijn dan in 1848, toen hij een onmiddellijke emancipatie aanstaande achtte.

Nog gunstiger laat de ontwikkeling der toestand zich voor Niewindt aanzien, wanneer in de loop van hetzelfde jaar Rammelman Elsevier naar Holland wordt geroepen en Curaçao na een korte ad interim periode van Bennebroek Gravenhorst een nieuwe Gouverneur krijgt in Van Lansberge, een man die hoewel niet Katholiek, de Missie zeer welgezind bleek te zijn en met wie dan ook de tegenwerkingen van de zijde van het Gouvernement ophouden. Van Lansberge was jaren lang consul-generaal van Nederland geweest in Colombia, zijn vrouw was een Colombiaanse en Katholiek, wat zeker goeddeels zijn houding tegenover Niewindt heeft bepaald. Waar het maar mogelijk was en de wet het hem toestond, heeft hij het werk van Niewindt gesteund en na Niewindt komt deze Gouverneur de eer toe de voorbereidingen tot de emancipatie krachtig ter hand te hebben genomen.⁷¹

Ondanks deze gunstige ontwikkeling in de verhouding Gouverneur en Bisschop moet de Missie nog een zware slag incasseren. De „Propagation de la Foi” trekt haar zetel terug uit Den Haag en Niewindt moet de bijdragen van deze instelling missen. Hoe hevig deze slag hem treft blijkt wel uit een schrijven aan de Congregatie van de „Propaganda Fide” te Rome: „Ainsi, Monseigneur, bientôt cette Mission, jusqu’à présent assez florissante et qui fait encore tous les jours des progrès, succombera et à moi, après y avoir travaillé plus

que 30 ans et après y avoir sacrifié tout ce que j'avais et ma santé même, il ne me restera qu'à pleurer. Et cela dans un moment que notre Gouvernement va prendre des mesures pour préparer l'émancipation des pauvres esclaves qui presque tous sont catholiques..."⁷²

En in een ander schrijven drukt Niewindt zich als volgt uit: „Une mission de presque 25000 âmes restera donc abandonnée et cela dans un moment que la religion fait de nouveaux progrès”. Zijn levenswerk ziet hij bedreigd met de ondergang: „Quant à moi, il ne me restera qu'à pleurer sur les ruines d'une mission à laquelle je n'ai cessé de faire les plus grands sacrifices pendant trente et un ans que j'en suis chargé; pour le reste je laisse tout entre les mains de Dieu, le juste juge”.⁷³ Zo'n vaart loopt het gelukkig niet. En zeker is dat niet in het minst te danken aan de nieuwe Gouverneur.

Alvorens de maatregelen te bespreken die Van Lansberge in overleg met Niewindt – let wel „in overleg”, dus welk een veranderde instelling van de overheid – wenst te nemen om het onderwijs, in de eerste plaats het onderwijs aan de slavenkinderen te bevorderen, dient melding te worden gemaakt van de oprichting van een hospitaal „voor de behoeftigen wier nabestaanden hen in hunne ziekten niet kunnen verplegen”.⁷⁴ Het was dus bestemd voor arme, maar *vrije* personen van alle gezindten. Daarom kan ik er hier geen plaats voor inruimen ter bespreking, evenmin als ik naar voren kan brengen de pogingen die Niewindt ondernam in het belang der Katholieke wezen. Doch Niewindt was er de man niet naar om de slaven uit de sluiten van de christelijke weldadigheid en naastenliefde. Hij was maar al te goed op de hoogte van de vaak bedroevende toestand, waarin zich de zieke slaven bevonden en doet dan ook de Gouverneur een request toekomen, waarin hij verzoekt de mogelijkheid open te houden voor een behoorlijke verpleging van personen tot de slavenstand behorende: „In welk Hospitaal of Gasthuis ook welligt opgenomen kunnen worden tegen een matige tegemoetkoming, namelijk de slaven die op verschillende plantaadjes dezer Kolonie ziek worden en wien het vaak moeilijk valt geneeskundige hulp te verschaffen, als ook de slaven in de stad, welke hunne meesters om de een of andere reden niet in hunne huizen kunnen verplegen”.⁷⁵ De in dit request bedoelde tegemoetkoming diende vanzelfsprekend door de eigenaars der zieke slaven te worden voldaan. De straat- en huis aan huiscollecte, die voor de oprichting van dit ziekenhuis, later het St. Elisabeth-Gasthuis genoemd, met toestemming van de Gouverneur

werd gehouden, werd een groot succes. Alle inwoners van welke gezindte ook, beijverden zich naar hun vermogen te geven.⁷⁶

„Mij verheugende”, schrijft de Gouverneur a.i. Bennebroek Gravenhorst aan de Minister van Koloniën, „dat door een zoodanig hospitaal in een lang gevoelde behoefte zal worden voorzien, neem ik de vrijheid Uwe Excellentie in eerbiedige bedenking te geven of de onderneming ook uit de koloniale kas eenige ondersteuning zou mogen ondervinden.”⁷⁷ Inderdaad machtigde de Minister de Gouverneur om jaarlijks f 500.— aan het hospitaal te verstrekken.⁷⁸ Dit bedrag werd de eerste bijdrage uit de openbare kas voor de gezondheidstoestand der bevolking, een bijdrage waarvan ook de slaven konden profiteren.

In de loop van het jaar 1855 zag het 1ste Rapport van de „Staatscommissie betreffende het Voorstellen van Maatregelen ten Aanzien van de Slaven” het licht, het jaar daarop gevolgd door een 2e rapport, dat meer in het bijzonder de Nederlandse Antillen tot onderwerp heeft. In „De Curaçaosche Courant” van 29 December 1855 verscheen over het eerste rapport, een uitgebreide beschouwing die echter geen nieuwe gezichtspunten opent.

Daar de Staatscommissie de opheffing van de slavernij aanbeveelt in het belang van godsdienst, beschaving en stoffelijk welzijn, vat Niewindt weer wat meer moed en begrijpt, dat men eindelijk toch wil gaan werken in een richting, die hij zo vele jaren heeft gepropageerd. Kort te voren had hij nog aan de Damesassociatie geschreven: „Met de Godsdienst gaat het hier zichtbaar vooruit, ik wil niet terugzien op vorige jaren, maar in dit jaar heeft het getal der Paasche communicanten in iedere parochie dat van het voorgaande jaar werkelijk overtroffen”. En over het onderwijs schrijft hij: „Bij een eventueele emancipatie der slaven, die zoals wij hopen niet verre meer verwijderd is, of zelfs wanneer men maatregelen van voorbereiding zal gelieven te nemen, zal zekerlijk het onderwijs der jeugd nog meer dan ooit een behoefte worden. Wat toch zoude de slaaf zijn, al verkrijgt hij zijn vrijdom, indien hij niet beschaafd wordt? Thans zijn op de scholen bijna geen slavenkinderen om reden dat de meesters ze niet willen zenden, ofschoon ze zeer wel weten, dat onze scholen ook voor hen openstaan.”⁷⁹

Nu het Niewindt uit de couranten en ook uit briefwisseling met het Moederland blijkt dat de Regering ernst maakt met haar plannen, zal hij zorgen klaar te zijn. Weer ontwikkelt hij, hoewel reeds bijna zestig jaar oud, een jeugdige activiteit als in de jaren '48 en '49; hij wil klaar zijn om de slaaf te helpen de vrijheid waard te zijn en om de

slavenkinderen op school op te vangen. Het is nog niet genoeg, al wat hij gedaan heeft. Meer priesters en meer scholen moet hij hebben. „Plût à Dieu que bientôt les esclaves puissent se réjouir de ce grand bienfait, mais je prévois qu'alors le nombre de nos prêtres qui est déjà si limité, ne sera pas suffisant pour leur donner les instructions religieuses nécessaires, dont ils ont été privés jusqu'à présent.”⁸⁰ En in een ander schrijven herhaalt hij zijn vrees het werk niet meer af te kunnen: „het werk is menigvuldig en dit zal nog grooter worden, niet slechts wanneer de slaven vrij worden, maar ook dan wanneer men ernstig een begin zal maken om hen tot de vrijheid voor te bereiden, waartoe in de Staten-Generaal is aangedrongen”.⁸¹ Omstreeks deze tijd schrijft hij ook aan de bisschoppen van Nederland om steun, doch ontvangt geen antwoord en aan de Kardinaal Prefect van de Voortplanting des Geloofs te Rome. Hij wil de Missie toevertrouwen aan een orde of congregatie „opdat hij toch vóór zijn dood de toekomst der Missie kunne verzekeren”.⁸² Ondanks al deze beslommeringen, én zijn sukkelende gezondheid, preekte Niewindt nog elke Zondag en hoorde hij regelmatig biecht.

Het wordt de Regering ernst. Naar aanleiding van een schrijven van de Minister van Koloniën vraagt Gouverneur Van Lansberge aan Niewindt, wat deze omtrent het onderwijs aan de slaven zou kunnen mededelen, terwijl ongeveer gelijktijdig een nieuwe Publicatie wordt afgekondigd, inhoudende artikelen betreffende de voeding, kleding, verpleging, huisvesting en afstraffing der slaven, waarbij hun tevens een betere behandeling wordt verzekerd.⁸³ Het moet Niewindt een grote voldoening geweest zijn, dat de regering eindelijk belang begon te stellen in het werk, dat hij reeds zovele jaren met zo grote op-offering verrichtte.

Reeds eerder had de Minister geïnformeerd naar het onderwijs aan slavenkinderen, nl. per missive van 29 December 1855, naar aanleiding van het jaarlijks verslag over 1854, volgens de grondwet van 1848 verplicht.⁸⁴ De Gouverneur a.i. had toen geantwoord, dat de slavenkinderen van landswege geen onderwijs genoten, dat slechts een deel van de gelden afkomstig van de verkoop voor vrijdom van slaven aan dit onderwijs ten goede kwam, dat weliswaar op de armen-scholen, welke door de Rooms-Katholieke geestelijkheid en de Zusters van Liefdadigheid waren opgericht, voor de slavenkinderen gelegenheid bestond het onderwijs te volgen, doch dat hiervan weinig of geen gebruik werd gemaakt.⁸⁵ Om welke reden er geen gebruik van

werd gemaakt, vermeldde het schrijven niet. Niettemin wordt nu voor het eerst officieel toegegeven, waarover Niewindt al zovele jaren klaagt: dat practisch geen slavenkinderen het onderricht kunnen volgen.

Maar nu bezoekt Van Lansberge de scholen die door Niewindt en zijn medehelpers in de loop der jaren waren opgericht. En de Gouverneur spreekt zijn waardering uit voor het werk door de Missie ondernomen en hij zegt de Bisschop alle mogelijke steun toe.⁸⁶

Wanneer dus Van Lansberge vraagt om inlichtingen betreffende het bijzonder onderwijs, is Niewindt maar al te zeer bereid deze zo uitvoerig mogelijk te verstrekken.⁸⁷ Om in geen herhalingen te vervallen verwijst hij allereerst naar zijn schoolverslagen over de jaren 1855 en 1856, opgenomen in de Koloniale verslagen van die jaren. In deze verslagen komt duidelijk uit, dat het bijzonder onderwijs op Curaçao en de Onderhorige eilanden geheel aan de zorg der R.K. geestelijkheid is toevertrouwd en dat dit onderwijs geregeld gegeven wordt, terwijl het open staat zowel voor vrijen als voor slaven. 's Zondags en meermalen in de week, meestal 's avonds, wordt godsdienstig onderwijs gegeven aan slaven en vrijen. In het Gesticht der Zusters van Liefdadigheid wordt onderwijs genoten door arme meisjes, waaronder ook slavinnen en in verscheidene buitengemeenten, o.a. Santa Rosa en Santa Maria zijn bij de kerken scholen gebouwd, waar *alle* kinderen onderwijs kunnen ontvangen, geheel gratis. Ook over Aruba en Bonaire worden bijzonderheden vermeld. Vaak is, volgens het verslag van 1856, de armoede echter zo groot door de duurte der levensmiddelen, dat de kinderen wegens onvoldoende kleding niet door de ouders naar school kunnen worden gezonden. Dit onderwijs werd in 1855 door het Gouvernement gesteund met het luttele bedrag van f 500.—.

Vervolgens zet Niewindt uiteen, dat het niet de onwil der slaven is, die hen het onderwijs doet verzuimen, doch dat de schuld ligt bij de meesters, die hun slaven niets willen of durven permitteren, of hun niet voldoende kleren geven, zodat zij zich niet in kerk of school kunnen vertonen. Bovendien moet de slaaf zó hard werken, dat hij in de week geen tijd over heeft om de school te bezoeken of het godsdienstig onderricht te volgen, terwijl hij de Zondag, wanneer hij dus wel de gelegenheid daartoe zou moeten hebben, noodgedwongen besteedt aan de bewerking van zijn eigen grond. Daarna geeft Niewindt

aan, waarom eveneens vele slavenkinderen de school niet bezoeken. Dit wijt hij aan de verregaande onverschilligheid van hun meesters, die de noodzaak niet kunnen of willen inzien en de kinderen met allerlei werk belasten, dat hen verhindert te komen. Vervolgens geeft Niewindt een zeer uitvoerig verslag van het onderwijs, dat hij onderscheidt in godsdienstig en schoolonderwijs. „Dit verslag”, zegt Dahlhaus, „moge velen brengen tot het erkennen van deze waarheid, dat Niewindt alles gedaan heeft, wat hij kon om het volk te ontwikkelen en te beschaven en te verheffen”.⁸⁸

De uitnodiging van de Gouverneur om verslag uit te brengen over het onderwijs stemt Niewindt zeer hoopvol. Te meer is dit het geval, daar naar Niewindt uit informaties meent te weten, het Gouvernement het plan heeft opgevat om de eigenaars van slaven te verplichten de slavenkinderen van hun plantage tot een bepaalde leeftijd schoolonderwijs te doen genieten, „hetgeen”, naar hij schrijft, „voorwaar eene heilrijke maatregel zoude wezen, niet slechts in het belang der Maatschappij in het algemeen, maar ook ter voorbereiding der emancipatie der slaven in het bijzonder”.⁸⁹ Tevens weet hij, dat in het ontwerp van wet tot de lang verwachte emancipatie, die door de Minister van Koloniën volgens zijn belofte aan de Staten-Generaal nog in de loop van hetzelfde jaar zal worden voorgelegd de uitdrukkelijke bepaling voorkwam, dat er in de verschillende districten der Kolonie scholen moesten bestaan, waar de vrijgelaten slavenkinderen onderwijs zouden moeten ontvangen in lezen, schrijven en rekenen.

In 1857 werd op Curaçao aan vrije en slavenkinderen op zes bijzondere scholen les gegeven. Deze scholen telden toen 1600 leerlingen, waarvan ruim 1400 het onderwijs gratis volgden. Uit de openbare kas ontving Niewindt voor dit onderwijs f 500.—. Hoeveel slavenkinderen onder deze 1600 leerlingen begrepen zijn, is mij onbekend.

Begin 1857 wordt dan door het Bestuur afgekondigd een Publicatie, welke die van 1824 moest vervangen en handelt over voeding, kleding en behandeling der slaven. Deze Publicatie lag reeds gedurende enige tijd op afkondiging te wachten, doch Gouverneur Van Lansberge had opzettelijk getalmd hiermede, wegens de grote spanning, die onder de slaven op Curaçao heerste. De Gouverneur was nl. kort te voren uit het Moederland teruggekomen naar Curaçao en de slaven verkeerden in de stellige verwachting, dat hij de lastbrief tot hun vrijdom bij zich had. Van Lansberge waagde het daarom niet met het magere resultaat

FOR HIRE.

ABLE and Strong Negroes, to be Hired by the Month, as House-Servants, Cooks, or Grooms.

For particulars enquire at

JAMES CANTFORT, Interpreter,

Curacao, Dec. 25.

ADVERTISEMENT.

DE ondergetekende zal op aanstaande Woensdag den 3de April aan de meestbiedende by publieke opveiling verkopen een party Creoolsche en ladiensche Slaven, toebehorende aan Zyn Excellentie den Gouverneur, die daarin gading heeft, kome op dien dag ten Zyne pakhuize te 10 uren, alwaar de conditien van verkoop zullen bekend gemaakt worden.

Ten zelve dage, zal hy een andere party Slaven voor rekening zyner lastgevers opveilen, als meede een party meubelen.

29ste Maart,

A. D. MEZA.

2-1-1944

Forward

See page 10 of 11

Silene angustifolia. Saub. & A. DC.

Andere byzage uit de vanden troetel
stellen en by de ongetroefte werke ager en
kragt te behouden aan en te bewaren en
den Dier C. I. van het vromde te bewaren
te maken genaamd Pigeon was een
me 39 jaren docht van Spanja benoemde
de vromde genaamd Martha en 7 jaren was
eigendom aantevende, beide zachte en an
ma van twee honderd en vyftig gulden en
te laute penne a den me van den Dier C.
vromde ontbarend.

Carried over from page 10
of the original manuscript.
The following is a copy of the
original manuscript as it appears
in the original manuscript.
The original manuscript is
now in the possession of the
National Archives and Records
Administration.

Jack 109.1.49

Below is a list of the ...

van een verbeterde Publicatie als voornoemd voor de dag te komen en de hoog gespannen verwachtingen een dergelijke domper op te zetten. Hij zweeg dus en wachtte, tot de gemoederen wat bedaard waren. Maar ondertussen namen vele slaven, die de kwellen van het wachten en de paaiing van schone beloften moe waren, die bovendien een niet meer te beheersen drang hadden naar de vrijheid, met tientallen de vlucht, een vlucht niet zoals vaak te voren veroorzaakt door slechte behandeling of gebrek aan levensmiddelen. Integendeel, in Coro, waarheen het merendeel vluchtte, heerste zelfs hongersnood. De vluchtelingen wisten zulks en alleen een onoverkomenlijke begeerte om vrij en onafhankelijk te worden, was hun drijfveer. Daarenboven blijkt dit overduidelijk uit het feit, dat meer dan één liet weten, dat hij terug zou komen, zodra de emancipatie zou zijn afgekondigd, en wat toch zeker niet wijst op een slechte behandeling: men wilde de meester de waarde der indemnitisatie niet doen verliezen, ook daarom zou men terugkeren na de vrijverklaring.

De langzamerhand verminderende spanning onder de slavenbevolking werd echter kort daarop weer opgevoerd door de aanstaande komst van de nieuwe Procureur des Konings, Mr. de Rouville, ofschoon het vluchten wat afnam door de in Venezuela heersende cholera. Ook de komst van deze nieuwe ambtenaar resulteerde weer in teleurstelling bij de slaven en dus bleef de Gouverneur huiverig om een afkondiging te doen, die niemand tevreden zou stellen en waarvan hij zelf het nut niet inzag.⁹⁰ Daarom bracht hij de Publicatie in de Koloniale Raad met de mededeling, dat zij bedoeld was als een maatregel om een „latere gunstige beschikking der Hooge Regeering waardig te maken”.⁹¹

Hiermee had Van Lansberge echter geen succes. Nauwelijks was het stuk in de Raad of het was ook in discussie bij het publiek en bijgevolg bij de slaven. En bij dezen was de indruk, zoals vanzelf spreekt wanneer men veel verwacht en weinig krijgt, niet gunstig. Wilde geruchten deden de ronde, zodat het zelfs voorkwam, dat slaven, die in geen twintig jaar straf hadden gehad, zich verregaand tegenover hun meester vergrepen, alleen om te zien of het waar was, dat men hen niet meer slaan mocht.⁹²

Merkwaardig is, dat in deze jaren het manumitteren toeneemt, terwijl men zou verwachten, dat met het oog op de komende indemnitisatie de meesters hun slaven zo veel mogelijk zouden vasthouden. Doch de reden is vrij eenvoudig en bewijst zeker een opmerkelijk

goede verstandhouding met sommige eigenaars: vele meesters haastten zich juist om zelf de genoegdoening te smaken hun slaven de vrijheid te geven in plaats van af te wachten, tot deze door het Gouvernement zou worden verleend. En dat dit gebaar door de slaven op aparte wijze werd gewaardeerd blijkt wel uit het hogere aanzien, dat gemanumiteerde slaven genoten boven degenen, die door de overheid waren gemanucepeerd.⁹³

Over de toestand van de slaven schrijft Van Lansberge uitvoerig aan de Minister. In een vorig hoofdstuk gaf ik reeds een deel van zijn beschrijving van de huis- en stadsslaaf.⁹⁴ Ook de slaven die op het land werkzaam waren, in de koenoekoes van Banda'bao⁹⁵ hadden het niet slecht. „Zolang ik hier geweest ben”, schrijft Van Lansberge, „is geen enkele afgestraft geworden; hun voedsel is vermeerderd; zij zijn wel gehuisvest en na drie of vier uren kan men ze beschouwen als vrije menschen tot den volgenden morgen, wanneer zij weder aan het werk komen. In het zedelijke heb ik ze zeer ten achteren gevonden en volgens hetgeen de priesters mij hebben verzekerd, hebben zij nu voor het eerst godsdienstig onderwijs genoten, dat hun vroeger nimmer te beurt gevallen was, welligt om de vrijheid die zij genieten en waarop men waarschijnlijk geen inbreuk heeft willen maken”.⁹⁶ De afwijkingen van de opvattingen van Niewindt, die uit dit schrijven spreken, kan ik alleen maar verklaren uit het feit, dat Van Lansberge dit neerschrijft na een verblijf van slechts anderhalf jaar op Curaçao, terwijl Niewindt reeds meer dan dertig jaar op het eiland vertoeft en ongetwijfeld veel verder achter een mooie façade kijken kon.

Toch is Van Lansberge de eerste Gouverneur, die meer dan gewone zorg heeft voor de slaaf. Hij schrijft zelfs aan de Gezaghebber van Bonaire de landsslaven twee maal per week een paar uur vrij te geven „teneinde dat onderwijs te genieten met welk doel de R.K. Priesters ze dan op de etablissementen van cultuur of elders gaan bezoeken”.⁹⁷ En dat Niewindt tevreden kan zijn met de resultaten die de priesters en de Zusters van Weldadigheid op Bonaire bereikten, blijkt wel uit de toename van de matrimonia clandestina onder hen, die tezamen leefden, welke banden „bij een eventueele emancipatie gratis zoude kunnen worden gesloten op de wijze bij de wet omschreven”.⁹⁸

Mishandeling schijnt in deze jaren werkelijk tot de zeldzaamheden te gaan behoren. In ieder geval komen er zo goed als geen gevallen meer voor, waar de rechterlijke macht mee gemoeid wordt. In

enkele gevallen schijnen slavinnen de Gouverneur te hebben bezocht om zich te beklagen over mishandeling, doch zelfs wanneer bleek, dat daarvoor toch geen voldoende gronden bestonden, waren de meesters bereid hun toe te staan een andere meester te zoeken en zij hadden dus geen bezwaar hen te verkopen. Onvoldoende voeding komt nog maar sporadisch voor, althans volgens de Gouverneur, die daarover geen klachten ontvangt; zelfs geven sommige meesters meer dan het wettelijk geregeld rantsoen, terwijl die slaven, wier rantsoenen onvoldoende of niet geregeld worden uitgedeeld, door clandestiene verkoop van vruchten of kleinvee – een vergoelijkende uitdrukking voor diefstal – zich wel het nodige weten te verschaffen. Zeker bevooroordeelde de nieuwe Publicatie de slaven dus minder dan men zou denken, terwijl men de meesters daarentegen wel de machtsmiddelen ontnam om streng te straffen en daardoor hun overwicht en prestige schaadde. Immers, de meester mag de straf van slagen niet meer opleggen aan jongens beneden de 14 jaar en aan meisjes of vrouwen beneden de 16. Hij mag straffen met opsluiting 's nachts of gedurende dag en nacht hoogstens acht dagen achter elkaar, met maximaal vijftien touwslagen voor mannen; vrouwen of jongens tussen veertien en zestien met maximaal acht slagen, terwijl beide straffen niet mogen worden gecombineerd. Bij herhaling mag de straf worden verdubbeld of mag de slaaf in kettingboeien worden geslagen, het laatste echter uitsluitend met machtiging van het hoofd der politie. Vergelijken met de Publicatie van 1824, welke door deze nieuwe van 1857 kwam te vervallen, is er een aanzienlijke beperking in de bevoegdheid van de meester om straf toe te dienen, immers de eerste Publicatie laat zich tamelijk vaag uit over de strafmaat en de strafmiddelen, spreekt slechts van niet op een onredelijke manier straffen en van evenredigheid der straf met het misdrijf, formules welke natuurlijk zeer rekbaar waren en de meesters een ruime mate van vrijheid toestonden.

Dat Van Lansberge verre boven deze nieuwe Publicatie een algehele emancipatie verkiest, steekt hij niet onder stoelen of banken. Hij acht, wat men gedaan heeft, een lapmiddel, dat zelfs zeer schadelijk voor de kolonie werkt, daar men door de voortdurende ontvluchtingen in gevaar begint te verkeren de beste ambachtlieden te verliezen. Gaarne had hij ook in de nieuwe wet opgenomen een artikel, dat de slaven de bevoegdheid zou verzekeren om zichzelf vrij te kopen volgens een vast te stellen tarief. Daar hij hiervoor echter bepaalde weer-

standen vreest in de Raad, laat hij een dergelijk voorstel achterwege, te meer daar sommigen hierdoor weer met valse hoop zullen worden geveleid. Ook had hij gaarne gezien dat in geval van zware mishandeling de lijdende partij zou kunnen worden vrijverklaard, indien niet dadelijk ten koste van de meester dan toch in mindering van de boete.

Wat het straffen zelf betreft, hierin gaat Van Lansberge uit van het principe, dat de meester zelf de straf moet doen toedienen zolang deze het maximum niet te boven gaat en in ernstiger gevallen op schriftelijke autorisatie van de Procureur des Konings door de district-meesters. Daar deze laatsten onbezoldigd waren kon men moeilijk van hen verlangen, dat zij de slaven zouden doen afstraffen, terwijl bovendien de slaaf er een zekere schande in vond om op het fiscalaat of het districtskantoor te worden gestraft en liever het dubbele aantal slagen ontving van zijn meester. Met deze maatregel meent Van Lansberge dus het eergevoel van de slaaf niet nodeloos te krenken. Het fiscalaat blijven uitsluitend de straffen voor grove misdrijven voorbehouden.

Zoals reeds eerder vermeld werd op Curaçao niet met de zweep gestraft, deze was daar onbekend; men strafte met de bullepees. In de verdere humanisatie van de lijfstraffelijke rechtspleging op de slaven ligt het volkomen in de lijn om deze af te schaffen en hiervoor, zoals aan boord van schepen toenmaals geschiedde, het touw te stellen. In de practijk betekende dit niet altijd een verbetering, daar het touw, slecht gehanteerd, evenals de bullepees, pijnlijke kneuzingen kon veroorzaken.

Ook in de voorgeschreven rantsoenen grijpt de nieuwe Publicatie in. In die van 1824 werd de mannen gedurende zes maanden 6 kan mais per week toebedeeld, de andere zes maanden 5 kan, terwijl de vrouwen respectievelijk 5 en 4 kan kregen. Met de nieuwe Publicatie ontvingen zij allen zonder onderscheid van sexe of seizoen 6 kan en bij schaarste van mais 8 kan meel. Voor de harde arbeid in de zoutpannen werd een toespijs bepaald ter waarde van 25 cents per week. Bovendien hielden zo goed als alle slaven gevogelte, velen hadden verlof van hun meesters om ezels of geiten te houden en konden gratis hout kappen of dit als vrije arbeiders, tegen betaling, vellen voor rekening van de meester, zodat het hun niet licht aan voldoende voor hun levensonderhoud zou ontbreken. Wanneer men hier een tegenstelling ziet met de rapporten van Niewindt, bedenke men, dat de verhongerende slaven, welke de Bisschop

ontmoette, bijna steeds ouden van dagen waren of stakkers die door lichaamsgebreken niet in staat waren te werken. Ongetwijfeld ziet Niewindt de algemene toestand in deze jaren wat donkerder dan hij is.

Wat de kleding der slaven betreft, hierin verschilt de mening van Van Lansberge niet veel van Niewindts opvattingen, nl. dat die in vele gevallen beslist onvoldoende is, ondanks de voorschriften van 1824. Doch die verplichtingen worden alleen maar verwaarloosd door arme meesters, bij de meer welgestelde gaan de slaven behoorlijk gekleed, Ook zijn er slaven die goed gekleed gaan ten koste van hun rantsoenen. Hierin wordt door de Publicatie van 1857 veel beter voorzien. Schreef die van 1824 nog tamelijk vaag voor: „dat eigenaren van slaven gehouden zijn kleding aan hunne slaven te geven tot behoorlijke dekking hunner naaktheid”, de latere is precieser. Elke zes maanden moet aan iedere slaaf van 15 jaar en daarboven worden verstrekt 8 el colette, aan iedere slavin van 14 jaar of meer 10 el colette, aan kinderen naar verhouding minder, doch naar hun leeftijd precies voorgeschreven. Bovendien moet aan slaven boven 10 jaar van beiderlei kunne elk halfjaar 50 cent worden gegeven om zich een hoed, doek of sandalen aan te schaffen, terwijl de meester er zorg voor moet dragen, dat dit geld inderdaad voor dat doel wordt besteed.⁹⁹

Men kan zich natuurlijk afvragen, welke maatregelen het Koloniaal Bestuur dacht te nemen bij het in gebreke blijven van de meesters ten aanzien van de nieuwe voorschriften. In het algemeen kan men zeggen, dat bij onvoldoende kleding of voeding de verstrekking van gouvernementswege werd verricht, doch dat dan de kosten op de meester werden verhaald. Bepaalde boetes werden daarbij gegeven. Dit zou eveneens geschieden in geval van schromelijke verwaarlozing of bij onvoldoende geneeskundige behandeling.

Volgens art. 9 van de nieuwe verordening zijn de meesters gehouden zoveel mogelijk hun slaven in de gelegenheid te stellen om godsdienstig onderwijs te ontvangen, terwijl zij hen in geen geval mogen verhinderen gedurende hun vrije uren dit of gewoon onderricht te genieten. Vooral uit dit artikel blijkt wel zeer duidelijk, dat direct of indirect de vele klachten van Niewindt hun uitwerking op het Bestuur niet hebben gemist en dat eindelijk officieel wordt toegegeven, dat ook hier van boven af ordenend dient te worden ingegrepen. De Publicatie van 1824 bevatte op dit gebied niets anders dan de weer vage formulering: „dat niemand zal vermogen om zijne slaven,

met uitzondering nogtans van veehoeders, tuinwachters en huisbedienden, welker diensten niet kunnen ontbeerd worden, op Zonen andere algemeen erkende Christelijke feestdagen eenig werk te doen verrigten of zulks van hen te vorderen". Met geen woord wordt hier over onderwijs gerept. Hoe groot is de vooruitgang in de nieuwe Publicatie, waarbij zelfs aan kinderen beneden de 14 jaar vergunning moet worden gegeven om minstens twee uur per dag onderwijs te volgen, wanneer de gelegenheid daartoe bestaat.

De leden van de Koloniale Raad hadden verlangd, in tegenstelling met de Gouverneur, dat dit onderwijs aan kinderen beneden de 14 jaar door deze alleen in hun vrije uren mocht worden genoten. De Gouverneur had deze conservatieve weerstanden der slavensjons¹⁰⁰ genegeerd en een limiet van twee uur gesteld voor de duur van dit onderwijs, teneinde het niet illusoir te maken ingeval de kinderen dit alleen zouden mogen volgen, wanneer ze moegewerkt geen neiging tot leren meer zouden hebben. Aanvankelijk had Van Lansberge ook in dit artikel willen opnemen de bepaling, dat de meesters verplicht zouden zijn toegang te verlenen op hun plantages aan leraren, priesters en zendelingen, wanneer die de slaven godsdienstig of enig ander onderwijs kwamen geven of zieken en stervenden wilden troosten en bijstaan. Hiertegen was de weerstand in de Koloniale Raad echter zo groot dat Van Lansberge moest zwichten. De leden van de Raad waren van oordeel, dat dit artikel dan een te gevoelige ingreep zou zijn in de eigendomsrechten van de meesters. Men merkt echter uit dit alles, welk een grote steun Niewindt heeft gehad aan deze Gouverneur, die zich volkomen achter zijn werk stelt en waar hij kan, Niewindts mening vraagt. Gelukkig betekende de weglating van bovenvermelde bepaling niet zo veel, want Niewindt kon de Gouverneur verzekeren, dat zijn geestelijken bijna steeds welwillendheid ontmoetten, wanneer zij toegang verzochten en dikwijls medewerking. Voor Niewindt was dit na meer dan 30-jarige strijd zeker een schone overwinning. Men herinnere zich slechts de klachten van pater Stöppel.

De conservatieve tegenstand in de Koloniale Raad, waarvan de vooruitstrevende Gouverneur in zijn correspondentie met de Minister van Koloniën herhaaldelijk gewaagt, manifesteerde zich, behalve in langdurige discussies welke in die Raad plaats vonden, eveneens in een adres, dat aan de Gouverneur was gericht en waarin de Raad zijn zienswijze op de nieuwe Publicatie neergelegd had.¹⁰¹ De leden be-

treuren daarin ten eerste de afkondiging der Publicatie om de beide navolgende redenen: „dewijl eensdeels daardoor niet dan ongunstige indrukken zullen worden gegeven aan de slavenbevolking in deze kolonie, anderdeels eene dadelijke emancipatie met billijke schadevergoeding hun veel wenschelijker voorkomt”. Daarenboven worden op verscheidene artikelen aanmerkingen gemaakt, zoals op art. 3, waarbij de leden in ieder geval de inhouding van het rantsoen aan de slaven niet verboden wensden te zien – dit gebeurde voordien, wanneer de slaaf zijn meester of derden schade toebracht – op art. 9, het artikel dat onderwijs toestaat aan slaven of slavenkinderen en waarbij ik het verzet boven reeds memoreerde, op art. 11, waarin over opsluiting wordt gesproken als straf voor de slaven en waarbij de leden wensden, dat deze opsluiting kosteloos zal geschieden en op art. 14, waarbij de leden hun verwondering uiten over het verbod van lijfstraffen aan jongens en meisjes. Het gehele adres weerspiegelt een geest van waakzaamheid betreffende de belangen van de eigenaars; over hogere waarden wordt niet gerept.¹⁰⁷

Nergens heb ik een uitvoerige mening van Nieuwindt over deze Publicatie kunnen vinden. In zijn correspondentie schrijft hij er slechts terloops over. Doch ongetwijfeld heeft het diepe ingrijpen van de Regering, waarop hij zovele jaren gehoopt en gewacht had, zijn hart met troost vervuld en de hoop op een betere toekomst en een vlotte emancipatie weer sterk doen opleven. In een circulaire aan zijn pastoors verplicht hij hen de nieuwe maatregelen van het Koloniaal Bestuur van de kansel af te kondigen en daarbij drukt hij hun op het hart „dat UEd. daarbij doe uitkomen, dat deze kennisgeving op verzoek van den Hoog Ed. Gestr. Heer Gouverneur geschiedt en dat UEd. de slaven ernstig vermane om, daar zij nu meer voorregten erlangen, zich ook des te meer derzelve waardig te betoonen, zoo door hun goed gedrag, door hunne gehoorzaamheid aan hunne meesters en hunne eerbied jegens dezelve, als ook door gebruik te maken van het Onderwijs, dat hun volgens Art. 9 der Publicatie zal gegeven worden”. En aan het slot van dit herderlijk schrijven nodigt hij zijn priesters nogmaals uit om alle pogingen en alle ijver aan te wenden „teneinde de slaven de voordeelen van het onderwijs althans in den godsdienst te doen genieten, opdat zij des te meer brave Christenen en nuttige leden der Maatschappij worden”.¹⁰⁸

Dat hij zeer ingenomen is met art. 9 steekt hij niet onder stoelen en banken. Aan de Apostolisch zaakgelastigde in Den Haag, Mgr.

Vecchiotti, schrijft hij, dat hij deze Publicatie beschouwt als een onmiddellijke voorbereiding tot de emancipatie en uit hij zijn ingenomenheid met de grote mogelijkheden, die art. 9 hem voor het onderwijs aan de slaven geeft.¹⁰⁴ Enige tijd later juicht hij in een brief aan Mgr. Vecciotti: „à présent presque tous les esclaves s'y sont présentés à M. le curé pour se faire instruire dans la Religion Catholique et ont apporté leurs enfants pour les faire baptiser catholiquement... Nous continuons à étendre de plus en plus nos cathéchismes qui sont fréquentés par beaucoup d'esclaves qui auparavant furent empêchés par leurs maîtres d'en profiter.”¹⁰⁵

In een schrijven aan pastoor Gast op Saba geeft Niewindt meer bijzonderheden betreffende de enorme toeloop van slaven om godsdienstig en gewoon onderwijs te ontvangen: „In de gemeente van de H. Rosa wordt op vier plaatsen cathechismus gegeven, op Santa Barbara alleen zijn er over de 100 slaven die ter leering komen; op Bonaire bezwijken de zusters onder de arbeid, zij zijn daar van des morgens te zeven uur tot 's avonds laat onophoudelijk en onafgebroken bezig met het onderwijs. Zoo is het nu bijna overal hier in de parochies; alhier in het Pensionaat komen alle avonden over de 300 personen, bijna allen uit de slavenstand om te leeren; het is dus: emersis quidem multa operarii autem pauci.”¹⁰⁶ In dezelfde geest en vaak met nog meer bijzonderheden schrijft de provicaris van Niewindt aan de Redactie van „De Godsdienstvriend”.¹⁰⁷

Een half jaar na de invoering van de nieuwe Publicatie brengt Gouverneur Van Lansberge verslag uit aan de Minister van Koloniën omtrent de resultaten. Deze acht hij over het algemeen bevredigend of goed. De toestand der slaven is aanmerkelijk verbeterd, meer dan de Gouverneur verwacht had, „dewijl reeds menige slavenmagt welke vroeger geene of ontoereikende kleeding ontving, op aanmaning van den waarnemenden procureur des Konings nu daarvan voorzien is; terwijl slechts eene klagte is ingekomen wegens inhouding van een gedeelte van het bepaalde rantsoen”. Wel klaagt de Gouverneur er over, dat niet altijd met strenge hand toezicht kan worden uitgeoefend op de naleving der verordeningen. Dit wijt hij vooral aan het feit, dat de districtmeesters planters zijn en geen onafhankelijke en bezoldigde ambtenaren. Men kan van hen geen streng optreden verwachten, zij zijn over het algemeen, als slaveneigenaar, zeer weinig gesticht over het nieuwe reglement en klagen met de vele andere eigenaars, dat hun autoriteit te veel heeft geleden. Gelukkig kent de

Gouverneur ook uitzonderingen op deze regel en zijn er slavensjons, die de tekenen der tijden beter verstaan.

Al is de drang naar onderwijs buitengewoon toegenomen, de geest onder de slaven is weinig verbeterd. Wanneer de gelegenheid zich voordoet, verschuilen zij zich aan boord van een vaartuig of maken zij zich meester van een boot om maar te kunnen ontvluchten, soms met meer dan een dozijn tegelijk in een sloep.¹⁰⁸ In een ander rapport maakt Van Lansberge de opmerking, dat hij meent meer ontvluchtingen te mogen aannemen, dan er officieel worden opgegeven, daar de meester hoopt op de terugkeer van de gevluchte slaaf bij de emancipatie om alsdan nog recht te hebben op de door de regering in uitzicht gestelde schadevergoeding.¹⁰⁹

Hoe juist Niewindts vooruitziende blik geweest is, toen hij zijn onderwijs uitbreidde en daardoor de mogelijkheid schiep om de grote stroom van slaven op te vangen, die in de vooravond van hun vrijverklaring naar onderwijs verlangen, wordt ook door de Gouverneur erkend. Inlichtingen, die hij aan de Bisschop vraagt – voorwaar een groot verschil met de dagen van Rammelman Elsevier – worden door hem aan de Minister van Koloniën doorgegeven. „Het bericht van dezen Kerkvoogd is zoo wel ten aanzien van het Godsdienstig als van het schoolonderwijs bevredigend en laat geen twijfel over of de in Februari 11. ingevoerde wet op de voeding, kleding, verpleging enz. van slaven heeft aan haar doel beantwoord.”¹¹⁰ En dat de Gouverneur zich zeer goed bewust is van de nalatigheid der Overheid om de slaven te doen onderwijzen blijkt wel uit een toevoeging achter de naam van Niewindt in een zijner rapporten aan de Minister: „die aan het hoofd der geestelijkheid staat, die *uitsluitelijk* het onderwijs der slaven op zich genomen heeft”.¹¹¹

Vanzelfsprekend maakte de geweldige toevloed van slaven naar de onderwijsinstellingen van de Missie uitbreiding noodzakelijk, daar Niewindt niet een zodanige staf van medewerkers had, dat zij deze toeloop blijvend konden verwerken. Te meer leek uitbreiding van lokaliteit en onderwijzend personeel urgent, daar in de kolonie het stellige gerucht liep, dat de emancipatie nog in de loop van het jaar 1857 een feit zou worden, een verwachting die evenals in 1849 niet zou worden verwezenlijkt. Niewindt zelf blijkt dit ook geloofd te hebben, niets groeit sneller en sterker dan het gerucht, en voor de tweede maal geeft hij zich over aan zoete verwachtingen, doch zoekt tevens naar middelen om aan geld en aan priesters te komen. Daarom

doet hij weer een beroep op de kwijnende Damesassociatie om hem te steunen ¹¹², schrijft hij naar Mgr. Vecchiotti over de nood der Missie wat betreft geld en priesters ¹¹³ en doet hij een verzoek aan de Gouverneur om financiële steun uit de koloniale kas. Immers Van Lansberge „le trouve fort juste, que nos prêtres reçoivent un traitement surtout en considération du bien qu'ils procurent avec tant de zèle à cette colonie; d'une manière la plus flatteuse il m'a assuré qu'il fera tout ce qui dépense de lui pour que nos justes désirs soient accomplis. Le bon Dieu le fasse...”¹¹⁴ De grote verwachtingen schijnen zelfs zijn wankel gezondheid gunstig beïnvloed te hebben: „de ma part ma santé étant assez rétablie par la miséricorde de Dieu j'espère toujours de faire tous mes efforts pour procurer la plus grande gloire de Dieu et le bonheur éternel et temporel de mes semblables: non recuso laborem”.¹¹⁵ Een kleine meevaller krijgt hij in de gunstiger verdeling van de slavengelden. Het 3/10 gedeelte dat hij eerst ontving, wordt verhoogd tot 4/10. De vermeerdering ging ten koste van de Protestantse Gemeente, die echter naar verhouding nog veel meer ontving dan de Katholieke, daar tot haar geen slaven en weinig arme vrije negers behoorden, terwijl deze beide groepen juist het leeuwendeel vormden van Niewindts parochies.

Niewindts verzoek aan de Gouverneur om steun uit de koloniale kas voor de salariëring van enige priesters heeft succes. Weliswaar kan de Gouverneur zelve niet beslissen, daar de noodlijdende kolonie financiële steun krijgt uit het Moederland, doch hij wordt een warm pleitbezorger van Niewindts zaak bij de Minister: „het is mij aangenaam het getuigenis te kunnen afleggen, dat de hoogst verdienstelijke wijze waarop de R.C. geestelijkheid haren pligt vervult en de moeite welke zij zich geeft om aan de lagere standen niet alleen godsdienstig maar ook ander onderwijs te verschaffen, der Regering de verplichting oplegt haar zoo veel mogelijk te ondersteunen”.¹¹⁶ Kan men zich warmer pleidooi denken van en bij een officiële instantie? En eigens anders getuigt de Gouverneur: „Ik ben als hoofd van het Bestuur niet geroepen om te oordeelen over de geloofsbelijdenis van deze of geene gemeente; ik moet zien naar de zedelijke resultaten en wanneer ik dan bespeur, dat mijne eigene geloofsgeenooten zich niet bekreunen om het godsdienstige en zedelijke onderwijs hunner kinderen en slaven, moet ik mijnen steun geven aan die geestelijken, welke de christelijke leer verkondigen, al moge die dan ook van een andere geloofsbelijdenis zijn dan de mijne...”¹¹⁷

Wel zijn de tijden veranderd sedert de dagen van Rammelman Elsevier en zoet moet het de verouderende bisschop zijn geweest, waardering te zien voor het werk, dat hij en zijn medewerkers zo lange jaren hadden verricht. Al kon dan Van Lansberge niet alles inwilligen, wat Niewindt hem vroeg en al moest het laatste antwoord, dat hij Niewindt geeft, een weigering zijn, kort voor de dood van de Bisschop, deze weet dat hij nu een pleitbezorger en verdediger heeft, dat hij niet meer alleen staat, dat onwil of tegenwerking zijn pogingen niet meer zal saboteren.

Maar bitter is Niewindts teleurstelling als hij op zijn smeekbeden aan de Nederlandse bisschoppen om meer priesters hun medewerking niet kan verkrijgen. Zij weigeren het „exeat” te geven aan die geestelijken, die bereid zijn naar de Westindische Missie te vertrekken.¹¹⁸ Dat Niewindt daardoor interne moeilijkheden ondervindt, ligt voor de hand. „Het gebrek aan Heeren”, schrijft hij aan de bisschop van Breda, „doet hier kwaad, de discipline der Kerk lijdt daardoor en er zijn hier geestelijken, die het beter ware van standplaats te doen veranderen”¹¹⁹, of naar een ander schrijven: „pour dire la vérité en toute confiance, la discipline en souffre; il y en a ici quelques-uns qu’il faudrait mieux éloigner ou au moins qu’ils fussent mis à l’ordre; mais je n’ose pas user de rigueur pour ne pas exposer les fidèles à rester sans ministres et sans sacrement”.¹²⁰

Zo kent zijn leven tot aan het berustende einde immer toch tegenslagen. Ook de pogingen om religieuzen voor het bijzonder onderwijs te interesseren, mislukken. Eind 1857 schrijft hij zonder succes aan de fraters van Tilburg; eerst jaren later zullen zij aan de roepstem uit West-Indië gehoor geven. In 1858 klopt hij aan bij de Broeders van Maastricht en begin 1859 waagt hij zelfs een poging om Engelse Broeders voor zijn scholen te werven. Eerst 26 jaar na zijn dood zullen de eerste lekebroeders het onderwijs gaan dienen. Ook aan Mgr. Zwijsen richtte hij een verzoek om hulp voor het onderwijs. Waarlijk, hij overdreef niet, toen hij schreef: „wij hebben gedaan, wat wij konden”, al voegt hij er aan toe: „ik moet bekennen, wij zijn tekort geschoten; zeer veel kinderen hier in de stad als op het platte land, als ook op de onderhoorige eilanden blijven zonder onderwijs en aan het bovenaangehaalde art. 9 is niet voldaan kunnen worden”.¹²¹

Doch zeker is het, dat dit Niewindts schuld niet is geweest.

De goede gezindheid van de Gouverneur ten opzichte van de Missie

blijkt nog overduidelijk uit een verslag, dat hij eind 1857 opzond naar de Minister van Koloniën en dat handelt over de zg. koningsslaven of landsslaven op Bonaire. Deze slaven, die in de loop van dit werk reeds meer dan eens, maar min of meer zijdelings, ter sprake kwamen, hadden vrij spoedig een begunstigde positie ingenomen vergeleken met hun lotgenoten bij particuliere meesters. Reeds in 1828 was hun door de medewerking van de Regeringscommissaris v. d. Bosch het recht toegekend om onder elkander te huwen, welk recht later werd uitgebreid tot een verlof om ook met vrije personen een huwelijk aan te gaan. Zij mochten zich vrij kopen, zelfs niet alleen met geld, maar herhaaldelijk gebeurde dit ook voor een bepaald aantal cabrieten of een zekere hoeveelheid mais.¹²² Eigenaardige toestanden heersten toen op Bonaire; er was geen rechterlijke macht, geen gevangenis, geen politie. Derhalve vond ook geen gerechtelijke vervolging plaats, doch wie zou menen in een soort van aards paradijs te zijn aangeland, zou zich deerlijk vergissen. Alle vergripen werden zogenaamd „huishoudelijk” afgedaan, de boosdoener kreeg een pak slaag of werd een tijdje opgesloten in de „provoost” der slaven, wat vrije lieden toenmaals erger vonden dan de watapana-geseling.

Reeds eerder vermeldde ik iets over de onzedelijke samenleving bij de slaven op de zoutpannen. Dat hierin grote verbetering was teweeggebracht door de Missie blijkt uit het getuigenis van Van Lansberge, hoewel ook de Hervormde dominees uit hun lethargie schijnen te zijn ontwaakt en het eiland bezochten. Het succes mag dan niet geheel aan de welsprekendheid der priesters te danken zijn geweest en de cholera moge een handje hebben geholpen bij de plotseling in vrees voor de dood verkerende bevolking, die in ontucht leefde en daarom o.a. spoedig huwelijken afsloot, zeker is, dat zonder het pionierswerk van Niewindts geestelijken deze verbetering niet gekomen zou zijn.

Uit de rapporten van Van Lansberge over Bonaire aan de Minister van Koloniën blijkt ten duidelijkste, hoezeer deze Gouverneur het lot der slaven ter harte ging en dat hij daarom wel met Niewindt moest samenwerken. Hij zwaait het bijzonder onderwijs aldaar alle lof toe, daar het „misschien meer dan iets bijdraagt tot de beschaving en zedelijkheid van het volk”, prijst het werk der Zusters van Liefdadigheid, hoewel hij evenmin de landsonderwijzer vergeet en wijst er op, dat er door het Bestuur meer gedaan dient te worden, daar nog vele kinderen, vooral van slaven, geen onderwijs ontvangen. Het is alsof men Niewindt hoort, wanneer de Gouverneur in een van zijn

rapporten schrijft: „Aangezien geene zeden te verwachten zijn, daar waar geen godsdienst bestaat en geene ontwikkeling gevegd kan worden, daar waar geen onderwijs wordt genoten, heb ik er al dadelijk bij mijne aankomst alhier werk van gemaakt om de landsslaven godsdienstig onderwijs te verschaffen”. De harmonische samenwerking van Gouverneur en Bisschop resulteert in het beschikbaar stellen van een gouvernementsgebouw, waar alle avonden van de week catechismus onderwijs wordt gegeven, waaraan behalve de landsslaven ook vele slaven van particulieren deelnemen. Bovendien wordt door de pastoor in dezelfde lokaliteit nog twee maal per week gewoon onderwijs gegeven. Dat de gevolgen verheugend waren, spreekt vanzelf. Vele slaven wensten weldra hun eerste communie te doen, doch dit werd hun geweigerd, zolang zij in openlijke ontucht leefden. Een tweede gevolg was dus, dat er op grote schaal huwelijken werden gesloten en hierbij gaf de Gouverneur opdracht alle mogelijke faciliteiten te verlenen. Weliswaar bleven deze huwelijken formeel „matrimonia clandestina” daar de slaven niet in de burgerlijke stand ingeschreven konden worden, doch de Gouverneur had er geen bezwaar tegen, dat zij voor het altaar trouwden, zodat het clandestiene karakter van het huwelijk zoveel mogelijk werd weggenomen.¹²³

Bovendien schafte Van Lansberge voor slaven en arme vrije lieden, om hun het huwelijk te vergemakkelijken, de leges en andere rechten af, iets waar Niewindt al op had aangedrongen bij Rammelman Elsevier, doch wat deze toenmaals geweigerd had.

Zo doet de Gouverneur zijn best om de toestanden voor de slaven op Bonaire te verbeteren. Aanvankelijk overtuigd van de „uitermate goede behandeling” der landsslaven aldaar, waarschijnlijk door onware voorlichting van zijn ambtenaren, moet hij deze gunstige opinie weldra laten varen. Het gaat er niet zo gemoedelijk toe, als men hem wil doen geloven en Van Lansberge zelf aan de Minister heeft gerapporteerd. Van het „huishoudelijk afdoen” van verschillende zaken, werden de slaven op ergerlijke wijze de dupe, daar hierdoor de deur voor willekeur en misbruik, juist door het ontbreken van een rechterlijke macht, wijd open stond.

Dat het werk in de zoutpannen uitermate zwaar is, ontdekt de Gouverneur al heel spoedig. Ook bemerkt hij weldra, dat de huisvesting aldaar van die aard is, dat het raadzaam is er zo min mogelijk gehuwden heen te zenden, iets waarop Niewindt al jaren eerder had aangedrongen.¹²⁴ Wanneer de Bisschop begin 1858 de volstreekte

noodzakelijkheid betoogt van de aanwezigheid van een Rooms-Katholieke geestelijke in het dorp Rincón en ook van een school aldaar, geeft Van Lansberge dit verzoek maar al te graag door aan de Minister van Koloniën met de opmerking, dat het zijn onveranderlijk gevoelen is, „dat zulks hoogst noodzakelijk en dringend is”¹²⁶, en dat de meerdere uitgave die door het Moederland uiteindelijk zal moeten worden gedragen, tot nut der bevolking van Bonaire zal strekken.¹²⁶ Ook hierin krijgt Niewindt zijn zin.

Aanhoudende geruchten over misstanden op Bonaire doen Van Lansberge tenslotte besluiten, niet langer af te gaan op de mededelingen van zijn ambtenaren aldaar, doch er zelf een ambtenaar, – Rolandus – heen te zenden. Deze is eind 1858 klaar met zijn zelfstandig onderzoek en doet de Gouverneur een lijvig rapport toekomen, dat allerlei misbruiken op Bonaire aan de kaak stelt, die voorzover zij de slaaf of de slavernij niet aangaan, natuurlijk buiten onze aandacht vallen. Alles is dus niet zo rooskleurig, als de Gouverneur in zijn eerste berichten aan de Minister had gemeld en Niewindt blijkt veel juister te zijn ingelicht dan de drager van het hoogste staatsgezag. Het rapport Rolandus is vaak vernietigend voor de eigenaars der slaven, dus voornamelijk voor het Gouvernement en is een volkomen bevestiging van het schrijven van de Bisschop over Bonaire in 1852.¹²⁷

Ik kan niet nalaten het een en ander uit dit rapport te lichten. Men kan zich een idee vormen, hoe de toestand en behandeling van de lands-slaven was onmiddellijk voor hun emancipatie en zich aan de hand daarvan misschien voorstellen, hoeveel ellendiger alles geweest moet zijn, toen er van emancipatie nog geen sprake was en men iemand als Niewindt, die over godsdienstig of gewoon onderwijs aan de slaven sprak, wel volkomen als een „rara avis” moet hebben beschouwd.

Over de woningtoestanden in de zoutpannen schrijft het rapport Rolandus, dat de hutten waarin de slaven leven, op weinige uitzonderingen na, zich in een erbarmelijke toestand bevinden en niet in staat zijn hun bewoners tegen regen of wind te beschermen. Gehele families moeten in één vertrek eten en slapen.

Over de uitdeling van het voedsel, waarvan de hoeveelheid reeds met de Publicatie van 1824 was vastgesteld en door die van 1857 vermeerderd was, meldt het rapport het volgende: Het rantsoen mais, waarop de slaven recht hebben wordt weliswaar naar behoren uitgedeeld, doch de extra kan, die de slaven wegens zware arbeid moeten

ontvangen, krijgen zij dikwijls niet. Echter wordt deze extra kan natuurlijk wel aangevraagd en in rekening gebracht, zodat de rapporteur olijk besluit, dat de extra mais dus een andere bestemming heeft gehad. Met koffie, rum en andere artikelen vinden dergelijke onregelmatigheden plaats.

Ook vlees, waarop de landsslaven van Bonaire volgens art. 22 van de instructie aan de Gezaghebber recht hebben, krijgen zij bijna nooit. Toch moest aan de landsslaven die in de zoutpannen werken, dagelijks één lb. vlees worden uitgedeeld; dit geschiedde volgens hun getuigenis hoogstens één of tweemaal per jaar. De zogenaamde „twee bulletjes” waarvan de verantwoording van de veestapel elk kwartaal spreekt, als zijnde voor de landsslaven geslacht, bereikten dus evenmin hun bestemming.

De kleding, precies voorgeschreven door de Publicatie van 1857, wordt op Bonaire door het Gouvernement zelf, althans door zijn ambtenaren, schaars toegemeten. Naïef wordt toegegeven door de slavenopzichters, dat bij de uitdeling van colette „steeds werd overgehouden”.

Sandalen krijgen de landsslaven zelden en op ongeregelde tijden. Sommigen krijgen één paar, anderen twee paar per jaar. Maar volgens een door Rolandus niet overdreven berekening zouden de huiden van de als geslacht in rekening gebrachte runderen een driemaandelijks uitdeling van schoeisel zeer goed mogelijk maken. Bovendien wordt meer dan het opgegeven aantal hoornbeesten geslacht. Rolandus waagt zich hier maar niet aan de voor de hand liggende conclusie.

Ook bij de behandeling wordt niet altijd veel acht geslagen op de voorschriften van de Publicatie van 1857. Het Rapport Rolandus noemt een geval van verregaande mishandeling van een zwangere slavin, die tengevolge daarvan zelfs in levensgevaar had verkeerd. De Gezaghebber had hier en in andere gevallen niet de nodige doortastendheid getoond, misschien wegens zijn familierelaties met een der opzichters over wie de meeste klachten kwamen. Art. 5 van de Publicatie van 1857, dat voorschrijft, dat zwangere vrouwen na de vijfde maand van zwangerschap alleen licht werk zouden doen, was op schromelijke wijze door die opzichter overtreden, zonder dat de Gezaghebber hier iets tegen deed.

Over de behandeling der slaven, door Van Lansberge aanvankelijk „uitermate goed” beoordeeld, is het Rapport Rolandus dus slecht te spreken en meer voorbeelden worden gegeven, die inderdaad niet

vleidend zijn voor het Gouvernement, dat toch het voorbeeld diende te zijn voor particuliere meesters. Ook de geneeskundige behandeling is ellendig: het hospitaal, als tenminste de loods, die daarvoor gebruikt wordt, die verheven naam mag dragen, is zo wrak, dat men het daglicht door de reten kan zien en de zieken, wanneer het regent er niet eens kunnen worden behandeld.

Met godsdienstig onderwijs aan de slaven en hun kinderen wordt evenmin ernst gemaakt. Wat art. 9 der Publicatie van 1857 hieromtrent voorschrijft wordt eenvoudig genegeerd. Kinderen beneden de veertien jaar worden niet in de gelegenheid gesteld om dat onderwijs regelmatig te volgen, terwijl zij er toch recht op hebben. De aanmaningen van de ijverige pastoor Fornar, die reeds begonnen was met gewoon onderwijs in lezen, schrijven en rekenen naast het godsdienstig onderricht, worden in de wind geslagen. Doch dit ligt niet alleen aan onwil of tegenwerking der opzichters. De arbeid aan de zoutpannen, waarvoor ook kinderen gebezigd werden, was zeker een grotere hinderpaal, zij stelde vooral het vrouwelijk geslacht bloot aan allerlei buitensporigheden, terwijl de lange afstand naar het dorp en de kerk kinderen en volwassenen, vermoeid van een lange en zware weektaak, weinig lust inboezemde om de Mis bij te wonen of de catechismusles te volgen.

Bij de verkoop tot vrijdom van de landsslaven geschiedden ook allerlei ongerechtigheden. Met het oog op de aanstaande emancipatie acht het rapport het wenselijk en menselijk naar vaste en verminderde prijzen de slaven in de gelegenheid te stellen zich vrij te kopen, zowel in het belang van de schatkist als om vooral die slaven aan te moedigen, welke hun vrijheid aan eigen ijver te danken willen hebben. Dit waren voorzeker niet de slechtsten.

Het misbruik dat men van de landsslaven maakt, is groot. Natuurlijk diene men hier bij een eerlijke beoordeling in het oog te houden, dat ook de arbeider in Europa in deze tijd werd uitgezogen en afgewerkt en dat meer dan één generatie der Nederlandse arbeiders op aardappelen en azijn heeft geleefd met twaalf- tot veertienurige werkdagen. Toch doen deze misbruiken bij de slaven weerzinwekkender aan, wellicht om de grotere weerloosheid der betrokkenen, wier rechten zoveel minder waren. De jaarlijkse verantwoording b.v. van de diensten der landsslaven werd bij nauwkeurige contrôle bevonden zeer onnauwkeurig te zijn. Vele slaven werden gebruikt voor de persoonlijke dienst van de ambtenaar, doch natuurlijk op andere

wijze in de betreffende lijsten verantwoord. Bij het verhoor hierover kwam het herhaaldelijk voor, dat slaven uit vrees voor wraakmaatregelen de waarheid niet durfden zeggen, zodat Rolandus er terecht op wijst, dat de onregelmatigheden waarschijnlijk groter waren, dan geconstateerd kon worden.¹²⁸

Ongetwijfeld belicht het Rapport Rolandus fel de slordige wijze, waarop het in de kolonie toeging bij het uitvoeren van overheidsbepalingen. De Publicaties werden willens en wetens ten eigen voordele overtreden door ambtenaren en particulieren. Vanzelfsprekend beraamde Van Lansberge maatregelen om de misstanden te doen eindigen en een strikte naleving te garanderen.¹²⁹ Dat hij daarbij weer met grote oppositie van sommige ambtenaren en slavensjons, vooral ook van de Koloniale Raad, te kampen kreeg, behoeft na wat ik hiervoor heb medegedeeld, nauwelijks te worden vermeld. Om echter een objectief standpunt in deze kwestie te kunnen innemen, moet men ook kennis nemen van de argumenten en beweegredenen der tegenpartij. Welnu, door de Procureur des Konings werd in een verslag omtrent de straffen door slaven gedurende het jaar 1858 ondergaan, de algemene ontevredenheid der meesters over het Reglement van 1857 tot uiting gebracht, vooral wegens de grote beperking in de middelen tot handhaving van hun gezag, terwijl zij beweerden, dat deze Publicatie aanleiding gaf tot onwil, verzet en brutaliteit bij de slaaf, die wist hoe beperkt het gezag van zijn meester geworden was inzake het toedienen van lijfstraffen.¹³⁰ En voorzeker zal daardoor op sommige plantages langzamerhand wel een onhoudbare toestand zijn ontstaan. De levendige hoop op spoedige emancipatie en een kloeke handhaving van de orde door het bevoegde gezag voorkwamen echter de ernstigste excessen.

Maar het wordt ieder duidelijk, dat de gehele kolonie reikhalzend uitziet naar de emancipatie. Dat deze zo lang op zich laat wachten en geregeld wordt uitgesteld, vindt niet zijn oorzaak in een onrijp zijn van de publieke opinie in dit opzicht. Deze is door de Britse vrijverklaring misschien reeds enigszins opgeschrikt, door de plotselinge Franse emancipatie in verwarring geraakt en wat op hol geslagen, doch daarna èn door Niewindt met zijn staf priesters en onderwijzers èn door het contact dat Curaçao steeds meer verkrijgt met de omringende wereld, systematisch gedreven in de onontkoombare richting van algehele vrijverklaring van de slaaf met schadeloosstelling aan de eigenaar. Het isolement van de Benedenwinden eindigt in deze

jaren. Stoomboot en telegraaf verkorten de afstanden en verbreken afzondering. Dit alles tesamen groeit tot een nieuwe orde. De slaaf, die bij de aanvang van zijn bestaan in de West minder werd geacht dan onroerend goed of vee, klom in de loop van twee eeuwen zo ver omhoog in de publieke opinie, dat men steeds meer de mens in hem begon te ontdekken en als zodanig zijn koop en verkoop niet langer verdroeg.

Men vergist zich echter, wanneer men in de reeds in de Engelse tijd opgerichte „Curaçaosche Courant” een werktuig ziet van die publieke opinie. Aanvankelijk gaf zij slechts in geringe mate locale berichten en zeker vertegenwoordigt zij in die eerste jaren niet een onafhankelijk standpunt. Wel publiceert zij vanaf haar verschijnen regelmatig berichten over de slavenbevolking van eigen eiland of omgeving. Slechts een enkele maal commentarieert de redactie een zodanig bericht, zodat een eigen mening blijkt, al kan men uit het gehalte en de aard der publicaties wel tot een bepaalde geesteshouding concluderen, welke er een is van conservatisme en behoudzucht. Zo is zij geen leidster der openbare mening, doch zij volgt de gangbare opinie. En deze wordt daarom veel scherper en juister weerspiegeld door de correspondentie van hen, die als Niewindt, tot een helder onderscheid en een rake formulering in staat zijn. Zeker bewaren de verschillende archieven op Curaçao nog belangrijke gegevens hieromtrent.

Na 1850 worden de berichten in „De Curaçaosche Courant”, die over het vraagstuk der emancipatie handelen, talrijker. Zij zijn veelal overgenomen uit Nederlandse, soms uit Engelse couranten en gaan in het algemeen het karakter van de historische anecdote niet te boven.

In „De Curaçaosche Courant” van 29 December 1855 verscheen, zoals ik reeds eerder vermeldde, een verslag betreffende het 1ste rapport van de Staatscommissie. Dit verslag was slechts een uittreksel uit verschillende Nederlandse bladen. Bijna een jaar later ¹³¹ kwam op dezelfde wijze het tweede rapport ter sprake, van meer belang voor de Benedenwinden, daar het hierover in het bijzonder handelt. Mij zijn niet veel commentaren daarop van Antilliaanse origine bekend en ik weet dan ook niet of van deze eilanden uit nog van enige invloed op het wetsontwerp tot emancipatie kan worden gesproken. Zeker zal deze, zo zij te constateren is, niet groot geweest zijn. Het volk sprak en las geen Nederlands, alleen de blanke bevolking las de krant.¹³² Natuurlijk behoorden ambtenaren, kooplieden en ook de

grote meerderheid der planters tot deze blanke bovenlaag. Hun invloed op het Bestuur der kolonie was vooralsnog gering. Als noodlijdende kolonie moest men dansen naar het pijpen van Den Haag en de Gouverneur was dan ook meer zetbaas van de Nederlandse Regering dan zelfstandig bestuurder van een gebiedsdeel.

Zo worden ieder jaar, vanaf 1853 de zinsneden uit de troonrede „dat het lot der slaven steeds de levendige belangstelling” van Zijne Majesteit heeft en dat er „maatregelen waren genomen om tot voorbereiding van hunne in den loop van dit zittingsjaar voor te dragen maatschappelijke hervorming” benevens de adressen van antwoord der beide Kamers zonder enige opmerking van Antilliaanse zijde gepubliceerd. Wel was natuurlijk reactie in de Kamers onmogelijk – hierin waren de Antillen immers niet vertegenwoordigd – doch ook in „De Curaçaosche Courant” worden deze frasen blijkbaar laconiek geslikt.

Wanneer de Staatscommissie eindelijk zelf met een voorstel tot emancipatie van de slaven komt, waarbij de slaven als het ware ont-eigend zullen worden en tot staatseigendom zullen worden gemaakt onder een zg. tutelair Staatsgezag, of wanneer men in een gewijzigd ontwerp de slaven de kosten van hun emancipatie wil laten terugbetalen, ook dan zijn de reacties in de kolonie slechts zwak. De verschillende ontwerpen van Curaçaoënaars of van op Curaçao wonenden, welke ik de revue liet passeren, vonden evenmin veel weerklank. De algemene mening is wel deze: wanneer de emancipatie niet meer is tegen te houden, laat ze dan in vredesnaam maar gauw komen, mits wij de beloofde schadeloosstelling maar krijgen. Een vrij apathisch standpunt dus, waarin men zich bij wat men onvermijdelijkacht, neerlegt.

Natuurlijk is het waar, dat de Regering in het Moederland West-indische adviseurs had, mensen, die in de West waren geboren of daar lange jaren hadden gewoond. Zij werden geraadpleegd, zoals b.v. pastoor Putman en oud-gouverneur Rammelman Elsevier. In hoeverre hun adviezen en opmerkingen het eind-ontwerp hebben geïnspireerd, ligt achter de horizon onzer beschouwing. Stellig is de invloed van Nieuwindt op verschillende publicaties van overheidswege, vooral in de vijftiger jaren, merkbaar en al werd dan zijn emancipatie-voorstel verworpen, het toestaan van godsdienstig en gewoon onderwijs aan de slaven en een betere regeling van hun materiële omstandigheden zijn ongetwijfeld voor een belangrijk gedeelte aan de Bisschop te danken.

Zijn werkzaamheden hebben de weg tot emancipatie gebaad en de vrijheid der slaven behoorlijk voorbereid.

Het laatste levensjaar van Niewindt is voor hem niet het gelukkigste geweest. Toen de Minister van Koloniën de koloniale onderwijsbegroting met f 2000.— verhoogde en Niewindt daarvan ook een deel verzocht voor de Zusters van Liefdadigheid, die op hun vier scholen, zowel op Curaçao, Aruba als Bonaire, aan vele honderden kinderen gratis onderwijs gaven doch daarvoor nog nooit de minste geldelijke tegemoetkoming van het Koloniaal Bestuur hadden gehad, zelfs niet voor hun schoolbehoeften, werd dit geweigerd en kon de Bisschop alleen de f 200.—, die waren uitgetrokken voor onvoorziene uitgaven, ontvangen.¹³³ Ook zijn aanvraag om enige bunder grond aan vrijgemaakte slaven beschikbaar te stellen als plaats voor hun woningen, werd niet ingewilligd.¹³⁴ Een reeds eerder gedaan voorstel van Gouverneur Van Lansberge om subsidie toe te staan aan de bijzondere scholen, werd door de Minister afgewezen.¹³⁵

Na de Publicatie van 1857 komen er van de zijde van het Koloniaal Bestuur geen belangrijke maatregelen meer, welke verband houden met de slaven. Met het oog op de aanstaande emancipatie, die ondanks het herhaaldelijk verwerpen der voorstellen dienaangaande door de 2e Kamer toch door een ieder zeker en aanstaande werd geacht, werden natuurlijk enige administratieve voorzorgsmaatregelen getroffen, zoals het geven aan de slaven van familienamen, waarvan zij voordien verstoken waren. Maar overigens heerste er een sfeer van afwachten, niet alleen van de zijde der bevolking doch ook van de kant der Missie. De Secessieoorlog in de Verenigde Staten, die weldra uitbrak, bracht evenmin een bijzondere opwinding teweeg. Wat doorging, was het voortdurend ontvluchten van slaven die niet langer konden wachten op technische formaliteiten, welke hun vrijheid in de weg stonden en in wie de drang naar die vrijheid te machtig werd. Na de dood van Niewindt zal zijn provicaris Kistemaker bisschop worden en ook deze zal niets meer kunnen doen ten gunste van de slavenstand.

Het woord was aan het Moederland. En dat gaat dat woord pas spreken in 1863!

In de loop van het jaar 1859 verslechterde de gezondheidstoestand van Niewindt zeer. Reeds lange tijd was deze zeer wankel geweest, vanaf Augustus 1859 werd hij gedwongen het bed te houden, 12 Januari 1860 overleed hij. In de „Croniek van de St. Annaparochie”

schrijft de kroniekschrijver: „Monseigneur stierf aan een langdurige en smartelijke ziekte, die hij droeg met een bewonderenswaardig geduld en onderwerping te midden van zijn bedroefde geestelijkheid, die dit verlies nimmer kan vergeten. De missie van Curaçao dankt aan hem alles wat zij is en heeft. Zijn ijver voor de glorie Gods en het heil der zielen, zijn zachtzinnigheid en zijn teedere gehechtheid aan den H. Stoel maakten hem tot een model-prelaat.”¹³⁶ En voor één maal, misschien wel de eerste maal sinds haar bestaan, maakt „De Curaçaosche Courant” zich tot vertolkster van de publieke opinie, wanneer zij schrijft:¹³⁷

„De R.K. Gemeente van Curaçao en Onderhoorigheden lijdt door het overlijden van de Heer Niewindt een groot verlies; immers aan hem heeft zij haar grootheid en uitgebreidheid, waarop zij thans kan bogen, te danken. Het was door zijn ijverig streven en zijne volharding, dat deze gemeente op al de Nederlandsche West-Indische eilanden is uitgebreid en thans onderscheidene bedehuizen bezit. Tijdens zijn aankoms* op dit eiland in het jaar 1824 bestond slechts één R.K. kerkgebouw, de St. Annakerk aan de overzijde der haven met slechts één geestelijke om de dienst te verrichten; thans bezit de gemeente vier andere bedehuizen in de buitendistricten des eilands, drie op het eiland Aruba, twee op Bonaire en één op elk der onderhoorige eilanden, allen behoorlijk voorzien van geestelijken. Niet alleen voor de openbare Godsdienst oefeningen maar ook voor het Schoolonderwijs heeft de Heer Niewindt gezorgd en bij al die kerken scholen voor het lager onderwijs gevoegd. Aan hem heeft men het bestaan op dit eiland te danken van een uitmuntend ingericht Instituut voor Meisjes als mede Bewaar- en Zondagscholen. Thans geniet een zeer groot aantal kinderen dier gemeente schoolonderwijs, hetgeen voor zijn komst op dit eiland niet het geval was; en dit is voorzeker eene weldaad, waarvoor de gansche bevolking hem erkentelijk moet zijn...”

Schoner getuigenis kan men zich misschien niet denken ter gedachte-nis van een groot man. En toch, zijn belangrijkste werk vergat men. Al zijn bemoeienissen ten gunste van de slaven, al zijn pogingen om hen te verheffen, al zijn vechten voor onderwijs aan dat meest verachte deel der bevolking, dat alles vergat men, achtte men de moeite van het memoreren niet waard.

In 1891 werd een comité gesticht ten einde een standbeeld op te richten voor de eerste bisschop van Curaçao.¹³⁸ Dit beeld van grijze natuursteen, zonder veel bezieling, bevindt zich niet in het hart van de stad, midden tussen de bevolking die hij zo liefhad. Het staat naast de St. Annakerk, daar, waar bezoekers van het eiland en vele burgers het nauwelijks zien. Zeker verdiende Monseigneur een waardiger plaats.

De enigszins gezwollen loftuitingen van zijn biograaf pater Dahlhaus

maken het moeilijk een eerlijk oordeel neer te schrijven, daar dit noodzakelijk daarnaast te sober moet schijnen.

Zijn werk voor de slaven is niet genoeg te waarderen. Hij heeft meer gedaan voor hen dan wat zijn geweten en christelijke plicht hem voorschreven te doen. Dat hij zijn tijd daarin vooruit was, is niet waar. Hij spreekt niet eerder over emancipatie, dan nadat deze een feit is geworden in de Franse bezittingen. Maar dat hij heeft ingezien, dat vrijheid een gave is, die de slaaf eerst dan kan genieten, wanneer hij door godsdienst en onderwijs daartoe voorbereid en geschikt gemaakt is, dat is zijn grote verdienste. Dat en dat alleen doet hem van de schouders en opwaarts groter zijn dan ieder ander. Er zijn vele bisschoppen, die nauwgezet hun herderlijk werk volbrengen. Maar Niewindt vatte dit werk zeer ruim op. Daarvoor heeft hij zich ingezet en daaraan heeft hij zijn leven gewijd.

Eens had hij geschreven „dat het een onmiskenbare waarheid is, dat men niet zelden iets kleins begint om iets groots daar te stellen”.¹³⁹ Inderdaad, daar werd iets groots verricht in een klein gebied.

Twée en een half jaar na zijn dood, tijdens het bewind van Gouverneur Crol, werd de Emancipatie der slaven afgekondigd in een proclamatie, welke de Gouverneur eerst in het Nederlands en daarna in het Papiamento las.¹⁴⁰ Eén en twintig kanonschoten werden van het Waterfort gelost en vervolgens woonde de Gouverneur een plechtige Mis bij in de St. Annakerk, die Mgr. Kistemaker zelf celebreerde en waarbij deze een herderlijke boodschap tot de voormalige slaven richtte.

Zonder enige ongeregeldheid, zonder opstootjes en in alle waardigheid werd deze grote dag door vrijen en vrijgemaakten gevierd. Dat dit mogelijk was, had men zeker goeddeels te danken aan hem, die deze heuglijke stonde niet meer mocht beleven, doch die niettemin even terecht als een Simón Bolívar Libertador wordt genoemd, de ere naam mag dragen van EMANCIPATOR.

Bijlagen

PUBLICATIE 1824 No. 78

De Schout-bij Nacht Gouverneur en Raden van Policie van Curaçao en Onderhoorige eilanden.

Allen dengenen, die deze zullen zien of hooren lezen, salut, doen te weten :

Dat bij herziening der publicacie van den 3den Junij 1761, den 2den November 1789 en den 23sten Februarij 1791, omtrent het wegloopen van slaven als anderszins, en van den 8sten December 1812, wegens de behandeling, voeding en kleeding van dezelve, noodig en raadzaam geoordeeld is, niet alleen veranderingen daarin te maken, maar ook alle daarin gewyzigde en blijvende bepalingen met de nieuwe daar te stellen verordeningen te vereenigen en alzoo, met betrekking en tenietdoening van de hiervore gemelde en alle andere publicacien, die met deze strijdig zijn, en welke dienvolgens hierbij worden ingetrokken en tenietgedaan, bij deze opnieuw vast te stellen :

1. dat een ieder verplicht zal zijn bij het wegloopen van eenig zijner of harer slaaf of slaven, niet alleen aan het Officie-Fiscaal, maar planter zijnde, alsdan ook aan den Districtmeester van zijn district, daarvan kennis te geven, en zulks door de bewoners van het stadsdistrict binnen twee maal vier en twintig uren, en door die van de Oost- en Middendivisie, binnen drie maal vier en twintig uren en door die van de Westdivisie, binnen vier maal vier en twintig uren na de ontdekking der ontvlugting, met opgave van den naam en het signalement en wat meerder nog tot herkenning zal kunnen dienen; en binnen gelijken tijd na de terugkomst of opvatting mede het Officie-Fiscaal en den Districtmeester daarvan verwittigen, alles en in beide gevallen op verbeurte eener boete van een honderd pezos van achten voor iedere slaaf;

2. dat elk Districtmeester na verkregene kennis van het wegloopen van eenige slaaf of slaven, door middel van postillons, bekendmaking daarvan in zijn onderhoorig district zal hebben te doen.

3. dat alle planters op dit eiland gehouden zullen zijn om, ten minste eens in de maand, op ongezette tijden hunne plantagien en negerhuizen op dezelve te onderzoeken ter ontdekking van weggeloopene slaven, snaphanen en andere schietgeweren, kruid of lood, welke aldaar of daarin zouden kunnen verborgen wezen; zullende de ontdekte wegloopers moeten gearresteerd en in verzekerde bewaring gehouden worden om hunne meesters of meesteressen, zoo spoedig mogelijk, immers binnen vier dagen, bijaldien de afstand wijd en ver mogt wezen, daarvan te verwittigen, ten einde door hunne of hare meesters te worden afgehaald tegen betaling der bepaalde som van tien pezos van achten voor vanggeld;

4. dat de meesters of meesteressen van ontvlugte en teruggekome ne of opgevatte slaven gehouden zullen zijn om, wanneer het Officie-Fiscaal zulks noodig mogt oordeelen en begeeren, dusdanige slaven aan hetzelfde, binnen den tijd, in de eerste afdeeling dezer, tot de daarbij vermelde aangiften bepaald, te doen brengen om, ter discretie van den Raad-Fiscaal met touwslagen of anderszins te worden gestraft; weshalve dan de meesters of meesteressen van weggeloopene en terugverkregene

slaven, waarvan kennisgeving aan het Officie-Fiscaal volgens de voorzeide eerste afdeeling zal zijn gedaan, niet zullen vermogen, die slaven op eenigerlei manier te straffen, vóór dat het Officie-Fiscaal zulks aan henzelfen zal hebben overgelaten en veel minder nadat dezelve ter Fiscalaat zullen zijn afgestraft, op verbeurte eener boete van vijftig pezos van achten voor iedere slaaf; zullende het opsluiten en afstraffen van bedoelde slaven ter Fiscalaat geschieden, buiten eenige kosten van de eigenaars aan welke die slaven daarna zullen worden teruggeleverd, indien derzelver ontvlugting niet met verzwarende omstandigheden mogt zijn gepaard geweest, maar zulks wel plaats hebbende, zal de schuldige, als gewoonlijk, voor de Justicie worden teregt-gesteld;

5. dat degenen, die weggeloopene slaven zullen hebben opgevat, de verplichting hebben om, ingeval de meesters onbekend zijn, of dezelve, bekend zijnde en kennis daarvan bekomen hebbende, mogten geweigerd hebben derzelver slaven over te nemen, alsdan dusdanige slaven ter Fiscalaat te zenden, om aldaar gestraft en opgesloten te worden op de kosten van de eigenaars, welke kosten desnoods zullen verhaald worden uit de provenuen dier slaven, dewelke na verloop van zes weken sedert derzelver opzending ter Fiscalaat bij publieke opveiling zullen worden verkocht; en zullende saldo's in de reservekas der kolonie worden gedeponeerd;

6. dat, bijaldien de eigenaars der ter Fiscalaat opgebragte weggeloopene slaven onbekend mogten wezen, dezelve bij omroeping en door middel van de Curaçaosche Courant zullen worden gewaarschuwd om hunne slaven binnen den tijd van zes weken te komen afhalen, tegen betaling der kosten van opvatting en voeding der-zelve; na welken tijd de Raad-Fiscaal die slaven bij publieke opveiling zal doen verkoopen, en het zuiver bedrag van dezelve in de reservekas als depositum zal worden gebezigd.

7. dat niemand zal vermogen eenige opzoeking van weggeloopene slaven op zijne of hare plantagie in de negerhuizen op dezelve te weigeren of verhinderen, of wel weigerachtig te zijn om assistentie te geven tot het opsporen van dezelve op zijne of hare plantagie, wanneer zulks, hetzij door de eigenaars met behulp van den Districtmeester des districts of van de beambten van de policie, of door dezen zelfen, op verbeurte eener boete van een honderd pezos van achten.

8. dat niemand zal vermogen eens anders slaaf te straffen; maar dat elke ingezeten of vrij persoon, die door eenen slaaf beleedigd wordt, slechts eenen hand-, rotting-, touw- of bullepeesslag aan denzelfen zal vermogen toe te brengen, om zich voor de beleediging te dekken, bijaldien hij zich niet door aanhoudende brutaliteit van de slaaf in de verplichting mogt bevinden tot eigene veiligheid dien slag te herhalen, op verbeurte eener boete van vijf en twintig pezos van achten.

9. dat bij het ontdekken van eenig lijk, hetwelk blijken draagt van onnatuurlijken dood, degene die hetzelfde ontdekt heeft, terstond daarvan bij het Officie-Fiscaal, ten fine van schouwing, op kosten van den lande, zal moeten kennis geven, op verbeurte eener boete van vijf en twintig pezos van achten; zullende het echter in geval van verdrenking, verhangung of verwurging aan den vinder, wiens menschelijk gevoel hiertoe wordt ingeroepen, geoorloofd zijn den drenkeling uit het water te halen of doen halen, of anderen den strop los te snijden of te maken, en voorts alle mogelijke hulp toe te brengen om, wanneer er nog leven in mogt wezen, hetzelfde op te wekken,

zonder daartoe naar iets hoegenaamd te wachten, mitsgaders nog om, in eenige der buitendistricten, wanneer er verrotting of bederf reeds zichtbaar ware, en er geene blijken of vermoedens bestonden, dat de gevonden persoon door een ander verwond of om het leven gebracht is, het lijk alsdan te begraven, met voorkennis en toestemming van den Districtmeester, in wiens district het zal gevonden zijn, dewelke terstond aan het Officie-Fiscaal daarvan zal moeten kennis geven;

10. dat niemand zal vermogen om hunne slaven, met uitzondering nogtans van veehoeders, tuinwachters en huisbedienden, welker diensten niet kunnen ontbeerd worden, op Zon- en andere algemeen erkende Christelijke feestdagen eenig werk te doen verrigten of zulks van hen te vorderen;

11. dat de werkuren voor de tuinslaven, geene veehoeders of wachters zijnde, en voor ambachtslieden zullen zijn als volgt: van zonsopgang tot twaalf ure 's middags, en van twee ure na den middag tot zonsondergang; zullende het aan niemand geoorloofd zijn om vóór of na die tijden, of op den rusttijd van twaalf tot twee uren, eenig werk aan hunne tuin- of ambachtsslaven op te leggen, of hetzelfde van hen te vorderen; ten ware, dat het zij tot het brengen van de voortbrengselen der plantagie stadwaarts, en het transporteren van goederen, waartoe men niet in staat is, zich tot de voormelde werkuren te bepalen, of wel tot het doen van boodschappen of verrigten van dringende bezigheden of werkzaamheden, die geen uitstel kunnen lijden, in welke gevallen men van den dienst zijner hiervooren bedoelde slaven, zelfs in den nacht zal vermogen gebruik te maken, mits aan dezelve daarentegen over dag vergunnende eenen rusttijd, geëvenredigd aan dien, welken zij in den nacht aan den dienst hunner meesters hebben doorgebracht;

12. dat het wekelijksch rantsoen van mais voor slaven niet minder zal mogen zijn dan zes kannen voor iederen man en vijf kannen voor elke vrouw, te beginnen met den eersten October en eindigende met ultimo Maart, en van primo April tot ultimo September vijf kannen voor elken man en vier kannen voor iedere vrouw, zullende het rantsoen voor kinderen zoo jongens als meisjes naar gelang van hunnen ouderdom geëvenredigd zijn aan dat, voor mannen en vrouwen bepaald.

13. dat het rantsoen aan slaven wekelijks, op den dag door den meester of meesteres daartoe gekozen, zal moeten worden uitgedeeld, behoudens nogtans de bevoegdheid aan de meesters, om in meer dan eene keer het rantsoen uit te deelen, mits in acht nemende dat telkens een aan dien tusschentijd geëvenredigd gedeelte des rantsoens zal moeten worden gegeven, opdat de slaven dan niet eens te meer en dan wederom te weinig voedsel tot gebruik hebben;

14. dat eigenaren van slaven niet zullen vermogen aan hunne slaven dagen te geven of uit te zenden om hunne eigene kost op te zoeken, en op eenigerlei manier, of om eenige hoegenaamde reden hun rantsoen, hetzij geheel, hetzij ten deele in te houden, of hetzelfde te verminderen, maar zullen zij gehouden wezen, om ten allen tijde het rantsoen in de twaalfde afdeeling bepaald ten volle te verstrekken;

15. dat eigenaren van slaven gehouden zijn, kleeding aan hunne slaven te geven, tot behoorlijke dekking hunner naaktheid;

16. dat er op plantagien geene winkels of dergelijke zullen mogen worden gehouden of toegelaten, ter verkoop of verruiling van rum of andere dranken, tabak, suiker en dergelijke of andere behoeften met de slaven voor hun rantsoen, waardoor dezelve daarvan, hetzij ten volle of ten deele, ontstoken blijven, en dus honger lijden of, uit gebrek van voedsel, tot dieverijen genoopt worden; weshalve dan het verkoopen of verruilen van goederen hoe ook genaamd met slaven voor hun rantsoen of eenig gedeelte daarvan voor ongeoorloofd verklaard wordt, met verbod aan alle meesters en meesteressen om het rantsoen van hunne of hare slaven, geheel of ten deele in te houden of te laten inhouden in voldoening of betaling van goederen hoe ook genaamd door dezelve op crediet gekocht of genomen;

17. dat het aan eigenaren van slaven niet zal geoorloofd zijn hunne slaven op eene onredelijke manier te straffen, aangezien de straf in evenredigheid met het misdrijf moet worden opgelegd, al waarom van alle grove misdaden of vergrijsingen met verzwarende omstandigheden gepaard, welke de schuldigen aan meer dan huishoudelijke kastijdingen onderhevig maken, in het stadsdistrict, regtsreeks aan het Officie-Fiscaal, en in de buitendistricten aan de respectieve Districtmeesters zal moeten worden kennis gegeven, en zullen de Districtmeesters het Officie-Fiscaal daarmede moeten bekend maken;

18. dat de schuldige slaaf of slaven alleen, doch niet anderen troepsgewijze voor het vergrijp van een of meer zullen mogen worden gestraft;

19. dat schietgeweren en andere wapenen, alsmede kruid en lood, tot den dienst van de plantagie benoodigd, eeniglijk bij de eigenaren, of wel bij de opzigters of factours, geene slaven zijnde, mogen in bewaring gehouden worden;

20. dat de overtreder der bepalingen van de 3de, 5de, 10de, 11de, 12de, 13de, 14de, 15de, 16de, 17de, 18de en 19de afdeeling dezer telkens eene boete van vijftig pezos van achten zal verbeuren;

21. dat de hierin bepaalde boeten en alle wettige kosten, voor zoover dezelve betreffen de meesters van weggeloopene slaven, bij executie van de lichamen der zoodanige slaven, welke in handen van het Officie-Fiscaal mogten wezen, zullen worden verhaald, en in andere gevallen overeenkomstig de bestaande manier van procedeeren worden ingevorderd;

22. dat de hierin vermelde boeten gelijkelijk zullen verdeeld worden, tusschen de koloniale kas, het Officie-Fiscaal, de respectieve Districtmeesters, wanneer zij in betrekking staan tot de gevallen waarin dezelve verbeurd zijn, doch anders niet, en den aanbrenger;

Aldus gearresteerd in des Raads vergadering, gehouden op het Gouvernementshuis binnen het fort Amsterdam op Curaçao, den 29sten September 1824, het elfde jaar van Zijner Majesteits regering.

De Gouverneur en Raden voornoemd
(get.) CANTZ'LAAR.

BIJLAGE 2

Uit het wetsontwerp van het

REGLEMENT OP HET BELEID DER REGEERING IN DE NEDERLANDSCHE WEST-INDISCHE BEZITTINGEN

Art. 1

De West-Indische bezittingen van het rijk zijn verdeeld in twee gouvernementen, als:

a de kolonie Suriname;

b de eilanden Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Martin (Nederlandsch gedeelte), St. Eustatius en Saba.

Het Algemeen Bestuur wordt, in naam des Konings en onder de bepalingen van het tegenwoordig reglement, in ieder gouvernement uitgeoefend door eenen gouverneur met medewerking van eenen kolonialen raad.

Art. 89

Het openbaar onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der regeering. De inrigting van het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, door den gouverneur geregeld. Deze zorgt dat overal, waar de talrykheid der Europeesche bevolking dit vordert, openbaar lager onderwijs gegeven worde.

Art. 91

De slavenhandel en de invoer van slaven blyven verboden.

De als slaven aangevoerd wordende personen zyn vrij, zoodra zy zich op het grondgebied der Nederlandsch West-Indische bezittingen bevinden.

De regten en verplichtingen der meesters ten aanzien der in die bezittingen aanwezige slaven worden bij algemeene verordeningen geregeld.

Art. 92

De kinderen, na de afkondiging van dit reglement uit slavinnen geboren, zyn vrij.

De alzoo uit slavinnen geboren kinderen staan, totdat zy hun zestiende levensjaar bereiken, onder voogdy van den meester der moeder.

Die meester zal binnen acht dagen na de geboorte van het kind schriftelyk aan het bestuur moeten verklaren, of hy de voogdy over, en mitsdien ook de verzorging van dat kind al dan niet aanvaardt.

In het negatief geval, zoomede wanneer binnen den gestelden termyn van acht dagen die schriftelyke verklaring by het bestuur niet is binnen gekomen, wordt zoodanig kind gesteld onder voogdy van eenen daartoe door den gouverneur aan te wyzen ambtenaar, ten einde tot de bereiking van het zestiende levensjaar voor rekening en ten behoeve van den lande te worden verpleegd en werkzaam gesteld.

Byzondere voorschriften, dit onderwerp betreffende, worden by algemeene verordeningen vastgesteld.

Uit de

MEMORIE VAN TOELICHTING BY HET WETSONTWERP VAN
HET REGLEMENT DER REGEERING IN DE NEDERLANDSCHE
WEST-INDISCHE BEZITTINGEN

By de samenstelling van dit ontwerp heeft men gelet op de veranderingen, welke de territoriale verdeeling der West-Indische bezittingen, sedert de weder-inbezitneming na den vrede van 1815 heeft ondergaan.

In 1816 was de verdeeling in drie gouvernementen aldus:

- a de kolonie Suriname, bestuurd door eenen gouverneur-generaal;
- b het eiland Curaçao en onderhoorigheden (Bonaire en Aruba), bestuurd door eenen gouverneur-generaal en twee kommandeurs;
- c het eiland St. Eustatius en onderhoorigheden (St. Martin, Ned. gedeelte, en Saba) bestuurd door eenen gouverneur en twee kommandeurs.

In 1828 werden de gezamenlyke bezittingen gesteld onder beheer van één gouverneur-generaal, te Suriname gevestigd, terwyl de eilanden als onderhoorigheden bestuurd werden door gezaghebbers.

Beide deze instellingen hebben eigenaardige zwarigheden opgeleverd.

In 1845 is men tot een nieuwe verdeeling in twee gouvernementen overgegaan, welke nog bestaat, te weten:

- a de kolonie Suriname, bestuurd door eenen gouverneur;
- b het eiland Curaçao en onderhoorigheden (Bonaire, Aruba, St. Martin, Ned. ged., St. Eustatius en Saba), bestuurd door eenen gouverneur en vyf aan hem ondergeschikte gezaghebbers.

De tegenwoordige verdeeling beantwoordt aan het doel, en de regeering vermeent dus dat deze behoort te worden bestendigd.

Op de behandeling en verzorging der slaven houdt de regeering hare aandacht gevestigd; hare zorgen zyn in de laatste jaren niet zonder goede uitwerking gebleven, en als gevolg daarvan, en van de ondervonden medewerking der voornaamste grondeigenaren, zyn in de loop van dit jaar verordeningen, dit gewigtig onderwerp betreffende, tot stand kunnen worden gebracht, waardoor de bereids ingevoerde verbeteringen zyn bevestigd geworden.

De regering vleit zich dat het reeds verrigte en de verder te nemen maatregelen zullen leiden tot gewenste oplossing van een zeer moeilijek vraagstuk.

De regeering wenst de drukpers en het regt tot vereeniging en vergadering in de West-Indische bezittingen zooveel mogelyk vrij te laten; nogtans behoort aan het uitvoerend gezag bevoegdheid te worden verleend, om tussen beide te treden, wanneer dit in het belang der openbare orde of rust wordt vereist.

Men mag niet over het hoofd zien, dat in deze bezittingen slaven aanwezig zyn, dat zy omringd zyn van vreemde bezittingen, alwaar de slaverny is opgeheven, en dat men behoort te waken tegen mogelyke pogingen van kortsigtige yveraars of kwaadwilligen, om de rust te verstoren.

BIJLAGE 3

PUBLICATIE 1857 No. 2

De Gouverneur van Curaçao en Onderhoorigheden enz. enz.

Heeft goedgevonden en verstaan te bepalen, gelyk bepaald wordt by deze:

Art. 1

Het is eene verplichting der meesters om te zorgen, dat hunne slaven behoorlyk gevoed, gekleed, verpleegd en gehuisvest worden.

Art. 2

Aan elken slaaf of slavin van veertien jaren en daarboven, moet worden verstrekt een wekelyksch rantsoen van zes kan goede gave mais, of wanneer die niet verkrygbaar is, van acht kan goed fyn gemalen maismeel.

Aan slaven van 10 tot 14 jaren worden twee derde; aan die van 7 tot 10 jaren de helft, en aan jongeren een derde van het vorenbepaalde rantsoen gegeven.

Aan degenen, die by de zoutpannen werkzaam zyn, wordt daarboven vyf en twintig cents des weeks voor toespys uitgereikt.

Art. 3

Schade door den slaaf aan zynen meester of aan derden toegebracht, kan niet verhaald worden op zyn rantsoen, hetwelk in geen geval ingehouden of verminderd mag worden.

Met onderling goedvinden is het echter geoorloofd het rantsoen te vervangen door een equivalent, waardoor de slaaf zich voedsel kan verschaffen, met dien verstande nogtans dat een dusdanig equivalent hem niet mag worden opgedrongen en de meester zorgt, dat het besteed worde tot het aangewezen doel.

Art. 4

Voor kleeding moet elke zes maanden worden verstrekt:

aan iederen slaaf van 15 jaren en daarboven			8 el colette
van 11 tot 15 jaren	6	"	"
van 5 tot 11 jaren	4	"	"
aan elke slavin van 14 jaren en daarboven			10 el colette
van 10 tot 14 jaren	8	"	"
van 5 tot 10 jaren	6	"	"
aan kinderen beneden de 5 jaren			3 " "

terwyl aan slaven van beide kunne van 10 jaren en daarboven 50 cents moet worden gegeven om zich een hoed, doek of sandalen aan te schaffen; zullende de meester zorg dragen dat dit geld bepaaldelyk tot kleeding worde aangewend.

Art. 5

Wanneer de meester, op aanmaning van den Procureur des Konings of den betrokken Districtmeester, nalatig blyft den slaaf van de in art. 2 en 4 bepaalde voeding en kleedingstukken te voorzien, heeft de verstrekking van gouvernementsswege plaats, behoudens het verhaal der kosten op hem die nalatig blyft.

Art. 6

De meester is niet alleen gehouden zyne slaven behoorlyke genees- en heelkundige behandeling te verzekeren, maar tevens zorg te dragen, dat zy in geschikte plaatsen verpleegd worden, met afscheiding van kunnen.

Art. 7

De Procureur des Konings en de Districtmeesters in de buitendistricten, zyn bevoegd den slaaf, wiens verzorging kennelyk wordt verwaarloosd, naar het hospitaal, gast-huis of eenige andere geschikte plaats te doen overbrengen. De kosten der verpleging worden op den nalatige verhaald.

Art. 8

Aan bejaarden, zwakken en kinderen beneden de tien jaren, wordt slechts zulk een arbeid opgelegd, als berekend is voor hunne krachten.

Van vrouwen wordt na het ingaan van de vyfde maand harer zwangerschap, niet dan ligte arbeid gevorderd.

Na hare bevalling zyn zy tot aan hare herstelling van allen arbeid vry.

Gedurende den zoogtyd zyn zy van zwaren arbeid verschoond;

Voorts wordt aan de moeder de noodige tyd gelaten, om voor haar kind te zorgen.

Art. 9

De meesters zyn gehouden zooveel mogelyk hunne slaven in de gelegenheid te stellen van godsdienstig onderwijs te ontvangen.

In geen geval zullen zy mogen beletten dat zy, gedurende hunne vrye uren, godsdienstig of ander onderwijs genieten.

Aan kinderen beneden de 14 jaren moet vergunning verleend worden om minstens twee uren per dag onderwijs te genieten, wanneer de gelegenheid daartoe bestaat.

Art. 10

Overtreding van art. 2 en 3 wordt gestraft met een geldboete van f 20 tot f 200.

Overtreding van artikel 4 en 9 wordt gestraft met een geldboete van f 10 tot f 100.

Overtreding van artikel 6 en 8 wordt gestraft met eene geldboete van f 25 tot f 200 onverminderd de vervolging wegens misdryf, overeenkomstig de publicatie ter beteugeling en bestraffing van feitelijke gewelddadigheden dd. 16/17 Maart 1830, wanneer de slaaf ten gevolge der overtreding van deze artikels gebrekkig mogt blyven of zyn dood daardoor mogt zyn veroorzaakt.

Art. 11

Als huishoudelyke kastyding mag de slaaf door of van wege zynen meester gestraft worden:

met opsluiting des nachts of by dag en nacht gedurende acht dagen;

met slagen door middel van een touw: voor mannen vyftien, voor vrouwen boven zestien jaren en voor jongens tusschen veertien en zestien, acht.

De straf van slagen kan niet in vereeniging met die van opsluiting worden toegepast.

Art. 12

By herhaling van hetzelfde misdryf, mag de in het vorig art. bepaalde straf verdubbeld en de slaaf in ligte kettingboeien opgesloten worden; edoch wordt daartoe vereischt de schriftelyke magtiging van het Hoofd der Policie of der betrokken Districtmeesters, dewelke die autorisatie niet zullen verleenē, dan nadat hun de overtreding genoegzaam gebleken zal zyn.

Art. 13

De by art. 11 bepaalde straf van slagen mag niet herhaald worden dan na verloop van vier dagen. Die veroorloofd by art. 12 slechts nadat 8 dagen verstreken zullen zyn en in beide gevallen eerst dan, wanneer de zekerheid bestaat, dat zy geene voor de gezondheid schadelijke gevolgen zal achterlaten.

Art. 14

De straf van slagen wordt in geen geval opgelegd aan jongens beneden de 14 jaren oud, en aan vrouwen beneden den leeftyd van 16 jaren; evenmin aan zwangere alsmede aan zoogende vrouwen; zwangere vrouwen zyn bovendien vry van de straf van kettingboei.

Wanneer twyfel mogt bestaan wegens de zwangerschap der slavin, wanneer deze die beweert en de meester dezelve ontkent; of wanneer de slaaf beweert jonger te zyn als door den meester wordt opgegeven, alsmede wanneer de staat zyner gezondheid of zyne lichaamskrachten niet voldoende zyn, zal tot die straf van slagen in geen geval worden overgegaan, dan op magtiging van den Procureur des Konings, die het noodige onderzoek zal instellen, des noods met assistentie van den Stads Chirurzyn en Officier van gezondheid.

Art. 15

Meesters, die de bepalingen bij artikels 11, 12, 13 en 14 overtreden, alsmede dezulken die hunne slaven mishandelen, dezelve lichamelijke kwelling aandoen of door middel van eenig werktuig slagen of stooten toebrengen, zullen worden vervolgd voor feitelyk geweld, en voor zoover daartegen by de publicatie van 16/17 Maart 1830 geen hoogere straf bepaald is, gestraft met eene geldboete van f 50 tot f 500 met of zonder gevangenzetting voor den tyd van zes dagen tot eene maand. De regter is in dit geval bevoegd om den verkoop van den slaaf te bevelen.

Art. 16

Huurders van slaven, alsmede degenen, die aan eigenaren van slaven ondergeschikt zyn, welke de bepalingen van dit reglement overtreden, kunnen zich niet beroepen op daartoe aan hen afgestane regten of gegevene bevelen. Meesters, welke een met deze bepalingen strydig bevel geven, verbeuren eene geldboete van f 50 tot f 200.

Art. 17

Onder de overtredingen, ter zake waarvan slaven huishoudelyk kunnen worden gestraft, worden gerangschikt:

- 1 het schenden van den eerbied verschuldigd aan hunne meesters of aan degenen, die boven hen gesteld zyn, hetzy door woorden, hetzy door gebaarden.
- 2 het weigeren van den verschuldigten arbeid of van diensten, welke in billykheid mogten worden gevorderd.

- 3 het rondslechteren, wegloopen of verlaten van hunnen arbeid.
- 4 het buiten 's huis vernachten zonder de toestemming huns meesters.
- 5 het misbruiken van sterken drank.
- 6 het weigeren om kinderen ter school te doen gaan of onderwijs te doen geven, wanneer zulks door de meesters verlangd wordt.
- 7 het weigeren van godsdienstig onderwijs te ontvangen of de met hunne gezindheid overeenkomstige godsdienst oefeningen by te wonen, wanneer de meesters ze daartoe in staat stellen.
- 8 het verwaarloozen of slecht verzorgen, alsmede het onmenschelyk kastyden hunner kinderen.
- 9 het bedriegen van hunne meesters.
- 10 het plegen van kleine diefstallen.
- 11 het verwaarloozen, verpanden of verkoopen hunner kleedingstukken of gereedschappen.
- 12 het vechten met hunne medeslaven of veroorzaken van uitbundig getier en geraas in de negeryen.
- 13 het verwaarloozen of mishandelen van vee aan hunne zorg toevertrouwd.

Art. 18

Het straffen van slaven met andere werktuigen dan by dit reglement zyn toegestaan, wordt gestraft op denzelfden voet als by artikel 15 vermeld.

Art. 19

By misdryven, door slaven gepleegd, is de Procureur des Konings bevoegd, hetzy op schriftelyke aanvraag des meesters, hetzy by betrapping op heeter daad, alsmede op aanklagte door de bevoegde autoriteiten of particulieren, en na behoorlyk ingesteld onderzoek omtrent het aan den slaaf ten laste gelegde vergryp, dezen de volgende straffen op te leggen, behalve die, bepaald by artikels 11 en 12.

Dwangarbeid in boeijen op de gronden der meesters voor den tyd van drie, of aan de openbare werken voor den tyd van zes achtereenvolgende maanden, met opsluiting des nachts.

Slagen met een touw.

Voor mannen hoogstens veertig, voor vrouwen boven zestien jaren oud en voor jongens tusschen veertien en zestien jaren oud ten hoogste twintig.

De straffen van slagen en dwangarbeid kunnen niet te gelyk opgelegd worden, dan door den bevoegden regter, by wien van de uitspraak des Procureurs in hooger beroep kan worden gekomen, wanneer de opgelegde straf van dwangarbeid de helft van den hiervoren bepaalden tyd overschrydt.

Echter is het veroorloofd den slaaf, die de straf van dwangarbeid ondergaat en zich weerspannig betoont, op daartoe bekomene magtiging van den Procureur des Konings of der betrokkene Districtmeesters, met slagen te kastyden.

Art. 20

De misdryven in het 19e artikel bedoeld, zyn:

- 1 diefstallen, zonder verzwarende omstandigheden gepleegd.
- 2 feitelijke gewelddadigheden, die ernstige kwalificaties missen.
- 3 oneerlyke handelingen, die de maatschappelyke orde niet onbelangryk aanranden.
- 4 overtreding van politie verordeningen.

Art. 21

Misdryven in deze wet bedoeld, welke door slaven in complicitéit met vrye personen worden gepleegd, komen ter cognitie van den gewonen regter.

Art. 22

De slaaf welke op aanvraag des meesters tot dwangarbeid veroordeeld is, kan op diens verzoek daaruit ontslagen worden, wanneer by den Procureur des Konings daartegen geene bezwaren bestaan.

De slaaf die de straf ondergaat op de gronden zyns meesters, mag door dezen niet ontslagen worden, zonder voorkennis van den Procureur des Konings.

Art. 23

Wanneer de slaaf eene valsche beschuldiging tegen zynen meester heeft ingebracht, kan hem slechts door den Procureur des Konings eene straf daarvoor worden opgelegd.

Art. 24

Misdryven tegen slaven bedreven, worden gestraft, als of zy jegens vrye menschen waren gepleegd.

Art. 25

De Districtmeesters zyn gehouden de bevelen van den Procureur des Konings te gehoorzamen. Zy zyn verplicht hem opgave te doen van de straffen, waartoe zy, ingevolge het bepaalde by artikel 12 magtiging hebben verleend, met vermelding van

a den naam des meesters.

b den naam des persoons door wien de magtiging gevraagd is.

c den naam

d het geslacht

e den ouderdom

f het beroep

g de dagteekening, waarop de bestraffing heeft plaats gehad.

h den aard der overtreding.

i de deswege opgelegde straf.

} van den gestrafte.

Art. 26

Op het einde van iedere maand vormt de Procureur des Konings eenen staat van de straffen door hem en de Districtmeesters opgelegd en zendt dien, vergezeld van zyne aanmerkingen, aan den Gouverneur in.

Art. 27

By den verkoop van slaven mogen kinderen beneden de twaalf jaren niet van de moeders gescheiden worden, dan alleen in het geval, dat zy voor den vrydom worden verkocht; of dat zwaarwigtige redenen het bestuur mogten bewegen om in het belang dier slaven zelve, daartoe magtiging te verleen.

Art. 28

Aan de District en Wykmeesters wordt de handhaving van dit reglement byzonder aanbevolen.

De toegang tot de plantages, tuinen of gronden mag hun niet geweigerd worden. Wanneer aan eenen slaaf eene zwaardere straf wordt voltrokken dan bepaald is by artikel 11 is ieder marechaussee gerechtigd den meester de schriftelyke magtiging daartoe, ter inzage aftevragen.

Art. 29

Alle boeten, opgelegd ter zake van de by dit reglement omschreven overtredingen of misdryven, worden gestort in de koloniale kas.

Art. 30

Deze verordening treedt in werking op den dertigsten dag na hare afkondiging.

Art. 31

De bepalingen vervat in de publicatie van 29/30 September 1824, blyven in werking voor zoo ver zy met dit reglement niet in stryd zyn.

Art. 32

De voorafgaande bepalingen zyn in allen deele toepasselyk op de eilanden Curaçao, Bonaire en Aruba, alsmede op de eilanden St. Eustatius en Saba, met uitzondering van den aard en de hoeveelheid van het voedsel, welke door de betrokkene Gezaghebbers zullen worden vastgesteld; terwyl op het eiland St. Martin (Nederlandsch gedeelte) de in 1848 tot stand gekomene regeling of overeenkomst van kracht zal blyven.

En zal deze publicatie op Curaçao en Onderhoorigheden afgekondigd en in het Publicatieblad der kolonie opgenomen worden.

Gearresteerd op Curaçao den 14 February 1857

VAN LANSBERGE

etc.

PUBLICATIE 1862 No. 15

De Gouverneur van Curaçao en Onderhoorigheden,

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doet te weten:

By missive van den Heer Minister van Koloniën dd. 27 Augustus dezes jaars Litt. B No. 34/176, ter afkondiging ontvangen hebbende een exemplaar der wet van 8 Augustus 1862 (staatsblad No. 165) houdende opheffing der Slaverny op de eilanden Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Eustatius, Saba en St. Martin. (Ned. Gedeelte). Heeft goedgevonden en verstaan:

De gemelde wet bij deze openlyk af te kondigen.

Wy WILLEM III, bij de gratie Gods Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groothertog van Luxemburg, enz., enz., enz.

Allen die deze zullen zien of hooren lezen, salut! doen te weten:

Alzoo Wy in overweging genomen hebben, dat het welbegrepen belang der kolonie Curaçao en Onderhoorigheden de opheffing der slaverny vordert;

Zoo is het, dat Wy, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wy goedvinden en verstaan by deze:

Eerste Hoofdstuk

Algemene grondslagen

Art. 1

De slaverny in de kolonie Curaçao en Onderhoorigheden is opgeheven op den eersten July 1863.

Art. 2

Aan de eigenaars der slaven wordt, ter zake van de opheffing der slaverny, tegemoetkoming toegekend.

Tweede Hoofdstuk

Van de tegemoetkoming

Art. 3

Binnen dertig dagen ná de afkondiging dezer wet op elk der eilanden wordt door alle eigenaren van slaven of hunne gevolmagtigden, op Curaçao ter koloniale secretarie, en op de overige eilanden aan den Gezaghebber, ingeleverd een borderel van aangifte in duplo, vermeldende:

de namen der plantages, waartoe de slaven behoren;

de namen en woonplaatsen der eigenaren of hunne gevolmagtigden;

de namen, het geslacht, den ouderdom, het bedryf of beroep en de godsdienst der hun toebehoorende slaven, met opgaaf dergenen, die regt op manumissie hebben verkregen;

Van de inlevering van dit borderel wordt een bewys aan den inleveraar uitgereikt.

Art. 4

By verzuim van de eigenaren of hunne gevolmagtigden om het in art. 3 vermelde borderel binnen den gestelden termyn in te leveren, wordt het van gouvernementen wege opgemaakt, en komen de daarvoor gemaakte kosten voor rekening van den nalatige.

Art. 5

De borderellen van aangifte, bedoeld in de beide voorafgaande artikelen, worden binnen een door den Gouverneur op Curaçao en door de Gezaghebbers op de overige eilanden te bepalen korten termyn, van gouvernementen wege vergeleken met de aanwezige slaven, en, zooveel noodig, met de registers.

Art. 6

De tegemoetkoming voor de slaven, zonder onderscheid van ouderdom of geslacht, wordt bepaald als volgt:

- a* voor die op Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Eustatius en Saba, voor ieder hoofd op fl. 200;
- b* voor die op St. Martin (Ned. Gedeelte) voor ieder hoofd op fl. 30;
- c* voor die, welke regt op manumissie hebben verkregen:
 - voor die sub. *a* op fl. 50 voor ieder hoofd;
 - voor die sub. *b* niets.

Art. 7

Voor tegemoetkoming komen niet in aanmerking:

- a.* slaven, die wegens besmetting uit de samenleving zijn verwijderd. Ten aanzien van hen, die krachtens de uitspraak eener daartoe door den Gouverneur te benoemen commissie van drie geneeskundigen zijn verdacht verklaard met de kwalen van lepra en elephantiasis te zijn besmet, blijft de beslissing omtrent de toekenning eener tegemoetkoming opgeschort. De tegemoetkoming wordt niet toegekend indien de lyder binnen het jaar ná de afkondiging dezer wet op de verschillende eilanden niet door de commissie is gezond verklaard.
- b.* slaven, die weggelopen of vermist zijn, langer dan ééne maand vóór den dag der verificatie by art. 5 bedoeld.
- c.* tot dwangarbeid veroordeelde slaven, wier straftyd binnen vier jaren na den 1sten July 1863 niet is geëindigd;
- d.* kinderen, uit slavinnen geboren ná de afkondiging dezer wet op de verschillende eilanden;

Art. 8

De tegemoetkoming strekt zich niet slechts uit voor den persoon van den slaaf, maar ook voor zyne kleederen, klein- en pluimvee en alle roerende goederen, die, volgens koloniaal gebruik, geacht worden hem in het byzonder toe te behooren. De goederen worden zyn eigendom.

Art. 9

In overeenstemming met de volgens art. 5 geverifieerde borderellen van aangifte, wordt van de te verleenen tegemoetkoming een staat opgemaakt, die gedurende

dertig dagen na afloop van den by even gemeld artikel bedoelden termyn, op Curaçao ter koloniale secretarie, en op de overige eilanden op het bureau van den Gezaghebber, tot inzage van de belanghebbenden wordt neergelegd.

Art. 10

Byaldien de eigenaars of hunne gevolmagtigden zich niet met dezen staat kunnen vereenigen, wordt hun vry gelaten, binnen veertien dagen ná den termyn, by het vorig artikel bepaald, by deurwaarders-exploit verzet aan te teekenen, op Curaçao ter koloniale secretarie, en op de overige eilanden by den Gezaghebber met vermelding der gronden van bezwaar.

Art. 11

Binnen veertien dagen ná de aantekening wordt, op straffe van verval, het verzet door hem, die het gedaan heeft, by dagvaarding tegen de eerstkomende teregtzitting gebragt: voor Curaçao, Bonaire en Aruba by de regtbank op eerstgemeld eiland; voor St. Eustatius en Saba by de regtbank op St. Eustatius; en voor St. Martin (Nederlandsch gedeelte) by de regtbank aldaar.

Ten dage dienende, worden, over en weeder, de susteneeren mondeling, zonder het ministerie van procureur en zonder schriftelijke conclusiën, toegelicht.

De regtbank doet ten spoedigste daarna regtspraak, ten ware zy een nader onderzoek mogt bevelen, waartoe een termyn moet worden gesteld.

De uitspraak van de regtbank is voor geen hooger beroep vatbaar.

Art. 12

De tegemoetkoming by art. 6 bedoeld, wordt op elk der betrokken eilanden binnen drie maanden ná de opheffing der slaverny aan den eigenaar of zyn gevolmagtigde voldaan.

De betaling geschiedt in wissels, gulden voor gulden, af te geven, door den Gouverneur van Curaçao en Onderhoorigheden, voor Curaçao, Bonaire en Aruba; door den Gezaghebber van St. Eustatius voor dat eiland en voor Saba; en voor St. Martin (Nederlandsch gedeelte) door den Gezaghebber aldaar, op den Minister van Koloniën en betaalbaar één maand na zigt by de Nederlandsche Bank te Amsterdam, of wel, voor zoover verlangd wordt en de kas daartoe naar het oordeel van den Gouverneur of de Gezaghebbers voornoemd, by magte is, op elk der eilanden in wettig betaalmiddel.

Art. 13

In geval van geschillen over eigendomsregten op slaven, of wanneer derden aanspraak maken op het bedrag der tegemoetkoming of op een gedeelte daarvan, wordt de voldoening van het geheel uitgesteld tot dat de partijen het eens zyn of tot dat het geschil by eindvonnis is uitgewezen.

Art. 14

Het regt op de kragtens deze wet vastgestelde tegemoetkoming gaat verloren ten aanzien van de sommen, welke binnen vier jaren ná de opheffing der slaverny niet zyn opgevorderd.

Art. 15

De opgaven, verklaringen, kwytingen en verdere administratieve stukken, welke ingevolge de bepalingen van dit hoofdstuk worden vereist, zyn niet onderworpen aan de belasting van het zegel.

Derde Hoofdstuk

Van de vrygemaakten

Art. 16

De vry te maken slaven nemen een geslachtsnaam aan, onder welken zy, zooveel doenlijk familie's gewyze, worden ingeschreven in daartoe bestemde registers.

Van die inschryving wordt hun een bewys afgegeven, vermeldende: het nummer van inschryving, den naam en de voornamen en den datum van geboorte of den vermoedelyken ouderdom.

De Gouverneur en de Gezaghebbers op de overige eilanden dragen zorg, dat die inschryving geschied zy by de opheffing der slaverny.

Art. 17

Het gewoon burgerlyk- en strafregt is op de vrygemaakten toepasselyk.

Art. 18

De vrygemaakten worden beschouwd als ingezetenen der kolonie. Zy genieten de byzondere bescherming van het bestuur.

Vierde Hoofdstuk

Algemeene Bepalingen

Art. 19

Het godsdienstig en schoolonderwys wordt van staatswege aangemoedigd en zooveel mogelyk ondersteund.

Art. 20

Tot het bezitten en dragen van wapenen kan aan de vrygemaakten alleen in byzondere omstandigheden vergunning worden verleend.

Art. 21

Lediggang en zwervery zyn strafbaar volgens vast te stellen algemene verordening.

Art. 22

De eigenaren zyn verplicht, om nog gedurende drie maanden na de opheffing der slaverny, huisvesting te verleenen aan de zoodanigen hunner gewezen slaven, die daarin niet hebben kunnen voorzien. Zy kunnen zich echter van die verplichting ontslaan door betaling der kosten van huisvesting elders, ten genoegen van het bestuur.

Daarentegen zyn die vrygemaakten gehouden tot het verrigten van minstens vier dagen arbeid per week, ten behoeve van dengene by wien zy inwonen.

Art. 23

Het bestuur belast zich, zooveel noodig, met de huisvesting en verpleging van onverzorgde weezen en andere hulpbehoevenden.

Art. 24

De Gouverneur van Curaçao behoudt in dringende gevallen de bevoegdheid hem toegekend by art. 63 van het Reglement op het beleid der regeering der kolonie Curaçao en Onderhoorigheden, vastgesteld by Koninklyk Besluit van 27 January 1848, no. 51 (Publicatieblad no. 276).

Art. 25

Uitgaven, uit deze wet voortvloeiende, worden niet gedaan, dan nadat de daartoe vereiste sommen by de wet zyn toegestaan.

Art. 26

Binnen één jaar, gerekend van den 31sten July 1863, wordt door Onzen Minister van Koloniën aan de Staten-Generaal een verslag omtrent de uitvoering van de tegenwoordige wet gegeven.

Lasten en bevelen, dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle Ministeriële Departementen, Autoriteiten, Collegiën en Ambtenaren wien zulks aangaat, aan de naauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gezien te Wiesbaden, den 8sten Augustus 1862

WILLEM

De Minister van Koloniën:

G. H. UHLENBECK

Uitgegeven den twee en twintigsten Augustus 1862.

De Directeur van het Kabinet des Konings:

DE KOCK

En zal deze op de gebruikelijke wyze op Curaçao en Onderhoorigheden afgekondigd en in het Publicatieblad opgenomen worden.

Aldus gedaan op Curaçao den 24 September 1862

J. D. CROL

De Koloniale Secretaris:

J. H. BEAUJON

Gepubliceerd aan het Raadhuis en in de Willemstad op Curaçao den 30 September 1862

De Koloniale Secretaris

J. H. BEAUJON

BIJLAGE 5

Rede van de Gouverneur op 1 Juli 1863 gehouden:

Nederlandse tekst:

De Gouverneur aan de vrijgemaakte bevolking van Curaçao en Onderhoorigheden:

Op den 30sten September des vorigen jaars had alhier de afkondiging plaats der wet, waarby het Zyne Majesteit onzen geëerbiedigten Koning behaagde te bepalen, dat op den 1sten Juli 1863 de slaverny op Curaçao en Onderhoorigheden voor altyd afgeschaft zal zyn.

Die blyde dag is heden aangebroken. Van stonde aan zyt gy vrije menschen en treedt gy in de maatschappy als ingezetenen der kolonie.

Van harte wensch ik U geluk met de weldaad door de vaderlyke zorg des Konings U geschonken; opregt moogt gy U er in verheugen, maar gy moet U het voorregt ook waardig betoonen.

Hebt gy in uwen vorigen staat U steeds onderscheiden door een stil, rustig gedrag en gehoorzaamheid aan uwe voormalige meesters, thans als vrije menschen – ik durf er vast op vertrouwen – zult gy steeds ordelyk en ondergeschikt aan het bestuur, uwe pligten als ingezetenen der kolonie betrachten, geregeld werkende tegen een billyk loon, waarover gy naar welgevallen kunt beschikken, tot verzorging van Uzelven en de Uwen.

Het bestuur zal uwe belangen behartigen en die zooveel doenlijk trachten te bevorderen.

Hebt gy raad of voorlichting noodig, wendt U tot den districts-commissaris in uw district of tot de andere bevoegde autoriteiten die U behulpzaam zullen zyn in alles wat strekken kan ter bevordering van uw welzyn.

Curaçao, den 1 July 1863

J. D. CROL

Tekst in Papiamentu:

Gobernador na pueblo emancipado di Colonia Curacao:

Día 30 di September de aña pasá a publica e ley, cu cual Su Mahestad nos Rey respetá tabatin bondad di determina, cu riba 1 di Juli 1863, esclavitud den Colonia Curaçao lo queda abolí pa semper.

E día feliz a yega awó. Fo'i e momento aqui boso ta hende libre; boso ta drenta den sociedad como ciudadánonan di nos Colonia.

Di mi berdadero corazon mi ta felicita boso pa e fabor, cu amor paternal di nos Rey a duna boso. Sinceramente boso por alegre pa e momento ayí, pero boso mester muestra digno tambe di e privilegio ayí.

Si den boso promé estado semper boso a distingui pa un conducta queto i tranquilo i pa obediencia na boso maestronan bieuw, awor, como hendenan libre, mi ta confia riba esayí sin di minima duda; boso lo sigui biba un bida arreglá i sometido na Gobierno, lo boso observa boso debernán como ciudadánonan di nos Colonia, lo boso sigui traha pa un pagamento husto, di cual boso por dispone na boso gusto pa mantencion di boso mes i di boso familia.

Gobierno lo tuma na corazon boso interesnan, i lo trata di favorece nan tanto cu ta posible.

Si boso tin mester di bon conseho i informacion, bai cerca Comisario di boso distrito o cerca otro autoridad legitima, cu lo duna boso tur auxilio na lo que por sirbi pa boso bienestar.

Curaçao 1 di Juli 1863

J. D. CROL

De Nederlandse tekst verscheen als Proclamatie in De Cur. Courant van 4 July 1863.

BIJLAGE 6

Uit de Curaçaosche Courant van 11 July 1863:

HULDE UIT DANKBAARHEID

Ontvangt, Grootmoedige WILLEM, de gelukwensen en huldebetooning, die duizenden door U vrygemaakte ongelukkigen U aanbieden; onze liefde zal onbegrensd, onze dankbaarheid eeuwig zyn.

Voorbeschikt te zyn om op eenen troon te zetelen, dat is om de lotsbestemming van een volk te besturen, ten einde het magtig, groot, voorspoedig en gelukkig te maken is voorwaar de schoonste zending, waartoe de mensch geroepen kan worden; doch de menschheid in haren rampspoed troosten, haar eene beschermende en edelmoedige hand toereiken, hare tranen afwisschen, een einde maken aan haar lyden, den sedert eeuwen durenden onverpoosden arbeid opheffen, die ongelukkige en hulpeloze klasse doen ryzen uit den staat van vernedering, waarin zy verzonken was, en haar de waardigheid van mensch teruggeven; – deze zending is verheven, alsdan oefent men de door den Eeuwige in ons hart geplaatste beginselen van zedelykheid, regtvaardigheid en weldadigheid uit, en wordt men meer dan Koning, doordien men God naby komt.

Wanneer de geschiedenis in hare strenge en ware bladzyden, het tydstip, waarin wy leven, opgenomen zal hebben, zal zy de regering van den onsterfelyken WILLEM III boekstaven, als een der meest verlichte, waarin de vooruitgang der menschheid meer de volkomenheid naby komt. Alsdan, geliefde Koning, zult gy grooter zyn dan veroveraars en helden.

By de grootheid van deze laatsten hoort men altyd gekerm en ziet men bloedvlekken, de uwe zal onbevlekt zyn en den glans hebben der starren, want in de liefde jegens zynen naaste bestaat de glans van het hart.

Van 1640 tot 1863 zyn meer dan twee eeuwen verlopen en in dat groote tydsverloop zyn byna negen geslachten opvolgelyk verdwenen, die gekromd waren door vermoeijenis, uitgeput van honger, met doffen blik, het teeken van stilstand der rede, zonder hoop . . .!

Hoop!! In een blauwen en met sterren bezaaiden Hemel, zyt gy verschenen WILLEM, gelyk een schitterend luchtverschynsel, teneinde met de afstraling van uw licht de verlossing van een in slaverny gedompeld geslacht te bewerken; met krachtige hand hebt gy de ketenen verbroken, die het eigenbelang vermeerderd had om ze voor altyd te doen bestaan. O, Groote en Weldadige Koning, zoo dankbaarheid, liefde en de vurige beden der ziel gelukkig maken, dan zult gy de gezegende Gods zyn!

Curaçao den 29 Juny 1863

Eenige Geëmancipeerden.

Summary

The process of the emancipation of the slaves in the Netherlands Antilles covers a period of more than two centuries. It begins with the importation of negroes by the West-India Company during the 17th century. And the directors of this Company, under their official auspices, so much encouraged the trade in „picos de Indias”, as the slaves were called, that the privateering soon gave place to the slave-trade.

From the beginning the Company took measures to protect the slaves against the arbitrariness of the masters. Regulations were made in behalf of the negro with respect to his material welfare and his conversion to Calvinism, the privileged religion of the United Provinces. Notwithstanding these provisions and the instructions given to directors and clergymen the lot of the negroes was not enviable, however, and their christianization was a failure. This is for the greater part due to the indifference of the clergymen and the officials of the Company. The attitude of the latter can be characterized by the motto: Jesus Christ is good, but trade is better.

What was done for the slaves in the 17th and 18th centuries was the work of the Jesuits and Franciscans, who visited the A.B.C. islands (Aruba, Bonaire and Curaçao). In spite of the edicts against the Roman Catholic religion, they were allowed to do their religious work without much opposition from the Government. The conversion of the negroes to Roman Catholicism was begun by these two orders; their priests – often Spanish priests who, for various reasons had fled from the Latin continent – laid the foundation on which Monseigneur Nieuwindt could afterwards build his organized Mission.

In 1795 a great insurrection of the slaves, stimulated by the slave revolt in Santo Domingo and the slogans of the Great French Revolution, testified to the unsatisfactory conditions. The Government

succeeded in suppressing it, and some of the leaders were put to death.

After an interim rule of the English – from 1807 to 1816 – the Dutch returned. In 1819 a certain father Stöppel sent a petition to King William I, in which he expounded the difficulties he met with in his religious work among the slaves, and the degrading conditions, in which the latter lived: without matrimony, without religion and without the least education. This petition caused general indignation among the masters. Stöppel died of yellow fever, before Governor Kikkert could suspend him.

With the coming of father Niewindt, in 1824, the period of a well-organized Mission begins. From the outset Niewindt understands his task and works for the slaves, their religious and educational emancipation. He builds churches and schools – without any subsidy from the Colonial Government – sometimes in spite of much opposition on the part of the authorities, in particular of Governor Rammelman Elsevier. But he perseveres, propagates among the slaves the so-called „matrimonium clandestinum“, contracted not „coram parrocho“, but to ease their conscience and to prevent them from living in adultery, for they were not allowed to marry. The slaves were „res“, not „persona“; from this principle start all the laws and publications of the Colonial Government up to the middle of the 19th century.

The abolition of slavery in the English colonies made little impression in Curaçao, unlike the sudden emancipation in the French colonies, caused by the February-revolution of 1848. From that year Niewindt, who in 1842 had been appointed Apostolic Vicar with episcopal dignity, realizes that the abolition of slavery more than ever required a thorough preparation as regards the religious and ordinary education of the slaves in order to make them fit for liberty. The difficulties he has to overcome are enormous, especially owing to lack of understanding on the part of the Government. With Governor van Lansberge, however, these difficulties come to an end.

During the rule of Governor van Lansberge the Government issues the Publication of 1857, which improves upon that of 1824, and better regulates the working-hours, the food-distribution and the hours intended for education of the slaves, but neither the masters nor the slaves were satisfied. It curtailed the right of the former to punish their slaves, the latter expected liberty, not a social law. Van Lansberge also opened an investigation into the circumstances of the slaves in Bonaire, especially those of the Government-slaves

(King's slaves), who worked in the „salinas” (salt-pans; Report Rolandus) and he collaborated in every possible way with Niewindt to the advantage of the slaves.

From the year 1855 proposals to come to the aboliton of slavery came up for discussion in the Netherlands Second Chamber. After many amendments a bill at last passed into law in 1862. The abolition of slavery was proclaimed by Governor Crol in Willemstad on July 1, 1863.

Niewindt did not live to see this hour. He died in 1860. But just as Bolivar deserves the honorary name of Liberator, Niewindt has a right to the honorary title of Emancipator, owing to his incessant efforts in behalf of the slaves.

Resumen

El proceso de la emancipación de los esclavos en las Antillas Neerlandesas se extiende por un periodo de más de dos siglos. Empieza con la importación de negros por la „Compañía de las Indias Occidentales” durante el siglo XVII; los directores de esta Compañía en Willemstad impulsaron abiertamente el comercio en „picos de Indias” — denominación que se daba a los esclavos —, de forma que la Compañía pronto se convirtió de empresa de piratería en institución para la trata de negros.

Desde el principio la Compañía se preocupó de proteger a los esclavos contra la voluntariedad de los amos. Se redactaron ordenanzas en favor del bienestar material del negro y su conversión al calvinismo, culto favorecido en las Provincias Unidas. Sin embargo, a pesar de las leyes promulgadas y las instrucciones a directores y ministros protestantes, la suerte de los negros distaba mucho de ser envidiable; su cristianización resultó un fracaso. Esto es de atribuir principalmente a la indiferencia de los pastores protestantes y de los empleados de la Compañía. La actitud de esta última puede caracterizarse con el lema „Bueno es Jesucristo, pero mejor es el comercio”.

Lo que se hizo durante los siglos XVII y XVIII en favor de los esclavos fué la obra de los jesuitas y franciscanos que visitaron las islas A. B. C. (Aruba, Bonaire y Curazao). A pesar de los edictos en vigor contre la religión católica, les fué permitido practicar su culto sin demasiadas trabas por parte del Gobierno. La evangelización de los negros fué iniciada por estas órdenes cuyos religiosos, muchas veces frailes huídos del continente latino por diversos motivos, sentaron la base religiosa sobre la cual pudo construir monseñor Nieuwindt su Misión organizada.

En 1795 una gran sublevación de los esclavos, estimulada por la revuelta de sus compañeros de infortunio en Santo Domingo y los lemas

de la Gran Revolución francesa, vino a mostrar lo insatisfactorio de la situación. El Gobierno logró reducirlos. Algunos jefes fueron condenados a muerte.

Después de un intervalo inglés – de 1807 a 1816 – volvieron los holandeses. En 1819 cierto padre Stöppel envió al rey Guillermo I una súplica en la cual exponía las dificultades con que tropezaba su labor religiosa entre los esclavos y la triste situación en que vivían estos seres humanos despreciados por todos: para ellos no existía el matrimonio; no se les instruía en la religión ni recibían enseñanza de ninguna clase. Esta súplica causó indignación general entre los amos. Stöppel murió víctima de la fiebre palúdica antes de ser suspendido por el Gobernador Kikkert.

En 1824, con la llegada del sacerdote Niewindt, comienza la época de una Misión organizada. Desde el principio el padre Niewindt comprende su tarea y trabaja en favor de los esclavos, de su elevación moral mediante la religión y la instrucción. Funda iglesias y escuelas sin subvención alguna del Gobierno y luchando a veces con fuerte hostilidad oficial, particularmente del Gobernador Rammelman Elsevier. Pero sin apartarse del camino emprendido propaga entre los esclavos el llamado „matrimonium clandestinum” – contraído no „coram parrocho” sino para tranquilidad de conciencia –, para que no sigan viviendo en el amancebamiento, pues no les estaba permitido casarse. El esclavo era „res”, no „persona”. De este principio parten todas las leyes y disposiciones del Gobierno hasta la mitad del siglo XIX.

La abolición de la esclavitud en las colonias inglesas no causó gran impresión en Curazao; por el contrario, la súbita emancipación en las colonias francesas, consecuencia de la revolución de febrero de 1848, tuvo resonancia mucho mayor. Desde entonces el padre Niewindt (nombrado en 1842 vicario apostólico con dignidad episcopal comprende mejor que nunca que la abolición de la esclavitud en las Antillas Neerlandesas requiere una concienzuda preparación religiosa y cultural del esclavo, a fin de hacerle apto para la libertad. Las dificultades que ha de salvar son enormes, ante todo por la falta de comprensión que encuentra en medios oficiales. Pero con el Gobernador Van Lansberge acaba este desfavorable estado de cosas.

Durante la administración de Van Lansberge, el Gobierno promulga la Publicación de 1857 que reforma la de 1824 y regula mejor las horas de trabajo y la alimentación de los esclavos así como el tiempo que se ha de dedicar a su enseñanza. La Publicación no satisfizo, sin

embargo, ni a los amos ni a los esclavos; aquéllos veían muy mermada su libertad de castigar a los esclavos, éstos esperaban la libertad, no una legislación social.

Van Lansberge abrió también una encuesta sobre la situación de los esclavos de Bonaire, en especial de los esclavos gubernamentales (esclavos del rey) que trabajaban en las salinas en condiciones poco humanas (Informe Rolandus). Van Lansberge no regateó su colaboración a Niewindt en favor de los esclavos.

A partir de 1855 fueron sometidos a las Cámaras holandesas varios proyectos de ley en favor de la abolición. En 1862 uno de estos proyectos fué elevado a Ley tras múltiples modificaciones. El 1 de julio de 1863 el Gobernador Crol proclamó en Willemstad la abolición de la esclavitud.

No le fué dado a Niewindt conocer el triunfo de sus anhelos. Murió en 1860. Sin embargo, al igual que a Simón Bolívar corresponde el título de Libertador, merece Niewindt por su incansable actividad en favor de los esclavos, el honroso calificativo de EMANCIPADOR.

Bronnen en Literatuuropgave

- A.G. Archief Gouvernement (te Willemstad). Ingekomen en uitgaande correspondentie, kopieboeken, corr. met het Ministerie van Koloniën.
- A.V. Archief Vicariaat (te Willemstad). Kopieboeken, portefeuilles, procuratuurboeken, dagboek van pater Schabel.
- Croniek van de S. Annaparochie Dl. I en II, samengesteld door pater v. Gijlswijk (niet gepubliceerd).
- Doopboeken van de S. Annaparochie.
- Registrum Memorial van de S. Annaparochie.
- Koloniale Verslagen 1849-1863.
- Verslagen van het Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap te Willemstad, Dl. I-VI, Amsterdam 1897-1903.
- CC. De Curaçaosche Courant, jaargangen 1812-1863.
- W.I.G. West-Indische Gids, jaargangen 1919 tot heden.
- Jaargangen van de „Amigoe di Curaçao”.
- Jaargangen van „Lux”.
- Geschiedenis van de Missie (door pater M.D. Latour O.P.) Willemstad 1945.
- Gedenkboek 1634-1934, Amsterdam 1934.
- Rapporten van de „Staatscommissie tot het Voorstellen van Maatregelen ten Aanzien van de Slaven in de Nederlandsche Koloniën”, 's-Gravenhage Dl. I 1855, Dl. II 1856.
- Oranje en de Zes Caraïbische Parels, Amsterdam 1948.
- C. P. AMELUNXEN, Geschiedenis van Curaçao, Hillegom 1929.
- G. B. BOSCH, Reizen in West-Indiën en door een gedeelte van Zuid- en Noord-Amerika, Utrecht Dl. I, 1829, Dl. II 1836.
- W. M. BRADA O. P., Het Leven van pastoor Eijzenbeil, Willemstad 1948.
- W. M. BRADA O. P., Monseigneur Kistemaker, Willemstad 1949.
- W. M. BRADA O. P., Paters Franciscanen op Curaçao, Willemstad 1950.
- W. M. BRADA O. P., Kerkgeschiedenis van Aruba, Willemstad 1946.
- W. M. BRADA O. P., Kerkgeschiedenis van Bonaire, Willemstad 1946.
- W. M. BRADA O. P., Kerkgeschiedenis der Bovenwindse Eilanden, Willemstad 1952.
- W. M. BRADA O. P., Gouverneur Van Lansberge, Willemstad 1951.
- G. J. M. DAHLHAUS O.P., Een Levensschets, Baasroode 1924.
- G. J. M. DAHLHAUS O.P., Chronologische Ontwikkeling en de Staat van het Bijzonder Onderwijs in de Kolonie Curaçao, Nijmegen. z.j.

- S. VAN DISSEL, Curacao, Herinneringen en Schetsen, Leiden 1857.
- A. J. J. M. VAN DEN EERENBEEMT, De Missie-actie in Nederland, Nijmegen 1945.
- P. A. EUWENS O.P., Godsdienstige Toestanden op Curaçao !(Hist. Tijdschrift jrg. 1930-31).
- P. A. EUWENS O.P., Barber, de oudste buitenparochie van Curaçao (Hist. Tijdschrift 1930-1931).
- B. DE GAAY FORTMAN, Aantekeningen omtrent een verblijf op Curaçao in 1825-1826, z. pl. en j.
- J. M. J. HAMELBERG, De Nederlanders op de West-Indische Eilanden, Amsterdam Dl. I 1901, Dl. II 1909.
- DR. J. HARTOG, Aruba, Aruba 1953.
- W. M. HOYER, Historia di Curaçao, Willemstad 1948.
- PROF. DR. L. KNAPPERT, Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche eilanden, 's-Gravenhage 1922.
- N. VAN MEETEREN, Noodlotsdagen, Willemstad 1944.
- N. VAN MEETEREN, Volkskunde van Curaçao, Willemstad 1947.
- W. R. MENKMAN, De Nederlanders in het Caraïbische Zeegebied, Amsterdam 1942.
- W. R. MENKMAN, Guyanas en Antillen, Amsterdam 1947.
- W. R. MENKMAN, De West-Indische Compagnie, Amsterdam 1947.
- W. J. NIEUWENHOFF S.J., Geprivilegieerde priesters op Curaçao, (in: Studiën, Godsdienst, Wetenschap, Letteren, 39e jaargang, deel 68, Amsterdam 1907).
- G. J. SIMONS, Beschrijving van het Eiland Curaçao, Oosterwolde 1868.
- M. D. TEENSTRA, De Nederlandsche West-Indische Eilanden, Amsterdam Dl. I 1836, Dl. II 1837.
- L. C. VRIJMAN, Van Slavenhalers en Slavenhandel, Amsterdam 1943.
- J. M. DE WINTER, Lijst van Bronnen betreffende de Afschaffing van de Slavernij in Nederlands West-Indië (in W.I.G. 34e jrg. 1953)

Aantekeningen

INLEIDING

- ¹ toen Koningin Emma stierf, rouwde de bevolking in de West, want zij was de vrouw van Willem „die ons uit de ketting verlost“.
- ² Dahlhaus, Levensschets p. 391.
- ³ Lux 1ste jaarg. Dr. W. J. Goslinga: De exoneration van Mgr. Niewindt.

HOOFDSTUK I

- ¹ Boletín de Historia y Antigüedades, Febr. 1944; Alb. Miramón: La trata es hoy un hecho muerto; pero el negro es una realidad viva, y su estudio no será completo sin el desentrañamiento de ese delirante drama, que declina hacia una fase histórica, geográfica y social.
- ² in dienst der W.I. Compagnie.
- ³ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 38. Bij dit werk wordt steeds naar Dl. I verwezen.
- ⁴ tussen 1630 en 1654 was een groot deel van Brazilië bezit der W.I. Comp.
- ⁵ Menkman, Guyanas en Ant. p. 309.316; J. de Laet, Hist. ofte Jaerl. Verh. 7e en 8e boek; Vrijman, Slavenhalers en Slavenhandel p. 30.31.
- ⁶ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. Doc. 33 p. 48.
- ⁷ hoogste berg van Curaçao, 372 m.
- ⁸ zie voor dit contract Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 71 en 72.
- ⁹ ibid. p. 71.
- ¹⁰ ibid. p. 37.
- ¹¹ hij was tevens Directeur van Nieuw Nederland.
- ¹² Menkman, Guyanas en Ant. p. 323.
- ¹³ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. Doc. 47 p. 70.
- ¹⁴ na 1661 is Brazilië steeds in handen der Portugezen gebleven.
- ¹⁵ deze plantages bestaan nog, al zijn ze waarschijnlijk geheel verbouwd.
- ¹⁶ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. Doc. 59 p. 83.
- ¹⁷ ibid. Doc. 47 p. 70.
- ¹⁸ ibid. p. 71.
- ¹⁹ ibid. p. 72.
- ²⁰ Menkman, Guyanas en Ant. p. 324.
- ²¹ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 72. In 1656 gaf de Praesidale Kamer van Amsterdam dergelijke commissies uit.
- ²² Menkman, Guyanas en Ant. p. 292. Men achtte in 1647 de taak van de Comp. afgelopen; Zeeland drong echter op verlenging van het octrooi aan.

- ²³ Menkman, W.I. Comp. p. 111.
- ²⁴ Menkman, Guyanas en Ant. p. 323.
- ²⁵ ibid. p. 330. Gegevens betrekking hebbend op de jaren 1650-1660.
- ²⁶ Scelle, *La traite négrière* I p. 169 en 170. Als kenmerk van het *asiento* geldt: „contrat à titre onéreux, obligations réciproques; ensuite le contrat est bien par son objet un contrat de droit public”.
- ²⁷ Menkman, Guyanas en Ant. p. 325. Vice-directeur Beck kreeg in 1657 contact met de Venezolanen, waarbij negerkinderen werden geruild voor tabak en huiden. Miramón schrijft in zijn reeds genoemd artikel: „Por su parte los holandeses, valiéndose del mismo privilegio (als de Engelsen na de vrede van Utrecht) introducían con los negros telas a Rochacha, Maracaibo y La Guaira a cambio de reales de plata, oro en polvo, esmeraldas y perlas y aun poseían un establecimiento con iglesia protestante en territorio español” p. 173. Dit laatste lijkt me zeer onwaarschijnlijk met het oog op de Spaanse Inquisitie.
- ²⁸ Vrijman, Slavenhalers en Slavenhandel p. 25.
- ²⁹ Menkman, Guyanas en Ant. p. 325.
- ³⁰ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 85.
- ³¹ over het *asiento* met Barroso schrijft Miramón: „La necesidad de procurarse dinero, según los apremios del momento y no el estudioso sistema, presidía estas negociaciones al punto de que se expedieron cédulas del tenor siguiente: Real Cédula en Madrid al 19e de febrero de 1682, concediendo nuevo *asiento* a Juan Barroso y Pozo por cinco años para la introducción de negros por haberse cumplido los cinco del *asiento* que se ajustó con el consulado y comercio de Sevilla para la introducción de diez mil toneladas de esclavos” p. 173.
- ³² Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 75. In 1684 nam Cooymans het lopende *asiento* over terwijl hij zich onderwierp aan de Spaanse jurisdictie.
- ³³ Het Spaanse Gouvernement en de W.I. Comp. onderhandelden dus door middel van Cooymans.
- ³⁴ Vrijman, Slavenhalers en Slavenhandel p. 39.
- ³⁵ Hamelberg, Ned. op W. I. Eil. Doc. 47 p. 70 en 76.
- ³⁶ ibid. p. 76.
- ³⁷ ibid. Doc. 79 p. 104.
- ³⁸ b.v. Doncker en Kerkrinck.
- ³⁹ zie hierover Eric Williams: *Capitalism and Slavery*.
- ⁴⁰ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 74.
- ⁴¹ ibid. p. 81 en 82.
- ⁴² i.e. per persoon.
- ⁴³ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 141.
- ⁴⁴ 15% was de grens, waar beneden de lading niet verzekerd werd. Zie b.v. Gedenkboek van de firma Mees & Zoonen met polis en polisomschrijving. Miramón schrijft over de sterfte: „La tercera parte del cargamento moría en el viaje” p. 179; Hamelberg geeft van een cargazoen slaven, dat 11 Dec. 1734 werd ingescheept te Elmina op het Comp.’s schip „Steenhuizen” kapitein Andries Graan, de volgende necrologie: (lading 700 à 800 slaven)
Op reis en in de haven van Curaçao stierven:
101 aan de loop
14 aan de koorts
3 aan de scheurbuik

- 4 aan de slaapziekte
- 3 aan de pleuris
- 2 aan de tering
- 10 schielijk en
- 9 lang queynend

146 en nog 5 der gelanden, van wie 3 aan zwakheid en 2 aandeloopt.

45 *ibid.* Hierover kan men bij Scelle e.a. vele gegevens vinden.

46 gegevens o.a. bij Menkman en Vrijman.

47 Bosch, Reizen in W. Ind. Dl. I, p. 309.

HOOFDSTUK II

1 *servitus est constitutio juris gentium qua quis dominio alieno contra naturam subiecitur.* Inst. lib. I tit. 3, zie 1ste Rapport der Staatscommissie. Men moest belasting, het hoofdgeld voor de slaaf betalen, in- en uitvoerrechten en kon hypotheek nemen op zijn slavenmacht.

2 de benamingen mulat, sambo, grief, mesties, casties, poesties, liesties, liplap zijn bijna alle verdwenen; zie o.a. Van Dissel, Cur. p. 111.

3 de standaardneger moest een lengte hebben van 7 cuartas (1.60 m.) volmaakt gezond zijn, niet kaalhoofdig, een gaaf gebit, geen „vliezen” in de ogen, in het bezit van alle ledematen, zelfs geen kootje van een vinger mocht ontbreken. Vrijman, Slavenhalers en Slavenhandel p. 17.

4 Scelle p. 407 „L'assiento ne parle pas de nègres mais de pièces d'Inde”.

5 Vrijman, Slavenhalers en Slavenhandel p. 18.

6 *ibid.* p. 100.

7 Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 77. Het pokhuis voor poklijders, en een „sweethuis” een soort algemeen ziekenhuis. In 1668 werd aangesteld een geneesheer Dr. v. d. Sterre „ter besorginge der negrosslaven”.

8 *ibid.* p. 78. Men bestreek de huid met vet, vervolgens werd hier een geolied stuk papier tegen gehouden en dan drukte men het gloeiende zilveren brandmerk in. Het stempeltje was ongeveer 4 cm groot.

9 *ibid.* p. 99.

10 *ibid.*

11 Euwens, Godsd. Toest. op Cur. p. 105.

12 Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 100.

13 *ibid.* p. 78.

14 Presser, Amerika p. 262. In U.S.A. was „slave-breeding” een gewoon verschijnsel zie ook Teenstra, Ned. W.I. Eil. II.

15 Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 96.

16 *ibid.* p. 99.

17 *ibid.* zie ook Euwens, Godsd. Toest. op Cur., p. 104.

18 Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 100.

19 *ibid.* p. 101.

20 Menkman, Guyanas en Ant. p. 341.

21 *ibid.* p. 341.

22 Gesch. der Missie p. 3.

23 Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. Doc. 84 p. 107.

24 Euwens, Godsd. Toest. op Cur. p. 105 e.v.

- ²⁵ Menkman, Guyanas en Ant. p. 355.
- ²⁶ Hamelberg, Ned. op W.I.Eil. p. 203; zie ook W. v. Nieuwenhoff: Geprivilegeerde priesters op Curaçao. De Jezuïeten vingen in 1704 hun missiewerk aan.
- ²⁷ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 204.
- ²⁸ A.G. kopieboek Min. v. Kol. 1857 1 Mei no. 96.
- ²⁹ zie over Schabel: Gesch. der Missie en Nieuwenhoff: Geprivilegeerde priest.
- ³⁰ aanwezig in het archief van het Vicariaat, Willemstad.
- ³¹ Amigoe 9 Juli 1938, art. v. pater Latour; zie ook Euwens, Godsd. Toest. op Cur.
- ³² Euwens, Godsd. Toest. op Cur. verhaalt meer dergelijke feiten.
- ³³ ibid. p. 106.
- ³⁴ Nieuwenhoff, Gepriv. priesters.
- ³⁵ De Gaay Fortm. Cur. in 1782 art. in W.I.G. 1935 p. 358.
- ³⁶ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 62. Van Liebergen was Directeur van 1679-1682.
- ³⁷ ibid. p. 65; van de ruim 4800 slaven stierven er bijna 1200.
- ³⁸ Directeur van 1693-1700.
- ³⁹ zie Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 98.
- ⁴⁰ Croniek S. Annapar. I. p. 16; uit Relatio Itineris Ms. p. 94.
- ⁴¹ Euwens, Godsd. Toest. op Cur. p. 124.
- ⁴² ibid. p. 124.
- ⁴³ Gesch. der Missie p. 5 e.v.
- ⁴⁴ Nieuwenhoff, Gepriv. Priest. op Cur. p. 216 e.v.
- ⁴⁵ ibid. p. 216.
- ⁴⁶ ibid. p. 216.
- ⁴⁷ Croniek S. Annapar. I. p. 46.
- ⁴⁸ Dahlhaus, Levensschets p. 413.
- ⁴⁹ Plakkaat v. 12 Dec. 1753, art. 4; ook werd hierbij verboden melaatsen te trouwen.
- ⁵⁰ Deze indeling is niet in alle doopboeken dezelfde, wat vaak verwarrend werkt. Niewindt schrijft over het „matrimonium clandestinum” in een brief van 5 Sept. 1828 aan de Gouverneur. De gebruikelijke vorm „ego conjungo vos” bleef achterwege. De S. Annaparochie bezit een boekje, waarin de „matrimonia clandestina” staan aangetekend, echter van vóór Niewindts tijd.
- ⁵¹ Croniek S. Annaparochie, I p. 165.
- ⁵² ibid.
- ⁵³ ibid.
- ⁵⁴ echter was in de Sp. Amerik. koloniën evenmin de practijk in overeenstemming met de wet.
- ⁵⁵ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. Doc. 102 p. 190.
- ⁵⁶ Croniek S. Annapar. I. p. 167.
- ⁵⁷ ibid. p. 172; ook Cantz'laar schrijft hierover A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1821 7 Juli no. 79.
- ⁵⁸ dergelijke mentaliteit was ook in Ned. niet ongewoon.
- ⁵⁹ Directeur van 1740-1758.
- ⁶⁰ Croniek S. Annaparochie p. 148.
- ⁶¹ Geschied-, Taal-, Land- en Volkenk. Genootsch. te Cur. 3e Jaarversl. A. Jesurun: Een Gedenkwaardig Feit p. 25.
- ⁶² dit bewijzen de talrijke klachten.
- ⁶³ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. Doc. 102 Art. XXXVI.

- ⁶⁴ ook hierover klaagt Niewindt nog omstreeks 1850.
⁶⁵ Geschied-, Taal-, Land- en Volkenk. Genootsch. te Cur. 3e Jaarversl. Hamelberg: De opstand van 1795 p. 121.
⁶⁶ ibid. Hamelberg, Jan Erasmus Reining p. 66.
⁶⁷ Euwens, Cur. in 1803-1804 p. 77 en 78. Uit: Onze Eeuw 1908. Het memoriaal van Senior bevindt zich in het Vicariaats Archief en Euwens ontleent hieraan gegevens.
⁶⁸ ibid.
⁶⁹ ibid.
⁷⁰ A.V. Kopieboek 1857, 13 Apr. 1857 geen nummer.
⁷¹ C.C. 5 Mrt. 1824 art. van Phoel (of Poel) landsonderwijzer; hij schreef gedurende vele jaren hist. bijdragen onder de titel „Mengelingen”. Zij zijn niet altijd even betrouwbaar, doch bevatten niettemin een schat van gegevens.
⁷² A.V. schrijven van 20 Febr. 1849 en 31 Jan. 1856.
⁷³ schrijven v. E. v. Bankroft aan zijn broeder. Uit: Beschrijving van Guyana in brieven. Te A'dam bij Gerbrand Roos 1794.
⁷⁴ Teenstra, De Ned. W.I. Eil. II p. 295.
⁷⁵ K. Martin, Bericht über eine Reise nach Nied. W. Indien, Brill 1888 p. 113. /

HOOFDSTUK III

- ¹ Directeur van 1738-1740.
² Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 153.
³ bomba of slavenopzichter, zelf ook een slaaf.
⁴ zie o.a. Vrijman, Slavenhalers en Slavenhandel en de betr. literatuur.
⁵ toestel waarop de slaaf werd uitgestrekt om afgeranseld te kunnen worden.
⁶ Rapport Rolandus; ook de Croniek der S. Annapar. geeft een aardig voorbeeld: p. 128.129: Een priester schijnt een schuld niet te hebben betaald. De schuldeiser laat de priester afranselen „en las partes de atras” gelukkig „sin haberle sacado los calzones”. Hoewel ongeveer 35 getuigen er bij tegenwoordig waren, werden alleen de vrijgeborenen ondervraagd.
⁷ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 126.
⁸ E. v. Bankroft aan zijn broeder. Uit: Beschrijving van Guyana in brieven. Te A'dam bij Gerbrand Roos, 1794.
⁹ Menkman, Guyanas en Antillen p. 365.
¹⁰ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 212.
¹¹ ibid. p. 164.
¹² ibid. p. 212.
¹³ ibid. p. 164.
¹⁴ Dahlhaus, Levensschets p. 410 e.a.
¹⁵ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1857, 19 Febr. no. 40.
¹⁶ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 170.
¹⁷ ibid. p. 177 en 178.
¹⁸ W.I. Encyclop. p. 462.
¹⁹ dan na jaar en dag, nadat zij de brieven van vrijdom hebben gekregen.
²⁰ hiertegen ageert ook Niewindt.
²¹ W.I. Encyclop. p. 462.
²² behalve tegen 1860, toen vele slaven niet langer op de vrijheid konden wachten.

- ²³ Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkund. Genootsch. 1ste Jaarversl. Bijlagen p. 157.
- ²⁴ Dahlhaus, Levensschets, p. 392.
- ²⁵ *ibid.* p. 393.
- ²⁶ Teenstra, De W.I. Eil. II p. 295.
- ²⁷ Geschied-, Land-, Taal- en Volkenkund. Genootsch. 1ste Jaarverslag, Hamelberg, Een veelbewogen Tijdperk p. 25.
- ²⁸ *ibid.* p. 26; negers en mulatten werden *niet* tot de burgerij gerekend.
- ²⁹ Hamelberg, Ned. op W.I. Eil. p. 164.
- ³⁰ Geschied-, Taal-, Land- en Volkenkund. Genootsch. 3e Jaarverslag, Hamelberg, De Slavenopstand van 1795 p. 120 e.v.
- ³¹ *ibid.* p. 121.
- ³² *ibid.*
- ³³ over pastoor Schinck zie Gesch. der Missie p. 17.
- ³⁴ Hamelberg, De Ned. op de W.I. Eil. Doc. 83 p. 107. Brief van de Kamer v. Zeeland aan Directeur en Raden 24 Dec. 1694.
- ³⁵ Hamelberg, De Slavenopstand op Cur. p. 142.
- ³⁶ van 1807-1816.
- ³⁷ W.I.G. 1945 p. 243 art. v. Gaay Fortman, De kol. Cur. onder Eng. Bestuur.
- ³⁸ *ibid.* p. 244.

HOOFDSTUK IV

- ¹ W.I.G. 1927, p. 9 De Gaay Fortman, Cur. en Onderh. Eilanden van 1816-1828. A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1820-1824; in 1827 werd Curaçao vrijhaven.
- ² Opmerking verdient, dat Stöppel zijn suppliek niet rechtstreeks naar Willem I stuurde, maar naar pater Thomas in Den Haag met verzoek de inhoud aan de aartspriester J. Cramer mede te delen en aan de Koning door te zenden.
- ³ Gesch. der Missie, p. 22 en Dahlhaus, Levensschets p. 400 e.v.
- ⁴ Dahlhaus, Levensschets p. 402; suppliek van Stöppel is gedateerd 18 Oct. 1817, het antwoord van Pirovano ongeveer een jaar later.
- ⁵ Dahlhaus, Levensschets p. 404.
- ⁶ dit is Dahlhaus waarschijnlijk ontgaan.
- ⁷ de benaming Minister van Koloniën is feitelijk onjuist en moet zijn: Minister van het Publieke Onderwijs, de Nationale Nijverheid en Koloniën.
- ⁸ Dahlhaus, Levensschets p. 413.
- ⁹ *ibid.* p. 414.
- ¹⁰ *ibid.*
- ¹¹ *ibid.* p. 415.
- ¹² A.G. Ingek. Corr. 1852, 21 Mei no. 64; dit ontwerp is nooit wet geworden.
- ¹³ Publicatie no. 22, 1818.
- ¹⁴ zie hierover de betr. overvloedige literatuur, o.a. Scelle.
- ¹⁵ Cantz'laar Gouverneur van 1820-1828; van 1828 tot 1845 worden alle W.I. Bezittingen verenigd onder een Gouv. Generaal (eveneens Cantz'laar) zetel Paramaribo.

HOOFDSTUK V

- ¹ W.I.G. 1931 p. 123 e.v. J. Kleynjtes S.J. Het Apostolisch Vicariaat v. Cur.
- ² Dahlhaus, Levensschets p. 44.

- 3 Croniek S. Annapar. I. p. 298 en A.V. Portef. C.
- 4 Dahlhaus, Levensschets p. 56.
- 5 C.C. 28 Aug. 1824.
- 6 Dahlhaus, Levensschets p. 49; Sp. priesters waren meestal uit Z. Am. gevlucht wegens de daar heersende revoluties; zij moesten verlof hebben om op Cur. hun priest. werk te verrichten.
- 7 Dahlhaus, Levensschets p. 77.
- 8 zie Lit. opgave
- 9 zie over het instituut der kerkmeesters Dahlhaus en de Gesch. der Missie.
- 10 zie noot 6.
- 11 Gaay Fortman, Aant. omtrent een verblijf op Cur. in 1825-1826.
- 12 zie Hfdst. II.
- 13 het land buiten de bebouwde kom.
- 14 dat wordt spoedig met de Publicatie van 1824 beter geregeld.
- 15 N. v. Meeteren, Volkskunde v. Curaçao p. 29.
- 16 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1821 7 Juli no. 30.
- 17 zie Bijlage. I.
- 18 Publ. 1826 no. 1.
- 19 het verbod v. slavenhandel betreft alleen het verhandelen van slaven naar het buitenland, niet het onderling kopen of verkopen.
- 20 Dahlhaus, Levensschets p. 88.
- 21 Brada, Het Leven v. Pastoor Eijssenbeil, Willemstad, 1948.
- 22 Dahlhaus, Levensschets p. 87 en Gesch. der Missie p. 31.
- 23 Brada, Het Leven van Pastoor Eijssenbeil.
- 24 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1825 30 Aug. no. 116.
- 25 ibid. 1825 30 Juli no. 115.
- 26 i.e. Eijssenbeil.
- 27 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1825 30 Juli no. 115.
- 28 zie o.a. Publ. no. 1 1826; „... het zal vrij staan om meubelen, negers en bestialien bij publieke vendu, doch niet anders te verkoopen...”
- 29 Dahlhaus, Levensschets p. 82. Brada beschuldigt Cantz'laar van Jozefisme en zegt, dat Eysenbeil „met tegenzin” naar Ned. vertrok. Lev. v. Past. E. p. 8.
- 30 v. d. Bosch schreef o.a. De Nederl. Bez. in Azië, Amerika en Afrika.
- 31 Dahlhaus, Levensschets p. 91.
- 32 Euwens, Barber, de oudste buitenparochie v. Cur. p. 2 e.v.
- 33 Teenstra, De Ned. W.I. Eil. II p. 182 beweert echter onzin.
- 34 A.V. Procuratuurboek no. 16 31 Mrt. 1828.
- 35 Dahlhaus, Levensschets p. 94.
- 36 W.I.G. 1926 p. 152, Kalf, Een Kon. Comm. in Suriname.
- 37 Croniek S. Annapar. I. p. 337 K.B. van 15 Febr. 1828.
- 38 N. mocht dus niets voor de slaven doen, wat hun positie verbeteren zou.
- 39 Dahlhaus, Levensschets p. 96.
- 40 ibid.
- 41 ibid. p. 99.
- 42 ibid. p. 102.
- 43 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1823 no. 129.
- 44 Dahlhaus, Levensschets p. 104.
- 45 A.V. Procuratuurboek 1828 no. 22,23,24.

- 46 Croniek S. Annapar. I. p. 348.
- 47 Dahlhaus, Levensschets p. 119.
- 48 ibid. p. 120.
- 49 van 13 Nov. 1823.
- 50 Publicatie 1840 no. 229; Dahlhaus, Levensschets p. 125.
- 51 Dahlhaus, Levensschets p. 226.
- 52 Dahlhaus, Chron. Ontw. en de Staat v. h. Bijz. Ond. in d. kol. Cur. p. 11 e.v.
- 53 ibid p. 12.
- 54 hierover klaagt Niewindt herhaaldelijk.
- 55 Dahlhaus, Chron. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Ond. i. d. Kol. Cur. p. 12; zie ook Eerenbeemt, Missie-actie p. 331.
- 56 Dahlhaus, Levensschets p. 131.
- 57 A.V. Kopieboek 1854, 22 Jan. 1843, 12 Mrt. 1855 2 Jan.
- 58 zie Hfdst. III.
- 59 Publicatie 1832 no. 165; Publ. 1850 no. 298.
- 60 A.G. corr. tussen de Gezagh. en de Proc. des Konings 24 Sept. 1857.
- 61 Over die gevoeligheden kan men bijna dagelijks in de C.C. van die jaren iets aantreffen.
- 62 Croniek S. Annapar. I. p. 353.
- 63 de districtmeester is een onbezoldigd ambtenaar, meestal een grootgrondbezitter en eigenaar van vele slaven.
- 64 A.G. Afgez. corr. 1847 14 Apr. no. 68 4.16 Gezagh. Esser a. d. Proc. des Konings
- 65 slaveneigenaars op de Benedenwinden.
- 66 in het A.G. is geen copie.
- 67 Godsdienstvriend 1835 Dl. 35 p. 94.
- 68 Dahlhaus, Chron. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Ond. i. d. Kol. Cur.
- 69 Lux 1ste jaarg. Dr. W. J. Goslinga, De Exoneratie v. Mgr. Niewindt.
- 70 ibid. Na eindeloze strijd is van de zijde der voorstanders der openbare school toegegeven, dat ook het onderwijs in de gewone schoolvakken doortrokken is van een bepaalde geestesrichting; deze zit er als peper en zout doorheen, zeide zelfs het lib. kamerlid Prof. Eerdmans.
- 71 Dahlhaus, Levensschets p. 199.
- 72 ibid. p. 198.
- 73 A.G. Ingek. corr. 1848 3 Aug.
- 74 Disp. van 3 Febr. 1837.
- 75 rapporten uitgebracht door de districtmeesters. De prisatielijst is de lijst, waarop de geschatte waarde van de slaaf was aangegeven.
- 76 A.V. Kopieboek schrijven van 13 Nov. 1850.
- 77 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1837 3 Mrt.
- 78 zeker ook dank zij drang door Niewindt uitgeoefend.
- 79 Willem I benoemt N. tot ridder 6 Juni 1841; De Paus benoemt N. tot Apost. Vic. en Geheim Kamerh. 20 Sept. 1842. Omtrent de wijding in Warmond zie Dahlhaus Levensschets p. 205 e.v.
- 80 A.V. Kopieboek 1849 11 Dec. no. 114.
- 81 volgens het reeds genoemde Provisioneel Reglement.
- 82 Huycke kreeg eerst eind 1844 permissie een eigen school op te richten. Zie Dahlhaus, Chr. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Ond. i. d. Kol. Cur. p. 19. e.v.
- 83 A.G. 1847 22 Febr. no. 44 verslag v. d. Schoolcommissie.

- ⁸⁴ Dahlhaus, Chron. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Ond. i. d. Kol. Cur. p. 18.
- ⁸⁵ *ibid.*
- ⁸⁶ Ds. Conradi was pred. v. d. Ver. Prot. Gemeente en lid v. d. Schoolcommissie A.V. Kopieboek 1845 12 Juli no. 42.9.
- ⁸⁷ A.V. Kopieboek 1846 31 Mrt. no. 66.5.
- ⁸⁸ A.V. Kopieboek 1845 31 Mrt. no. 25.3.
- ⁸⁹ A.V. Kopieboek 1847 28 Mei no. 37.9.
- ⁹⁰ A.V. Kopieboek 1844 30 Dec.
- ⁹¹ A.V. Kopieboek 1844 1 Mei no. 27.6.

HOOFDSTUK VI

- ¹ Vrijman, Slavenhalers en Slavenhandel p. 16 e.v. (I.p.v. *derselver* zal wel *deselven* of *denselven* gelezen moeten worden.)
- ² Knappert, Gesch. d. Ned. Bovenw. Eil. W.I.G. 1929 p. 560; zie ook W.I.G. 1926 p. 74 S. Kalf: Joden op Curaçao.
- ³ W.I.G. 1939 p. 112 e.v. Hallema, Koloniale vraagstukken t.o.v. Onze West anderhalve eeuw geleden.
- ⁴ W.I.G. 1930 p. 402 e.v. De Gaay Fortman, Sur. o. d. Drempel v. d. afschaff d. slav.
- ⁵ zie Rapport Rolandus; ook Brada, Het leven v. Mgr. Kistemaker. p. 7.
- ⁶ W.I.G. 1930 p. 402 e.v. De Gaay Fortman, Sur. o. d. drempel v. d. afschaff. v. d. slav.
- ⁷ 1ste Rapport Staatscommissie p. 27.
- ⁸ *ibid.* p. 31.
- ⁹ Kol. Verslag 1849 en C.C. 14 Sept. 1850.
- ¹⁰ Croniek S. Annapar. II p. 6 schrijven van 28 Apr. 1846 a. d. Gouv.
- ¹¹ Dahlhaus, Levensschets p. 341.
- ¹² A.V. Kopieboek 28 Febr. 1845 no. 16.4; waarom Raders dit weigerde, weet ik niet.
- ¹³ A.V. Kopieboek 1847 13 Apr. no. 27.2.
- ¹⁴ circulaire v. 10 Juli 1848.
- ¹⁵ de opbrengst moest tegemoetkomen in de hoge kosten.
- ¹⁶ van 26 Juli 1848.
- ¹⁷ 1ste Rapp. Staatscommissie p. 73 II p. 31.
- ¹⁸ eerst in 1848 krijgt de Gezaghebber v. Cur. en Onderh. de titel v. Gouverneur.
- ¹⁹ 2e Rapport Staatscommissie p. 34.
- ²⁰ Croniek S. Annapar. II p. 24 schrijven v. 17 Juli 1848.
- ²¹ Bosch, Reizen in W. Indiën I p. 226.
- ²² W.I.G. 1935 p. 362 De Gaay Fortman, Curaçao in 1782.
- ²³ A.V. Kopieboek 1848 no. 23.1.
- ²⁴ inderdaad kreeg hij enige financiële steun.
- ²⁵ Dahlhaus, Levensschets p. 433.
- ²⁶ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1848 18 Juli no. 94.
- ²⁷ Dahlhaus, Levensschets p. 310 noemt hem anticlericaal.

HOOFDSTUK VII

- ¹ A.V. Kopieboek 1849, 20 Febr. no. 55.15.
- ² A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1847 30 Nov. no. 138 Esser a. d. Min. v. Kol.

- ³ 2e Rapport Staatscommissie Bijlage N. vraag 34.
- ⁴ ibid. vraag 53 en 54.
- ⁵ 2e Rapport Staatscommissie p. 35, 36 en 37.
- ⁶ ibid. p. 44 e.v.
- ⁷ ibid. p. 43; zie ook C.C. 29 Dec. 1855.
- ⁸ A.V. Kopieboek 1849 26 Febr. no. 59.1.
- ⁹ ibid.
- ¹⁰ A.V. Kopieboek 1849 12 Aug. no. 95.8 zie ook Amigoe 1899 25 Nov. en 2 Dec.
- ¹¹ Gesch. der Missie p. 55.
- ¹² A.V. Kopieboek 1840 28 Juni no. 84.19; A.G. Uitg. corr. 1849 no. 104 5.4.
- ¹³ Croniek S. Annapar. II p. 31.
- ¹⁴ Dahlhaus, Levensschets p. 312 e.v.
- ¹⁵ Dahlhaus, Chron. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Ond. i. d. Kol. Cur. p. 27.
- ¹⁶ Croniek S. Annapar. II p. 37; schrijven van 11 Dec. 1849.
- ¹⁷ Dahlhaus, Chron. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Ond. i. d. Kol. Cur. p. 28.
- ¹⁸ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1849 9 Juli no. 118; Dahlhaus, Chron. Ontw. noemt f 5500.- (p. 29).
- ¹⁹ Dahlhaus, Chron. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Onderwijs i. d. Kol. Cur. p. 29.
- ²⁰ Dahlhaus, Levensschets p. 425 schrijven van 17 Juli 1848.
- ²¹ ibid. p. 327.
- ²² Dahlhaus, Chron. Ontw. e. d. Staat v. h. Bijz. Ond. i. d. Kol. Cur. p. 28.
- ²³ ibid. p. 31.
- ²⁴ Dahlhaus, Levensschets p. 326.
- ²⁵ A.V. Kopieboek 1850 30 Juni no. 31.7.
- ²⁶ hij was eerst Gouverneur a.i. bij de dood van Esser.
- ²⁷ A.V. Kopieboek 1850 30 Juni no. 31.7.
- ²⁸ Croniek S. Annapar. II p. 40.
- ²⁹ A.V. Kopieboek 1851 20 Febr. no. 16.1 schrijven aan Jago Leyba.
- ³⁰ Croniek S. Annapar. II. p. 53.
- ³¹ A.V. Portef. A no. 120, 122, 123, 126.
- ³² A.V. Kopieboek 1850 13 Nov. no. 53.1.
- ³³ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1852 20 Aug. no. 136.
- ³⁴ Simons, Beschr. v. h. Eil. Cur. p. 79.
- ³⁵ A.V. Kopieboek 1851 15 Juli no. 36.9.
- ³⁶ Dahlhaus, Levensschets p. 451 e.v. Ook een aantal slaveneigenaars protesteerde in een request aan de Koning tegen dit ontwerp.
- ³⁷ Brada, Het Leven v. Mgr. Kistemaker p. 25.
- ³⁸ Croniek S. Annapar. II p. 65.
- ³⁹ Geschied-, Taal-, Land- en Volkenk. Genootsch. 3e Jaarverslag, p. 52 A. Jesurun, Een gedenkwaardig feit.
- ⁴⁰ 2e Rapport Staatscomm. p. 271 Bijlage G.
- ⁴¹ ibid.
- ⁴² ibid. p. 293.
- ⁴³ ibid. p. 236 Bijlage N.
- ⁴⁴ ibid. p. 258 Bijlage O.
- ⁴⁵ ibid. Bijlagen N. O. en G.
- ⁴⁶ ibid.
- ⁴⁷ Croniek S. Annapar. II p. 100 schrijven aan Mgr. v. Hooijdonck, bissch. v. Breda.

- 48 A.V. Kopieboek 25 Apr. 39.1.
 49 2e Rapport Staatscomm. p. 282 Bijlage G.
 50 Croniek S. Annpar. II p. 107.
 51 ibid.
 52 ibid. II p. 81.
 53 ibid. II p. 100.
 54 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1857 21 Juli no. 10.86.
 55 A.V. Kopieboek 1854 14 Mei no. 52.2.
 56 ibid. 1852 16 Juni no. 18.1.
 57 ibid. 1852 24 Juni.
 58 ibid. 1852 15 Oct. no. 10.7.
 59 ibid. 1853 no. 52.3.
 60 ibid. 1853 no. 50.2.
 61 ibid. 1854 17 Juni no. 59.5.
 62 ibid. 1854 2 Jan. no. 2.1.
 63 ibid. 1854 17 Juni no. 59.5.
 64 ibid. 1854 29 Mei schrijven aan Mgr. Spaccapietra, Port of Spain, Trinidad.
 65 ibid. 1853 no. 1.1 schrijven aan Mgr. Zwijsen.
 66 Gesch. der Missie p. 56 e.v.
 67 ibid. p. 59.
 68 $\frac{1}{8}$ deel voor het ond. a. d. slaven; de rest voor de armen, waarvan de Prot. gemeente $\frac{5}{10}$, de Kath. Gem. $\frac{3}{10}$ en de Joodse Gem. $\frac{2}{10}$.
 69 2e Rapport Staatscomm. Bijlage G.
 70 A.V. Kopieboek 1857 21 Febr. no. 15.1.
 71 zie Brada, Gouv. v. Lansberge.
 72 A.V. Kopieboek 1855 25 Sept. no. 91.4.
 73 ibid. 1855 10 Sept. no. 80.6 schrijven aan Belgrado.
 74 A.G. Ingek. Corr. 1855 28 Mrt. no. 82.
 75 president werd pastoor Kieckens; verscheidene dokters dienden het Gasthuis gratis.
 76 A.G. Ingek. Corr. 1855 31 Mrt. no. 89; de collecte bracht op f 4922.79.
 77 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1855 7 Mei no. 90.
 78 missive van 20 Mrt. 1856
 79 A.V. Kopieboek 1855 16 Juli no. 70.3.
 80 ibid. Kopieboek 1856, 17 Jan. geen nummer.
 81 ibid. Kopieboek III 30 Mei no. 59.2; schrijven aan pastoor v. d. Haagen, Soeterwoude.
 82 Dahlhaus, Levensschets p. 358.
 83 Publicatie 1857, no. 2.
 84 het eerste Kol. Verslag is van 1850; A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1856, 26 Jan. no. 29.
 85 A.G. Kopieboek 1856 26 Jan. no. 29.
 86 Dahlhaus, Levensschets p. 328 en 332.
 87 A.G. Uitg. Corr. 1857 9 Febr.
 88 Dahlhaus, Levensschets p. 465.
 89 doch de 2e Kamer verwierp het ontwerp.
 90 A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1857 19 Febr. no. 40.
 91 ibid.

- ⁹² ibid.
⁹³ ibid.
⁹⁴ zie Hoofdstuk II.
⁹⁵ Banda abao, het land ten Westen van de stad.
⁹⁶ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1857 19 Febr. no. 40.
⁹⁷ ibid.
⁹⁸ ibid.
⁹⁹ Publicatie 1857 no. 2.
¹⁰⁰ Cur. slaveneigenaars.
¹⁰¹ A.G. Ingek. Corr. 1856 30 Dec. no. 354.
¹⁰² men bedenke, dat de leden v. d. Raad bijna allen eigenaars waren van een belangrijke slavenmacht.
¹⁰³ A.V. Kopieboek 1857 23 Febr. no. 16.3.
¹⁰⁴ ibid. 20 Mrt. no. 21.2.
¹⁰⁵ ibid. 19 Apr. no. 37.3.
¹⁰⁶ ibid. 19 Apr. no. 36.6.
¹⁰⁷ Dahlhaus, Levensschets p. 472.
¹⁰⁸ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1857 21 Juli
¹⁰⁹ ibid. 1857 11 Mei no. 104; vgl. C.C. 9 Jan. 1858.
¹¹⁰ ibid.
¹¹¹ ibid.
¹¹² Croniek S. Annapar. II p. 113; schrijven v. 1857 21 Febr.
¹¹³ A.V. Kopieboek 1857 2 Mei no. 46.4 en 3 Dec. no. 104.12.
¹¹⁴ ibid. 1857 2 Mei no. 46.4.
¹¹⁵ ibid.
¹¹⁶ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1857 1 Mei no. 96.
¹¹⁷ ibid.
¹¹⁸ A.V. Kopieboek 1847 22 Mei no. 52.2 en 1858 8 Juni no. 45.1 en 46.1
brieven aan de bisschoppen van Roermond en Maastricht.
¹¹⁹ ibid. 1858 24 Sept. no. 74.
¹²⁰ ibid. 24 Aug. no. 66.7 schrijven aan Vecchiotti.
¹²¹ ibid. 22 Febr. no. 12.1.
¹²² A.G. Afgez. Corr. 1857 15 Dec.
voor vrijdom verkocht:
Petrona Paulina Dorothea oud 26 jaren en 2 maanden voor 45 geiten
Nicolaas Geertruida Janga oud 10 jaren en 8 maanden voor 30 geiten
Gabriel G. Frans oud 30 jaren en 8 maanden voor 40 geiten enz.
en voor mais:
Henrietta Mercera oud 54 jaren en 5 maanden voor 25 schepel mais
Thomas Martha Serbina oud 45 jaren en 3 maanden voor 125 schepel mais
De geiten zijn ongeveer f 2.50 waard, de mais kost f 2.25 per schepel.
¹²³ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1857 19 Dec. en 1858 9 Juni.
¹²⁴ Dahlhaus, Levensschets p. 422; N. had in genoemd schrijven van 1 Dec. 1852
melding gemaakt van het uiterst zware werk in de zoutpannen en de ongehoorde
toestanden op zedelijk gebied, die daar heersten. Eerst Van Lansberge zendt er
zeven jaar later een ambtenaar heen.
¹²⁵ A.G. Kopieboek Min. v. Kol. 1858 15 Jan. no. 19.
¹²⁶ ibid. 1858 7 Sept. no. 192.

- 127 *ibid.* 1858 30 Dec. no. 338 Rapport Rolandus.
- 128 *ibid.*
- 129 *ibid.* 1859 21 Apr. no. 110.
- 130 *ibid.* 1859 14 Juli no. 188.213.
- 131 C.C. 1855 29 Dec. en 1856 29 Nov.
- 132 ook nu nog spreekt de geboren Curaçaoenaar Papiaments al leert men op school Nederlands. ¶
- 133 Croniek S. Annapar. II 1859 17 Juni p. 133 en 30 Juni p. 134.
- 134 A.V. Kopieboek 1859 17 Juni no. 162.89 B.
- 135 Croniek S. Annapar. II 1859 26 Febr. p. 131.
- 136 Croniek S. Annapar. II 1860 12 Jan. p. 138.
- 137 C.C. 21 Jan. 1860.
- 138 Amigoe 1891 16 Mei.
- 139 A.V. Kopieboek 1855 27 Mrt. no. 81 34/7.
- 140 zie Bijlage 5.

Register van personen

- Anslijn, N., 85.
Barroso, Juan, 14.
Beck, Batasar, 15.
Belgrado, Mgr. C., 113.
Bennebroek Gravenhorst, Mr. J., 69,
115, 117.
Bernagie, B., 24.
Beylingen, van, 27.
Bolívar, Simón, 142.
Boning, kapitein, 53.
Bosch, Ds. G. B., 16, 73, 89.
Bosch, Graaf J. van den, 59, 60, 61, 65,
66, 70, 71, 86, 94, 132.
Bosvelt, J. van, 35.
Brada, Pater W. M., 58.
Bredero, G. A., 80, 81.
Brouchaart, C. C., 12.
Brouwer, Th., 26, 27.
Bruyning, J., 49.
Cantz'laar, P. R., 51, 54, 56, 58, 62,
63, 65.
Carpata, Bastiaan, 40.
Caspe, Pablo de, 53.
Ciamberlani, A., 53.
Clock, Petrus, 25.
Conradi, Ds. C., 78.
Cooymans, B., 14.
Crol, J. D., 9, 142.
Dahlhaus, G. J. M., 9, 10, 34, 45, 53,
54, 56, 61, 67, 69, 74, 77, 90,
98, 99, 108, 120, 141.
Doncker, Jan, 14.
Dujardin, D., 25.
Esser, R. M., 84, 86, 90, 91, 93.
Euwens, P. A., 19, 54.
Eijssenbeil, J. B., 53, 55, 57, 59.
Faesch, I., 27, 34, 36.
Fay, J. N. du, 15.
Fornar, M., 82, 136.
Gaay Fortman, B. de, 89.
Gales, Jan, 32.
García, A., 14.
Gast, J. C., 128.
Gefken, Mr. J. W., 82.
Gouverneur, I., 39.
Grand, Pierre le, 11.
Grillo & Lomelin, 13.
Grovestins, W. A. & Boeij, W. C., 36,
38.
Haeff, Burgemeester Ten, 80.
Hamelberg, J. H. J., 14, 19, 34, 39.
Hodgson, J., 41.
Hoëvell, Baron W. R. van, 81.
Hogendorp, Dirk van, 81.
Hondius, J., 81.
Huycke, B. H. J., 76, 77.
Kamer, Aart v. d., 16.
Kikkert, Alb., 42, 44, 49, 50, 51, 54,
65.
Kistemaker, Mgr. J. F. A., 9, 108, 140,
142.
Knappert, Prof. Dr. L., 80.
Laet, J. de, 13.
Lansberge, R. F. van, 22, 34, 68, 115,

- 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123,
124, 125, 126, 128, 129, 130, 131,
132, 133, 134, 135, 137, 140.
- Latour, Pater M. D., 54.
- Lauffer, J., 84, 85, 86.
- Lee, William, 51.
- Leest, A. van, 59.
- Liebergen, N. van, 24.
- Lier, Machtildis van, 53.
- Lommel, L. van, 59.
- López de Morla, 11.
- Luyben, Mr. J. L. A., 108, 111.
- Lynch, Thomas, 20.
- Masman, H. U., 49, 50.
- Miramón, A., 11.
- Multatuli, 72.
- Niewindt, J. B., 53.
- Niewindt, Mgr. M. J.*, 9, 10, 22, 26, 27,
28, 30, 34, 41, 51, 52, 53, 54, 55,
56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64,
65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 82, 83, 84, 86,
87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95,
96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 109, 110,
111, 112, 113, 114, 115, 116, 117,
118, 119, 120, 122, 123, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131, 132, 133,
134, 137, 138, 139, 140, 141, 142.
- Oever, Th. ten, 26.
- Ollería, J. de la, 53, 54.
- Paddenburgh, G. G. van, 49.
- Perret Gentil, W. L., 49.
- Picardt, J., 80.
- Pirovano, J. J., 44, 45, 46, 47, 49, 51,
55, 59.
- Porcio, Nicolas, 14.
- Putman, J. J., 74, 77, 95, 100, 104,
110, 111, 113, 114, 139.
- Raders, Baron F. van, 77, 78, 110, 111.
- Rammelman Elsevier, I. J., gezagh.,
62, 64, 66.
- Rammelman Elsevier, Jhr. I. J., 86, 91,
95, 97, 98, 99, 102, 103, 104, 105,
107, 108, 110, 111, 112, 115, 129,
131, 133, 139.
- Rigaud, 39.
- Ringeling, C., 41.
- Rodier, J. I. C., 26, 27, 28.
- Roeberge, F., 11, 12.
- Rolandus, 109, 134, 135, 137.
- Rouville, Mr. A. M. de, 68, 121.
- Schabel, M. A., 22, 23, 24, 25.
- Schinck, J., 27, 39.
- Senior, Barth., 29.
- Sillé, J. P., 64.
- Smit, B., 79.
- Snoeck, J., 12.
- Stoppel, J., 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 51, 53, 54, 63, 64, 71, 93,
126.
- Stuyvesant, P., 11, 15.
- Teenstra, M. D., 38.
- Thorbecke, 9.
- Toela, 40.
- Tolck, J. P., 11.
- Toussaint, 38.
- Uhlenbeck, G. H., 96.
- Vaillant, C. R., 50.
- Vecchiotti, Mgr. S., 128, 130.
- Verhof, D., 25.
- Vetteus, Fr., 19.
- Vrijman, L. C., 18.
- Wacao, P., 40.
- Walbeeck, J. van, 11.
- Wijkerslooth, Baron C. L. van, 52, 53,
78, 92, 101, 103, 104, 105, 106,
108.
- Willem I, 36, 42, 46.
- Willem II, 75.
- Willem III, 9, 96.
- Winter, P. de, 81.
- Zwijssen, Mgr. J., 131.

Stellingen

I

De plakكاتen welke de Heren XIX en X uitvaardigden tegen de uitoefening van de R.K. Eredienst op Curaçao, Bonaire en Aruba, zijn nooit in volledige omvang en gestrengheid toegepast. Mocht er al eens een R.K. priester van deze eilanden zijn verwijderd, dan geschiedde dit steeds om redenen welke buiten zijn godsdienstige activiteit omgingen.

II

Het is voornamelijk te danken aan de religieuze en paedagogische voorbereiding door Mgr. NIEWINDT, dat de Emancipatie van de slaven op Curaçao, Bonaire en Aruba zonder incidenten verliep.

III

De Emancipatie van de slaven in Venezuelea (1855) heeft geen merkbare invloed uitgeoefend op Curaçao en Onderhorigheden.

IV

De door de Venezolaanse historici BARALT en GIL FORTOUL veronderstelde menslievendheid van JUAN DE AMPUES is niet in overeenstemming met de feiten.

V

De bul „UNIVERSALIS ECCLESIAE” van JULIUS II mag men bedenkelijk noemen in zoverre het in het algemeen bedenkelijk moet worden geacht, wanneer de KERK belangrijke prerogatieven delegeert aan de KROON (i.c. de Spaanse koningen).

VI

In de controverse tussen de optimisten van de „noble salvaje” en de pessimisten van de „perro cochino” betekent de bul „SUBLIMIS DEUS” van PAULUS III het aanvaarden door de KERK van LAS CASAS’ standpunt betreffende de redelijkheid van de Indiaan; immers verklaart zij ook op hem van toepassing het woord van CHRISTUS: „Gaaf heen en onderwijst alle volken der aarde” en is derhalve van transcendente betekenis voor de Nieuwe Wereld.

VII

Terecht wijst RAMON DIAZ SANCHEZ erop, dat GUZMAN BLANCO in theorie federalist mocht zijn, doch dat zijn bewind aan de alarmerende desintegratie van de Centrale Republiek paal en perk heeft gesteld. (R. D. Sánchez: Guzmán, Elipse de una Ambición de Poder, Caracas 1950, p. 592).

VIII

De geschiedenis- en aardrijkskundeprogramma’s van het Middelbaar en Meer Uitgebreid Lager Onderwijs op de Nederlandse Antillen dienen zich, veel meer dan tot nu toe het geval is, te oriënteren op het Amerikaanse continent.

IX

In de geschiedenis van de moderne schilderkunst is de betekenis van de Postromantiek, i.e. de school van MEISSONNIER, LAURENS, DELAUNAY c.s. te weinig gereleveerd.

X

De invloed van deze Postromantische school op de schilderkunst van Spaans Amerika vormt een belangrijke fase in de ontwikkeling van deze kunst naar het Modernisme.

XI

ARTURO MICHELENA wordt door MANUEL DIAZ RODRIGUEZ terecht genoemd „schilder van het detail”. (M. Díaz Rodríguez: Sermones líricos, Caracas 1917, p. 88).

XII

Het „modernisme” van RUBEN DARIO, AMADO NERVO, MANUEL GUTIERREZ NAJERA, JOSE ASUNCION SILVA en hun geestverwanten betekent het optreden van Spaans Amerika in de wereldliteratuur en is het eerste symptoom van wat men zou kunnen noemen „madurez cultural” van dit werelddeel.

XIII

De poëzie van de Venezolaanse dichter JUAN ANTONIO PEREZ BONALDE breekt, voor zover het Venezuela betreft, met de traditionele imitatie der Spaanse Romantiek, door JULIO PLANCHART aangeduid met de termen „esproncedear” en „becquerizar”. PEREZ BONALDE ontleent zijn betekenis echter niet zozeer aan eigen werk, alswel aan zijn voortreffelijke vertalingen van Duitse en Engelse romantische dichtwerken, vooral die van HEINE en POE. (J. Planchart, *Temas Críticos*, Caracas 1948, p. 59).

XIV

Op de scholen voor Middelbaar en Meer Uitgebreid Lager Onderwijs op de Nederlandse Antillen stelle men van de vier moderne vreemde talen waarin onderwijs gegeven wordt, Engels en Spaans verplicht, terwijl daarnaast een keuze worde gedaan uit de facultatief te stellen talen Frans en Duits.

XV

Het Besluit van den 3den Juli 1930, S. 273, ter uitvoering van artikel 132, derde lid, der Hoger-Onderwijswet, waarbij worden aangewezen de Amerikaanse instellingen van hoger onderwijs en de graden aan deze instellingen verworven, bedoeld in artikel 132 der Hoger-Onderwijswet, worde gewijzigd in dier voege, dat ook de graden van de daarvoor in aanmerking komende Spaansamerikaanse universiteiten worden gelijkgesteld aan die van Nederlandse universiteiten en hogescholen.

Stellingen behorende bij C. Ch. Goslinga
Emancipatie en Emancipator
Nijmegen 1956

